

Waldmann Tibor

Sára, Hágár és Mária fiai

Vpp

Waldmann Tibor

Sára, Hágár és Mária fiai

Waldmann Tibor

Sára, Hágár és Mária fiai

(avagy História Tyrustól Auschwitzig)

Vpp

VPP Kiadó ∞ Budapest, 2006

Judaisztikai szempontból ellenőrizte Vasadi Dov Péter a Lauder Javne Zsidó Községi Iskola tanára.

A Pálos Rend történetére vonatkozó részeket a rend lektorálta, és jóváhagyta. Az Iszlám szempontjai szerint ellenőrizte Bolek Zoltán, a Magyar Iszlám Község Elnöke.

A műben szereplő héber és arámi szavak valamint kifejezések magyarra való átírásai a szerző és a szerkesztő felfogását tükrözik.

A műben szereplő vallási idézetek az Arcanum Kiadó által kiadott Digitális Biblia CD-ről a kiadó engedélyével kerültek felhasználásra. Az Arcanum Kiadó a Bibliatársulat CEF 7019-25M-043X jelzésű Bibliáját digitalizálta.

Köszönjük a Bálint Zsidó Községi Ház segítségét!

© Waldmann Tibor, 2006

© VPP Kiadó, 2006

Minden jog fenntartva. A könyvből semmilyen formában nem közölhetőek részletek, fotók, nem tárolhatók digitális adattárban, adathordozón, a szerző és a kiadó előzetes írásbeli engedélye nélkül. A felhasználási kérelmeket kérjük, a kiadónak címezzék.

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	5
E L Ő S Z Ó	9
KÖSZÖNETTEL TARTOZOM NEKIK	11
20. SÁMSON (1122-1198)	15
19. ARPAKSAD BEN SÁMSON (1165-1242)	35
18. MANASSE BEN ARPAKSAD (1199-1242)	59
17. REUVEN BEN MANASSE (1240-1306)	63
16. SIMEON BEN REUVEN (1300-1375)	85
15. SAUL BEN SIMEON (1372-1421)	109
14. MALACHI BEN SAUL (1418-1488)	129
13. JÁKOB BEN MALACHI (1470-1554)	149
12. SALOM BEN JÁKOB (1499-1526)	169
11. ABRAHAM BEN SALOM (1525-1600)	171
10. EFRAIM BEN ABRAHAM (1570-1645)	189
9. ADAM BEN EFRAIM (1591-1645)	205
8. JOSZEF BEN ADAM (1630-1658)	209
7. AHARON BEN JOSZEF (1648-1732)	215
6. WALDMANN JÓZSEF (1708-1790)	243
5. WALDMANN DÁVID (1734-1792)	255
4. WALDMANN MÁRTON ÁRON (1769-1842)	261
3. WALDMANN JÓZSEF JICHAK (1795-1856)	275
2. WALDMANN ÁRON ÁDÁM (1821-1908)	285
1. WALDMANN MÓRIC MÓZES (1891-1944)	307
JUDA BEN ESBAAL APOKRIF	319
FOTÓK, DOKUMENTUMOK	325
SZEMÉLYES ADATOK	335
VALLÁSOS IDÉZETEK FORRÁSJEGYZÉKE	341
FORRÁSOK	345

Édesapámnak ajánlom, 60. születésnapjára (2004)
Köszönöm Édesanyámnak, Nagyszüleimnek,
Feleségemnek és Gyermekeimnek!

ELŐSZÓ

Tisztelt Olvasó!

Íratlan szabály, hogy az előszó ne tartalmazzon személyes hangvételi elemeket, ne értékeljen - mert ez a recenzió kategóriája - hanem ismertessen, ajánljon, hangulatot keltsen...

Szívesen követném én is ezt a regulát, de ha olykor kibukkan e sorokból a magam véleménye, vagy inkább saját benyomásaim, adassék vénia fejmenek...

A szerző krónikának jelölte a művét, némiképpen családregevénynek és a regényesített történetírás termékének. Anélkül, hogy - mint illendő - a magam besorolását erőltetném a tisztelt Olvasóra, bizonyos vagyok abban, hogy a váltakozó stílus ellenére egységes kép alakul majd ki Önben, izgalommal fogja követni a századokon átívelő történéseket olyan hangulathullámszázad után, mely bár nélkülözheti a feloldó katarzist, de különleges élményt nyújt. Ha családregevénynek, családkrónikának tekintjük ezt az írást, akkor bizonyos kivételes alkotásnak kell tekintsük, hiszen hol van ehhez a Forsyte Saga vagy a Thibault Család a maga három-négy generációjával?

Figyelmükbe ajánlom a fejezetek, szakaszok előtt álló idézeteket, ezek zömmel az Öszövétségből vették, funkciójuk pontos hangulati előkészítést adni az elkövetkezőkhöz.

Kétségtelen, hogy a nagy forráskutatást igénylő munka történelmi hi-telessége még ott is, ahol erre írott dokumentumot aligha lehet találni, leg-alábbis valószínűsíthető. Jogászai tárgyilagosságot épp úgy találunk mint érzel-mi töltéssel írott részeket, ez lehet, hogy a szerző alaptermészetére is visszave-zethető, aki hol kívül marad a cselekményen, hol akaratlanul részesévé válik. De pontosan jelzi a bibliai idézetekkel azt, ami várható. Talán éppen ezeknek a véstörténeteket is felidéző fejezeteknek a következménye az a kettős hatás, amelyet az író azzal ér el, hogy a naplószöveg drámáját tárgyilagossá sorokkal folytatja a maga előadásában, ez a kontraszt tartja fenn a feszültséget. A hét-köznapi események, üldöztetések és megalázások szenvedély nélkül tükrözödnek gyakran a naplóban, de a szerző, vagy a bibliai idézetekkel, vagy saját szavaival utal arra, hogy itt tragédiák mondatnak el, olyan emberek szavaival, akik már annyira természetesnek, mindennapinak veszik az üldöztetést, kita-szítottságot, hogy hangjukat gyakran fel sem emelik, ezek nekik a hétköznapi-ok valóságát jelentik.

Tisztelt Olvasó! A történelem sötét oldalát bemutató, nehéz olvas-mányt tart a kezében. Mindaz, ami a történelemkönyvek távolságtartó stílu-sában, a lezajlottak hűvösségével, a már „túl vagyunk rajta” megnyugvásával tárul elénk, ha tanuljuk, vagy művelődési szándékkal elolvassuk, itt kéznýj-tásnyi közelségben, fájdalmat, sajnálatot, megütközést és szolidaritást kiváltó

nyersességgel hull a lelkünkre. Ne várjunk katarzist, de mintegy „leszálló ágban”, a mű végén genealógiát találunk, s talán ennek az objektív tartalma fogja adni azt, amit fentebb említettünk: bármennyire is tragikus és ma már szinte alig hihető, torz a múltnak ez az arculata, mindez a nemzedékek rendjének bemutatásával tudománnyá olvad és szelídül...

Dr. Harmath Arisztid Sándor

Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Helyettes Főtitkára

KÖSZÖNETTEL TARTOZOM NEKIK

Zsidó szervezetek

Budapesti Zsidó Hitközség Újpesti Templom Körzet (Deutsch László főrabbi); Magyar Izraeliták Országos Könyvtára (H. Dreschler Ágnes); Magyar Zsidó Hitközségek Szövetsége (Füster Gyula a Szertartási Osztály vezetője, Garami László a Chevra Kadisa vezetője, és Rév Ágnes); Ortodox Anyahitközség Miskolc (Miskolci Izraelita Hitközség) (Béres József elnök, Szlukovínyi Péter, Freund Jenő, Ragóczki Gábor)

Levéltárak

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (Molnár Anita osztályvezető); Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára (Dr. Szabó Attila levéltár-igazgató, Görbe Szilvia, Papp Imréné csoportvezető, Péterné Fehér Mária, Baranyiné ügyintézők); Borsod Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár (Dr. Dobrossy László levéltár-igazgató, Dr. Rózsa György, Bodnár Tamás, G. Jakó Mariann, Nagy Magdolna); Borsod Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár Mezőcsáti Fiókleveleltára (Rásó József osztályvezető, Pestovicsné ügyintéző); Budapest Főváros Levéltára (Dr. Szegőfi Anna osztályvezető, Gajáry István, Csiffáry Gabriella, Farkas Andrea, Erdélyi Pál, Szász Károly, Nagy Sándor, Koltai Gábor, Korinek Tamás, Horváth András, Hegedűs Zsolt, Tasnádi Ákos); Budapest Főváros Levéltára (Közjegyzői Levéltár-Sarusi Kiss Béla levéltáros); Hajdú-Bihar Megyei Levéltár (Dr. Radics Kálmán igazgató, Major Zoltán); Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Hajdúböszörményi Fiókleveleltára (Mónus Imre igazgató); Heves Megyei Levéltár (Dr. Bán Péter igazgató, P. Kovács Melinda, valamint Dr. Nemes Lajos, Fodor ügyintéző); Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet, Levéltár és Múzeum (Farkas Miklós százados, főelőadó, Rozgonyiné Zsigmond Zsuzsanna őrnagy, igazgató-helyettes, Dr. Bonhardt Attila alezredes, igazgatóhelyettes, Dr. Kiss Gábor, valamint Lenkefi Ferenc, Solymosi, és Számvéber levéltárosok); Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár (Dr. Zádorné Dr. Zsoldos Mária levéltár-igazgató, Papp Izabella, Dr. Cseh Géza); Magyar Országos Levéltár (Körmendy Lajos főosztályvezető, Dr. Soós László főosztályvezető, Dr. Garadnai Zoltán főosztályvezető, P. Szigetvári Éva, Viszket Zoltán, Gergely Boróka, Torma Hermina); Osztrák Hadilevéltár Mellett Működő Állandó Magyar Levéltári Kirendeltség (Dr. Kelenik József őrnagy, kirendeltségvezető-helyettes); Pest Megyei Levéltár (Dr. Egey Tibor levéltárigazgató, Ajkavölgyi Emőke); Pest Megyei Levéltár Nagykőrösi Osztálya (Dr. Böör László igazgató); Pest Megyei Levéltár Váci Osztálya (Dr. Horváth Ferenc fiókleveleltár-igazgató, Hörömpő ügyintéző); Romania Archivele Nationale (General Director, Director -olvashatatlan nevek-); Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény (Szöllőssy Marianné igazgató); Veszprém Megyei Levéltár (Madarász Lajos levéltár-igazgató); Zala Megyei Levéltár (Paksy Zoltán levéltáros)

Polgármesteri hivatalok, körjegyzőségek (anyakönyvvezetők)

Abádszalók Polgármesteri Hivatal (Bíró Józsefné anyakönyvvezető); Abaújkér Polgármesteri Hivatal (Magyar Jánosné anyakönyvvezető); Abaújszántó Polgármesteri Hivatal (Sztricskó Lászlóné anyakönyvvezető); Abaújtér Körjegyzői Hivatal (Szabóné Fehér Mária körjegyző); Bácsalmás Polgármesteri Hivatal (Bleszity Jánosné anyakönyvvezető); Boldva Polgármesteri Hivatal (Lipták Istvánné anyakönyvvezető); Bölske Polgármesteri Hivatal (Indichné Lengyel Ágnes); Bócs Polgármesteri Hivatal (Hegedűs Erika anyakönyvvezető); Emőd Polgármesteri Hivatal (Szabó Béla jegyző); Encs Polgármesteri Hivatal (Benéné Kiss Judit anyakönyvvezető); Eger Polgármesteri Hivatal (Majorosné anyakönyvvezető); Dévaványa Polgármesteri Hivatal (Zsila Ferencné anyakönyvvezető); Dunaharaszti Polgármesteri Hivatal (Horváth Gézáne anyakönyvvezető); Fegyvernek Polgármesteri Hivatal (Bárdi Lászlóné anyakönyvvezető); Felsőszentiván Polgármesteri Hivatal (Salamon Istvánné anyakönyvvezető); Gelej Polgármesteri Hivatal (Dr. Pusztay Béla anyakönyvvezető); Gönc Polgármesteri Hivatal (Kucsma István jegyző); Görbeháza Polgármesteri Hivatal (Varga Pálné anyakönyvvezető); Gyöngyös Polgármesteri Hivatal (Nagy Józsefné anyakönyvvezető); Hajdúnánás Polgármesteri Hivatal (Holba Lászlóné anyakönyvvezető); Harta Polgármesteri Hivatal (Schmehl Jánosné anyakönyvvezető); Hejőbába Polgármesteri Hivatal (Asztalos Ferenc jegyző); Hejőpapi Polgármesteri Hivatal (Poroyka Istvánné anyakönyvvezető); Hejőszalonta Polgármesteri Hivatal (Szabó Józsefné anyakönyvvezető); Hidasnémeti-Hernádszurdok Önkormányzatok Körjegyzősége (Ternay Attiláné anyakönyvvezető); Karcag Polgármesteri Hivatal (Szentesi Lajosné anyakönyvvezető); Kecel Polgármesteri Hivatal (Schönfelder Ferencné anyakönyvvezető); Kisvárda Polgármesteri Hivatal (Szendrei Józsefné anyakönyvvezető); Krasznokvajda Polgármesteri Hivatal (Kovács Barnáné anyakönyvvezető); Legyesbénye Polgármesteri Hivatal (Kun László anyakönyvvezető); Létavértes Polgármesteri Hivatal (Szatmári Sándor polgármester); Mád Polgármesteri Hivatal (Kiss Károlyné anyakönyvvezető); Mélykút Polgármesteri Hivatal (Kapás Lászlóné anyakönyvvezető); Megyaszó Polgármesteri Hivatal (Borza Istvánné anyakönyvvezető); Mezőcsát Polgármesteri Hivatal (Reszkesné dr. Török Mária jegyző); Mezőkövesd Polgármesteri Hivatal (Guba Tiborné anyakönyvvezető); Mezőtúr Polgármesteri Hivatal (Kelemen Zoltánné anyakönyvvezető); Miskolc Polgármesteri Hivatal (Veres Gáborné anyakönyvi csoportvezető, Lelle Istvánné anyakönyvvezető, Nagyné Várnai Magda anyakönyvvezető, Novotny Noémi anyakönyvvezető); Monok Polgármesteri Hivatal (Kovács Miklósné anyakönyvvezető); Nagycséc Polgármesteri Hivatal (Vámos Edit anyakönyvvezető); Nagyvenyim Polgármesteri Hivatal (Buzási Jánosné anyakönyvvezető); Nyékládháza Polgármesteri Hivatal (Vinczler Gáborné anyakönyvvezető); Polgár Polgármesteri Hivatal (Hornyák Bálintné anyakönyvvezető); Rakamaz Polgármesteri Hivatal (Vámosi Lászlóné anyakönyvvezető); Sajószöged Polgármesteri Hivatal (Vigh Józsefné anya-

könyvvezető); Szakáld Polgármesteri Hivatal (Dr. Halász Béla jegyző); Szerencs Polgármesteri Hivatal (Dr. Bíró László jegyző); Szikszó Polgármesteri Hivatal (Majoros Imre anyakönyvvezető); Taktaharkány Polgármesteri Hivatal (Drevenka Krisztina anyakönyvvezető); Taktakenéz Polgármesteri Hivatal (Durda Istvánné jegyző); Taktaszada Polgármesteri Hivatal (Dr. Kövér László jegyző); Tarcal Polgármesteri Hivatal (Kovács Sándorné anyakönyvvezető); Tiszabura Polgármesteri Hivatal (Hubai Zsuzsanna anyakönyvvezető); Tiszadada Polgármesteri Hivatal (Csáki József jegyző); Tiszafüred Polgármesteri Hivatal (Koltai Lászlóné anyakönyvvezető); Tiszaigar Polgármesteri Hivatal (Dr. Márki Zoltán jegyző, Fodor Imréné anyakönyvvezető); Tiszapalkonya Polgármesteri Hivatal (Sotkó Józsefné anyakönyvvezető); Tiszaszentimre Polgármesteri Hivatal (Juhászné Papp Irén); Tiszatarján-Hejőkürt Körjegyzőség (Debreceni Gyula anyakönyvvezető); Tiszaújváros Polgármesteri Hivatal (Tóth Béláné anyakönyvvezető); Tiszavasvári Polgármesteri Hivatal (Farkas Gáborné anyakönyvvezető); Tokaj Polgármesteri Hivatal (Majercsák Gizella főtanácsos); Tompa Polgármesteri Hivatal (Kiss Mihályné anyakönyvvezető); Vác Polgármesteri Hivatal (Heinl Éva anyakönyvvezető); Vilmány Polgármesteri Hivatal (Orosz Istvánné anyakönyvvezető, Bene Róbert körjegyző); továbbá: Bácsbokod, Bácsborsód, Bácsszőlős, Bököny, Csikéria, Katymár, Kelebia, Kőtelek, Kunbaja, Kisszállás, Madaras, Mélykút, Mátételke, Nagykőrű, Tataháza, Tiszasüly, valamint Tiszaroff jegyzői, anyakönyvvezetői, stb.

Továbbá:

Alexander Avraham (Yad Vashem, The Holocaust Martyr's and Heroes' Remembrance Authority, a „Nevek Csarnoka” igazgatója), Ambrus Éva, Asztalos Tamás, Bánk Testvér (Pálos Rend), Bárdossy Péter, Bátai István, Bátai Istvánné, Békés Márta, Dr. Békés Veronika, Benárd András (KFKI), Loredana Bezzan (Comune Di Udine -Settore Demografico e Decentramento Unità Operativa Stato Civile, d'ordine del Sindicato il Delegato), Bíró Judit, Bolek Zoltán (Magyar Iszlám Közösség elnöke), Bóna Imre, Bürg Judit, Czékus László (Központi Nyilvántartó és Választási Hivatal, főosztályvezető), Dr. Czeizel Endre orvosgenetikus, Csatári László (Belügyminisztérium Informatikai és Adatvédelmi Főosztály), E. Dohmen (Service International De Recherches, Bad Arolsen), Dróth (Bíró) Mária, Mgr. E. Dulovic (State Archives in Kosice), Edward Penn (Mormon Egyház), Flesch Ferencné (Budapest Főváros Közigazgatási Hivatala), Fodor Pál, Ellen Fauser (Gedenkstädte Langentsein-Zwieberge Halberstad, conductress of the Memorial), Maurizio Fradel (Comune Di Trieste -Area Affari Generali ed Istituzionali), Gadó János (KFKI), Dr. Garadnai Zoltán, Gáspár Tamara, Glück Jenő (Arad), Godó Ildikó, Grausz Istvánné, Berit Gulyas (Svéd Nagykövetség), Dr. Haraszi György, Dr. Harmath Sándor Arisztid (Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság h. Főtitkára), John B. Hills (USA), Hodiné Kalmár Éva, Holczer Jánosné, Dr. Horváth Ferenc (Hajdú-Bihar-Megyei Közigazgatási Hivatal, főosztályvezető),

Karnitscherné Kovács Viktória, Dr. Kéri Katalin, Joseph Klar (Ausztrália), Dr. Kóbor József (Központi Nyilvántartó és Választási Hivatal, főosztályvezető), Dr. Kovács Zsuzsanna (bíró), Kozma Imre (Apostoli protonotárius, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat elnöke), Könings Dóra, Könings Norbert György, Köves Slomó főrabbi, Kremer (Stadt Mühldorf Am Inn), Kurócziné Gombár Mária (Magyar Vöröskereszt), Kuti László (Oslói Magyar Nagykövetség, tanácsos), Lányi András (író, publicista, filmrendező), Lenotti Rita, Lund Endre (Norvég Királyság Budapesti Nagykövetsége), Mandel Jehoshua (Shaked Shuki – Haifa), Marázné Gál Ilona (Magyar Vöröskereszt), Markovits Zsolt rabbi, Dr. Marton Aurél (Budapest Főváros Közigazgatási Hivatala, főosztályvezető), Molnárné Lászlóné (Budapest Főváros Közigazgatási Hivatala), Mosóczyné Jellinek Judit, Mosoly Aluma, Nagy Zita (FSZEK), Németh Mária Margit, Miskolczy József református lelkész, (Tiszapalkonya), Oberlander Baruch rabbi, Omakel Judit (KFKI), Oblath András, Orbánné Dr. Szegő Ágnes könyvtáros-történész (Tiszafüred), Pap Márta (Belügyminisztérium Informatikai és Adatvédelmi Főosztály, főosztályvezető), Mrs Hilary Prince (Customer Liaison, Oxford Ancestors Ltd), Dr. Radnainé Fogarasi Katalin (Nemzeti Kegyeleti Bizottság), Dr. Raj Tamás főrabbi, Dr. Raskó István (MTA Szegedi Biológiai Központ Genetikai Intézet igazgatója), Dr. Rédeyné Vajda Judit, Rikker Józsefné, Lutz Roewer YHRD (curator Institut für Rechtsmedizin, Humboldt-Universität Berlin), Róna Andorné (Tiszafüred), Dr. Serényi Pálné, Serényi Tamás Péter, Schönwald Moshe (Izrael), Mary E. Spear (USA), Ing. Ján Süli (Kassa Polgármesteri Hivatala, polgármestere), Sütő Sarolta, Szabó Erika (MTA Szegedi Biológiai Központ Genetikai Intézet), Székely Judit (Claims Conference), Terebess Gábor, Dr. Tisza Tibor (Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közigazgatási Hivatal, főosztályvezető), Tordai Péter, Toronyi Zsuzsanna (Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár), Vándor Károly, Dr. Várkonyi András, Várkonyi György, Várkonyi Lajos, Várkonyi Lajosné, Dr. Várkonyi Sándor, Vasadi Dov Péter (Lauder), Dr. Veress Pál, Vértes Ferenc, Vértes Pál, Vértes Györgyi, Vértes (Shabat) László, Dr. Vértes László orvostörténész, Vértes Lukács, Vértes Magda (Kertész Jenőné), Vértes Olga (Békés Miklósné), Waldmann Ágnes (Venezuela), Waldmann József (Szeged), Waldmann László, Waldmann Sándor, Richard Waldmann (USA), Weidinger Mária, G. Wilke (Service International De Recherches, Bad Arolsen), Wirth Péter, Dolly Ziegler (USA), és még sokan mások...

20.

SÁMSON (1122-1198)

1122. augusztus 02.

*Örök időktől fogva felkenettem, kezdettől, a föld kezdetétől fogva.**

**Péld 8,23*

Tyrus utcái kihaltak voltak. Esteledett. Az augusztusi forróságtól elgyötört emberek már egy órája az otthonaikban kerestek menedéket a tikkasztó hőség elől. Az utazók sietve léptek be a városba, nyugtalanul kapkodták fejüket, szállást kerestek a következő estére, mert látták, hogy az égbolt haragos színt ölt magára. A kutyák éledezni kezdtek az elszürkülő ég alatt, és egyre hangosabban csaholtak, megérezvén a beköszöntő esős időt. Senki nem vette észre az asszonyokat, akik a város nyugati fala alatt egy árokból kinőtt sűrű bokor mélyén rejtőztek el.

Hárman voltak. Az egyikük az árokban feküdt, a másik pedig előre térdelt és rongyokat vett elő. A harmadik a fekvő asszony fejét tartotta karjaiban és egy kendőt szorított a szájához.

A vihar kegyetlenül csapott le a városra. Igaza lett a legidősebb asszonynak, aki megjósolta, hogy az idő megváltozásával a régen várt szülés be fog indulni. A zuhogó esőben vajúdta világra magzatát az ismeretlen asszony, és ez az eső mosta tisztára a gyermek testét is.

Miután a gyermek felsírt, a legidősebb asszony megtörölte, majd vér és sár keverékével egy alef-jelet festett annak hasára, és a gyermekkel egy kosárban elrohant a keleti kapuhoz.

Előszámlálom Égyiptomot és Bábelt, mint ismerőimet.

Ímé Filisztea és Tyrus Kússal együtt: ez ott született.

És ezt mondják a Sion felől:

Mind ez, mind amaz ott született, és ő, a Felséges, erősíti azt.

Az Úr beírván, feljegyzi a népet:

ez ott született! Szela.

És tánczolva énekelik:

*minden forrásaim te benned vannak.**

** Zsolt 87 4-7*

Míg a harmadik asszony visszatért, a másik kettő elindult arra, ahonnan korábban jöttek. Időben indultak, mert az árokban a falak mögül kizúduló esővíz a síkság felé rohant, magával rántva mindent, ami az útjába került. A folyam a tajtékján a véres rongyokat megmutatta a hallgatag Tyrusnak is, de senki nem látta, hogy mit sodor a víz...

Az eső oly gyorsan szűnt meg, mint ahogyan érkezett. Koraesti szivárvány tolta fel kapuját az égboltra, az Isten és az ember szövetségének jeleként.

A szivárványra bémésködő kapuőr furcsa zajra lett figyelmes. Kiment a kapu elé, és ott egy ázott, apró csecsemőt talált egy kosárban, durva kendővel letakarva. Amint fellebbentette róla a kendőt, az addig gögicselő csecsemő ordítani kezdett. A mozlím őr kézbe vette a gyermeket és látta, hogy egy vörös folt terül el a tarkóján, és egy alef-betű pedig a hasát fedi el. Mivel babonás volt és tartott mindenfajta boszorkányságtól, rémületében visszatette a gyermeket a kosárba, és a zsidók előljárójáért kiáltott, a segédeivel pedig kutattatta az átázott környéket.

Enok, az előljáró, sietve érkezett. A fiúcskát magához vette, és elvitte Náchum házához, akinek eddig nem született gyermeke, és nap mint nap gyermekáldásért imádkozott már hosszú évek óta.

Bilcha, Náchum felesége azonnal kiragadta a kicsiny embert Enok kezéből, dédelgette, betakarta és kecsketejet adott neki.

Az őrök mindeközben megtalálták a köldökzsinór darabjait a nyugati fal melletti bokor tövére felakadva. Parancsra elásták azokat, nehogy a vadállatok vagy a kutyák felfalják vagy behurcolják a városba a maradványokat.

Az elmosódó nyomokból arra következtettek, hogy a szülés után Jeruzsálem felé menekülhetett az anya.

Az éjszaka lehetetlenné tette az üldözést. A városban híre ment egy csodás születésnek, a zsidók pedig még ezen az éjszakán egymás után meglátogatták Náchumékat, és biztatást merítve sorsuk jobbrafordulásában, megérintették az alvó gyermek kezét.

Enokék elhallgattatták azokat az okoskodókat, akik szóvá tették, hogy a gyermek jobb kezében a három vonalból csak kettő látszik, és ezek összeérve, kicsiny kígyót formálnak a tenyerben.

Nyolc nap múlva a gyermek felvétetett a közösségbe, Sámson ben Náchum néven. A nevet Náchum azért adta neki, hogy a gyermek tarkóján lévő vörös folt baljóságát, és a tenyerének furcsaságát e névvel ellensúlyozza.

...

1122. december 4-én a Férfi visszatért Jeruzsálembe. Az Asszony (aki urát holt-nak hitte) halálra váltan azt hazudta neki, hogy a gyermeke meghalt, eltemették, ne keresse. Így is lett.

1123-1129

*Nyolcnapos korában körülmetéltessék nálatok minden férfigyermek nemzedékeiteknél; akár háznál született, akár pénzen vásároltatott valamely idegentől, a ki nem a te magodból való.**

*1Móz 17,12

Így került az eldobott gyermek szerető szülők védelme alá, és így esett meg, hogy a magtalanok vethettek magot az élet földjébe az Úr kegyelméből. Enok pedig megjutalmazta az őrt és a társait: hallgatásukért arannyal fizetett, amit a zsidók adtak össze erre a célra.

1124. február elején Náchum, Enok és a többi zsidó a mozlimokkal egyetemben aggódva figyelte II. Balduin Jeruzsálem királya hadainak Tyrus alá érkezését. Úgy tűnt, mintha a város fala inkább csapdába zárta volna őket, mintsem a védelmükre kelt volna. A várost ugyan védte hétszáz mozlim, de az ostromra készülők láthatóan többszörös túlerőben voltak, és a fegyverek is jobbnak tűntek. Amire nem volt addig példa: zsidók és mozlimok együtt imádkoztak az Úrhoz, hogy szabadítsa meg őket a veszedelemtől. Az egyik ilyen ima közben a kicsi Sámson eltűnt Náchum házából. Néhányan látni vélték egy gyermeket botladozni az utcában, de senki nem tudott többet mondani annak sorsa felől. Napnyugta után, amikor a támadásra készülő jeruzsálemi hadak és a mozlimok sorsukban bízva nyugovóra tértek, a zsidók még mindig az elveszett gyermeket keresték. Éjfél tájban Enok talált egy apró repedést a városfalon, átmászott rajta, és ott megtalálta a bokorban alvó, maszatos gyermeket. Öröme határtalan volt, ezért nem vette észre, hogy az a hely, ahol a gyermek meghúzta magát, teljes rálátást biztosított Balduin seregére, ráadásul erről az oldalról a hadak védtelenek lettek volna egy mozlim-zsidó közös támadás esetén. Enok visszavitte a gyermeket az apjához. Február 15-én megkezdődött az ostrom. Sámson az első napokban nagyon nyugtalan volt a hatalmas zaj miatt, de aztán megszokta az üvöltözés, halálhörgés és a csata hangjainak keveredését. Senki nem hallotta, amikor első szavait kimondta, mindenki a közelgő végtől való meneküléssel törődött.

Május 16-án egy eltévedt nyíl halálra sebezte Náchumot, aki éppen fiát vitte a házukból egy biztonságosabb helyre. A testét átütő vessző hegye Sámson hátán is sebet ejtett. Bilcha elméje a tragédiát látván megbomlott, és mivel ezután sem enni, sem inni és aludni nem volt hajlandó, és fiával sem törődött, Sámson Enok védelme alá került. A fiúcska sírva nyújtogatta apró kezét anyja felé, amikor az néha feltűnt tébolyultan kóborolva a romok között.

Július 7-én az ostromlók elfoglalták a várost, és a támadók a védőket válogatás nélkül mészárolták. A szerencsésebbek – így Enok és vele Sámson is – fogságba kerültek.

A város eleste után néhány nappal II. Balduin maga elé rendelte a foglyokat, hogy kihallgassa őket. Enok a fogságban a szóbeszédből megtudta, hogy a király mostanában újra nagyon szomorú, mert nem született fia, és a lányai kiházásítását már nagyon terhesnek tartja. Enok, bízva ösztöneiben, úgy állt a kihallgatásra elő, hogy a kezében tartotta a kicsi Sámson, hátha a kisfiú meglágyítja Balduin szívét.

Sámson végigcsacsogta a kihallgatást. A királyt kísérő lovagok el akarták venni Enoktól a fiút, agyon akarták ütni, de Balduint mulattatta a kisfiú gyermeki bája a sok rettegő fogoly és az őket fenyegető vérszomjas lovag

között, ezért leintette őket, és megparancsolta, hogy a gyermeknek ne essék baja.

A kihallgatások után a király megengedte a zsidóknak, hogy elhagyják Tyrust, vagy szándékok szerint ott maradjanak, Enoktól pedig elvetette Sámson, és odaadta egy William nevű megbízható angolnak a kíséretéből, akinek a származása szóbeszéd tárgya volt, mivel egyesek szerint látható jelei voltak annak, hogy az egykor zsidónak született.

William valóban titkos zsidó volt, Stanfordban élő rokonai pénzelték kezdeti utazását azért, hogy valami főember közelébe férközhessen és ha ez lehetséges lenne, előkészítse a rokonság visszatelepülését a Szent Földre. William az elmúlt években hűséges embere lett Balduinnak, vallását nem gyakorolta, hiszen erre nem is volt módja. Egyre inkább lovaggá változott, hitét elhanyagolta annak ellenére, hogy rettegett az Úr haragjától emiatt. William az Úr bocsánatát látta abban, hogy Balduin a kis kegyencét rábízta, ezért a zsidó gyermeket boldogan fogadta be házába, és apjaként nevelte. Ha kettesben voltak a zsidók nyelvén társalgott vele, más társaságában angolra és latinra tanította a gyermeket. Balduin a legváratlanabb időpontokban óhajtotta látni a gyermeket.

1125 tavaszán váratlan vendégként Morphia királyné, Balduin felesége érkezett William házához titokban, és megfenyegette Williamet, hogy ha nem tünteti el Sámson a legrövidebb időn belül, akkor kénytelen lesz azt ő megtenni, mivel férje álmában olyan terveket beszélt ki a kisfiú jövőjével kapcsolatban, amelyek a lovagokat lázadásra készítetné, és a királyságot végveszélybe sodorná. William már korábban sejtette, hogy Balduin a tanácsosaival azon tanakodik, hogyan fogadhatná örökbe Sámson, és hogyan tehetné meg örökösévé, akármennyire hihetetlen volt mindez. Tudta, hogy Balduin többször álmodott a gyermekkel, akinek a kezében mindig egy koronát látott, és ez először megijesztette, majd megnyugtatta a királyt. Tudta azt is, hogy Balduin kérése ellenére Morphia nem egyezett abba bele, hogy egy korábbi hosszabb utazás eseményeit meghamisítva úgy tegyen, mintha Sámson az ő fiaként született volna három évvel azelőtt.

William nem tudta, mit tegyen. Ha a királyhoz fordul, az a fejét veszi, hogy képtelen vádakkal illeti a királynét, ha nem tesz semmit, akkor a királyné méreggel vagy csellel fog gondoskodni arról, hogy kíváncsainak megfelelően Sámson eltűnjön a király környezetéből. Hirtelen ötlettel felkereste Hugues de Payens lovagot, aki a Szent Földre érkező zarándokok védelmében egy saját rendet akart létrehozni, és aki a múltból szívességgel tartozott Williamnek. A lovaggal megegyeztek abban, hogy Sámson Simon néven a lovag védelmébe kerül azért, hogy így várja ki a király végső szándékait. A gyermek megkereszteléséről nem beszéltek. A befogadásról írást fogalmaztak, amelyet William eljuttatott Morphiához, aki ettől megnyugodva végül letett arról a szándékáról, hogy a gyermeket megmérgezze, és ezt közölte is William szakácsával, aki történetesen az ő utasításai szerint járt volna el, ha másképp

alakult volna a gyermek sorsa. Így került Simon abba a palotába, amely Salamon király régi temploma fölé épült, oda, ahol a lovag és lovagtársai szent küldetésük gyakorlásán fáradoztak.

A következő év nyarán William Simonnal (akit maguk között továbbra is Sámsonnak hívtak) Tripoliszba ment Balduin ügyeinek intézésére. Az úton társaságuk lett egy lovag családja, amelyben leányok is voltak. A gyermek Simon már korábban is érdeklődéssel figyelte a lovagi etikettet, és most az utazókat megneveltetve utánozta is azt. Négyévesen megfogadta, hogy ha majd felnőtt lesz, lovag válik belőle is, és ha teheti grófkisasszonyokat fog megmen-teni a halál torkából és feleséget is közülük választ majd.

Simon már négy éves lehetett, amikor megkérdezte Williamtől, hogy kicsoda az ő atyja, mivelhogy William nem lehet az, hiszen soha nem hívta fiának őt. William elmondta neki, hogy az atyját Náchumnak, az anyját pedig Bilchának hívták, de azt nem mondta el, hogy mi lett az ő sorsuk.

Simon, ha éppen nem William mellett ugrándozott, Hugues de Payens házában élt, ahol Jézusról és tanításáról, meg valami kehelyről hallott felettébb érdekes és számára érthetetlen dolgokat. Amikor újabb és újabb kérdéseket tett fel neki a gyermek, a lovag kitérő választ adott. Simon csendben maradt, és hagyta, hogy a lovag rózsafaragásokkal foglalkozzon, ha éppen nem hivatalos ügyeit intézte.

1126 decemberében William arra kérte Simont, hogy keresztelkedjen meg. Simon kérdésére ő is kitérő választ adott, nem mondhatta meg ugyan is azt, hogy ezzel kifejezetten a király személyes akarátát teljesíti, miután Balduin szóban védelmet ígért felesége mérgei ellen. Azt sem mondta el, hogy a király magas egyházi méltóságra választotta ki őt jutalomból, amely nemso-kára megilleti őt, hiszen ezt az egész történetet a gyermek úgysem értette volna meg.

Így történt, hogy 1127. január 1-én Tyrusban a város öreg és beteg metropolitája megkeresztelte Sámson, aki a megszokott nevét, a Simont kapta névnek a keresztségben. Keresztapjának Hugues de Payens lovag jelentkezett, ugyancsak a király akarata szerint.

Aznap este egy aranyláncot hozott egy küldönc Simonnak, melyen egy medál volt, rajta a jeruzsálemi királyság címere. A kivágott nyelvű küldönc átadott egy levelet Hugues de Payens lovagnak, amely így szólt:

„Én, Balduin, aki többek között Jeruzsálem királya vagyok, kijelentem, hogy Tyrusi Simon, akit Alexandros metropolita a mai napon Tyrusban megkeresztelt, és akinek keresztapja személyes kérésemre Hugues de Payens lovag lett, hat évvel ezelőtt született zsidó anyától, de szülei elhaltak.

Én, Balduin, e gyermeket örökbe fogadom.

Arra az esetre, ha más megoldás nem adatna a királyság folytonosságának fenntartására, úgy ezt a gyermeket törvényes utódomként kijelöltem, feleségem Morphia királyné akarátától és jövőbeli cselekedeteitől függetlenül, mivel sem ő, sem pedig lányaim

és ezek férjei nem méltóak e királyságra, én pedig álmodtam, hogy Tyrusi Simon magja fiágon az idők végeztéig meg nem fog szakadni, és nem fogja őket a hatalom elvakítani.

Az irat első eredeti példányát Stanfordin William megőrzésére bízom, aki Alexandros metropolita halála után annak helyébe fog ülni, és Isten dicsőségét fogja hirdetni Tyrusban. Az irat két másolatából egyet Hugues de Payens lovagra bízok, egyet pedig Rómába küldetek.

Meghagyom Stanfordin William lovagnak és Hugues de Payens lovagnak, hogy örökbefogadott gyermekemet mindaddig, helyezték biztonságba, messze Tyrustól, messze Morphia királynétől, és lányaim férjeitől. Úgy helyezték őt el, hogy ha az idő eljön, megtalálható legyen a küldöttek által.

Aki pedig ezt az írást kétségbe vonná, az az én haragomat szenvedheti, halálom után pedig az Úr keze lesz rajta.

Ha örökbefogadott fiam korai halála a jeruzsálemi királyság elfoglalását neki nem tenné lehetővé, jogát a mindenkor élő legidősebb férfi leszármazottja örökölje.

Ha örökbefogadott fiam idejekorán mag nélkül halna el, a tyrusi metropolitánál lévő iraton kívül a többi iratot vessék tűzbe, és miközben a tűz elemésztí rendeletemet, imádkozzanak érettem és e fiúért.

Végezetül, ha valaki ezen irat eredetijét vagy másolatát bemutatja, és arra hivatkozik, hogy ő Tyrusi Simon ivadéka, testi jeleket találhattok rajta, amelynek leírását egy másik rendelkezésemben, egy példányban a tyrusi metropolita megőrzésére bízom. Ha a leszármazott e testi jelek közül akár egyet meg tud említeni, fogadjátok őt oly kitörő örömmel, ahogyan én ezt a rendelkezést tettem.

A Jeruzsálemi Királyság és Tyrus örök fennmaradásában bízva, ezek megszűnésének esetére nem rendelkezem.

1. Januarius 1127

Balduin, Jeruzsálem királya

A lovag rettegette tette el az iratot, és azonnal felkereste Williamet, aki úgyszintén megrettent a királyi rendelkezéstől, amelyet neki is röviddel azelőtt kézbesítettek. Megállapodtak abban, hogy teljes titokban tartják a náluk lévő két azonos iratot, azokat nem semmisítik meg, mivel nem tudhatják, hogy a Rómába küldött irat mit tartalmaz. Azt csak sejtették, hogy ki lehet a római levél címzettje. Megegyeztek abban is, hogy ha lehet, azonnal elküldik Simont Tyrusból, amilyen messzire csak lehet.

1127 januárjától kezdve William elfoglaltságára hivatkozva elkerülte Simont. A cseperedő Simon az így megnövekvő szabadidejében, titokban, egy bátor tyrusi rabbinál a Tórát tanulta, akit William és a lovag kért fel a fiú tanítására titokban.

*És legyen az ő nála, és olvassa azt életének minden idejében, hogy tanulja félni az Urat, a te Istenedet, hogy megtartsa e törvénynek minden ígését, és e rendelkezéseket, hogy azokat cselekedje.**

* 5Móz 17,19

1127 márciusában II. Balduin király a korábban elhalt Alexandrosz utódaként Tyrus metropolitájává nevezte ki William-et. William azon nyomban levelet írt stanfordi rokonainak, és kérte, hogy a fiút vegyék magukhoz. Nem árulta el a levelében, hogy Sámson megkeresztelték, és figyelmeztette a fiút is, hogy amint Stanfordba ér, felejtse el a keresztséget, mindaddig, amíg újra nem küldet érte. Annyit kért a fiútól, hogy a keresztlevelet rejtse el valahol biztonságba, mert lehet, hogy azt valamikor majd még használnia kell. A nála lévő királyi parancsot (amely úgy égette a kezét, mint a tűz), egy bronz ládikába helyezte, és a templom oltára alatt megbontott kövezet alá rejtette el embernyi mélységben.

Ennek az évnek a nyarán Hugues de Payens Balduin engedélyével, és a zarándokok védelmében szerzetesrend alapítási javaslatával (iratai között Balduin titkos rendelkezésével) Clairvaux-ba indult Bernát atyához Simonnal, és fiával Thibaulddal az oldalán. William megbízólevele szerint a fiút Clairvaux-ból tovább kellett küldenie megfelelő őrizettel Stanfordba.

Június közepén indultak Antiochiából. Kréta és Messina érintésével novemberre értek Clairvaux-ba, ahonnan Bernát atyával Troyesbe mentek, ahol 1128. január 12-én a zsinat elfogadta a Bernát atya által kidolgozott rendszabályzatot. A lovag fiával és Simonnal az új rend hirdetése és anyagi támogatása miatt tavasszal felutazott Londonba. London mellett a támogatás reményében megalapította Holborn templomát, majd innen északra indult, Skócia felé. Yorkot elhagyva felkészítette Simont az elválásra. Stanfordba már Simon ment be egyedül, könnyeit nyelve, vissza nem nézve. Megkereste William rokonságát, akik örömmel fogadták a gyermeket. Mivel Thibauld valamilyen okból kifolyólag elfelejtette visszaadni Simonnak a keresztelési ajándékát, az aranyláncot a medállal, Sámson csak a keresztlevelet rejtette el a házban, ahová befogadták. Az angliai zsidók viszonylagos békében éltek a francia uralom alatt gyötört zsidókhoz képest, mivel angol királyok ebben az időben nemigen vettek részt tevékenyen keresztes hadjáratokban, és így a tömeget sem hergelték fel a zsidók ellen. Sámson végre családra és otthonra talált. Csendesen teltek a napjai ezután.

A lovag nehéz szívvel folytatta útját Skóciába, és reményekkel egyes aggodalommal indult vissza Clairvaux-ba, miután megalapította északon Balentrodach templomát. Clairvaux-ba visszatérve, néhány hét múlva egy éjszaka nyugtalanul forgolódott a cellájában, mert a királynéval álmodott, aki máglyához kötöztette őt. Üvöltve ébredt fel, és Bernátra törve az ajtót elmondta neki Balduin pecsétetes iratának tartalmát. Mivel a lovagnak vissza kellett mennie a Szent Földre, és az irat ott veszélybe került volna, a lovag az atyára

bízta az iratot, abban a meggyőződésében, hogy teljesítette a király akaratát, hiszen Simont elrejtette Angliában. Röviddel ezután visszaindult Jeruzsálembe, és itt értesült arról, hogy William metropolita (néhány héttel korábban) váratlanul meghalt, s tünetei mérgezésre utaltak. A lovag nem tudta, hogy hova rejtette el William a király levelét, és nem is kereste azt. Az új metropolitát Morphia királyné kegyencei közül nevezte ki a király. Az uralkodó igencsak meggyengült az elmúlt évben, hatvan évét jócskán betöltve, már az elmúlás gondolata töltötte ki napjait. Balduin (miután a hazatért lovagot zárt ajtók mögött kihallgatta) évek óta először, újra megölelte a királynét, Morphia pedig, a boldog tudatlanságában elkezdte szervezni lánya, Melisende és Anjou Fulko menyegzőjét, amelyet meg is tartottak 1129. június 2-án.

Rómában II. Honorius pápa gondterhelten tett félre személyes iratai közé egy hatalmas pecséttel ellátott iratot, melyet aznap reggel kapott megszűnt földről. Imádkozott, hogy ne kelljen soha elővennie azt, ugyanis ő is tartozott Balduinnak egy szívességgel abból az időből, amikor még Lamberto de Fignano néven ismerték. Nem tudta, hogy imája ugyan hamarosan meghallgatást nyer, de mégsem lesz tőle boldog: 1130. február 2-án éjjel váratlanul meghalt. Halála után két órával a szokatlanul éber püspökök megválasztották pápává II. Incét, majd tíz nap múlva újra ők és más püspökök megválasztották pápává II. Anaklét is. Rómában zűrzavar uralkodott, és a két új pápa mindent megtett, hogy elődjük iratait megszerezzék. A zűrzavarban Balduin pecsétes irata az enyészeté lett.

Ugyanazon a napon, amikor Balduin értesült Honorius haláláról, megszületett Anjou Fulko és Melisende fia, a király unokája: Balduin. A király megnyugodni látszott, de közben minduntalan Simonra gondolt, hogy mi lesz akkor, ha a kicsi Balduin nem tudja a hatalmat időben átvenni a gyenge apjától és az erőszakos anyjától, vagy ha ő sem lesz alkalmas az uralkodásra.

1131. augusztus 21-én meghalt az öreg király, és örökébe Fulko lépett.

1136. május 24-én meghalt Hugues de Payens lovag, anélkül, hogy Thibauld fiát beavatta volna a titokba.

Már csak egy ember volt csupán aki tudta, hogy kicsoda a jeruzsálemi királyság igazi örököse, ő azonban csak várt, várt és hallgatott.

*Bízzatok ő benne mindenkor, ti népek;
öntsétek ki előtte szívetekezt;
Isten a mi menedékünk.
Szela.**

*Zsolt 62,9

1130-1164

*Ragadj ki és ments meg engem az idegen fiak kezéből, a kiknek szájak hazugságot beszél, s jobbkezők a hamisság jobbkeze.**

* Zsolt 144,11

1130 tavaszára a nyolcéves Sámson ben Nachum tagja lett a stanfordi zsidó közösségnek. William rokonai nem mondták el neki, hogy William meghalt. Ezt egyébként onnan tudták meg, hogy William, amikor kinevezték metropolitává, Akkóban megbízott egy rabbit azzal, hogy időnként keresse fel őt Tyrusban, és ha valami váratlan okból elhalálozna, a halálhírét közlő levelet juttassa el Stanfordba.

Mivel a gyermek jól beszélt angolul és latinul, a stanfordiak saját ügyeik nyelvi nehézségeinek leküzdésére sokszor magukkal vitték Yorkba, Lincolnba, Norwichbe és Sudburybe és Colchesterbe, ahol olyan zsidó hitközségek működtek, melyek a helyiekkel is sokat kereskedtek. Sámson 1132-re a környéken mint csodagyerek vált ismertté.

1133 nyarán William családja úgy határozott, hogy átköltöznék Norwichbe.

Norwich egy új világot jelentett a gyerekeknek. Sámson érdekesnek tartotta, hogy itt keresztények és zsidók milyen jó kapcsolatban éltek: beszéltek egymással és a keresztény gyerekeknek megengedték, hogy a zsidókkal játszanak.

1135 tavaszán Sámson bar micvóját megtartották, noha nem tudták biztosan, hogy mikor is született. Mint felnőtté érett gyermek, Sámson nagyobb szabadságot kapott és sokszor a keresztények utcáin játszadozott a többi gyermekkel. Kitanult néhány mesterséget, de leginkább utazgatni szeretett a zsidó közösségek között.

1138 nyarán a tizenhat éves Sámson nőül vette Norwichben William egyik unokahúgát, de házasságuk terméketlen maradt. A feleség 1140-ben meghalt, így Sámson özvegyen élte életét, és mint a többiek, ő is kereskedelemről tartotta fenn magát. Még csak tizennyolc éves volt.

1141-ben ismerkedett össze Johnass-szal, aki szintén Norwichben lakott és szívesen vásárolt tőle, mivel közben színes történeteket hallhatott utazásairól, és mert az általa szállított áruk mindig kifogástalan minőségűek voltak. Johnassnak volt egy fia, William, aki ekkor tizenegy éves lehetett, és úgy nézett fel Sámsonra, mintha a bátyja lett volna. Ez a William igen sokat tartózkodott Sámson kereskedésében és tőle tanult latinul is, amivel elkápráztatta szüleit. A két fiú között szoros barátság fejlődött ki, mely tragédiával ért véget. 1144. március 25-én Norwich melletti tölgyesben utazók fedezték fel norwichi William holttestét. Az angolok vizsgálata eredménytelen maradt, a bűnöst nem találták meg, semmi nyom nem maradt a szörnyű tett után, és végül a gyermeket eltemették. A temetésen megjelent Sámson is tiszteletét tenni.

Néhány nap múlva mindenfelé azt lehetett hallani, hogy néhány helybeli azt terjeszti, hogy a zsidók Pészach idején meggyilkolják a sorsolással kiválasztott keresztény gyermekeket, azért hogy a leölt áldozat vérével megigya és a maceszbe sütvé megegyék. A környező falvak felhergelt népe a norwichi zsidókra támadt, megölték, akiket csak értek. A vérfürdőből Sámson alig tudott kimenekülni, a sors fintoraként éppen a meggyilkolt William családja volt az, aki elrejtette őt. A véres napok során elbújtatták a Butler-birtokon, ahol Johnass intéző volt. Johnass nagy kockázatot vállalt, mert az üldözés csak lassan szűnt meg, és a zsidók egyébként is a király tulajdonát képezték egy rendelkezés szerint.

A Butler-birtokon nyugalomban teltek a napok, és mikor elült az üldözés, Sámson visszatért az otthonába. Barátai, és tyrusi William családja leölve feküdtek szétszórva és elföldeletlenül az utcákon. Sámson a többi megmaradt zsidóval egy héten át temette a halottakat. Mivel a csöcselék megbecsületlenítette a Tórákat is, ezeket is a halottak mellé temették az illő szertartás szerint. A nyár derekára Sámsonnak sikerült a bujtogató nyomára bukkanni. Kiderítette, hogy az egész vérvádat egy magát Theobaldnak nevező kitért zsidó terjesztette el azért, hogy bosszút álljon az őt megvető zsidókon és kitűnjön a többi keresztény közül, bizonyítva azt, hogy a kitérése valódi és szívből jövő volt. Sámson eljárt Norwich előjáróinál Theobald ügyében, azonban az ügy feledésbe ment, mikor Theobald elmenekült a városból. Semmilyen megtorlás nem érte a gyilkosokat. Sámson egyedül, szegényen és éhezve siratta a zsidókat, és azt fontolgatta, visszamegy a Szent Földre, oda, ahol született.

Sámson nem tudta azt, hogy miután Anjou Fulko jeruzsálemi király az előző évben meghalt, felesége (Balduin király lánya), nem engedte uralkodni a gyengének bizonyuló III. Balduin királyt. Melisende irányította a királyságot, tehát az öreg Balduin király egykori félelmei beigazolódtak. Amikor erről clairvaux-i Bernát értesült, újra elővette a Payens lovagtól kapott, és évek óta porosodó iratot, majd annak tartalmáról újra meggyőződve hozzálátott az öreg Balduin akarátának végrehajtásához, és rendtársát elküldte Stanfordban megkeresni Simont. Anatol atya februárban ért Stanfordba, ahonnan az öregebb zsidók továbbküldték Norwichbe, mivel emlékeztek arra, hogy valóban volt egy gyermek, aki az atya által mondott évben betért hozzájuk. Elmondták, hogy a gyermek neve Sámson volt. Anatol március végén érkezett Norwichbe, éppen a zsidók elpusztításának napján. Kétségbeesetten kereste Sámson, de csak halottakat és a félelemtől megőrült zsidókat talált az utcákon. A többi zsidó pedig elmenekült előle, mert azt hitték, hogy ő is az életükre akar törni. Anatol atya később Clairvaux-ban számolt be Bernátnak sikertelen küldetéséről, akit nagyon letört, hogy nem tudta teljesíteni Balduin akarátát. Így történhetett, hogy Jeruzsálem királyságának örököse árván, szegényen és legfőképpen tudatlanul azon kesergett a Butler-birtok intézőjének házában, hogy az élete értelmetlenné vált.

1145 tavaszán Sámson Johnass segítségével a Butler családhoz került szolgálatra, mivel jól értett a kereskedéshez, nyelveket is beszélt, és a zsidók-

kal is jó volt a kapcsolata. Samuel Butler külön felhívta a figyelmét arra, hogy a colchesteri Butlerekkel vigyázzon, mert ezek az unokatestvérei erőszakosan törnek a birtokára és vagyonára. Sámson élete kedvező fordulatot vett, mivel a zsidók és a keresztények is elfogadták közvetítő szerepét, így nem kellett támadástól tartania származása miatt.

Sámson 1146 tavaszától 1147 őszéig a Butler család londoni ügyeiben járt el, majd Lynnben képviselte őket. Mivel az öreg Samuel egészsége megromlott, 1148 februárjában visszatért Norwichbe, és a végrendelete egyik végrehajtójának nevezte ki Sámson, és megeskette fiait, hogy megtartják őt szolgálatban. Halála után legidősebb fia, Edgar Butler vette át a hatalmas vagyon irányítását. Edgar rendkívül büszke volt őseire, és másról sem beszélt, mint családfájáról, amelyet királyokra tudott visszavezetni. Gyakran ugratta Sámson, aki még a nagyapja nevét sem tudta, Sámson pedig, aki volt ilyen viszonyban Edgarral, azzal vágott vissza, hogy Edgar – szemben testvéreivel – nemigen hasonlít Samuelre.

1149. július 17-én Edgar öccsének, Arnulfnak lánya született, és a kereszttségben Helena Butler nevet kapta. A szülés kedvezőtlen körülmények között indult be: Sámson éppen a birtokot járta körbe, amikor fájdalmas kiáltásokra lett figyelmes, és látta, hogy Arnulf várandós felesége az úton jövet leesik a szekérről és beindul nála a szülés. Sámson engedélyt kért a rémült aszszonytól, hogy levezesse a szülést a báméskodó szolgák gyűrűjében. Miután Helena megszületett, őt és anyját visszavitte a kastélyba. Arnulf, Edgar és a többiek nem győztek hálálkodni Istennek, és persze Sámsonnak. Arnulf egy gyenge pillanatában azt is mondta a többieknek, hogy mivel Sámson megmentette a leánya életét, ezért a lány személyes szolgálatára rendeli őt, ha majd felnőtt. Sámson egy kicsit megijedt a felelősségtől, mert ismerte az Írást:

Igen sok mézet enni nem jó;

*hát a magunk dicsőségét keresni dicsőség?**

** Péld 25,27*

1151 nyarán Clairvaux-ban Anatol atya a megöregedett Bernátnak újra mesélt a norwichi mészárlásról. Most először beszélt arról a furcsaságról, hogy látott egy ifjú zsidót tekercseket temetni a mészárlás után, de nem merte megszólítani, mert a nyaka és tarkója véres volt, és úgy tűnt, hogy a férfi a halálára készül. Bernát fektéből felült, tekintete elborult, mert emlékezett, hogy a lovag mit mesélt Simon testi jeleiről neki. Mivel Melisende továbbra sem engedte uralkodni gyenge fiát, Bernát újra elküldte Anatolt, hogy keresse meg a zsidót. Számításai szerint a harmincéves Simon, ha élt, életének és erejének teljében lehet.

1151 októberében egyik éjjel a colchesteri Butlerek rátörtek a norwichiakra. Sámson időben észrevette a fáklyával érkezőket, riasztani tudta az őrseget, így a támadást csírájában fojtották el. A család már nem is csodál-

kozott, hogy megint Sámson volt a megmentőjük. Azt senki nem tudta, hogy a colchesteriek vereségük miatt bosszúból a visszavonulás során legyilkoltak egy magányos utazót, fél óra járásra Norwichtól. Az áldozatuk egy ismeretlen pap volt, aki valami szent küldetés beteljesítése miatt könyörgött kegyelemért.

Bernát hiába várta vissza Anatolt, és miután 1152 januárjában meghalt Melisende, és fia, III. Balduin átvette a kormányzást, az iratot végleg elrakta egy rózsaberakással borított ládikába, személyes iratai közé rejtve. 1153. augusztus 20-án Bernát rosszul lett és meghalt. Rendtársai a rózsaberakásos ládikát a többi személyes tárgyával együtt Clairvaux-ban őrizték. Októberben egy jelentéktelen tűz ütött ki a levéltárban, az iratokat kimentették, de a ládika nem tűnt olyan fontosnak, és végül a tűzben felejtették, fel sem jegyezték a veszteségek között.

Mindeközben Sámson Norwichben és Lynnben vigyázta a Butler család javait és gazdaságát. Kis védence, Helena már nagyszájú leánnyá cseperegett, akinek a legjobb szórakozása az volt, hogy Sámson szakállát húzogatta. Ebben az időben Sámson orvoslást tanult egy helyi orvostól, és ezt a tudását nem csupán a szegényebb sorsú embereknek kamatoztatta, hanem a Butler család állatait is ő gyógyította, több-kevesebb sikerrel.

1155 márciusának végén Sámson feleségül vett egy zsidó nőt Lynnben, akit már három éve ismert. A feleségével együtt visszaköltözött Norwichbe, majd 1156 nyarán megszületett első gyermeke. A zsidó házaspár és gyermekük jólétben éltek a Butlerek udvarának védelmében. Sámson munkáját megbecsülték, családját megvédték minden külső támadástól. Helena átjárt babázni Sámsonékhoz, mivel szerencsétlen születését követően anyjának nem lett több gyermeke, és unokatestvérei is nagyobbak voltak nála. A következő években Sámsonnak újabb gyermekei születtek.

1163 januárjában a colchesteri Butlerek újra megtámadták a norwichieket, és noha ezúttal sem jártak sikerrel, támadásuk szörnyű véget jelentett Sámson családjának, mivel a colchesteriek „Edgar és Arnulf zsidáján és családján” töltötték ki a bosszújukat. Felgyújtották Sámson házát, és a lángokban lelte halálát Sámson felesége és három gyermeke. A norwichi család mély részvétellel vett részt Sámson családjának temetésén, ahová a környékből özönlöttek a zsidók: mártírnak tartották a meghaltakat. A temetésen Sámson Jeremiás szavaival átkozta meg a gyilkosokat:

*Önts ki haragodat ama nemzetekre, a melyek nem ismernek téged, és ama nemzetsegekre, a melyek nem hívják segítségül a te nevedet; mert megették Jákóbot, bizony megették őt, és elemésztették őt, és lakóhelyét elpusztították!**

* Jer 10,25

Sámson vigasztalhatatlan volt. Egyedül Helena volt az, akit közelebb engedett magához, akinek elfogadta biztatását, és egyedül neki hagyta hogy

égési sérüléseit ápolja. Soha nem bocsátotta meg magának, hogy életben maradt, a családja pedig odaveszett.

1163 őszén Sámson újra a Butlerek szolgálatába állt és az élet folytatódott tovább. 1164 nyarán Edgar Butlernek Oxfordba kellett mennie. Távollétében Sámson irányította a birtokot. Amikor Edgar visszatért az útról, megkettőzte a kastély körül az őrséget, mivel levélben fenyegették meg őt Colchesterből. Hiába kérte Sámson, hogy hadd válassza ki ő az őrséget, Edgar csupán néhány helybeli parasztot fegyverzett föl, mivel úgy vélte, hogy ez is elég lesz a támadás megghiúsítására.

1164. november 4-én délután a colchesteri Butlerek rajtaütöttek a kastélyon. A tizenöt-húsz felfegyverzett paraszt a vértbe öltözött támadókat látva futva menekült el, a kastély védtelen maradt. Az Erwin Butler vezette támadók lemészároltak mindenkit, akit csak értek a kastélyban, majd felgyújtották az épületet. Ott lelte halálát Edgar és felesége, testvérei és gyermekeik is. Sámsonnak sikerült valahogy bejutnia a kastélyba, látta a holttesteket, de Helena testét nem találta közöttük. Hirtelen ötlettől vezérelve lemászott a pincébe oda, ahová Helena a bújócskáik során régebben elbújt, és ott meg is találta a halálra rémült leányt. Kint még hallatszott Erwin Butlerék röhögése, amikor azt tárgyalták éppen, hogy a család kiirtásával a colchesteriekre száll majd a birtok egy régi oklevél értelmében.

Sámson és Helena egy földalatti járaton át kimenekültek, és az erdőben töltötték az éjszakát, majd november 5-én megkeresték a norwichi János atyát, és a segítségét kérték. Az atya is tudott a szörnyűségről, és úgy gondolta, Helenát addig fogják üldözni, amíg meg nem találják, és életét el nem veszik. Sámson (emlékezve gyermekkori fogadalmára) felajánlotta, hogy nőül veszi Helenát és nevét adja hozzá, hátha rajta nem keresik majd. János atya tiltakozott az ötlet ellen, hiszen zsidónak mégcsak meg sem volna szabad fognia egy kereszténynek a kezét. Sámson ekkor elővette keresztlevelét és elmondta, hogy ő tulajdonképpen tyrusi Simon, aki kereszténnyé lett szabad akaratából. János atya és Helena döb-benten álltak egymás mellett, de mivel az atya ismerte az írást és annak szabályait, és hinni is akart neki, elfogadta, hogy Sámson igazat beszél. Mivel Helena is beleegyezett a házasságba (most mondta el, hogy szerelmes Sámsonba, csak eddig semmi reménye nem volt arra, hogy egybekeljenek) János atya összeadta őket még ezen a napon, és kiadta az erre vonatkozó igazolást.

János atya minden tiltakozása ellenére Sámson és felesége a stanfordi zsidók közé menekültek, mint zsidó házaspár. A többségnek feltűntek Helena (akit Hannának szólított) a zsidóktól szokatlan vonásai, de Sámson mindenkinek a tudtára adta, hogy a legjobb az lesz, ha nem kérdezősködnek. Magukba zárkózva érte őket az 1165. év.

*A jövővényt ne nyomorgasd; hiszen ti ismeritek a jövővény életét, mivelhogy jövővények voltatok Égyiptom földén.**

* 2Móz 23,9

Stanfordtól messze, Tyrus templomának oltára egy kisebb földrengés miatt elmozdult. A javításra kirendelt mesterek észrevették, hogy az oltár alatt egy rosszul betemetett gödör van. A metropolita engedélyével az oltárt odébb helyezték, és a gödröt feltöltötték, ledöngölték.

1165-1190

*Lásd meg szegénységemet és gyötrelmemet; bocsásd meg minden bűnömet.**
* Zsolt 25,18

Az első hónapokban nagy volt a zavar a házások között. Helena szerelmes volt férjébe, de mégiscsak zsidónak tartotta, Sámson pedig nehezen érintette meg azt a nőt, akit ő segített a világra, és akit mindig is gyermekének tekintett.

Mivel az együttlétük a szokásbeli távolságot csökkentette közöttük, a nagy szegénységben házaseletet kezdtek élni, és ennek eredményeképpen 1165. december 30-án megszületett Sámson és Hanna fia, Arpaksad.

*A szegénynek pedig semmije nem vala egyéb egy kis nőtény báránkjánál, a melyet vett és táplált vala, s felnevelkedett nála gyermekeivel együtt; saját falatjából evott és poharából ivott és keblén aludt, és néki olyan vala, mintegy leánya.**

* 2Sám 12,3

Arpaksad szép gyermek volt, de ebben a szülei nem tudtak igazán gyönyörködni, mert már születését követően elkezdődtek a nevelési gondok, ugyanis Sámson zsidónak nevelte, hiszen zsidók között éltek, anyja pedig kereszténynek próbálta titokban nevelni, mivel zsidónak nem számított a fia, hiszen ő sem volt az. Hanna, a fiát, egyik legendák kódébe vesző őse után Arthurnak hívta otthon, aki így zürzavaros és feszült családi légkörben növekedett. Sem az apa, sem az anya nem fogadta el a másik vallását, elkerülték egymást, nem érintkeztek, mert tudták, hogy egy újabb gyermek születése szétvetné a családot.

Mindeközben Norwichben Erwin Butler emberei megszállták és újjáépítették a kastélyt, s arra vártak, hogy erőszakkal szerzett jogaikba beiktassák őket. Erwin számtalan kísérletet tett arra, hogy megtalálja Helena Butlert, de kísérletei eredménnyel nem jártak, egyedül János atyának az iratai között talált valami gyanúsat egy Tyrusi Simonról és feleségéről, akik a mézárhlást követő napon esküdtek meg az atya előtt. Mivel azonban a kínzásba János atya igen hamar belehalt és más tanú nem akadt, ezen a nyomon sem tudott elindulni.

1167. júliusában Sámson Stanford zsidóságának az élén szervezkedni kezdett a környékbeli zsidók életének megjobbítására. Sokat utazott, így legálább kevesebbet veszekedett feleségével, akit egyébként nagyon szeretett, de

nem tudta megértetni vele, hogy Arpaksad életét fogja tönkretenni azzal, ha egy zsidók között élő, magát zsidónak ismerő gyermeket keresztény életre tanít.

1170-re a karizmatikus Sámson már mint a közösség egy vezetőjét ismerték a környéken, és ezért kérdés nélkül is szállították neki a híreket. Így tudta meg, hogy Erwin Butlert saját fiai gyilkolták le, és azt is, hogy még mindig nem rendeződött a norwichi birtok és az ingóságok tulajdonjoga. Mivel azonban azt is tudta, hogy az a Francois Butler vezette a Butler-házat, aki atyját saját kezűleg fojtotta meg, és akinek a legédesebb szórakozásához tartozott a zsidók megégetése, Sámson csendben maradt és visszahúzódva figyelte az eseményeket. Így tudta meg azt is, hogy a „Norwichi William” holttestét 1171 nyarán átvitték a katedrálisba, és oda zárandokoltak a keresztény hívők. Újra megszíratta kis barátját.

1172-ben a hatéves Arpaksad beszéltetni kezdte apját arról, hogy kik ők valójában. Sámson elmondta, hogy kik voltak az ő szülei és honnan kapta a nevét. Arpaksad ugyanezt kérdezte anyjától is, akit azonban Sámson nem engedett válaszolni. A gyermek látta, hogy atyja mélyen megsértette az anyját, ezért eltávolodott tőle, mert úgy gondolta, hogy az atyja igazságtalanul uralkodik az anyján. Ez az állapot addig tartott, amíg 1174 márciusában Arpaksad megtudta anyjától az igazságot, miszerint atyja zsidó, anyja pedig keresztény nemes, akinek ősei Arthur királyig vezethetők vissza. Arpaksad megértette, hogy atyja micsoda nagy tettet hajtott végre, hogy milyen áldozatot hozott anyjáért és érte, ezért bocsánatot kért és kapott tőle.

Sámson ugyan megbocsátott fiának, de feltette neki a kérdést, hogy ha már így alakult a sorsuk, akkor most ezzel a tudással, mit fog kezdeni, hogyan fogja tudni az életét irányítani úgy, hogy igazán sehová sem tartozik? Arpaksad néhány nap gondolkodás után úgy felelt atyjának, hogy ha már így hozta a sors és a zsidók meg a keresztények Istene egy és ugyanaz, akkor mindegy neki, hogy melyik vallásban él, de mivel most zsidók között él, ezért egyszerűbb neki zsidóként élni. Anyja végtelenül megharagudott fiára, amiért az atyja oldalára állt, és elhatározta, hogy amint lehet, elhagyja férjét és fiát. A következő év januárjában egy napon Sámson és Arpaksad nem találta otthon Hannát. Néhány soros levél várta őket az asztalon, amely a következőképp szólt:

„16. Januarius, '175

Mivelhogy én az arisztokrácia tagjaként és asszonyként nem tűrhetem tovább, hogy zsidók nyomjanak el, és zsidóként éljek, annak ellenére, hogy téged Sámson nagyon szeretlek, és téged fiam Arthur az életemnél is jobban szeretlek, elhagylak benneteket, mert nem láttok már engem vakságotokban, és egy pártot vetettetek ellenem: elvette a látásotokat a sok imádkozás. Még csak huszonhat éves vagyok, és most értesültem, hogy atyám gyilkosainak családját, és különösen Francois Butlert lefoglalták és kivégezték, elmegyek és elfoglalom örökségemet. Tudom, hogy ti nem követtetek engem, hát elhagylak titeket. Jézust könyörgöm, hogy térítsen észre titeket, hogy vezessen vissza titeket hozzám Norwichba és Colchesterbe, ez utóbbi helyen barbár rokonaim vagyonát fogom elfoglalni.

Könyörgök azért is, hogy Jézus megbocsássa nekem bűnömet, de Isten látja lelkemet: Arnulfatyám vére kiált az Égre, szabadulnom kell. Nem tudok zsidóvá lenni.

Lady Helena Butler”

Sámson és fia lesújtva álltak egymás mellett. Amikor nyugovóra tértek, az apa a fiút megölelte, és a zsoldárok szavaival vigasztalta:

*Törvényül hirdetem: Az Úr mondá nekem: Én fiam vagy te; én ma nemzettelek téged.**

** Zsolt 2,7*

Másnap Arpaksad közölte atyjával, hogy az anyja után akar menni, hogy rávegye őt, térjen vissza hozzájuk. Sámson nem engedte a fiát kimozdulni, hiszen még tíz éves sem volt és úgy gondolta, hogy Helena megmásíthatatlan döntést hozott, ezzel véglegesen elszakítva magát a családjától.

1176-tól 1178-ig Sámson és fia kettesben éltek egy fedél alatt. Érdekes párost alkottak, a közösség tudott Hanna hűtlenségéről, és nem értették, miért nem válik el tőle Sámson, ha már így viselkedett vele az asszonya. Ezekben az években Sámson a zsidók jelentős képviselőjévé vált, és minduntalan utazgatnia kellett, hogy a kereskedése mellett eleget tegyen a különféle meghívásoknak. Véleményét kérték ki különféle kisebb vitás ügyekben, amelyekben a rabbi nem tudtak vagy nem akartak dönteni, így Arpaksad sokszor magára maradt. Sámson a mindennapjaiban is magányos volt: többé nem nézett asszonyra, és nem is beszélt sohasem Hannáról, hiába kérlelte a fia. Olyan súlyos volt a sérelem, hogy azt nem lehetett semmivel sem orvosolni, ezért Sámson a közösségi ügyekbe ölte bele maradék erejét.

1179. január 1-én tartották Arpaksad bar micvóját. Sámson boldog volt, hogy megélte ezt a napot is, hiszen már ötvenhét éves volt.

Sámson január 2-án ezt a levelet találta a házában:

„Atyám!

Útnak eredeke, mert nem bírom elviselni azt a gondolatot, hogy anya nélkül nőjek fel, és téged pedig búslakodni lássalak. Kívánj sok szerencsét, és ne kövess, mert tegnap esti italodba port kevertem, ami hetekre le fog majd gyengíteni, és az életed teszed kockára, ha utánam jössz.

Jövök vissza hozzád, amint tudok:

Arpaksad”

Sámson valóban ágynak dőlt, és három hétig lázasan feküdt. Arpaksad február közepén ért Colchesterbe, és mikor zsidóként bebocsátás kért, az őrség kinevette és elkergette minden nap, egy héten keresztül, mígnem Lady Helena Huttington meg nem hallotta a kiáltozást és ki nem ment a kapu elé. Arpaksad dőb-

benten nézte várandós anyját, aki második gyermekét várta férjétől, Huntington rettegett urától. Az anya és a fia egymással szemben álltak és egyikük sem tudott megszólalni, a toronyból és a kapuból szemek sokasága figyelte, hogy mi fog történni. Lady Huntington elővett egy erszényt, és átadta a gyermek-zsidónak azzal, hogy örül annak, hogy egykori intézője fia felkereste őt, de most már menjen haza a fajtájához. Arpaksad látta, ahogy anyja szeméből könny csordul ki és szájával hangtalanul könyörög hozzá: „bocsáss meg, Arthur”. Arpaksad nem indult egyből haza, szüksége volt arra, hogy egyedül legyen, mint egy megtagadott gyermeknek, akinek egy perc alatt kellett felnőtté válnia. Sámson május közepén fogadta vissza fiát, és soha nem kérdezte meg, mi is történt Colchesterben.

1180 és 1185 között Sámson és Arpaksad közösen járta a környező zsidó településeket, és mindenféle áruval kereskedtek. Sámson közben továbbra is ellátta köztisztviselési feladatait. A közösségben szava volt, jól tudott bántani az emberekkel, és az erőviszonyok tisztelésben tartása mellett, sikeresen vezette azokat, akik hozzáfordultak. Néhányan tanítónak nevezték, de ezt ő mindig visszautasította. Otthon a két férfi egymást támogatta a mindennapokban. Sámson nem gondolt új házasságra, Arpaksad pedig mindenfajta házassággal kapcsolatos beszélgetést elhárított, mivel nem tudta feldolgozni anyja hűtlenségét. A legaggasztóbb az volt, hogy a fiúban továbbra is hatalmas feszültséget okozott a zsidó és keresztény származás titkolt együttes megléte, ezért aztán egyre inkább elfordult Istentől, mert azt vette észre, hogy Isten nélkül az ő élete boldogabb lehet. Amikor azonban értesült Móse ben Majmunról (akit néhányan Maimonidesnek neveztek), és az ő működéséről, újra felvértezte magát a zsidó hittel és (mint már vagyonosabb zsidó) hispánul kezdett tanulni, mivel elhatározta, hogy ha módja lesz, ellátogat Kordovába.

A két férfi az 1186. augusztus 4-i tűzvész után Stanfordinból Londonba költözött, mert kilenc éve itt engedélyezték először Angliában, hogy zsidók a városon kívül földet vegyenek a maguk számára. Sámson és fia vásárolt is magának egy kis birtokot, és folytatták a kereskedést.

1187 és 1188 között bejáratosak és ismertek lettek műveltségük révén a londoni zsidóság köreiből. Sámsonnak azért volt nagy tekintélye, mert hajlott kora ellenére olyan kitűnő szellemi képességeknek örvendett, hogy a fiatalok mind példát akartak venni róla, Arpaksad pedig azért volt ismert, mert minduntalan Móse ben Majmun munkái után érdeklődött, és naphosszat kereste a londoni kereskedők között azokat, akik Kordovából érkeztek, hogy érdeklődjön a Mester után.

1189. szeptember 1-én Sámson meghívót kapott a londoni zsidóktól az új király, Richard koronázására, azzal, hogy ott lehet azok között, akik a zsidók ajándékait átadják az új uralkodónak.

Szeptember 3-án a koronázás alatt a zsidók át akarták adni ajándékaikat és jókívánságaikat a királynak. Sámson az utolsó sorban állt, de még így is jól látta az uralkodót, aki mielőtt még az ajándékozásra sor kerülhetett volna, a canterburyi érsek tanácsára kiküldte a zsidókat azzal, hogy velük később

foglalkozik. Mivel az izgatott palotaszolgák, akik egyben a király testőrségét is jelentették, akarva-akaratlanul félreértették a királyi parancsot, kikergették a zsidókat, és néhányat a kevésbé fürgék közül durván megvertek. Sámson félelme akkor teljesedett ki, amikor a bántalmazáshoz az ünnepségről kinnrekedt, csalódott bámészkodók is csatlakoztak. A forgatagban egy részeg nemes kiabálni kezdett, hogy Richard parancsot adott a zsidók lemészárlására, ekkor a csőcselék gyilkolni kezdte a küldöttséget, értékeiket elvették. A londoni zsidónegyedet is előzőnlötte a csőcselék, azt kifosztotta és felgyújtotta. Sámson a palota kertjében látta, amint magát egy Ranulph de Granville-nek nevező lovag egyedül, pusztán hittel és szavakkal akarta megfékezni a tömeget, de végül őt is elsodorták, megtaposták. Látta azt is, hogy a köznép által yorki Benediktnek ismert zsidót erőszakkal behurcolják egy templomba megkeresztelni, aki súlyos sérülései miatt már nem tudott védekezni az erőszak ellen. Sámson alig tudta kimenteni magát és visszamenekült házához. Bár ne tette volna: épp akkor fosztotta ki a tömeg, minden vagyona odaveszett, ráadásul újra megkergették és állati ürülékkel dobálták meg. Arpaksadot nem találta sehol, meghúzódott a környező erdőben és várta sorsa jobbra fordulását, és így siránkozott:

*Mert mintha vajudó asszony szavát hallanám, mintha az először szülőnek sikoltozását: olyan Sion leányának hangja; nyög, csapkodja kezeit: Jaj nekem! mert roskadozik lelkem a gyilkosok előtt.**

* Jer 4,31

Három nap múlva talált rá Arpaksadra a leégett házuk kapujában, akit szintén sebek borítottak, és aki elmondta, hogy azt hallotta, hogy a londoni zsidókat mind egy szálíg ki akarják irtani. Szeptember 10-én Sámson és Arpaksad elmenekültek Londonból Stanfordba, ahol néhány hónap alatt sikerült egy házat megfelelően rendbe hozniuk, és a magukkal kimenekített kevéske vagyonból újabb kereskedést próbáltak indítani, majd megpróbáltak visszaköltözni Norwichba. Erre azonban már nem volt idejük. Következő év február végén hallották a szörnyű hírt, hogy Norwich összes zsidóját kiirtotta a csőcselék.

1190. március 7-én Stanfordban vásárt tartottak. A csőcselék a korábbi büntetlenségen felbuzdulva itt is megtámadta a zsidókat. Sámson és Arpaksad egymástól különválva menekültek el. Sámson York felé ment, hogy értesítse a yorkiakat a fenyegető veszélyről, Arpaksad pedig Colchester felé, mivel elhárította, hogy most az egyszer segítséget kér az anyjától.

Sámson március 14-én ért Yorkba, ahol már a királyi várat is megostromolta a barbár tömeg. Mivel a falakon belülre nem tudott bejutni a csőcselék, azokat a zsidókat, akiket kint elfogtak, azonnal megölték, hacsak meg nem kesztyeltek.

A pusztítást és az erőszakot a várban rekedt zsidók végignézhették. A borotvált arcú Sámson az álruhájának és a még mindig meglévő keresztlevelének segítségével közel férközött a várhoz, és március 15-én sikerült is beszöknie oda; a várbeli zsidók egyik vezetője, Joigny Jomtov rabbi felismerte, és kinyitatta neki résnyire a kaput. A várban a következő napra elfogyott az étel és a víz, ezért Jomtov rabbi és Sámson a többi zsidóval azon vitatkozott, hogy mi legyen a sorsuk, mert tudták, a várban nem tarthatnak már ki sokáig. A rabbi végezetül Masszada példáját hozta fel, és úgy határoztak, hogy a benti zsidók mind leölik magukat, és hogy senki ne menekülhessen ki közülük, tüzet raknak az ajtók elé. Sámson volt az egyedüli, aki az életet akarta választani, de öreg és fáradt volt már, nem hallgatták meg. A következő este péntek este volt, a szombat éppen bejött, amikor kezdetét vette az iszonyatos mészárlás. Sámson nem bírta nézni, hogyan hullanak el asszonyok és gyermekek, ezért kiállt a várfalra és több nyelven megátkozta a csőcseléket. Csodák csodájára senki nem lőtte le a falról. Mire visszament a többiekhez, mintegy négyszáz halott zsidó feküdt szerteszét, a többi ötven pedig megégve feküdt a kapu előtt. Másnap reggel, szombaton Sámson arra eszmélt fel, hogy a még valahogy életben maradt negyven-ötven zsidó könyörög az ostromlóknak, hogy inkább megkeresztelkednek, csak engedjék ki őket. Láta, ahogyan a tömeg az ajtót lefeszítette, és kiengedte a jajveszékelőket. Oda sem nézett, mert tudta, mi következik.

Fájdalmat érzett mellkasában hirtelen, aztán látta magát, ahogyan Tyrusban William kertjében a kút mellett szőlőt majszol, és elszenderedik. Utoljára fiára gondolt, és így fohászkodott:

*Az Úr az égnek Istene, ki engemet kihozott az én atyámnak házából,
és az én rokonságimnak földéről,
a ki szólt nekem, és megesküdt nekem mondván:
A te magodnak adom ezt a földet;
elbocsátja az ő Angyalát te előtted,
hogy onnan végy az én fiamnak feleséget.*

* 1Móz 24,7

A torony ablakán egy keresztlevél szállt alább, és beleesett a zsidók temét felfaló tűzbe.

Szombat délután talált rá Sámson kihűlt testére az a fehérruhás barát, aki mindvégig izzította a tömeget a zsidók ellen. Gyűlölködve rúgott bele az örökségébe soha be nem iktatott jeruzsálemi király élettelen testbe, mert az mosolyogva engedte útjára zsidó lelkét.

19.

ARPAKSAD BEN SÁMSON (1165-1242)

1190-1192

*Könyörülj rajtam, oh Isten könyörülj rajtam, mert benned bízok az én lelkem; és szárnyaid árnyékába menekülök, a míg elvonulnak a veszedelmek.**

**Zsolt 57,2*

Arpaksad csak 1190. március 19-én délután ért Colchesterbe, mert menekülése közben mindenhol bujdokolnia kellett, és főleg éjszaka tudott haladni. Útközben minduntalan imádkozott atyja életéért, és azért, hogy az anyja ne lökje el segítségért kinyújtott kezét. A Huttington kastélyban éppen esti mulatságra készültek, így aztán nagy feltűnést keltett a vendégek mellett a holtfáradt zsidó érkezése. Szerencsére Lady Huttington az első között volt, akik észrevették Arpaksadot, így még idejében tudott intézkedni, hogy az örök ne uszítsák rá a vérebeket. A kutyáktól megszabadított Arpaksadot a lady bizalmasa (egyben szeretője is) elrejtette a nyári lakban a vendégek szeme elől.

A multság során Lady Huttington küldetett ételt és italt a fiának, majd amikor az a bortól és a fáradságtól elgyötörten ájultan elaludt, a Lady a hűséges embereivel elvette ruháit, szakállát és a haját amennyire lehetett, lenyíratta. Arpaksad másnap reggel rémülten kereste ruháit, és ijedten fedezte fel, hogy haját és szakállát jó részben levágták. Lady Huttington amikor kettesben maradt a fiával, a nyakába borult, ölelgette-csókolgatta és kérlelte, hogy ha már így visszatért hozzá, hagyja magát átalakítani szolga kinézetűnek, különben nem tudja megvédeni a férjétől, aki nem szívelte az idegeneket. Arpaksadot cseppet sem érdekelt a kinézete, elmondta, hogy hol és hogyan vált el atyjától, és megtudakolta, hogy van-e valami hír a yorki eseményekről. Az anyja elkomorodott, mert két napja érkezett egy futár Yorkból a lordhoz azzal, hogy a yorki zsidókat mind lemészárolták. Elmesélte, hogy a férje másnap délelőtt éppen Yorkba készül, hogy ügyeit elintézzé. Bízta a fiát, hogy az apja biztosan megszabadult a veszedelemből, mint ahogyan azt korábban mindig megtette. Arpaksadot, aki azonnal útnak akart indulni, erős borral leitatatta, és az újra mély álomba zuhant.

Másnap reggel a lady megértette fiával, hogy jelen állapotában mindenképpen csak bajt hozna a maga és apja fejére, ha elindulna, és megígérte, hogy lovas futárt küld a férjével Yorkba, megtudakolni, hogy találtak-e egy olyan zsidót, kinek vörös folt volt a nyakán. Az indok, ha kérdezi a lord az lesz, hogy ennek a zsidónak a lady volt titkos adója. Mindketten tudták, hogy ez közel jár az igazsághoz.

Miközben a lord és a lovas futár Yorkba nyargalt, a lady Arpaksadot Arthur néven maga mellé vette írásbeli szolgálatra, úgy mutatta be őt az udvartartásnak, mint aki Bolognából érkezett hozzá. A lady tudta, hogy vendégei és a környező területek urai közül senki nem járt Bolognában, jórészt írni sem tudtak, Arthur ezzel szemben latinul, angolul, és valamit franciául is tudott, így a hazugságot jó eséllyel leplezhette.

Senki nem kérdezett semmit, az azonban nem volt meglepő, hogy a lady szeretője, aki ismerte Arpaksad származását, azonnal megzsarolta a ladyt, mert nem fogta fel ésszel, mit jelentett az asszonynak visszakapnia elvesztettnek hitt fiát. Amikor néhány nap múlva a lord visszatért Yorkból, a lady bepanaszolta a szeretőjét nála, mondván, hogy tisztességtelen szándékkal közeledett felé. A lord már korábban is gyanakodott az ifjúra, aki a felesége körül legyeskedett, ezért pallosjogával élve még aznap kivégeztette a férfit, aki hiába kiabálta ki az igazságot, mindenki csak kinevette őt, sőt lassabban ölték meg azért, mert azzal mert vádolni egy nemes asszonyt, hogy keresztény házasságot kötött korábban egy zsidóval, zsidók között élt, szült egy zsidót, aki most Arthur néven jelent meg a lady életében.

A lady a kivégzés után bemutatta Lord Huttingtonnak Arthurt, mint írástudó művelt embert, akinek a szolgálataira igényt tartana. A Lord mindjárt próbára is tette Arthurt, és átadott neki egy levelet, amelyet a lovas futár adott át neki visszatértekor, hogy olvassa fel a nejének. Arthur a következőket olvasta:

„York, 14. Május, 1190

Lady Helena Huttington Úrhölgynek

Bátorkodom tájékoztatni arról, hogy az Ön által kerestetett istentelen zsidó, akinek vörös folt csúfította el a tarkóját, örömünkre holtan találtatott York várának bástyájában, ezért ezután nem kell kegyelmességednek tartania attól, hogy ez a zsidó uzsorájával zavarni merészelne. A zsidót a többi ötszázzal együtt közösen földelték el a yorkiak, én magam láttam saját szemeimmel, amint a keresett zsidó a föld gyomrába került.

Jois Potter”

Arthur majdnem kiejtette kezéből az írást, alig tudta a levelet visszaadni a lordnak, akit a felesége ölelgetett, nehogy észrevegyen valamit Arthur kedélyállapotában. A lord hátba veregette Arthurt, majd vadászatra indult.

Ezen az estén Arthur kiszökött a kastélyból, és imádkozni ment a közeleli patak partjára atyja lelki üdvéért. Tébolyultan így kiáltozott:

És mondánk az én uramnak:
Nem hagyhatja el az a fiú az ő atyját;
mert ha elhagyja atyját, meghal az.*

1Móz 44.22

*Átkozott ember az, a ki örömhírt vitt az én atyámnak, mondván:
Fiúmagzatod született néked, igen megörvendeztetvén őt.**

* Jer 20,15

Nem csak Arthur volt az, aki nem tudott aludni ezen az éjjelen. Az erdőkerülő furcsának találta éjfélkor, hogy a lady ablakában egy gyertya pislákol, mígnem teljességgel ki nem aludt volna, és mintha magát a ladyt látta volna szétfűjt hajjal az ablakrács mögött. Mivel az erdőkerülő okult az ifjú szerető kivégzéséből, nem tette szóvá, amit látott.

Miután tudomást szereztek Sámson haláláról, Arthur és Lady Huttington sokat töltötték együtt az idejüket. A kívülállók azt rebesgették, hogy az asszony ismét szeretőre talált az ifjú intézőben. Beszélgetéseikben a halálvágy és a bosszú viaskodásából mindig a bosszúvágy kerekedett felül, aminek a lady ugyan örült, de a fiát a bosszúról is megpróbálta lebeszélni, idézve a meggyilkolt Sámsontól tanultakat:

*De a gyilkosok fiait nem ölte meg, a mint meg van írva a Mózes törvénykönyvében, a melyben az Úr megparancsolta és megmondotta: Meg ne ölettessenek az atyák a fiakért, se a fiak meg ne ölettessenek az atyáért; kiki az ő bűnéért haljon meg.**

* 2Kir 14,6

1190 júliusában a lady a lord kérésére elküldte Arthurt Yorkba, hogy ügyeket intézzon el. Arthur óvatosan kiderítette, hogy merre földelték el a zsidókat, és amikor senki sem látta, a sírra követ helyezett, imádkozott, és egy apró tégelybe egy kevés földet vett magához, amelyet egy szelencébe zárt és a nyakába akasztott. A földből előkerült egy törött nyílvessző, ezt magához vette és a yorki kovácsnál egy kicsi kígyót kovácsoltatott belőle, és ráfogatta a szelencére. Azt akarta, hogy ez a kicsi kígyó, amelynek formáját atyja tenyerében látta meg először, emlékeztesse őt arra, hogy honnan származik, és hogy hogyan lett vége előző életének.

Arthur és az anyja szoros kapcsolatba kerültek egymással, de újraéledt közöttük az a vita is, amely Sámson és felesége között dúlt, amikor Arthur még apró gyermek volt. A fiú nem felejtette el, hogy a zsidók közé tartozik, az anyja pedig nem győzte hajtogatni, hogy mivel nem zsidó asszony szülte, így akármit is gondol magáról, nem tekinthető zsidónak. A lady kérte Arthurt, hogy titokban keresztelkedjen meg, vegyen feleségül egy a lady által kiválasztott nemes lányát és felejtse el ezt az egész zsidó történetet. Arthur hajthatatlan maradt, és szobájának mélyén, gyertyafény mellett gyakorolta vallását. Ebben az időben mélyült el tudása, hitbeli meggyőződése. Anyja pedig hallgatólagosan elfogadta és engedte mindezt, férjében pedig elaltatta a gyanút.

1191 januárjában Lord Huttington a lady akarata ellenére magával vitte Arthurt a franciaországi Braybe, ahová állítólagosan rokonai látogatá-

sára készült. Brayben derült ki, hogy a lord valójában a harmadik keresztes hadjáratához akart csatlakozni: nagyon vágyott a dicsőségre. A lord elárulta Arthurnak, hogy mivel atyja családja francia volt, inkább a franciák oldalán akar harcolni, mintsem Richárd királyén. Braybe január elején érkeztek meg, ahol Lord Huttington néhány unokatestvérével találkozott, és akikkel együtt Lyonba ment, hogy csatlakozzon a hadjáratához. Arthur Brayban maradt, mert a lord meghagyta neki, hogy néhány héttel azután térjen vissza Colchesterbe, hogy ők útnak indultak, nehogy a vérmes lady visszakövetelje őt elhatározásából.

Arthur szívesen maradt Brayben, mivel zsidókkal találkozhatott, húsz-huszonöt család lakott ekkor itt. Amint tehetette, zsidó ruhát öltött, és a helybeliek gyanakvása mellett ellátogatott a szombat ünneplésére, és együtt imádkozott a többiekkel. Oly régen várta már ezt a pillanatot, hogy észre sem vette, ahogyan hazafelé menet a többi zsidó követi őt. Következő szombatkor megtudta a helybéli zsidóktól, hogy egy keresztény megölt közülük egy zsidót, és Blanche grófnénál (akit erejükön felül halmoztak el ajándékokkal) meghallgatásra talált a panaszkodást, ezért a bűnös igazságos megbüntetésében reménykednek, amire eddig ilyen esetben még nem volt példa. Néhányan úgy tudták, hogy a grófné úgy határozott, hogy még február közepén kivégezteti az elkövetőt. Arthur megkérdezte tőlük, hogy nincs-e valami gonosz gondolat a híresztelésben, mivel a kivégzés napja éppen a Purim beköszöntére esik, amikor is Hámán halálát várják a zsidók. Arthur már tudta, hogy milyen kevés félreértés kell ahhoz, hogy tragédia következzen be. A többi zsidó egyetértett Arthurral, különösen azért mert ezekben az időkben különféle vádaskodásokkal illeték a zsidókat. A leggyakoribb vádak a vérvád, a fekete halál terjesztésének vádja, és a szent ostya megbecstelenítésének vádja voltak. Ez utóbbi vádról Sámson is szót ejtett egyszer, amikor Arpaksad anyjával vitatkozott az emberi hiszékenységek határtalanságán, amikor is elmagyarázta Helenának, hogy a misézés során használt ostya felületét sok apró piros gomba lepi el, ha a tárolás nem volt megfelelő. Erre szokták azt mondani néhányan, hogy a keresztények vére. Arthur emlékeztette a zsidókat, hogy a vádak azóta szaporodtak el ismét, amióta a hadjáratok mennek a Szent Földre.

A zsidók nem fogadták meg Arthur tanácsát, hogy a Purimot üljék meg más zsidókkal, máshol. Arthur kíváncsi volt, hogy mi fog történni, ezért hazautazását elhalasztotta Purim utánra.

Purim napján a bűnöst kivégezték, a grófné állta a szavát. A zsidók alig mertek előjönni házaikból, de végül semmi nem történt. Arpaksad is velük élte át az ünnepet és az aggodalmas percekét. Együtt imádkoztak:

*Hallgasd meg, Isten, az én szómat, mikor panaszkodom; az ellenségtől való félelemtől mentsd meg életemet.**

* Zsolt 64,2

Március 20-án, amikor Arpaksad éppen indult volna vissza Angliába, a feldühödött tömeg üldözni kezdte a zsidókat. Az elfogott zsidókat a főtérre vontatták, és mivel azok közül egy sem akart kikeresztelkedni, mind a hetvenhatot elevenen megégették, csak a tizenhárom évesnél fiatalabb zsidókat engedték szabadon. Sokan sokféle magyarázatot adtak a kegyetlenkedésre, ám utóbb kiderült, a Fülöp Ágost királyhoz úgy jutott el a kivégzett férfi esete, mintha azt a zsidók, a Purimkor, Hámánként akasztották volna fel, töviskoszorúval a fején.

Arthur, akit borotvált arca és latin tudása mentett meg, hallotta ahogyan a rabbi a lángokból kikiáltott ki a nép közé:

*Te hallgasd meg a mennyből és vidd véghez, és tégy igaz ítéletet a te szolgálaid között, az istentelent megbüntetvén, fejére fordítván az ő útját; és az igazat megigazítván, megfizetvén néki az ő igazsága szerint.**

* 2Krón 6,23

Arthur a rabbi szavait hallotta utoljára, aztán rohanni kezdett, alig tudott kimenekülni a városból. Pénzén kívül semmit nem vett magához és meg sem állt addig, amíg újra Colchesterbe nem ért, május közepén. Anyjának semmit nem mondott a vérengzésről, viszont azt elárulta, hogy a lord a hadjáráthoz csatlakozott. A lady mintha megkönnyebbült volna ettől. Decemberben jött a hír, hogy a lord Akkon mellett hősi halált halt a kereszt védelmében. Helena kétszeresen özvegy volt már, és Arthur szeretete volt az egyetlen igazi támasza, mivel a lordtól fogant gyermeke néhány napos korában meghalt. Arthur az átélt szörnyűségektől megkeményedve ekkor már tudta, hogy Angliát és Franciaországot végleg el akarja hagyni, és zsidóként szeretne élni ott, ahol senki nem bántja őt csak azért, mert zsidó. Ekkor hallott újra Móse ben Majmunról és megértette végre: Kasztíliába és Leonba kell mennie, hogy megtalálja a békét a szívében.

Úgy is lett. 1192 őszén anyját Colchesterben hagyva, Arpaksad Londonból áthajózott Santiagoba, majd onnan Leonba ment és megtelepedett.

*Ímé elűzöl engem ma e földnek színeről,
és a te színed elől el kell rejtőznöm;
bujdosó és vándorló leszek a földön,
és akkor akárki talál reám, megöl engemet.**

* 1Móz 4,14

1193-1196

*Ne számlálj engem a hitetlenek és gonosztevők közé,
a kik békelességgel szólnak felebarátaikhoz, pedig gonoszság van szívökben.**

*Zsolt 28,3

*Ki veheti észre a tévedéseket? Titkos bűnöktől tisztíts meg engemet.**

** Zsolt 19,13*

1193. január 2-án érkezett Arpaksad Leonban. Zsidó menekültként hamar befogadták, és alaposan kifaggatták az átélt szörnyűségekről. Arpaksad eltitkolta, hogy anyja nem született zsidónak, és ezt senki nem tételezte fel róla, hiszen mind külsejében, mind pedig viselkedésében közéjük tartozónak látszott. Nyelvtudása, és a keresztények világának beható ismerete azonban sokaknak gyanús volt, és emiatt néhányan hitetlenséggel vádolták meg az érkezésekor, de ezeket a többi zsidó lecsendesítette. Egy év múlva tavasszal Arpaksad már beilleszkedett a közösségbe. Gyertyaöntéssel foglalkozott, és ha úgy adódott épületfával, bőrrel és selyemmel kereskedett. Anyjától kapott aranyain szép készletet halmozott fel selyemből, és úgy tűnt, élete nyugvóponton jutott. Csak azt sajnálta csupán, hogy Móse ben Majmun munkáiról itt sem tudott meg sokat. Egyre ritkábban álmódott atyja meleg és bátorító tekintetével.

Még ebben az évben, 1194-ben Leonból küldöttséget menesztettek a zsidók Toledóba, és Arpaksadot is abban a tisztességben részesítették, hogy részt vehetett az utazásban. A leoni zsidók Toledóba talmudbeli kérdések megvitatására mentek, de elleplezett céljuk az volt, hogy a toledói zsidóság előkelőségeinek segítségével sorsukat megjavítsák. Még az is előfordult, hogy zsidók magas állami beosztásba kerülhettek vallásuk megtartása mellett, mivel VIII. Alfonz király hálás volt nekik hű szolgálataikért.

Az utazást nem kísérte szerencse, a küldöttség nem jutott el Toledóba, mert Valladolidnál valamilyen rejtélyes betegség gyengített le minden második küldöttet, ezért meg kellett állniuk pihenni. Valladolid zsidói nem látták örömmel a beteg leoni zsidókat, ezért Arpaksadék kénytelenek voltak meghúzódní a városon kívül. Orvost és orvosságot keresni Arpaksadot küldték a városba, mert ő nem betegedett le, és sok nyelven meg tudta magát értetni. Arpaksad saját pénzét nem kímélve keresett megoldást a bajra. Rákövetkező nap Arpaksadot lefogták azzal a váddal, hogy a ragályt kívánt elterjeszteni a városban. Miután tömlöcbe zárták, Arpaksad minden erejével azon volt, hogy kapcsolatba lépjen a leoni zsidókkal, akik tőle várták a segítséget. Kísérletei rendre megghiúsultak. Egy hét raboskodás után Arpaksadnak sikerült rávennie az öröket, hogy elvigyék a templomba, azzal, hogy azt hazudta nekik, meg kíván keresztelkedni, és Isten házában kívánja bevallani fertelmes bűneit. Felajánlotta nekik utolsó aranyait is. A templomba vezető úton kihasználva öreinek álmatagságát, Arpaksad kerekét oldott, és két nap bolyongás után visszatért a leoni zsidók táborába, ahol azonban néhány sírhalmom kívül semmit nem talált. Nem tudta, merre mentek társai, s végül úgy döntött, hogy visszatér Leonba, mivel Toledóba nem ismerte az utat.

Leonban kiderült, hogy a többi zsidó nem tért oda vissza. Arpaksadot mindenféle gyanúsításokkal illették, fenyegették és a kiközösítés veszélye ál-

lott fenn. Azt híresztelték róla, hogy nem véletlenül tud oly sok nyelven: eladta rabszolgának a többi zsidót, és most újra visszajött, hogy további áldozatokat szedjen magának. Arpaksad látta, hogy a zsidók között is ugyanúgy vannak hiszékeny és kegyetlen emberek, és ez a felfedezés nagy szomorúsággal töltötte el. A zsidó tanács elé kérette magát, és elmondta, hogyan történt meg vele mindaz, amit a többi zsidó nem hitt el neki. Így fejezte be:

*Mert hallom sokak rágalmazását, a mindenfelől való fenyegetést:
Jelentsétek fel és ezt mi is feljelentjük: mindazok is, a kik barátaim, az én tántorodásomra figyelmeznék, mondván: Talán megbotlik és megfoghatjuk őt, és bosszút állhatunk rajta;*

De az Úr velem van, mint hatalmas hős, azért elesnek az én kergetőim és nem bírnak velem, igen megszégyenülnek, mert nem okosan cselekesznek: örökkévaló gyalázat lesz rajtok és felejtethetlen.

** Jer 20,10-11*

Védekezésének előadását követően látta, hogy a zsidó előjárókat inkább bosszantja, mintsem megnyugtatná hogy ilyen szent szövegeket idézett nekik, ezért jobbnak látta, hogy összeszedje értékeit és a következő éjszaka, augusztus 17-én útnak indult egyedül, ismét Valladolid felé, Toledóba. Anyjának így írt:

„Anyám,

Ezidáig nem írtam hozzád levelet, mert tudtad, hogy Leónba mentem lakni a zsidók közé. Szerencsétlenségemre azonban a zsidók között is legalább annyi a babonás ember, mint közöttetek, így újra útra kell kelnem, mert most a saját fajtám üldöz engem. Néha nem tudom, kinek a fajtája vagyok én.

*A föld széléről énekeket hallánk: dicsőség az igaznak! S én mondék: végem van, végem van, jaj nékem! A hitetlenek hitetlenül cselekesznek és hitetlenséggel a hitetlenek hitetlenséget cselekesznek.**

** Ésa 24,16*

Pénzed elfogyott, a belőle nyert javakat veszni kell hagynom, míg nem tudom magam tisztázni. Toledóba megyek és onnan az arabusok alá Kordovába. Megmondta nekem atyám, hogy nehéz lesz a sorsom, mígnem meg nem állapodok.

Értesíteni foglak, ha az Úr módot ad erre.

Maradj egyedül Anyám.

Arthur”

Augusztus 22-én visszatért a küldöttség Toledóból. Arpaksad ekkor már messze úton volt, és nem tudhatta, hogy a hazatértek hogyan mentették őt

ki a vádak alól. Az otthon maradottak megtudhatták, hogy Arpaksad saját pénzét felhasználva a valladolidi zsidók végül is orvost fogadtak, aki néhány nap múlva (míg Arpaksad raboskodott) gyógyulást hozott a megmaradottakra. Szégyen szállt Leonra, ez azonban nem sokat segített a megalázott és elűzött Arpaksadon.

Év végén érkezett vissza újra Valladolid határába. A leoni zsidók temetőjében imádkozott a zsidó halottakért, aztán tovább indult a rosszemlékű helyről, Salamancába, ahová két hónap múlva érkezett meg. Annak ellenére, hogy Salamancában jelentős számban éltek zsidók, senki sem segített Arpaksadnak abban, hogy boldogulhasson, és hogy némi pénzt gyűjthessen toledói útjára. Hiába érdeklődött mindenfelé, a gyanús, máshonnan jött zsidót sehol nem látták szívesen. Március végén Arpaksad úgy döntött, hogy koldulásból mégsem élhet, ezért inkább újra útra kelt, már teljesen vagyontalanul. Júniusban érkezett kifáradva és legyengülve Toledóba. A helyi zsidók elé állt és az Írásból idézve kért segítséget:

*Olyan legyen néktek a jövevény, a ki nálatok tartózkodik, mintha közületek való benszülött volna, és szeressed azt mint magadat, mert jövevények voltatok Égyiptom földén. Én vagyok az Úr, a ti Istenetek.**

* 3Móz 19,34

Toledóban végre meghallgatásra talált. A helybeli zsidók magukhoz vették Arpaksadot, ételt és italt, szállást adtak neki, és kikérdezték életéről. Miután meggyőződtek arról, hogy hithű zsidó tért be hozzájuk, kihirdették maguk között, hogy Arpaksad teljes jogú zsidó legyen Toledóban. Arpaksad olyan hálás volt a toledói zsidóknak, hogy amikor azok június elején Alarcos felé mentek Alfonz király támogatására a mórok ellen, velük tartott, mivel Toledót is fenyegette a mór veszély. Alarcosnál a király seregéhez tömegével csatlakoztak a zsidók.

Július 19-én az almohádok, azaz a mórok teljesen váratlanul legyőzték a király seregét. Számptalan zsidó halt meg a csatában, és csak néhányuknak sikerült a mórok elől elmenekülnie, köztük Arpaksadnak is, aki nem akarta elhinni, hogy újra menekülésre kell adnia a fejét. Mivel a mórok elállták a Toledóba vezető utat, úgy döntött, hogy Las Navas de Tolosa felé menekül, és valahol arrafele átlépi a mór fennhatóság határát, és ha sikerül, Kordováig menetel. Július végén lépte át a határt és augusztus közepén érkezett Kordovába, ahol a zsidók elé állt és könyörgött nekik, hogy adjanak számára menedéket a folytonos üldöztetés elől. Elmondta, hogy hányszor és honnan kellett elmenekülnie, és megígérte, hogy befogadják, letelepedik náluk, feleséget vesz magának és szerényen élve mindenkor a közösség javát fogja szolgálni. 1195. szeptember 7-én a kordovai zsidók kiutaltak Arpaksad számára egy félig összedőlt házat, ahol megtelepedhetett, és amelyet három hónap alatt két kezével tett lakhatóvá.

1196 tavaszára híre ment Arpaksad műveltségének és kitartásának, és már előfordult az is, hogy egy-egy zsidó néha meghívta magához. Május végén kigyulladt az egyik gazdag kordovai zsidó háza, és a család bent rekedt az izzó falak mögött. Arpaksad még Stanfordban látta, hogy ilyen esetben hol kell megbontani a ház falát, hogy az biztonsággal dőljön ki, azonnal munkához látott, hiába sopánkodtak a többiek körülötte. Végül sikerült az egyik falat kidöntenie úgy, hogy a bentiek ki tudtak menekülni. Arpaksadot hősként ünnepelték, és már nem is lehetett kétséges: végleg befogadták.

1196-1199

*Avagy nem parancsoltam-e meg néked: légy bátor és erős? Ne félj, és ne rettegj, mert veled lesz az Úr, a te Istened mindenben, a miben jársz.**

* Józs 1,9

1196 őszén Arpaksad már felgyógyult égési sérüléseiből, amelyeket májusban szenvedett el. Ebben sokat segítettek azok a drága kenőcsők, amelyeket a kimentett Solomon Lebanzától kapott, aki nap mint nap kifejezte háláját Arpaksadnak. A hálás Solomon azonban nem vette észre azt, hogy a tizenöt éves leánya, Santhita Lebanza milyen túlzó szeretettel ápolgatta a megmentőjét, aki ekkora már ugyan betöltötte a harmincadik életévét, és mégsem volt felesége, sem gyermekei. Santhita a negyedik leány volt a családban, nővérei mind kiházasodtak már és elköltöztek Granadába, Valenciába és Sevil-lába. Santhitának is akadt kérője bőven, de a lány atyja végtelen szeretetével visszaélve el tudta érni, hogy csak olyan férfihoz adja hozzá, akit ő választott ki magának, ez pedig csak olyan lehet, aki nem a gazdagsága miatt szereti őt, hanem önmagáért. Ebből a szempontból a helybéli zsidók mind esélytelenek voltak, mert pontosan tudták, hogy a Lebanza-ház mekkora vagyont jelent. Velük szemben, Arpaksad idegen volt, ráadásul hősiesen viselkedett és művelt férfi benyomását keltette. Októberben Solomon Lebanza munkát ajánlott Arpaksadnak: Bécs városának zsidói (akik közül nem egy Kordovából vándorolt fel oda) imaházat kezdtek építeni, és ehhez szükségük volt épületfára, és az építkezésekkel kapcsolatos egyéb tárgyakra. Mivel Solomon tudta, hogy Arpaksad több nyelven beszél, ezért elküldte őt Bécsbe tárgyalni az ottani zsidókkal, hogy meglássa, érdemes-e befektetni az építkezésbe. Santhita és Arpaksad ekkora már tudatták egymással szerelmüket.

1196 decemberében Arpaksad elindult, hogy Santhita nővérének házát Valenciában érintve áthajózzon Marseillebe, majd onnan Genovába. Valenciát következő év januárjában hagyta el, Genovában pedig január végén kötött ki a hajója. Itt vártak rá a Kordovából elszármazott zsidók, akikkel szekéren ment fel Bécsbe, ahová március végén érkeztek meg. Az út közben Arpaksad észlelte, hogy a helybeliek nyelve (még ha csekély módon, de) hasonlít valamelyest a

Norwichben beszélthez, ezért idejét azzal töltötte, hogy ezt a nyelvet is elsajátítsa valamelyest. Bécs érdekes benyomást tett Arpaksadra, mert a Német Császárság és a Magyar Királyság határán lévő városba északról jelentős számban áramoltak be a zsidók, így pezsgő élet kezdődött annak ellenére, hogy a város a császárság távoli keleti végébe esett. Május közepére Arpaksadnak sikerült a lényeges kérdésekben megállapodnia az építkezőkkel, és befektetette a Lebanza-vagyon jó részét az imaház és más létesítmények építésébe. Megszervezte a vízi és földi szállítást, megállapodott a fizetések módjában, és jogot szerzett Solomon Lebanzának arra, hogy Bécsben a zsidók között kizárólagosan kereskedhessen bizonyos árucikkkel. Mivel mindenki beszélte, hogy Genova környékén zavarosak lettek a hajózási viszonyok, Kordovába Velenice, Ancona, Bari érintésével másik hajóvonalon indult vissza. A viharos tenger miatt rövid időre még Catániában (Szicíliában) is megállt, majd dél felé hajózott Cagliari (Szardínia) alatt át Valenciába. Kordovába 1197 novemberében érkezett. Miután beszámolt az útról, amivel Solomon Lebanza is nagyon elégedett volt, megbízta Arpaksadot a következő évben induló szállítmány megszervezésével.

1198 februárjában sikerült az áruk nagy részét felhalmozni, és sikerült elérni azt, hogy Aragóniában ne legyen gond majd a szállítással. A szállításra Arpaksad azt az útvonalat jelölte ki amelyen maga visszajött Kordovába. Még indulás előtt Arpaksad megkérte Solomontól Santhita kezét. Solomon ugyan nem örült a lánykérésnek, mivel Arpaksadnak a két kezén és a becsületén kívül nem sok mindene volt, de már túl öregnek érezte magát ahhoz, hogy a lánya választásával szembeszegüljön, ezért abban állapodott meg Arpaksaddal, hogy ha az Bécsből szerencsésen visszatér, megtartják a menyegzőt.

Március végén Arpaksad a már ismert útvonalon indult el a szállítmánnyal, de mivel a szállítás igen nehézkes volt, csak júniusra érkezett meg Bécsbe, ahol néhány napos tartózkodás után, Solomon pénzét gondosan őrizve indult vissza Kordovába. Ekkorra már beszélte a Német Császárság nyelvét.

Augusztus elején érkezett vissza Kordovába. Solomon végül is állta a szavát és 1198. október 5-én megtartották az esküvőt. Arpaksad és Santhita boldogan kezdték meg közös életüket. A feleség hamar várandós lett az egész család örömeire.

1199 májusában Arpaksad és Solomon Sevilába mentek kereskedni, eközben Santhita boldogan készülődött a gyermeke fogadására. Furcsa rosszulléteire nem figyelt, a nála tapasztaltabb asszonyok hiába figyelmeztették arra, hogy pihentesse magát. Santhita mindenáron és minden állapotában arra törekedett, hogy elvégezze két asszony feladatát. Így akarta bizonyítani azt, hogy a vagyona nélkül is értékes ember. A fiatal pár a gyermeket szeptember elejére várta, ezért Arpaksad és Solomon még úton volt 1199. augusztus 28-án, amikor hajnalban földrengés rázta meg Kordovát, amely megindította Santhita méhében a szülést. A földrengés okozta fejtelenségben Santhita nem

kapott megfelelő segítséget, ezért maga egyedül hozta világra gyermekét. A rengések végeztével, három óra múlva találtak rá, a gyermeke a keblén feküdt békésen szunnyadva, de Santhita már nagyon erőtlen volt. Délutánra ért haza lóhalálában Arpaksad és Solomon, addigra Santhita már eszméletét veszítette, a gyermeket leválasztották róla, és az anyát ápolni kezdték. Arpaksad a Manasse nevet adta a gyermeknek, amint azt az Írás is mondja:

*És nevezé József az elsőszülöttnek nevét Manassénak;
mert úgymond,
elfelejteté én velem Isten minden én vesződtségemet,
és az én atyámnak egész házáat.**

* 1Móz 41,51

Santhita azonban aznap alkonyatkor meghalt. Soha nem tudta meg, hogy hatalmas erőfeszítésével sikerült megmentenie gyermeke életét. A kis Manassé így született a világra félig árván, atyja aki pedig karjában tartotta, kővé vált tekintettel bámult ki az ablakon:

*Ha reménykedem is,
a sír már az én házam,
a sötétségben vetettem az én ágyamat.**

* Jób 17.12

1200-1217

*Árváknak atyja, özvegyeknek bírója az Isten az ő szentséges hajlékában.**

*Zsolt 68,6

Manasse ben Arpaksad Valenciában nevelkedett Santhita nővérénel, miközben Arpaksad Bécs és Kordova között ingázott és minden erejével arra törekedett, hogy a Lebanza vagyont helyesen fektesse be. Magának sem merte bevallani, de Bécsbe menekült a nyomasztó emlékek elől, és soha nem tért volna vissza Kordovába, ha nem lett volna a kis Manasse. Fájdalmának enyhítésére zsoltárokat énekelt, ezért az útítársai egymás között csak úgy emlegették őt, mint Lebanza éneklő vejét. Bécsben ebben az időben kezdték meg a keresztények felépíteni a városfalat, ez lényegesen megnehezítette a zsidók vándorlását, mert minden fontosabb ponton katonák vigyázták a fal építését és sokszor belekötöttek az arra járó idegenekbe. Ráadásul az átkelések engedélyezéséért (ahogy ők mondták) láthatatlan aranyakat követeltek. 1201 nyarán Arpaksadnak el kellett menekülnie Bécsből, mert őt és a többi kordovai zsidót

kútmérgezéssel vádolták meg, és csak a régi zsidóknak hagyták meg azt a jogot, hogy a városban maradjanak. A kordovai zsidók között az a beszéd járta, hogy az irigy bécsi zsidók álltak az eltávolításuk mögött, akik így maguk tudták megkaparintani az üresen maradt kereskedelmi jogokat. Az időközben szellemileg meggyengült Solomon Lebanza őrzöngve vette tudomásul, hogy Arpaksad a Lebanza-ház biztosítékai nélkül tért haza, és vejét úgy megfenyegette, hogy kénytelen volt átmenni Aragóniába, Valenciába, fiával Manasséval. Itt kegyelemkenyéren éltek Santhita nővérének családjánál. Ezek a valenciaiak sem látták szívesen köreikben Arpaksadot, mivel valamennyiüknél műveltebb és okosabb volt, és minduntalan tanácsokat osztogatott nekik, hogy mit hogyan kellene tenniük. Bosszantó volt az is számukra, hogy Arpaksad becsületes és tiszta életet élt, és így semmilyen ok nem adódott arra, hogy elzavarják; csak csendben imádkozott:

*Rejts el engem a rosszakaróknak tanácsa elől,
a gonosztevőknek gyülekezetétől.
A kik megélesítik nyelvöket, mint a szablyát;
irányozzák nyilokat, keserű beszédöket.
Hogy lövöldözzék titkon az ártatlant;
nagy hirtelenséggel lövöldözik azt, és nem félnek*.*

Zsolt 64.3-5

*Örvendeni fog az igaz Istenben,
és hozzá menekül;
és dicsekedni fognak minden egyenesszívűek.**

Zsolt 64.11

A következő év tavaszán Arpaksad Manassét hátrahagyva Barcelonába ment, mert már nem bírta elviselni a mindennapos megaláztatásokat. Itt találkozott néhány zsidóval, akik elmondták neki, hogy Bécsben felépült az imaház és kialakulni látszik a zsidó élet is. Arpaksad nem akart újra Bécsbe menni, ezért elszegődött egy hajóra, amely Barcelona és Algír között kereskedett. A célja az volt, hogy annyi pénzt összegyűjtsön, hogy Manassét magához vehesse. Néhány hónap után azonban rá kellett jönnie, hogy ha nem szöki meg a hajóról, nem éli túl a következő hónapokat: a hajó tulajdonosai úgy bántak vele és a többi szerencsétlennel, mintha rabszolgák lettek volna. Mikor 1202 szeptemberében ez a hajó kikötött Ibizán, Arpaksad a hajón található pénzt magához véve megszökött és elrejtőzött mindaddig, amíg az ki nem futott Algír felé. Tudta, hogy az életével fizethet a lopásért, ezért októberig bujkált a szigeten, míg nem talált egy bátor halászt, aki átvitte őt Valenciába, ahová október elején érkezett. Itt fogadta a hír, hogy Solomon Lebanza néhány napja meghalt, és a temetésére az egész család Kordovába zárandokolt a hároméves Manasséval együtt. Arpaksad megrendülten kelt útra, ugyanis tud-

ta, hogy most az egész családdal kell majd megküzdenie a fiáért, nem csupán a valenciaiakkal. November végén érkezett Kordovába, ahol a Lebanza-házban megtalálta fiát és Santhita rokonait. Ezek békülékenyebb hangot ütöttek meg Arpaksaddal szemben, amikor beszámolt sikeres kereskedéséről, melynek bizonyítékeként megmutatta nekik a hajóról ellopott ezüst-és aranypénzeket. Kérte a rokonokat, hogy Manassét hadd vigye el magával, de azok ezt nem engedték. Solomon állítólagos végakarata az volt, hogy Manasséra a családja több tagja felügyeljen egyszerre, hogy el ne hagyhassa a családi köteléket a földönfutó apjával. A rokonok joggal tartottak attól, hogy Arpaksad végleg el akarja tüntetni Manassét, és nem őszinte velük, amikor megígéri, hogy visszahozza köreikbe. Azt persze nem ismerték fel, hogy az atyai kétségbeesést jórésztben ők okozták szívtelenségükkel.

A temetést követő néhány hét múlva tértek vissza Aragóniába, ahol apa és fia egy fedél alatt lakhatott, de az atya jogait nem ismerték el a fiú felett a rokonok, azt persze nem tudták megindokolni, hogy miért. Amikor Arpaksad ezt ismételten szóvá tette, elmondták neki, hogy Solomon szerint Arpaksad a felelős Santhita haláláért, és ezért nem lehet rábízni a gyermeket. Erre az ostobaságra Arpaksad felhagyott a kérdegetéssel, csak ennyit mondott:

*A ki elfedezi a gyűlölséget,
hazug ajkú az;
és a ki szól gyaláztatot,
bolond az.**

** Péld 10.18*

Manasse szépen fejlődött, rendes nevelést kapott, semmiben nem szűkölködött, de nem nagyon tudta megkülönböztetni atyját nagybátyjaitól. Egy idő után a megbékélni látszó rokonság megengedte, hogy Manasse rövidebb-hosszabb időre az atyjával maradjon, és ekkor alakult ki az a szilárd kapcsolat, ami viszonyukat a későbbiekben jellemezte.

1203 nyarán Arpaksad megismerkedett egy kedves öreg zsidóval, aki a szomszédságába költözött, és aki sok érdekes történetet mesélt az életéről. Ettől az embertől hallott dolgok alapján alakult ki benne az a meggyőződés, hogy sorsát csak úgy jobbíthatja meg, ha visszatér ősei hazájába, amelyet akkoriban még mindig Jeruzsálemi Királyságnak neveztek. Ez az öreg zsidó elmondta, hogy apja egykor Akko rabbija volt, és még gyermekkorában mesélt neki egy zsidó gyermekről, akit valamelyik király az örökösévé akart tenni, de aztán nyomát vesztette a gyermeknek valahol Franciaországban vagy Angliában. Ezt pedig egy keresztény főpap mesélte apjának jó hetven éve, amikor az segítséget kért tőle a gyermek sorsát illetően. Elmondta azt is, hogy a dologról többet nem tud, mert még alig volt tíz éves, amikor az apja meghalt, ötven éve már ennek, és elfelejtette miket mondott még erről neki. Arpaksad hallgatott, mert érdekesnek tartotta, hogy atyja, Sámson, aki szintén a Szentföld-

ről jött, ezt a történetet soha nem említette neki. Úgy gondolta, hogy az öregember második gyermekkorát kezdi élni, ezért inkább az utazási lehetőségekről faggatta őt. Éjszakákon át szötte szökési terveit, azonban tettekre soha nem szánta el magát, mivel Manassét semmiképpen nem akarta magára hagyni. A reményt azonban nem adta fel, hogy egyszer majd igazán az apja lehet fiának. Az öreg zsidót nemsokára láz verte le, ágyánál ott volt Arpaksad is. A haldokló egyszerre felült, és megragadta Arpaksad kezét, aki megpróbálta megnyugtítani. Az öreg nyöszörögte, hogy eszébe jutott apja befejezetlen története, de Arpaksad kiment a szobából és nem hallgatta meg azt. Túl sok veszteség érte már, nem akart egy újabb halált látni. Pár percen belül elszállt az élet a haldoklóból. Akik bent voltak nála, nem mesélték el senkinek a vörös foltos tarkójú zsidó történetét, hiszen azt egy haldokló lázalmának tekintették.

1204 és 1207 között Arpaksad a Tunisz és Valencia közötti kereskedelmi útvonalon tolmácsként bekapcsolódott a fegyverkereskedelembé. Itt ismerte meg a különböző kardokat, vérteteket, és a keresztesek által használt fegyvereket. Családja előtt eltitkolta, hogy mivel foglalkozik valójában, látszólag fenntartott egy bőrkereskedési kapcsolatot, és azt mondta, hogy ebből gyarapította vagyonát annyira, hogy hosszú évek után végre házat vehetett magának.

1208-ban Arpaksad és Manassé kérésére a rokonság belegyezett abba, hogy az akkor kilencéves fiú atyjához költözzön. Ebben természetesen szerepet játszott az is, hogy Santhita nővérenek férje elhalt, és így az özvegy minden gondot le kívánt vetni magáról, és tudta, hogy Arpaksad önzetlenül segíteni fog neki. Arpaksad és Manassé boldogsága leírhatatlan volt, Arpaksad évek óta dédelgetett vágya teljesült. E vágy miatt soha sem nősült meg újra, soha nem kereste meg újból az anyját levélben, aki viszont félévente írt neki leveleket mindenfelé, ahol csak remélte, hogy megtalálja fiát. Nem jött rá arra, hogy zsidó Arthurt senki nem ismer Hispániában. Arpaksad pedig nem tudta, hogy a téves címzés az oka annak, hogy anyja elhanyagolta őt.

1209-ben a tízéves fiával együtt szállt tengerre Arpaksad. Tunisz és Valencia közötti úton mesélte el először fiának (az öreg zsidótól kölcsönzött ötlettel), hogy a nagyatyja, Sámson, valaha rabbi volt a Szentföldön és onnan egy angol nemes kíséretében érkezett Anglia földjére. A kedélyes hazugsággal azt a tényt kívánta ellensúlyozni, amit nem tudott eltitkolni Manasse elől: anyja betért zsidó volt, aki egy gazdag angol nemes lányaként szeretett Sámsonba az után, hogy az megmentette őt egy családi öldöklésből. Manasse nehezen értette meg, hogy mit jelent az, ha valaki nem zsidó, annyira elzártan élt Valenciában. Egy dolgot viszont nagyon is érzett: apja jelentősen különbözik a többi zsidótól, és ennek csak az lehet az oka, hogy az anyja nem volt zsidó. Mikor atyja elmagyarázta neki, hogy ezt titokban kell tartania, Manasse megértette a jelentőségét a figyelmeztetésnek, bár a történetet csak úgy-ahogy figyelte.

1210-ben Arpaksadot váratlanul megkereste Santhita nővére és megkérte, hogy legyen segítségére férje és saját vagyonának kezelésében, mert

tudta, hogy Arpaksad ezekhez igen jól ért, és a családi vagyon bizony addigra igencsak megfogyatkozott a felelőtlen tékozlás miatt. Arpaksad végül ráállt a segítségre azzal a feltétellel, hogy soha többé nem tesznek különbséget sem fia, sem közte és a többi zsidó között, ugyanúgy elismerik a fiát apósa unokájának, mint Solomon Lebanza többi unokáját. Ősztől kezdve Arpaksad felhagyott tuniszi útjaival, és minden erejével újra a Lebanza vagyon kamatoztatásán munkálkodott, míg fia szorgalmasan tanult atya mellett, és lassan járatos lett a kereskedésben, és a nyelvekben. Arpaksad közreműködésével újra beindult a kereskedés, a vagyon gyarapodni kezdett, és minden családtag boldogan élt. Mindezek ellenére Manasse és Arpaksad nem szűnt meg tervezgetni azt, hogy egyszer útra kelnek és a Szent Földre mennek.

1211 nyaratól 1215 tavaszáig Valencia és Kordova közötti kereskedelmet szervezte meg Arpaksad, és ez olyan sikeresnek bizonyult, hogy Santhita nővére újra a régi pazarló életmódot kezdte folytatni, sokszor beutazott Toledóba. Toledóban való hosszabb tartózkodása alatt megismerkedett egy nála fiatalabb zsidó férfival, akihez feleségül ment és így tértek vissza Valenciába. Ekkor kezdődtek a bajok. 1216 nyarán az új férj megpróbálta rátenni a kezét a teljes családi vagyonra. Mire Arpaksad észbekapott, már az ő vagyonának nagy része is az új férj keze alá került. Santhita nővére a férje unszolására mondvacsinált okokra hivatkozva kitiltotta Arpaksadot a családi házból, és megpróbálta a család minden sikertelen vállalkozásának felelősségét ráterhelni. Attól sem riadt vissza, hogy bíróság elé vitesse Arpaksadot, aki teljesen összezavarodva állt az események sodrásában, úgy érezte, ahogy az írás is mondja:

*Ki ne menjetek a mezőre,
és az úton se járjatok;
mert ellenség fegyvere,
rémület fenyeget köröskörül.**

* Jer 6.25

Mivel Arpaksadot a bebörtönzés fenyegette, szeptemberben Manasséval együtt kiszöktek Valenciából, és barátainak segítségével áthajóztak Velecebe, mivel úgy gondolta, hogy az általa ismert Bécsbe kell menekülniük, mert oda nem ér el sógornőjének a keze. December közepén érkeztek Bécsbe és mivel minden pénzük elfogyott, kényszerűségből a legrosszabb hajlékok egyikében kellett meghúzódniuk. A következő tavaszig semmilyen módon nem találták meg számításukat, ám ekkorra már hibátlanul beszélték a császárság nyelvét. Azon gondolkoztak, északnak menjenek-e, ahol talán több a lehetőség a zsidók előtt, avagy próbáljanak meg délre menni, és gyalog átkelni a Szentföldre.

1217 júliusában Arpaksad és Manasse lementek Spalatóba, arra gondolva, hogy majd a Bolgár Birodalmon, a Nikaiai császárságon és a Szeldzsuk császárságon keresztül átmennek Palesztinába. Augusztusban pénztelenül

ácsorogva a spalatói kikötőben, azt vették észre, hogy nagy mozgolódás támadt a városban, és egyre másra lovagok tűnnek fel. Megtudták, hogy II. Andrásh magyar király keresztes hadjáratra kíván indulni még ebben a hónapban Spalatóból.

Arpaksad és Manasse tudta, hogy itt az alkalom. Levágatták hajukat, szakállukat, ruhájukat eldobták, és csatlakozni jelentkeztek a keresztesek kíséretéhez. Örménynek mondták magukat, és a feljegyzéseket készítő és igen rosszul halló öreg pap a következőképp jegyezte be őket a kíséret tagjai közé: „*Felvétetett a kíséretbe Arpad és fia Manasse akik Tógárimon át jöttek messzi Örményföldről, hogy Isten dicsőségére a lovagokkal együtt vonuljanak, mint azok szolgálói.*”

*Legyetek erősek és bátrak,
ne féljete és ne rettegjete tőlök,
mert az Úr,
a te Istened maga megy veled;
nem marad el tőled,
sem el nem hágy téged.**

*5Móz 31.6

1217-1218

*Ímé én összegyűjtöm őket mindama földekről, a melyekre kiűztem őket haragomban, felgerjedésemben és nagy bosszankodásomban, és visszahozom őket e helyre, és lakni hagyom őket bátorságban.**

*Jer 32,37

1217 augusztusában hatalmas sürgés-forgás vette kezdetét Spalatóban. Egyre-másra érkeztek a velencei gályák, amelyeken ezer és ezer keresztes lovag és a kíséretük készült a Szentföld meghódítására és védelmére. Arpaksad (akit a magyar keresztesek Árpádnak hívtak egy nagy vezérük után) és Manasse csak nagy gonddal tudta elkerülni azt, hogy kiderüljön valódi származásuk, mivel Spalatóban nem éltek zsidók, és ők mégis megpróbálták imáikat a hagyomány szerint elmondani. Olyan örmény kereskedőnek álcázták magukat, akik fellelkesültek a magyar király vállalkozásától, és akik testi erejükkel szívesen támogatták a szent célt. Mivel ez az önzetlenség sok keresztesnek gyanús lehetett volna, Arpaksad és fia végül arra a gályára ügyeskedte fel magát, amely Péter győri püspököt szállította a Szent Földre, és akinek kísérete vallásos meggyőződéstől vezérelve követte a lovagokat. Miután a gályára feljutottak, a püspököt kiszolgáló kíséret tagjai lettek, és a mások által nem vállalt legkülönbélebb és legalantasabb munkákat végezték el, nélkülözhetetlenné téve így magukat.

1217. augusztus 26-án indult a hajóhad Spalatóból. Az utazás kellemes volt, leszámítva a püspöki gályára néha átszálló, örökké kötekedő és nagyhan-

gú lovagok durva tréfáit. Durva tréfáknak akkor lett vége, amikor Arpaksad a püspök füle hallatára így felelt nekik:

*Nékem is van annyi eszem, mint néktek,
és nem vagyok alábbvaló nálatok,
és ki ne tudna ilyenfélétet?**

* Jób 12.3

Szeptember 8-án Cipruson, Ptolemais kikötőjében kötöttek ki a gályák, és végül a vártnál hosszabb időt töltöttek el a lovagok, mert a magyar király hatalmas kíséretével együtt helyben megvendégeltette magát és kényelmét nem akarva feladni, halasztotta az indulást.

Tétlenség várt a két szökött zsidóra is. Arpaksad megpróbált a napi munkák végeztével pihenni, az ő gyomrának nem tett jót a hajóút, Manasse pedig ki-kiszökött a táborból, hogy megnézzze a szigetet, és a népeket, akik azt lakják. Egyik ilyen kora őszi kalandja során Ptolemaisban betért a bordélyba, mert nagyon zavarta a keresztesek gúnyolódása tapasztalatlansága miatt. Itt találkozott egy sírós szemű fiatal lánnyal, aki szemmel láthatóan rémülten várta a betérőket. Miután lefizette a lányért a pénzt, és félrevonultak, zavarukban beszélgetni kezdtek, és miután Manasse elmondta magáról mindazt, amit jónak látott, a leány szava is megeredt. Elmondta, hogy Avivnak hívják, családjával Hebronból menekültek át Ciprusra a születése előtt néhány évvel, és ő már itt született Ptolemaisban. Néhány hete szülei odavesztek egy ragályos betegségben, őt pedig fiútestvérei kényszerítették ide a bordélyba, hogy pénzt keressen és eltartsa őket. Manasse szörnyülködve hallotta ezt a kegyetlenséget, és mivel letelt az együttlétre kiszabott idő, megígérte Avivnak, hogy amint tud, visszajön hozzá, és megpróbál segíteni. Mást nem tudott tanácsolni csak azt, hogy színleljen havibajosságot, hátha úgy békén hagyják néhány napra. Manasse három nap múlva újra megkereste Avivot, a bordély tulajdonosának kifizetett két napra való díjat a lányért, és a keresztre megesküdt, hogy az idő leteltével visszahozza oda. A bordély tulajdonosa forgatta a püspök kincstárából elemelt aranyakat, aztán ráállt az alkura.

Szeptember közepe és november 3. között Aviv sorsa nagyon változatosan alakult. Néhány napig a hajón bújtatta őt Manasse, majd megállapodott az egyik szakácsnővel, aki nem bírta a tengeri utazást, hogy adja át a helyét Avivnak, aki így szeptember végétől a konyhán dolgozott. A többiek pénz fejében hallgattak a dologról, nem tudták, hogy a pénz a püspök kincstárából vándorolt a zsebeikbe. Manasse nem győzött imádkozni, hogy az Isten bocsássa meg a vétkeit ezúttal is. Ekkorra azonban már Arpaksad is rájött arra, hogy valami nincs rendjén a fiával, s miután kérdőre vonta, az mindent bevallott neki. Arpaksad megkérdezte a fiát, hogy szereti-e ezt a lányt, mert ha igen, segít nekik a szökésben, de ha nem, azonnal vigye ki a partra, mert valamennyiük életét veszélyezteti. Mivel Manasse fülig szerelmes lett a lány-

ba, az apja segítségét kérte, aki megígértette vele, hogy amikor a Szent Földre érnek, feleségül veszi a leányt. Ebben a helyzetben az október feszült várakozással telt, és a lovagok is zúgolódni kezdtek, mert már nagyon nehezen bírták kardjukat pihentetni. Nem tett jót a hangulatnak az sem, hogy a hírek arról szóltak, hogy a magyar király a temérdek pénzt, amit magával hozott, egyre-másra ereklyék vásárlására költi, nem pedig a sereg céljaira használja fel. Péter püspök nem egyszer szólt emiatt a királynak, ezért a király a püspök gályáját őriztetni kezdte, az ott bujdokló három zsidó legnagyobb rémületére. November 3-án végre megindult a hajóhad Akkonba, a hadjárat pedig már másnap megkezdődött. Arpaksadék feszülten vették tudomásul, hogy a püspököt szállító gálya, és az azon tartózkodók a november eleji támadásba nem kapcsolódtak be. Ideges várakozásuknak november közepén lett vége, amikor Péter püspök vezényletével végre partra szálltak. Szívük majdnem megszakadt az örömtől: őseik földjén jártak, ezt azonban nem tudták megünnepegni, mert azonnal megindultak Názáret felé, majd onnan néhány óra gyaloglásra, a sereggel együtt letáboroztak a Tabór-hegy alatt. A helyről a püspök azt mesélte a kíséretének, hogy szerencsét fog hozni, mert az Jézus színeváltozásának helyeként állt tisztelet alatt. Arpaksad anyja után pontosan tudta, hogy ki volt ez a Jézus, erről csendesesen kioktatta fiát és Avivot is, nehogy bajt hozzon rájuk a tudatlanságuk. A püspök nagy szeretettel áldotta meg a kíséretét, és ez Arpaksadot is boldogsággal töltötte el: egy az Isten, akárhogy nevezzük is őt.

December elején Manassénak sikerült Nazaretben találnia egy rabbit, aki hajlandó volt összeadni Manasset Avivval, így történt, hogy 1217. december 4-én Arpaksad, valamint az ifjú pár kiszöktek a táborból, és Nazaretben megtartották az esküvőt. A tanúk Arpaksad és egy helyi zsidó voltak. Másnap, december 5-én megindult a Tabór-hegy ostroma. Az ostromban egyikük sem vett rész az első napon, a harc helyett a szökésüket tervezgették. Ekkor találkoztak egy másik rabbival, aki a Szent Földet járta, és aki beszámolt nekik arról, hogy az Ajjubida Szultánság által körülvett Jeruzsálemi Királyságból elmenekülnek a zsidók, mivel mind a keresztények, mind az arabok öldöksik őket. Mikor a rabbi megtudta, hogy Arpaksadék le kívánnának telepedni valahol, azt ajánlotta, hogy menjenek inkább Hágár országába, akinek a seregével érkeztek, mert az az a legközelebbi ország, ahol békességben tudnak élni a zsidók, és amely nincsen olyan messze, hogy fél éven belül gyalog meg ne tudnának oda érkezni.

Arpaksad megértette, hogy hazatérésük inkább veszéllyel terhes, mintsem reménnyel kecsegtető, ezért úgy határoztak, hogy megmaradnak a hágár király seregében, meghúzódnak, majd visszatérnek velük Isten segítségével abba a királyságba.

December 7-én az ostrom eredménytelenül fejeződött be. Arpaksad és Manasse találta meg Péter győri püspök holttestét, aki maga is elesett az ostromban. A holttestet felcipeltek a gályára. A visszavonuló seregben zűrzavar és elégedetlenség tombolt, mert sereg egy része hitt annak a híresztelésnek,

hogy a vereség oka az lehetett, hogy a magyar király az összes pénzét elszórta mindenféle kincsekre és ereklyékre, és emiatt a jeruzsálemi pátriárka kiátkozta őt.

A vereséget túlélő három zsidó az alaptáborban várta, hogy mi fog történni, végül 1218 januárja végén a sereggel együtt megindultak a szárazföldön, vissza a magyarok földjére. Az út nagyon hosszú volt, különösen Avivnak, aki márciusban várandós lett Manasse első gyermekével. Terhessége akkor derült ki, amikor már maguk mögött hagyták Antiochiát és Ciliciát. Májusban Nicaea mellett vonult el a sereg, majd Konstantinápolyt elhagyva, a Bolgár Birodalmon keresztül az év végére érkezett vissza Magyarországra. A seregből Arpaksadék Buda mellett szöktek meg, és felmentek Esztergomba, ahol tudomásuk szerint már vagy százötven éve éltek zsidók.

1218. december végén Esztergom városában megszületett Náhor, Manasse és Aviv első gyermeke. Nagyon kemény téllal köszöntötte a vándorokat Magyarország. Arpaksad, aki ekkor már ötvenhárom éves volt, megfogadta, hogy soha többé nem megy tovább, elege volt már egy életre az utazásból, ezért december 31-én megírta utolsó levelét anyjának Colchesterbe.

„Anyám,

Tudatom veled, hogy fiamnak, Manassének megszületett az első fia, akit Náhornak neveznek, és akit zsidó asszony szült. Tudatom veled, hogy jártunk a Jeruzsálemi király országában, és láttuk, hogy csak pusztulást és halált hozott e földre a hadjárat. Gyenge uralkodók vezette ország az, idő kérdése csupán, hogy mikor omlik össze végleg. Most végleg letelepedni látszunk Magyarországon, de hogy hol, azt nem mondom meg neked, nem veszélyeztethetem gyermekem és unokám életét itt a saját fajtánk között. Elég legyen tudnod (hogya még életben vagy), hogy élünk, és hogy mindig szerettelek téged, de soha nem bocsátottam meg azt, hogy elhagytál engem és atyámat. Kérem az Urat, hogy adjon nekem erőt, hogy összetartsam a családot, amelyet te szétromboltál féktelen természeted által. Kérem az Urat, hogy adjon nekem erőt ahhoz, hogy el tudjam mondani ivadékaimnak családom történetét úgy, hogy abból senkinek ne essék bántódása. Helyetted is megőlelem fiamat és unokámat. Éljen még soká választott családod körében Anyám. Leveletem a te időszámításod szerint 1218 decemberének utolsó napján írtam egészségben és nagy fáradságban.

Arthur”

Arpaksad valóban nagyon fáradt volt néhány hétig. Semmit nem akart tenni, sem reggel, sem este, sem nappal, sem éjszaka. Fia próbálta tartani benne a lelket, pedig ő maga is felőrölte erejének legjavát.

*Reggel vesd el a te magodat,
és este se pihentesd kezedet;
mert nem tudod,
melyik jobb,
ez-é vagy amaz,
vagy ha mind a kettő jó lesz egyszersmind.**

**Préd 11.6*

1219-1242

*Népem békeesség hajlékában lakozik, biztonság sátraiban, gondtalan
nyugalomban.**

**Ésa 32,18*

Néhány hét alatt Arpaksad és családja gyorsan beilleszkedett az esztergomi közösségbe. Ezt természetesen elősegítette az a pénz, amelyet a seregtől való szökésükkor elloptak abból a kincsből, amelyet a lovagok raboltak össze a Szentföld feldúlása során. Ebből a pénzből tudtak maguknak venni egy házat, és újra kereskedni kezdtek. Hamar rájöttek, hogy a magyar király gyakran fordult a zsidókhoz azért, hogy azok pénzrontással feljavítsák a kincstárat, a zsidók pedig kényszerűségből vagy saját hasznuk reményében tevőlegesen részt is vettek ebben. Ez a zsidók között is ellenségeskedésre adott okot. Mivel Arpaksadnak újabb unokája született, és fia kereskedése pedig még nem indult meg, kénytelenek voltak maguk is pénzt rontani, és a rontott pénzeket átadni a király embe-reinek. Ez azonban nem tartott sokáig, mert a következő év nyarára megunták már az örökös fenyegetéseket, és megszüntették a kapcsolatot a pénzrontásban résztvevőkkel. Éppen jókor tették ezt, mert a pápa szavain felbuzdult nemesek az ősszel a pénzt még mindig rontó zsidók közül sokat megöltek.

1221-ben Arpaksad nyelvismeretének, képzettségének köszönhetően, és némi ajándék fejében szerény adótisztséget szerzett, ami talán még veszélyesebb foglalkozás volt, mint a pénzrontás, de legalább nem ütközött törvénybe. 1222-ben II. András király kibocsátotta Aranybulláját, melynek a 24. cikkelye szerint Arpaksadtól el kellett volna venni a tisztségét, mivel a szöveg így szól:

„Kamaragrófok, pénzverőtisztek, só- és adótisztek és az ország nemesei ismaeliták és zsidók ne lehessenek.”

Mivel Arpaksad nagyon megbízható volt és igen jól végezte a dolgát, sőt mi több, akiktől az adót behajtotta, kedvezően nyilatkoztak rá, meghagyták tisztségében. Manasse eközben már némi nyereséget kezdett elkönyvelni bőr és gyertya kereskedése révén, így a család biztonságban érezhette magát. 1224-ben Arpaksad levelet kapott anyjától, amelyet az négy éve írt, és ki tudja, milyen kalandos úton tért meg hozzá:

„Fiamnak Arthurnak, akit a magyarok Árpádnak, a zsidók pedig Arpaksadnak neveznek

Arthur,

Egészségem megromlott az utóbbi időben. Fájlalom, hogy megszakítottad velem a kapcsolatodat, pedig én a te szülőanyád vagyok, akit tőled és atyádtól (akit igazán szerettem) fajtáinkbeli különbségek szakítottak el, nem pedig az én szeszélyem. Zsidó unokámat, és annak ivadékait ha láthatnám, békében húnynám le a szemem. Már hetven éves elmúltam, Huttingtontól gyermekem nem maradt. Drága fiam Arthur, csak reád számíthatok abban, hogy utódot hagyok magam után. Küldenék pénzt és bármit, amire szükséged van, de nem tudom, merre élsz. Leveletem egy nemessel úgy küldöm el neked, hogy az átadja Bécs zsidóinak, hátha azok tovább tudják neked küldeni. Minden nappal és éjszaka hosszasan bámulom a Colchesterbe vezető utat, hogy hátha betérsz még hozzám egyszer.

Ennél többet nem írhatok, a te Urad legyen veled Arthur!

Lady Helena Huttington, Colchester

1220. július 16.”

Arpaksad megmutatta a levelet Manassénak, aki nem tudta, hogy örüljön vagy bánkódjék a dolog felett. A két férfi tudta, hogy ha még Helena Huttington életében visszatérnének Colchesterbe, örökre megváltozna az életük, mivel biztosan találnának módot arra, hogy Helena olyan örökségben részesítse őket, amely megoldaná összes gondjaikat. Másfelől azonban az út túlságosan veszélyesnek ígérkezett, a levél pedig már négy éve íródott, és senki nem tudhatta, hogy Helena még életben van-e vagy sem. A férfiak végül úgy döntöttek, hogy nem indulnak útra, megmaradnak zsidónak Esztergomban. Arpaksad már majdnem hatvan éves volt, Manassenak pedig ott volt a gyarapodó családja és fejlődő kereskedése.

*Hagyjad az Úrra a te útadat, és bízzál benne, majd ő teljesíti.**

**Zsolt 37.5*

1225-ben a pápa emlékeztette arra a magyar királyt, hogy még mindig ellátnak olyan tisztséget a zsidók, amely a bulla szerint nem illethetné őket. A király nem akart megkockáztatni egy újabb, – esetleg végleges – kiátkozást, ezért Arpaksadot is, mint a többi ilyen foglalkozású zsidót, megfosztották a tisztségétől. Arpaksad ezután négy évig nem mozdult ki Esztergomból, négy fiú unokájával foglalataskodott és elmondhatta magáról, hogy békés és nyugodt életet él. Örömmel látta, hogy fia és Aviv boldogan élnek. Ebben az időszakban a családnak már biztos volt a megélhetése, Manasse kereskedése szépen hajtotta a hasznót a családnak, és gyermekei sem szenvedtek semmiben hiányt.

1230 nyarától a helyzet kezdett megváltozni. A király pazarlása és az őt követők életmódja miatt az ország zúlleni kezdett. A zúllést Arpaksadék abból tapasztalták, hogy adósaik nem fizettek, ellenben erőszakkal akartak hitelben vásárolni. A helyzet odáig fajult, hogy a család elhatározta, Bécsbe küldik Manassét, hogy megvizsgálja az ottani zsidók életét.

Az indulás sokat késett, mivel Aviv betegeskedni kezdett és Manasse nem hagyta magára feleségét. Végül 1231 őszén indult útnak, a Duna mellett felment Komáromon át Pozsonyba, majd onnan Bécsbe. Szerencsétlen időpontban érkezett meg, mert a katonák valami szökevény után kutattak, és azt, aki nem tudta magát igazolni, őrizet alá vették. Manasse így került a városi tömlöcbe, ahol néhány napot eltöltött. Itt tudta meg a rabtársaktól, hogy Bécsben sem tudnak a zsidók könnyen boldogulni. Szabadulása után Manasse elment a zsidókhoz és elmondta, hogy ő is Lebanza ivadék, ezért, ha mód van arra, segítsenek neki a bécsi betelepülésben. A zsidók között akadtak olyan idős emberek, akik emlékeztek még a Lebanzák szerepére az imaház felépítésével kapcsolatban, és arra is, hogy miért kellett akkor Arpaksadnak elmene-külnie. Végül felajánlották Manassénak, hogy ha családjával be akar települni Bécsbe, ahhoz segítséget nyújtanak.

Manasse a jó hírrel 1232 januárjában érkezett meg. Mivel Aviv nemso-kára újra teherbe esett, a költözködést a szülés utánra halasztották el. Az újabb szülést követő héten, decemberben Róbert esztergomi érsek a pápa jóváha-gyásával átok alá vette az országot, és kibocsátott egy körlevelet, amelyben a Magyarország zúllése okozójaként az izmaelitákat jelölte meg. Az érsek azzal nem számolt, hogy sem a papság, sem a köznép nem tudott és nem is akart kü-lönbiséget tenni izmaelita és izraelita között. A zsidókkal szemben ezután je-lentősen megnövekedtek a támadások, ezért a család úgy döntött, hogy még-sem vállalkoznak arra, hogy ilyen vészterhes időben átköltözzenek Bécsbe.

Az 1233. év eleje és nyara feszült várakozásban telt el. Mindenki tud-ta, hogy a király az átok alatt nem sokáig maradhat, valamilyen módon rá kell vennie a pápát arra, hogy az átkot feloldja. Arpaksad azt is tudta előre, hogy mi fog bekövetkezni, hogy mit tud még áruba bocsátani a király. Nem csalatkozott, mert 1233. augusztus 12-én a király a beregi esküvel ígérte meg, hogy a zsidókat eltiltja a hivatalokból, előírja számukra, hogy jellel lássák el a ruhájukat és azt is elrendelte, hogy a vegyes házasságban élőket rabszolgának kell eladni.

A királyi eskü után megrendült a zsidók bizalma az országban, és sor-suk jelentősen rosszabbra fordult. Esztergomban és környékén mindennapos lett a zsidók bántalmazása, ezért Arpaksadék csak akkor mozdultak ki, ha az feltétlenül szükséges volt, de még így sem tudták elkerülni azt, hogy három-szor rájuk gyűjtsák a házat.

1235-ben, amikor IV. Béla király került trónra, a zsidók remélték, hogy a helyzetük kedvezőbbre fordul. Arpaksadék ekkor már ismét az éhínség sújtotta, hiszen alig tudtak kereskedni, a család pedig folyamatosan bővült újabb és újabb gyermekekkel.

A hetvennégy éves Arpaksad alig hitte el, amikor Béla király 1239-ben IX. Gergely pápától megkapta az engedélyt arra, hogy a zsidóknak állami haszonbért adjon. Azt azonban nem tudta Arpaksad, hogy a pápa az általa ismert, közelgő és fenyegető mongol veszedelem miatt adta meg a jogot.

1240. január 15-én megszületett Manasse és Aviv újabb fiúgyermek, Reuven ben Manasse. A csecsemő nyakán Arpaksad észrevette azt a vörös foltot, amelyet atyja nyakán látott, és ráébredt arra, hogy kötelezettsége van utódaival szemben, hogy legalább azt megtudhassák a családról, amit ő tud. Manassénak és az idősebb gyermekeknek elmondta hát a történetet, amelyet nagyvonalakban fel is jegyzett egy pergamenre, és átadta fiának. A sor Sámsonnal kezdődött és Reuvennel és kilenc testvérével fejeződött be. Történetéből csupán az nem volt igaz, hogy Sámson zsidó rabbiként került át Tyrusból az angolk földjére egy angol nemessel együtt. Manasse, akit a család gondjai jobban érdekeltek, mint a régiekről szóló mesék, egész évben az állami haszonbér megszerzésével küszködött atyja segítségével, és ezt csak akkor hagyta abba, amikor 1241-ben a mongolok rátörték az országra. Ebben az időben Esztergomban felütötte a fejét egy olyan alaptalan és hihetetlen vádaskodás, miszerint a mongolok annak a tíz zsidó törzsnek a leszármazottai, akik az aranyborjút imádatáért elhagyták a zsidó törvényeket. Ennek híresztelésnek az is alapul szolgált, hogy zsidókat is láttak a mongolok között, de azt már egyik szemtanú sem jegyezte meg, hogy a zsidók fogolyként meneteltek a mongolokkal együtt.

Bécsbe menni késő volt, így a család a tíz gyermekkel a muhi csata-vesztést követően nem mozdult ki Esztergomból, hanem naphosszat imádkoztak, hogy a városban lévő francia és lombard kereskedők mihamarabb útra keljenek, nehogy ott maradásukkal a mongolok figyelmét a városra vonják. Az sem nyugtatta meg őket, hogy Esztergom várát egy Simon nevű spanyol vezérletével kezdték meg végre védhetővé alakítani.

1242. január végén Kajdán vezér a mongol sereggel megérkezett Esztergom falaihoz, a falakat körülölelő árkot és mélyedéseket feltöltötte fával, szalmával, állati zsiradékkal, majd meggyújtotta azt, és döntögetni kezdte a falakat. Arpaksad és Manasse tehetetlenül nézte, ahogy a városlakók a külső várost felgyújtják, és áruikat elássák, majd a palotába menekülnek. Arpaksad tudta, hogy a zsákmányra vadászó mongolok a kintrekedteken fognak boszút állni csekély zsákmányuk miatt. Mielőtt bármit lehetett volna tenni, január 20-án a mongolok betörték Arpaksad házába és megölték őt, miközben fiát és családját próbálta menteni azzal, hogy prédaként vetette magát a mongolok kezébe. Manasse a tíz gyermekkel és Avivval menekülni próbált, de Aviv nem tudott olyan gyorsan szaladni Reuvennel a kezében, ezért különváltak: Manasse próbálta a kilenc nagyobb gyermeket kimenekíteni, Aviv pedig Reuvennel próbált a mészárlásból kikerülni. Mindketten látták, hogy a mongolok kegyetlenségükben elevenen égették meg a zsidókat és keresztényeket.

Manasse, a tűz elől és a füsttől elvakulva Kajdán vezér táborába szaladt, ahol a mongolok támadónak véelve lekaszabták, a kilenc gyermeket pe-

dig rabságra vetették. Aviv egy nyilvánvalóval a testében be tudott szökni a palotakertbe, ott vesztette el eszméletét. Egy fiatal szerzetes az ájult zsidó aszszonyt és gyermekét biztonságos helyre vonszolta. Január 21-én délelőtt Aviv magához tért, de mivel érezte, hogy sebesüléséből nem fog felépülni, a fiatal szerzetesnek, Antonius atyának átadta a kicsi Reuvent, és megeskette, hogy vigyáz rá, ha a gyermek elárvalna. Utolsó erejével még átadta Arpaksad kézírását a kis pergamennel, amely a család történetét rejtette, és kérte az atyát, hogy ha Reuven szemei előtt nőne fel, akkor majd adja át azt neki tizenhárom éves korában. Aviv délután meghalt, és a kolostoron belül temették el.

A pusztítás végeztével Antonius atya olyan zsidó és keresztény holttesteket talált, akik egymás kezét fogva égtek el. Ezen igencsak elgondolkodtak a megmaradtak.

Antonius atya aki a pergament először meg akarta semmisíteni, látva a zsidók és keresztények közös halálát, készített egy feljegyzést a gyermeknek előkerüléséről, és mellé tette az iratot. Másnap megkeresztelte a gyermeket, aki a keresztségben a Paulus nevet kapta.

Akkor kiálta Asa az Úrhoz, az ő Istenéhez, és monda:

*Oh Uram, nincs különbség előtted a sok között és az erő nélkül való között, hogy megsegítsed! Segélj meg minket, oh mi Urunk Istenünk, mert benned bízunk, és a te nevedben jöttünk e sokaság ellen! oh Uram, te vagy a mi Istenünk, ne vegyen ember te rajtad erőt.**

2Krón 14.11

*Ezekért sírok én;
szememből, szememből víz folyik alá,
mert messze távozott tőlem a vígasztaló,
a ki megélesszen engem;
fiaim elvesztek,
mert győzött az ellenség.**

Siral 1.16

*Ontották véröket,
mint a vizet Jeruzsálem körül,
s nem volt, a ki eltemette volna őket.**

Zsolt 79.3

18.

MANASSE BEN ARPAKSAD (1199-1242)

1242. január 20.

*Sátorom elpusztítottát, köteleim mind elszakadoztak, fiaim elszakadtak tőlem és oda vannak ők; nincs többé, a ki kifeszítse sátoromat, és felvonja kárpitjaimat!**

**Jer 10,20*

A füst elborította az egész Vízivárost. A felbőszült mongolok ölték és gyújtogattak dühükben, mert semmi elvenni valót nem találtak. Manasse a kilenc gyermekével a támadás jobb szélé irányába futott, hogy életét mentse. A négy nagyobb gyermek mindegyike egy-egy kicsit fogott a karjában, Manasse a legkisebbet rejtette karjaiba.

- Add Uram, hogy Aviv és a kis Reuven kiérjen a veszedelemből. Tartsd meg őket a kegyelmedben, ők a leggyengébbek mindannyiunk közül. Engedd betérni és megpihenni Házadba atyám szellemét, kit a mongol idejekorán levágott, és aki most temetetlen hever az üszkös romok alatt. Mentsd meg gyermekeimet, és ne engedd, hogy tulajdon kezemmel veszejtsem el őket. Ha jönne a halál, adj oly gyors halált, hogy csak a sajátunkat kelljen látnunk. Uram, nem hiszem el, hogy ez az utolsó órám, annyi minden várna még rám és oly keveset éltem még atyámhoz képest.

- Uram, Te tanítottál arra, hogy:

*„Egy ember sem uralkodhatik a szélén, hogy feltartsa a szelet; és semmi hatalmasság nincs a halálnak napja felett, és az ütközetben senkit el nem bocsátanak; és a gonoszság nem szabadítja meg azt, a ki azzal él.”**

**Préd 8,8*

- Nyújtsd hát kezedet, és szabadíts meg a gonosztól, szabadíts meg ettől a haláltól, hogy szolgálhassak dicsőségedre. Bocsásd meg Uram, hogy nőül szajhát vettem magamnak, még ha a lelkében soha nem is volt az. Bocsásd meg Uram, hogy oly sokszor letagadtam zsidóságot, és azt is, hogy néha visszaéltem családom nevével. Bocsásd meg Uram, hogy a magyarok pénzét Atyámmal együtt rontottuk éveken keresztül, bocsásd meg azt, hogy feleségemen kívül házasságom alatt más nővel is háltam, és bocsásd meg azt, hogy meggyanúsítottam Avivot, hogy a kicsi Reuven nem az én ivadékom! Bocsásd meg, hogy Atyám pénzéhez is hozzányúltam, ha kellett. Bocsásd meg, hogy Atyám leveleit az anyjához, amit velem küldött volna, elégettem önhatalmúlag. Bocsásd meg, hogy néha kétféle mércével mértem. Bocsásd meg, hogy amióta tudtam, ki volt atyám anyja, a pénzére sóvárogtam! Összes bűnöm csupán annyi, hogy embernek születtem!

Kétfelé vezetett az út. Dönteni kellett, hogy merre meneküljenek. Balra indultak tovább.

-Uram, itt a kolostor, ha akarod, kereszténnyé válok minden gyermekemmel együtt, csak hagyd meg az ő életeiket és vedd el az enyémet. Atyám, bárha itt lennél velem és bölcsességgel segítenél. Tüdőm kifulladt, lábaim alig mozognak már, gyermekemet a karomból majd leejtem a parázsló földre. Nem bírom már sokáig ezt a futást, adj jelet, hogy megtegyem azt, amivel a pusztulást elháríthatnám.

Jel nem érkezett, csak egy félholt zsidó szavai visszhangoztak a kolostor falánál:

*Ez a te sorsod, a te kimért részed én tőlem,
ezt mondja az Úr,
a ki elfelejtkeztl én rólam,
és hittél a hazugságnak.**

** Jer 13.25*

Manasse a gyermekeivel még néhány pillanatig tovább szaladt, de aztán a szétoszló füst mögött szemben találta magát a mongol vezér seregével, akik a fosztogatókat biztosították hátulról. Intett a gyerekeknek, hogy boruljanak a földre, legkisebb gyermekét is letette közéjük, de mielőtt szóra nyithatta volna a száját a mongolok lenyilazták és fejét levágták testéről.

Mint később a mongolok között ennek híre ment, Manasse (vagy ahogy ők mondták: a tébolyult zsidó) szakálla és haja lángolt, mikor előtűnt a füstből, őt a mongolok a megtestesült Gonosznak hitték, rémületükben gyilkolták le. Amikor kiderült, hogy a lángoló fejű ember nem a Gonosz volt, a gyermekei életét meghagyták, de rabláncra verve hurcolták el őket belső-Ázsiába.

*Kicsoda szabta meg az ő útjait, vagy ki mondhatja azt:
Igazságtalanságot cselekedtl?**

**Jób 36,23*

Mielőtt útra keltek volna a rabok, a megmaradtak eltemették Manasset is a tömegsírba.

*És lőn az Úr beszéde hozzám, mondván:
És te, embernek fia, így szól az Úr Isten Izráel földjének:
Vége! eljött a vég a föld négy szárnyára!
Immár itt a vég rajtad;
s bocsátom haragomat reád, és megítéllek útaid szerint,
és vetem reád minden útálatosságodat.
És nem kedvez az én szemem néked, sem meg nem szánlak;
hanem a te útaidat vetem reád,
és útálatosságaid közötted lesznek és megtudjátok,*

hogy én vagyok az Úr.

Így szól az Úr Isten:

Ímé veszedelem, egyetlen veszedelem; ímé eljött.

Vég jött, eljött a vég, fölserkent ellened, ímé eljött!

Eljött a végzet reád, földnek lakosa!

Eljött az idő, közel a nap, rémülés és nem víg éneklés a hegyeken.

Most rövid időn kiöntöm búsulásomat reád,

és teljessé teszem haragomat rajtad, és megítéllek útaid szerint,

és rád vetem minden útalatosságodat.

És nem kedvez az én szemem, sem meg nem szánlak;

útaid szerint fizetek tenéked, és a te útalatosságaid közötted lesznek;

*és megtudjátok, hogy én vagyok az Úr, a ki ver.**

* Ezék 7,2-9

17.

REUVEN BEN MANASSE (1240-1306)

1242-1249

*Azért fogadjátok be egymást, miképpen Krisztus is befogadott minket az Isten dicsőségére.**

** Róm 15,7*

1242. január 30.-án a Segítő Szűz Mária kolostorban Antonius atya és Eusebius esztergomi kanonok tanakodtak Paulus sorsa felett. A kétévesnek tűnő kisfiú megejtette a két egyházi szívét, és megállapodtak abban, hogy mivel a gyermek a kerestségben felszabadult származásának hátrányai alól, és csodálatos megmenekülését isteni jelnek kell tekinteni. A kolostorban élők tudták, hogy zsidó fiúcska sorsáról dönt Eusebius, és megkérdezték tőle, hogy miért nem próbálta a maradék zsidókhoz visszajuttatni a gyermeket. Eusebius így felelt:

*A ki az ilyen gyermekek közül egyet befogad az én nevemben,
engem fogad be;
és a ki engem befogad,
nem engem fogad be,
hanem azt,
a ki engem elbocsátott.**

** Márk 9.37*

Eusebius, aki gazdag és befolyásos családból származott, tudta, hogy mit jelent jó családban és szerető légkörben nevelkedni, ezért megkérte Antonius, hogy vigye magával a gyermeket Patacsra, az ottani kolostorba, nevelje hithű kereszténnyé, és ha Isten is úgy látja jónak, adja egyházi szolgálatra. Mindketten megesküdtek, hogy nem fedik fel a gyermek eredetének titkát senki előtt sem, legfeljebb, ha a sors úgy hozza, tudatják majd Paulussal származását. Antonius és Paulus április végén értek kolostorba, ahol a rendtársak szeretettel vegyes érdeklődéssel fogadták őket. Antonius Cserkúton talált egy asszonyt, aki nemrégiben veszítette el urát és gyermeküket, és aki szívesen viselte gondját Paulusnak a kolostoron kívül.

A gyermek a következő években hol a kolostorban, hol pedig (ritkábban) Mária asszony házában élt, aki anyai szeretetével halmozta el. Körülmezteltségéről Antonius azt mondta, hogy a barna bőrű gyermek egy keleti keresztény ivadéka, akik ezt a pogány szokást megtartották, és emlékezetük szerint gyakorolták is, így Mária asszony nem firtatta a dolgot ezután.

1246 őszen Eusebius meglátogatta Antoniust Patacon, és örömmel látta a fiúcska ígéretes testi és szellemi fejlődését. Eusebius elmesélte Antoniusnak, hogy a pilisben élő remeték heti többszöri látogatásainak köszönhetően változás állt be a hitében, és oly tiszta és egyszerű módon szeretne élni, ahogyan azt Antonius teszi Patacon.

A következő évben a hétéves Paulus már semmiben nem különbözött a cserkúti gyerekek javától, anyjának Mária asszonyt, atyjának Antonius testvért tekintette. Boldogsága rövid ideig tartott, mert 1248 januárjában Mária váratlanul meghalt, és Antonius pedig (mivel rendszabályzata nem engedte, hogy lakást biztosítson rendtáron kívülieknek) levélben kérte Eusebiust, hogy fogadja be Paulust Esztergomban valahol. A levél érkezését követően Eusebius azonnal elküldetett egy esztergomi atyát Paulusért, aki a gyermekkel júniusban érkezett vissza Esztergomba. Szállást egy Kovácsi nevű faluban kapott, Eusebius egyik rokonánál. Augusztus elején Eusebius ismételt kérésére Vancsay István esztergomi érsek kegyesen hozzájárult ahhoz, hogy Eusebius, két tanítványa (Benedictus és Stephanus) valamint még néhány atya, kiköltözzenek a pilisszántói völgy hármas barlangjához. Eusebius nem tett említést Paulusról az érseknek, de saját szekerén vitte oda a gyermeket, és a többieknek meghagyta, hogy úgy viseljék gondját, ahogyan azt tőle látják.

Eusebius imádsággal, böjttel és engeszteléssel akarta Isten segítségét kérni Magyarországra, ezért a barlang melletti forráshoz letűzte az Esztergomból hozott szent keresztet, majd az „*In Cruce Salus*”, azaz „*Keresztben az Üdvösség*” jelszóval az ajkain a kísérőivel együtt a barlangba beköltözött. A barlangban csontig ható hideg volt, és miközben Paulus a helyét kereste az üregekben, egy furcsa csontot talált. Eusebius azt mondta, hogy ez egy valaha élt sárkánynak volt a foga. Paulus ettől kezdve még sokáig félt a sárkányoktól, és pártfogója tanácsát követve kijárt imádkozni a kereszthez kegyelemért. Később, amikor újabb és újabb csontok kerültek elő a barlang földjéből és az erdőből, Paulus a forrás fölötti tisztáson a csontokból kirakott egy sárkány csontvázat, és így megszabadult a félelmétől. Paulusnak egyébként nem volt szokatlan a remeteélet, hiszen a remeteséget választott Eusebius és társai ugyanúgy éltek, mint a patacsi kolostor tagjai, csupán nem kőház volt az otthonuk, hanem a barlang.

1249 tavaszára Paulus a barlangban megtanulta a kosár-méhkás fonás rejtelmait, ügyesen faragott kereszteteket, és ha ideje engedte a kis veteményesben játszott, s így észrevétlenül elleste a zöldségtermesztés fortélyait a többi atyától. Különösen kedvelte az ünnepeket, amelyek megszakították a minden napok álmos menetét, és ezek közül is leginkább azt kedvelte, amikor a Mária-völgybe indulhatott a körmenet tagjaként.

Megtanult imádkozni és szót fogadott mindenben Eusebiusnak. Paulus odaadással figyelte Eusebiust, aki nagyon odafigyelt Paulus tanítására, mert benne egy olyan apró tanítványra lelt, aki lelkesen és panaszok nélkül követte hitbéli útmutatásait. Tőle tanult meg latinul írni és olvasni is. Egyre

nagyobb lett, észrevette, hogy a többiek időről időre a bőrszínére tettek megjegyzéseket Eusebius távollétében. Paulus amikor szóvá tette megaláztatását, a többiek mindig csak mosolyogtak rajta, ezért 1249. december 24-én, amikor Eusebius miséjét meghallgatták, Paulus felállt, előadta sérelmeit, és az evangéliumból idézett a maga védelmére:

*A ki azért megalázza magát, mint ez a kis gyermek, az a nagyobb a mennyeknek országában.**

** Mát 18,4*

*Mert mindenki, a ki magát felmagasztalja, megaláztatik; és a ki magát megalázza, felmagasztaltatik.**

** Luk 14,11*

A többiek elhallgattak, Eusebius pedig rájuk parancsolt, hogy Paulust bőrének színe miatt ki ne közösítsék, mert azzal az Úr haragját vonják magukra. Eusebius ezután félrehívta Paulust, és csak ennyit szólt neki:

*Jézus pedig monda: Atyám! bocsásd meg nekik; mert nem tudják mit cselekesznek.**

** Luk 23,34 részlet*

Paulus megbocsátott és a többiek pedig befogadták őt, és bocsánatot kértek tőle. Eusebius gondterhelten nézte a tízéves-körüli fiúcska arcát. Mi lesz vele, ha tudomására jut, hogy honnan vetette ide a Sors?

December 31-én este, amikor Eusebius az erdőben imádkozott, látomása támadt. Sok-sok apró lángocska pislákoltt szemei előtt, amelyek tüzes fénynyalábbá álltak össze a keresztre előtt. Isteni jelt látott, és tudta mit kell tennie. Remélte, hogy a döntése Paulust is megmenti majd egyszer önmagától, ha a sorsa ellen akar fordulni.

1250-1270

1250 januárjában Eusebius sorra kereste fel a magányos pilisi remetéket, és meghívta őket barlangjába, hogy ott az összefogásukról beszéljenek. Paulus látta, hogy szeretett tanítója szavára a remeték összefogtak, és egy kolostor építésébe fogtak.

Az építkezés gyorsan haladt. A kolostor december végére elkészült, és hálaadó mise keretében költözött be Eusebius, Benedictus, Stephanus, Paulus és néhány remete. A Szent Kereszt kolostor megkezdte működését Isten dicsőségére. Paulus nagyon boldognak érezte magát, mert az építkezés során hasznossá tudta magát tenni. Teljes szívvel szerette Jézust, ő is hirdette a szerény-

ség dicséretét, amikor elkíserte Eusebiust a környező falvakba, ahol az misézett és tanított.

Hamarosan kiderült, hogy a kolostori élet szigorú szabályainak meghozatala elkerülhetetlen, ezért Eusebius és Paulus 1251 tavaszán lementek Patacsra a Jakab-hegyre, hogy elkérjék az ottani kolostor reguláját.

Antonius testvér nagy örömmel fogadta a látogatókat Patacson, és különösen örült Paulusnak, akit az elmúlt években hiányolt maga mellől. Mivel a regula lemásolásához idő kellett, Eusebiusék egész nyáron Patacson vendégeskedtek. Június közepén a rekkenő hőségben Paulus elindult az erdőbe a patakhoz, hogy titokban megfürödjék, ahogyan azt korábban is megtette, amikor még itt élt Antonius mellett. A patak partjára érve Paulus meglátott két fiatal nőt, amint maguk is fürödni készültek, és ruháikat eldobálták. Annak ellenére, hogy a szerzetestársaktól kizárólag ijesztő dolgokat hallott a nők felől, a két fürdőző nő egyáltalán nem tűnt a Sátán seregéhez tartozónak, ezért a lenyűgözött Paulus nem is tudott mozdulni, csak betelt a látvánnyal. Ahogyan a nők befejezték a fürdözést, Paulus rémülten látta az ágaskodást a nadrágjában, ezért hanyatt-homlok visszamenekült Eusebiushoz, akit Antonius testvérrrel együtt látott az almásba kimenni. Az izgatott Paulus már épp kiáltani akart Eusebiusnak, amikor meghallotta, hogy azok ketten órála beszélnek. Foslányokat hallott, és nem is értette azokat:

Eusebius: - ...tehetségével kitűnik közülük, de amazok sejtik... Aggódok...

Antonius: - Hiába, úgy sincs bizonyosság róla, a gyermeket pedig... útra.

Eusebius: - Hogyne lenne. Te magad bíztad rám... megőriztem... elzárva... nem tudhatom, ki férközhetett hozzá, de... anyja sírja.

Antonius: - ...ne aggódj. Tud magára vigyázni. Tartsd távol óvatosan a fajtájától...

Eusebius: - ...úgy lesz. Nem engedem magam mellől, de mivel a nyelveket jól bírja, hadd tanulja meg ősei... legyen hasznunkra vele.

Antonius: - Úgy legyen.

Paulust ezen a napon a nők látványa után e beszélgetés is megrémítette. Valami baj volt az ő származásával, talán nem véletlen, hogy a többiek ferde szemmel néznek rá, csúfolják vörös foltját. Paulus szerencséjére olyan nagy volt a szemérem a kolostorban, hogy az ott élők még a csizmájukat sem vették le éjszakára, így nem derült fény sosem Paulus máságának igazi bizonyítékára. Paulust nagyon zavarta, hogy bűnbe is esett a pataknál, tehát igaza lehetett Antonius atyának abban, hogy vigyázni kell rá. Paulus ezután kissé zárkózott lett, imádságban megelőzte a többieket. Antoniustól pedig távol tartotta magát, mivel mindig úgy érezte, hogy a veséjébe lát, és menten megnyílik alatta a föld. Szeptember elején indultak vissza a Pilisbe. A visszaúton Eusebiusnak feltűnt Paulus hallgatagsága, de azt a fáradtságra fogta, és nem tette szóvá, inkább szeretettel tanítgatta az önfeláldozó szolgálat szentségére. Tanításaiából Paulus leginkább azt szerette hallgatni, amikor a következő hittételt magyarázta neki átszellemülten:

*Mindenestől megmutattam néktek, hogy ily módon
munkálkodva kell az erőtlenekről gondot viselni,
és megemlékezni az Úr Jézus szavairól, mert ő mondá:
Jobb adni, mint venni.**

* Csel 20,35

Paulus elhatározta, hogy ha már érettebb lesz a dologra, összeállít magának néhány hitelvet, amelynek mentén fogja életét továbbvinni. Ebben az elhatározásban az is segített neki, hogy a kolostorban a patacsi szabályokat már 1252-ben kezdték betartani. A Pilisben Paulus megnyugodott, a patakparton látottakra és a két atya beszélgetésére nem nagyon gondolt. Elvállalta a veteményes gondozását, mivel szerette látni munkája kézzelfogható eredményét. A következő években Paulus férfitá serdült, az atyák és remeték között egyfajta csodabogárnak számított, mert ugyan példamutatóan betartotta Eusebius előírásait, de szelleme ebbe nem rokkant bele, hanem egyre másra tüzet vetett, újabb és újabb ötleteivel és kérdéseivel kápráztatta el hallgatóságát és társait. Szellemi képességei elismeréseként Paulus elkísérhette Eusebiust az 1256. évi esztergomi zsinatra, amelyre az mint tartományfőnök érkezett. Magán a zsinati üléseken Paulus nem vehetett részt, ezért Esztergomban járt és kelt és ismerkedett a világgal. Eusebius kérését, miszerint a zsidók közé ne menjen, betartotta. Később mesélte neki Eusebius, hogy a zsinati jegyzőkönyvet már úgy írta alá mint „*Eusebius prior prov. Ord. S. Pauli Primi Eremitae*”, azaz „*Eusebius, Első Remete Szent Pál rendjének provinciális perjele*” Ezt azal magyarázta, mert tervei között szerepelt egy szerzetesrend alapítása.

Eusebius 1257 tavaszán azt a hosszú távú, fárasztó és időrabló feladatot adta Paulusnak, hogy az Ószövetségi Szentírást tanulmányozza mind latinul, mind pedig eredeti nyelven, másik kedves tanítványát, Benedictust pedig maga mellé vette, és a közösségi élet megszervezésére okította.

1258 áprilisában Paulus az erdőben sétált, amikor megismétlődött az, amit Patacsen látott: mezítelen nők fürdöztek a patakban. Paulus érezte, hogy eljött az idő, hogy megfogalmazza saját hitelveit. Visszatért a többiek közé, és pergamenre rózta a következő sorokat, melyek felbugyogtak belőle, mint a patak. Minden napra egy hitelvet tűzött ki magának:

*1. Annakokáért elhagyván a Krisztusról való kezdetleges beszédet,
törekedjünk tökéletességre, nem rakosgatván le újra alapját a holt
cselekedetekből való megtérésnek és az Istenben való hitnek,**

* Zsid 6,1

*2. És az Istennek békessége, mely minden értelmet felül halad, meg fogja
őrizni szíveiteket és gondolataitokat a Krisztus Jézusban.**

* Fil 4,7

3. A miket tanultatok is, el is fogadtatok, hallottatok is, láttatok is én tőlem, azokat cselekedjétek; és a békességnek Istene veletek lesz.*

*Fil 4,9

4. A mi minket is megtart most képmás gyanánt, mint keresztség, a mi nem a test szenvedésének lemosása, hanem jó lelkiismeret keresése Isten iránt, a Jézus Krisztus feltámadása által;*

* 1 Pét 3,21

5. Jézus pedig monda nékik: Nem tudjátok, mit kérték. Megihatjátok-e a pohárt, a melyet én megiszom; és megkeresztelkedhettek-e azzal a keresztséggel, a melylyel én megkeresztelkedem?*

* Márk 10,38

6. Ekkor monda Jézus az ő tanítványainak: Ha valaki jöni akar én utánam, tagadja meg magát és vegye fel az ő keresztyét, és kövessen engem.*

* Mát 16,24

7. A kik ki vannak választva az Atya Isten eleve rendelése szerint, a Lélek megszentelésében, engedelmességre és Jézus Krisztus vérével való meghintésre: kegyelem és békesség adassék néktek bőségesen.*

* 1Pét 1,2

8. Én vagyok az Alfa és az Omega, a kezdet és a vég, az első és utolsó.*

*Jel 22.13

9. És eljövén, békességet hirdetett néktek, a távol valóknak és a közel valóknak.

* Eféz 2.17

10. És hogy Ő általa békéltessen meg mindent Magával, békességet szerezvén az Ő keresztyének vére által; Ő általa mindent, a mi csak van, akár a földön, akár a mennyekben.*

* Kol 1.20

Paulus ezután ezen elvek szerint így élt a közösségben. Élen járt a tanulásban, és az ételkoldulásban, ami azt jelentette, hogy a szerzetes nem vett magához ételt, hanem egymás után megkereste a testvéreket, és könyörgött nekik, hogy azok adjanak neki a magukéból, az ételért pedig Jézus tanítása szerint megmosta azok lábát. Eusebius az ezekben az években írott könyvében megörökítette engedelmes tanítványa szent életét, hittel merítkezett meg

Paulus romlatlan hitében. Kánonjogi könyveit Benedictus is szerette olvasni, Paulus pedig különös szeretettel olvasta Eusebius korábbi írásait, amely Gratianus Dekrétumainak magyarázatát tartalmazta.

1260-ban Antonius atyát Bertalan püspök megerősítette a patacsi kolostor priorjaként. Az öröndetes hírről értesülve Eusebius levélben kérte Antonius hozzájárulását ahhoz, hogy a patacsi és a pilisszentkereszti kolostort egyesítsék. A levelet Paulus vitte el személyesen Antoniushoz, aki beszélgetéseik során boldogan tapasztalta meg Paulus tanulmányainak nagyszerű előrehaladását. Paulus decemberben érkezett vissza a Pilisbe Antonius jóváhagyó levelével, és végre Eusebius egyesíthette a két kolostort. Már csak egy dolog volt hátra: a lateráni zsinat döntése alapján új szerzetesrendet csak a Szentszék hozzájárulásával lehetett alapítani, ezért Eusebius, Paulus és Benedictus 1262 tavaszán Rómába ment IV. Orbán pápához, hogy az új rend alapítását az szentesítse. Nyár végére értek Rómába.

1262. augusztus 24-én a három, rozsdavörös darócruhájú és remeteszakállat viselő férfit fogadta a pápa, és hozzájárult ahhoz, hogy Eusebius az új rendet „*Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae*”, azaz „*Első Remete Szent Pál rendje*” néven nevezze el. Eusebius emellett azt kérte a pápától, hogy járuljon hozzá, hogy az új rendje Szent Ágoston regulái szerint szervezhesse az életét. Annak ellenére, hogy ezt az utóbbi kérését a pápai körökhöz tartozó aquinói Tamás is támogatta, a pápa a feltételek hiánya miatt a kérést kényszeredetten utasította el, és Pált, a veszprémi püspököt bízta meg levelében az átmeneti szabályzat megszerkesztésével.

Paulus a római tartózkodása alatt bizalmas viszonyba került aquinói Tamással, aki bízta, hogy folytassa tanulmányait, és emlékeztette arra, hogy a bolognai egyetemen milyen sok magyar fiatal tanul. Mivel Bologna világi város volt, és Paulus még nem érezte magában azt, hogy személyisége teljesen kialakult volna, Jézus szavaival felelt neki:

*Jézus pedig, tudva az ő gondolataikat, monda nékik:
Minden ország, a mely magával meghasonlik, elpusztul;
és egy város vagy háznép sem állhat meg, a mely meghasonlik magával.**

**Mát 12,25*

Aquinói Tamás a búcsúzásakor megígértette Paulussal, hogy hallat még magáról. Eusebius, Benedictus és Paulus 1263. január 14-én érkeztek vissza a kolostorba. Benedictus azonnal intézkedni kezdett, és belső szervezkedése addig tartott a Szent Kereszt kolostorban, míg IV. Béla király a nyár elején át nem adta a rendnek a benedekvölgyi királyi vadászslakot. Itt, Dömös mellett Benedictus vezényletével megkezdődött még ugyanebben az évben a Szentlélekről elnevezett kolostor építése, a Szent Kereszt kolostorban pedig Stephanus és Paulus segített a hatvanas éveit taposó Eusebiusnak. Az ősz nagy örömet hozott a szerzeteseknek: Pál püspök (papai felhatalmazás alapján) úgy rendelkezett, hogy a kolostor Szent Ágoston regulájának betartásával működjék, amint

azt a pápától korábban Eusebius kérte. Paulus az ezt követő öt évben áhítattal figyelte Eusebius miséit, és azt, ahogyan ellátta valamennyiük lelki gondozását. Karizmatikus személyisége a szentség kiszolgáltatásában és az elhalt testvérek temetésében mutatkozott meg leginkább. Paulus tőle tanulta meg, hogy lehet és kell okítani a népet Isten tiszteletére. Már értette Jézus szavait:

*Mikor azért megmosta azoknak lábait, és a felső ruháját felvette, újra leülvén, monda nékik: Értitek-é, hogy mit cselekedtem veletek?**

** Ján 13,12*

1269 februárjában Eusebius nagyon gyengének érezte magát. Mivel hitt abban, hogy Paulus szellemét meg kell nyugtatni, Paulust felbízta arra, hogy menjen el Bolognába a jogi stúdiumra, majd azt elvégezve térjen vissza hozzá a kolostorba. Utalt arra, hogy Paulus, akit aquinói Tamás figyelmére érdemesnek méltatott bizonyára nem érzi életcélnak a zöldségtermesztést, méhkas-fonást, cipőkészítést és foltozást. Paulus végül ráállt arra, hogy Bolognába menjen. Márciusában indult útnak, és május végére meg is érkezett. Kiderült, hogy csak ősszel tud beiratkozni a következő évfolyamra, ezért addig a városban járt-kelt, koldulásból és tanításból tartotta el magát.

A nagybeteg Eusebius a nyáron látomást látott, először azóta, amióta a fénynyaláb a keresztye előtte megelevenedett. Sok-sok szakállas zsidó férfit látott maga előtt, akik mind egymás kezét fogták, a fiúgyermek az atyjáét. Az utolsó férfi keze véres és üres volt, és Eusebiusra mutatott a következő szavakkal:

*Add vissza nekünk ivadékunkat,
hogy meg ne szakadjék Ábrahám magja!*

Eusebius verejtékezve ébredt. Nyomban írt Bolognába Paulusnak, hogy térjen haza, mert fontos beszéde van vele. Kérte, hogy siessen, mert napjai meg vannak számlálva. Paulus a levelet stúdiumainak megkezdését követő néhány héttel, november végén kapta meg, a hívó szóra azonnal elindult, és 1270. január 3-án érkezett a Pilisbe. Eusebius már alig volt magánál. Kiküldte a szobából a többieket, és elmondta Paulusnak, hogy ha ő meghal, keressen egy feljegyzést az elzárt szekrényben, ami az ő származásával kapcsolatos. Ezután behívatta a többieket és előttük Paulusra bízta az iratszekrény kulcsát. 1270. január 20-án hajnalban Paulushoz intézett utolsó szavai ezek voltak:

*Mert nincs semmi rejtett dolog, a mi meg ne jelentetnék;
és semmi sem volt eltitkolva, hanem hogy nyilvánosságra jusson.**

** Márk 4,22*

Ezután elbocsátotta Paulust magától, s délután három órakor meghalt.

Hat nap múlva, amikor eltemették, a temetés végén Paulus egy közel száz éves kódexből olvasott fel beszédet, hangja messzire szállt: „*Latitavimus cum vobis in secretis, nunc manifestamus vobis in publicis*”...

1270-1287

Eusebius halála után Benedictus testvér lett a rend priorja. Paulus támogatásáról bízta őt, Benedictus Eusebius akaratának megfelelően meghagyta Paulusnál az iratszekrény kulcsát. Benedictus Stephanust jelölte meg helyetteseként. Paulust annyira lesújtotta Eusebius halála, hogy nem nyitotta ki a leveles szekrényt, mert nem akart újabb izgalmakat átélni, inkább Bolognába írt, hogy az itteni események miatt kénytelen tanulmányairól lemondani.

1270. május 3-án meghalt IV. Béla király, és amikor néhány nap múlva Esztergomban eltemették, a temetésen a beteg Benedictus és Stephanus helyett a kolostor képviselőjében Paulus vett részt. A temetéskor hallott ígék felébresztették Paulusban a természetes kíváncsiságot aziránt, hogy vajon milyen titkot rejthetnek róla az általa őrzött iratok. Mivel a kísértés igen nagy volt, a kolostorba való visszatértekor felnyitotta az iratszekrényt és hosszas keresgélés után megtalálta, amit keresett:

„21. Januarius, 1242 Esztergom

A mai napon a mongol horda pusztításából hozzám menekítette gyermekét egy asszony, ki halálát lelte egy sebesülése által, és akit eltemettünk a Segítő Szűz Mária kolostorban. A gyermeket Paulusnak keresztelém meg, kinek állítólagos testvéreiről és atyjáról semmi hírem sincsen. Egy héten át fogok várakozni és kutatni a gyermek családjá után, ám ha semmit nem találok, és érte senki nem jelentkezik, sorsát Eusebius kanonokkal fogom megtárgyalni.

A gyermek két éves forma, nyakán piros folt rejtezik a dús haj alatt. Szépen táplált, egészségnek nincs híján. Az asszony még halála előtt egy pergament adott át a gyermek származtatása végett, amelyet elolvasás után ezen irat belsejébe fűzök. Meglehet, jobb lett volna, ha megsemmisítem, mivelhogy a pergamén szerint a gyermek neve Reuven és állapotára nézve pedig egészen zsidó.

Antonius frater”

Paulus kiejtette a kezéből az iratot. Hogy ő zsidónak született volna? Azok közé tartozna, akik meggyilkolták Krisztust, a Megváltót? Azok lennének az ő fajtársai, akik nyomorogva laknak Esztergom Vízivárosában és mindenki elkerüli őket, mint a leprásokat? Lefeküdt a földre, a feje zúgott, a szeme könnyezett. Megnézte az irathoz csatolt pergament is, amelyen a zsidók nyelvén elolvashatta családjá történetét, amelyet egy magát Arpaksad ben Sámsonnak nevezett férfi írt. Paulus elolvasva az iratot rájött arra, hogy aki írta azt, az a nagatyja volt.

Remegve fogta fel, hogy apját Manassenak hívták és volt még kilenc testvére is, név szerint: Zebulon, Dán, Aser, Iszachar, Lévi, Bilcha, Mojsé, Aharon, Lea.

- *Hát ezért suttoztak a többiek oly sokat!*

- *Ezért vagyok én körülmételve és ezért sötétebb a bőröm színe, mint a többi testvéré!*

- Erről beszélgettek Patacon Antonius és Eusebius!

- Ezért akarta oly nagyon Eusebius, hogy héberek nyelvén is tanuljak meg írni és olvasni!

- Ezért nem lehettem én az első az elsők között!

Hajnalig feküdt a hideg kövön. Nem nyitott ajtót a többi testvérnek sem, elzavarta őket, akik ezért azt hitték, hogy Paulus megtévelyodott Eusebius iránt érzett gyászában. Paulus éjjel a Szentírás szavaival erősítette meg magát, cellájának falába vésve az igét:

Annakokáért
gyönyörködöm
az erőtlenségekben, bántalmazásokban,
nyomorúságokban, üldözésekben és
szorongatgatásokban
Krisztusért;
mert a mikor
erőtlen vagyok,
akkor vagyok erős.*

* 2Kor 12.10

A következő öt évben Paulus eszeveszettként erőltette magára a legszigorúbb kolostori szabályokat, csakhogy eltompítsa zsidósága miatt érzett félelmét. A többi nemesi származású atya vonatkozásában is kíméletlenül számon kérte az imádságra vonatkozó szabályok betartását, és azokat a rendi előírásokat, amelyek szerint senkinek nem lehetett saját vagyona, és ha valaki ajándékban ételt kapott volna, akkor azt köteles volt megosztani a többiekkel. Paulus különösen kérlelhetetlen volt akkor, amikor szerzetestársa a családjától ruhát kapott ajándékba: nem nyugodott, míg a perjel engedélyét vagy tiltását nem közölhette rendtársával.

Rendtársai szinte féltek tőle, mert szigorú volt a kirótt büntetések betartatásával, felügyelte a negyven napos kenyéren és vízen tartásokat, és könyörtelesen elzáratta, aki a büntetés végrehajtását megszegte. Amikor a többi szerzetes kérdőre vonta Paulust, hogy miért viselkedik ilyen kíméletlenül, így felelt:

Mert szoros az a kapu és keskeny az az út,
a mely az életre visz, és kevesen vannak, a kik megtalálják azt.*

* Mát 7,14

Paulus teste és szelleme egy külön kolostor volt a kolostoron belül. A rendtársak egy idő után természetesnek vették, hogy arra is Paulus ügyelt, hogy a testvérek közös hálóteremben, durva darócruhában aludjanak. Egy idő után már nem tiltakoztak az ellen sem, ha panasszal élt valakivel szemben, aki

megszegte a csend szabályait a kolostorban és az étkezések alatt. Tudták, hogy mire képes akkor, ha a káptalanházban hall zajongást, ezért ott mindig csendesen tevékenykedtek.

Senki nem vette észre, hogy Paulus szíve vérzik, csak akkor érezték, hogy valami nagy baj van társuk lelkében, amikor a szokás szerint a perjel intelmét követően valamennyien megvádolták magukat bűneikkel, és Paulus valamennyi testvért külön megkérte, hogy vádolja meg őt is külön. A szenvedés lett Paulus életformája, nem volt ezért meglepő, hogy ő járt elől abban a szokásban is, hogy az esti lelkiismeretvizsgálat és penitencia kiszabásának ideje alatt derékig levetkőzött, és hagyta hogy az előljáró megostorozza őt.

Néhány év elteltével a rendtársak észrevették, hogy a rend virágzik, s ez részben Paulusnak is köszönhető volt. Paulus a rendet hazaszeretetre, hősiességre, aszkétizmusra és szent életre buzdította. Néhány ötletét örömmel fogadták, ilyen volt az a gyakorlat is, amelyet Paulus még Bolognában látott, hogy a testvérek nem csak magukért és rendtársaikért imádkoztak, hanem más rendek tagjaiért és a világiakért is.

1276-tól Paulus kezelte a könyvtárat is, a szerzetestársaknak könyvet csak a perjel engedélyével, leltár szerint adott ki. Őrizte és vezette a leltárakat, az ajándékok listáit, katalógusokat, rendi előírásokat, fogadalmi jegyzőkönyveket, az élő és meghalt rendtagok névsorát és az adományleveleket. Felügyelte, hogy másolatot csak perjeli engedéllyel készíthessen bárki is a kolostorban őrzött iratokról. A következő évtől Paulus elvállalta a felolvasó feladatát is, és mint ilyen az étkezőben olvasta fel a kijelölt szövegeket. Továbbra is szigorúan betartotta a napirendet, amelyet ki is függesztett a kolostor falára.

1278 nyarától a fáradhatatlan Paulus felügyelte az elhalt testvérek felöltöztetését, a gyertyagyújtást a test mellett, a szenteltvíz és a kereszt kihelyezését, és azt, hogy kik és milyen zsoltárokat énekeljenek a halott melletti virasztásban. Néhány év múlva Paulusra bízta az őt Mária ünnep megszervezését is. Paulus leginkább a május 13-i „*Maria ad Martyres*” ünnepet szerette, amely annak az emlékét tartotta fenn, hogy IV. Bonifác pápa 610-ben a Pantheont keresztény templommá avatta a vértanúk és a Szent Szűz tiszteletére. Paulus különösen élvezte a körmeneteket, mert ekkor a világiakkal is találkozhatott.

1282 tavaszán Paulus egészsége megromlott a sok önsanyargatástól, amelyek elfelejtették vele származását. Áprilisban Benedictus testvér Paulust heti kétszer felmentette minden közösségi szolgálat alól, mivel attól félt, hogy Paulus végleg elemésztí magát. A Szentírásból idézett Paulusnak, megfedte, hogy a túlzott önsanyargatással nem fog közelebb kerülni a Mennyszághoz, mert ezzel az Isten előtt is hamisan cselekszik:

*Mert minden, a ki hamisan cselekszik, gyűlöli a világosságot és nem megy a világosságra, hogy az ő cselekedetei fel ne fedessenek;**

** Ján 3.20*

Paulus tudta, hogy igaza van Benedictusnak, és azt is tudta, hogy a lelke beteg, mégis így felelt:

*Jézus pedig, a mikor ezt hallotta, monda: Ez a betegség nem halálos,
hanem az Isten dicsőségére való, hogy dicsőíttessék általa az Istennek Fia.**
* Ján 11.4

Benedictus nem hagyta ennyiben, és így szólt:

*A miért is magamat sem tartottam érdemesnek arra, hogy hozzád menjek:
hanem csak szóval mondd, és meggyógyul az én szolgám.**
* Luk 7.7

Paulus szomorúan megköszönte gondoskodását, és így felelt:

*És az Istennek békessége, mely minden értelmet felül halad,
meg fogja őrizni szíveiteket és gondolataitokat a Krisztus Jézusban.**
* Fil 4.7

Benedictussal való beszélgetését követő néhány héttel Paulus belátta, hogy szervezete nem bírja már sokáig a nélkülözést, és megtörve bár, de követte Benedictus útmutatását. A pihenésnek meg lett az eredménye, Paulus felerősödött.

Egy év múlva Paulust Esztergomba küldte Benedictus, amikor is az összetalálkozott a Vízivárosban élő zsidókkal, akik egy beteg gyermek gyógyítására pénzt koldultak a helybeliektől. Paulus lába gyökeret vert, mert emlékek tódultak fel benne, és magát látta a kicsiny gyermek képében. A zsidók őt is megkörnyékezték, mire rémületében elszaladt és ezt kiabálta:

*Mert a ki meg akarja tartani az ő életét, elveszti azt;
a ki pedig elveszti az ő életét én értem, megtalálja azt.**
* Mát 16,25

Paulus szégyenében mindenkitől elzárkózott egy hétre. Minduntalan a gyermeket látta maga előtt, és csak azon járt az elméje, hogyan tudna neki segíteni. A keserves hét elteltével újabb kiküldetésben visszatért Esztergomba, és bement a zsidók városába, megkeresni a gyermeket. A zsidók rémülten és idegenkedve fogadták, csak akkor enyhültek meg kissé, amikor ugyan nehézkesen, de az ő nyelvükön szólt hozzájuk. A kisfiú nagyon beteg volt, de Paulus tudta, hogy milyen főzetet kell a betegségre készíteni. Magához hívta a gyermek atyját és az erdőig kísértette magát, majd rászólt,

hogy ott várja meg őt. Nemsokára átadta a főzetet a zsidónak, aki azzal hazament.

Egy hónap múlva újra dolga akadt Paulusnak Esztergomban, de már maga sem tudta miért, újra a zsidók városába ment be, ahol kitörő örömmel fogadták, mert a fiúcska meggyógyult és életben maradt. Paulus egy egész napot töltött velük, és a nap végén megkérte a fiúcska atyját, hogy érdeklődj meg az idősektől, tudnak-e valamit egy Arpaksad ben Sámson nevű zsidóról. Paulus szeptemberben tért ismét vissza Esztergomba. A zsidók városában már szeretett vendégként fogadták, és elmondták, hogy a legidősebbek emlékeznek egy Arpaksad nevű férfirra, akinek egy fia és tíz unokája volt, de valamennyien odavesztek a mongol pusztításban.

Paulus elsírta magát, de nem fedte fel kilétét a zsidók előtt. Hónapokig nem ment Esztergom közelébe.

1284 márciusában a benedekvölgyi kolostor építése már nagyon szépen haladt. A kastélyt még Béla király adományozta a rendnek húsz évvel azelőtt, és a testvérek (köztük Paulus is) idejük egy részét az építkezéssel töltötték. Ebben az időben már IV. László király uralkodott, akitől azonban semmilyen segítséget nem kaptak az építkezéshez.

Ebben az évben Paulus még néhányszor ellátogatott a zsidók városába, lassan teljesen hibátlanul megtanulta a nyelvüket és szokásaikat, de soha nem fedte fel kilétét, és a többi testvér a kolostorban nem is szerzett tudomást Paulus külön útjairól, csak azt látták, hogy Paulus elméje megnyugodott, és lelkébe békesség költözött.

1285. február 2-án érkezett a hír Esztergomba, hogy a tatárok (vagy ki tudja, talán a mongolok) újra benyomultak Magyarországra. Arról beszéltek, hogy László király hívta be őket, hogy az elégedetlenkedő bárókat megfegyelmezze, de ez a szóbeszéd végül soha nem nyert bizonyítást. Február közepén Pest városát támadták meg a tatárok Telebuga kán és Nogaj emír vezetésével. A pesti ostrom nehézségei miatt az esztergomiak nagy megkönnyebbülésére a tatár nem jött feljebb a Duna mentén. Májusban a tatár veszély elmúltával Paulus újbement a zsidók közé. Furcsa csend fogadta, utat engedtek neki, egy kis térre vezették és körbeállták. Egy férfi állt vele szemben, ősz szakállal, és kérdőre vonta, hogy miért is kerestette korábban Arpaksad ben Sámson, és fia, Malakiás ben Arpaksad családját. Paulus nem tudott hirtelen mit felelni. A nyomasztó csendben Paulusból kifakadt a hosszú évek és évtizedetek feszültsége: - Fiaként születtem Manassénak, habár ez harminc évemen túl jutott a tudomásomra, és az is, hogy a nevem pedig Reuven volt. Mindannyian elhaltak, megölte őket a mongol, engem pedig haldokló anyám egy frater kezébe adott.

A csend még nagyobb lett. Az ősz férfi közelebb lépett, megragadta Paulus fejét a tarkójánál és felhajtotta a haját. Amikor meglátta a vörös foltot állatias üvöltés hallatszott a szájából és magához ölelte Paulust, merthogy nem más volt az ősz ember, mint a közel hatvan éves Iszachar, akit a mongolok a többi testvéreivel elragadtak, Ázsiába hurcoltak, és akikkel most visszatért és

megszökött közülük. Minthogy a mongol dúlaskor tizenkét éves volt és tudta, hogy Reuven öccse örökölte a vörös foltot, kétsége sem maradt afelől, hogy Paulus testvér az ő testvére: Reuven ben Manasse. A zsidók táncoltak, énekeltek, a két férfi pedig ott állt egymás mellett, és nem tudott szólni. Paulus meg-némult, és maga sem tudta, hogyan keveredett vissza a kolostorba.

1285 nyarán Paulus és Iszachar a kolostorbéli hivatalos utak alkalmával hosszú órákat töltöttek együtt. Iszachar hívta Paulust, hogy térjen vissza családjához, és megígérte, hogy mindenben segíti, de Paulus (aki soha nem volt boldogabb, mint akkor) elmondta, hogy annak idején megfogadta, hogy a benedekvölgyi kolostort felépíti, és retteg attól, hogy ha ezt a fogadalmát megszegné, akkor agyonsújtja az Isten. Azt sem tudta, hogy negyven év szerzetesi élet után hogyan tudna zsidóként élni, hiszen zsigereibe épült be Jézus szeretetet és imádata. Iszachar az Írásból idézett Paulusnak válaszként:

*Ímé, boldog ember az, a kit Isten megdorgál;
azért a Mindenhatónak büntetését meg ne utáljad!
Mert ő megsebez, de be is kötöz, összezúz, de kezei meg is gyógyítanak.
Hat bajodból megszabadít, és a hetedikben sem illet a veszedelem téged.
Az éhínségben megment téged a haláltól,
és a háborúban a fegyveres kezekről.
A nyelvek ostora elől rejtve leszel,
és nem kell félned, hogy a pusztulás rád következik.
A pusztulást és drágaságot neveted, és a fenevadaktól sem félsz.
Mert a mezőn való kövekkel is frigyed lesz,
és a mezei vad is békességben lesz veled.
Majd megtudod, hogy békességben lesz a te sátorod,
s ha megvizsgálod a te hajlékodat, nem találsz benne hiányt.
Majd megtudod, hogy a te magod megsaporodik,
és a te sarjadéod, mint a mezőn a fű.
Érett korban térsz a koporsóba,
a mint a maga idején takarítatik be
a learatott gabona.**

*Jób 5,17-26

Paulus hajthatatlan maradt, és kitartott eredeti elhatározása mellett, de magában tudta, nem fog sokáig ellenállni, mert Iszachar szavai mélyen hatoltak elméjébe:

*Miért maradtál ülve a hodályban?
Hogy hallgasd nyájad bégetéseit?!
Rúben patakjainál nagyok voltak az elhatározások!**

*Bír 5,16

1286 januárjában Iszachar megházasodott és az év vége felé megszületett fia Malakias ben Iszachar. A kolostor már majdnem készen állt.

1287 áprilisának végén elkészült a benedekvölgyi „Szentlélekről” elnevezett kolostor. Az avatást követően Paulus kivette a levélszekrényből a rá vonatkozó iratokat, odaállt Benedictus elé, és elmondta, hogy el kívánja hagyni a rendet! Tudomására jutott származásának titka és visszavágyik az övéihez, mert reméli, az Úr még ad időt neki családot alapítani. Benedictus Lukácstól idézett Paulusnak:

*És a kösziklán valók azok, a kik, mikor hallják, örömmel veszik az ígét;
de ezeknek nincs gyökerük, a kik egy ideig hisznek,
a kísértés idején pedig elszakadnak.**

* Luk 8,13

Paulus pedig ezt válaszolta:

*Hit által engedelmeskedett Ábrahám, mikor ellívatott,
hogy menjen ki arra a helyre, a melyet örökölendő vala,
és kíméne, nem tudván, hová megy.**

* Zsid 11,8

Reuven 1287. május 2-án telepedett le Iszachar házában a zsidók közé.

Benedictus egy új testvérnek utalta ki Paulus celláját, és becsben tartotta a kereszt formájú ígét, amit Paulus a falba vésett erőtlensége idején.

Néhány emberöltő multával a kolostorban kisebb tűz ütött ki, és elégtek azok az iratok, amelyekben Paulus neve előfordult. Néhány száz év múlva a vésett kereszt is eltűnt végleg.

...

*és szerezzetek magatoknak új szívet és új lelket;
Miért halnátok meg, oh Izráel háza?**

* Ezék 18,31 (részlet)

1287-1306

*Ezért a fiúért könyörögtem,
és az Úr megadta kérésemet, a melyet tőle kértem.**

*1Sám 1,27

Reuven ben Manasse naphosszat hallgatta bátyja meséit a gyermekkorukról, a mongol rabságról, arról, hogy Iszachar hogyan nőtt fel a sok barbár között és hogy hogyan ajánlkozott fel kémnek csak azért, hogy Magyarországra visszajöve meg tudjon szökni fogságából. Iszachar lebilincselő történetei megerő-

sítették Reuvenben azt, hogy van értelme az újrakezdésnek. Iszachar azt is elmesélte, hogy a mongol foglyok között talált magának zsidó feleséget, sőt egy rabbit is, aki összeeskette őket. Családjával először Besbalikban éltek, majd onnan továbbhajtották őket Almalikba, ahol tíz évig éltek rabságban. Mikor már négy gyermeke volt, és a felesége tüdővészben meghalt, a mongolok elválasztották fiaitól, akiket ismeretlen helyre hurcoltak el. Iszachar következő tíz évet azzal töltötte, hogy nyomolvasóként Taskent, Szamarkand és Buhara között az Afganisztánból beszökött ellenséget kutatta, és közben fiait kereste, de soha nem találta meg őket. Újra nem házasodott meg a rabságban, és csak arra gondolt, hogyan tudna visszatérni Magyarországra, ahol még élhettek rokonai. A sors kegyes volt hozzá, hajlott kora ellenére, 1283-ban Telebuga emberei kémeket toboroztak a rabok közül, és ő jelentkezett. Másfél év kémkedés és nyomkeresés után, így keveredett vissza Magyarországra. Nyolc testvéréről semmit nem tudott, mert szétválasztották őket a mongolok, és birodalmukban szétszórták.

Ezen a nyáron Reuvent többször érte vádaskodás a keresztények részéről, mert a kolostorból híre ment Paulus történetének. Addig-addig jártak Reuven nyakára, amíg már a többi zsidónak is terhes lett a szóbeszéd, és megtárgyalva a dolgot úgy határoztak, hogy mindenkinek az lesz a legjobb, ha Reuven és Iszachar (családjával együtt) elvándorolnak Esztergomból. Reuven így kesergett magában:

*Ímé elűzöl engem ma e földnek színeről, és a te színed elől el kell rejtőznöm;
bujdosó és vándorló leszek a földön,
és akkor akárki talál reám, megöl engemet.**

*1Móz 4,14

Iszachar, aki egész életében az egyik helyről vándorolt a másikra, bízta a lelkében még mindig remete testvérét, hogy rendbe jönnek majd a dolgok. Az esztergomi zsidók megbecsülésük jeleként ajánlólevelet adtak Nagyszombat városának zsidóihoz címezve, és a család útnak indult. Október elején már Nagyszombatban hajtották nyugovóra a fejüket abban a közös használatra kapott kicsiny és omladozó házban, amelyet kezük munkájával november elejére embernek is lakhatóvá tettek. Mire végleg elhelyezkedtek, beköszöntött a december, és fagyos leheletével a házban marasztalta őket. A következő tavasztól Reuven Iszachar kereskedésében segédkezett, hiszen semmihez nem értett a zöldségtermesztésen és a házimunkán kívül: a kolostor a megélhetést egészen más módon biztosította neki.

Reuven legnagyobb gondját az asszonyokkal való kapcsolata jelentette. Korábban soha semmilyen kapcsolatban nem állt velük, leszámítva a fiatalkorában fürdőzés közben véletlenül meglesett lányokat. Tudta már, hogy a parancsolat szerint a zsidó férfinak sokasodásra kell vágyania, és azt is, hogy új lakóhelyén a zsidók azt rebesgették, hogy saját neméhez vonzódik.

Reuven minden erejével azon volt, hogy a mindennapi életben megtanuljon valóban zsidóként élni. Néha, mikor figyelmetlen volt, Jézushoz imádkozott, és előfordult az is, hogy visszavágyott a kolostor magányába. Ezekről természetesen nem beszélt Iszacharnak, aki viszont azon csodálkozott magában, hogy Reuven hogyan tudja látszólag ilyen könnyedén az egész életét megújítani.

1288 őszén Reuvennek kellett helyettesítenie Iszachart, aki nagyon lebetegedett, és nem tudott a messzi Plockba menni kereskedése ügyében. Reuven nagyon félt az utazástól, de végül is az Írás szavaival győzte meg magát:

*És emlékezzél meg az egész útról, a melyen hordozott téged az Úr,
a te Istened immár negyven esztendeig a pusztában,
hogy megsanyargasson és megpróbáljon téged, hogy nyilvánvaló legyen,
mi van a te szívedben; vajjon megtartod-e az ő parancsolatait vagy nem?**

*5Móz 8,2

Novemberben indult fel Plockba, 1289. február elejére ért oda, és hamarosan sikerült megtalálnia azt, akihez Iszachar küldte: Smuel Slomkowiczot, aki a zsidóváros közepén élt jómódban. Smuel, miután elolvasta Iszachar levelét, bevezette Reuvent a házba, és asztalához ültette. Meséltetni próbálta őt a magyarországi helyzetről, azonban Reuven nagyon szűkszavú volt, mert rettegett attól, hogy valamivel elárulja fogyatékos zsidóságát. Smuelnek hat fia és három lánya volt. A lányok még nem voltak házasok, Vogeles huszonöt, Malke huszonhárom, Bajle pedig tizennyolc éves volt ekkor. Egy korábbi pogrom miatt Plockban kevés zsidó férfi élt, és amikor kiderült, hogy a vendégük még soha nem volt nő, a lányok leplezetlen kíváncsisággal szemlélgették az érintetlen férfit, aki majdnem elsüllyedt szégyenében és izgatottságában. Egyedül Bajle volt az, aki némi tiszteletet mutatott iránta, és félrehúzódott, de rajta is lehetett látni a félreérthetetlen érdeklődést. Miután az üzleti tárgyalásokkal végeztek, Smuel (aki jól látta lányai viselkedését) megígértette Reuvennel, hogy mihamarabb visszajön Plockba, és ezután a már beteges Iszachart ő fogja helyettesíteni.

Hazafele menet Reuven a végsőig felizgatta magát. Soha ennyit még nem beszélt nővel, mint Plockban, ráadásul hárommal is egyszerre, akik mindannyian láthatóan érdeklődtek iránta. Nagyon hosszú, magányos hetek vártak rá, míg haza nem ért. Iszacharnak beszámolt a küldetése sikeréről, és átadta azt a levelet, amelyben Smuel azt kívánta bátyjától, hogy az öccse közvetítsen a kereskedelmi ügyekben a későbbiekben. Iszachar, aki időközben szerencsésen meggyógyult, hamar észrevette, hogy Reuven megváltozott, sokszor elérvedt, ami rá nem volt addig jellemző. Faggatni kezdte zavarodott öccsét, aki napokig tagadta, hogy bármi történt volna vele Plockban, de aztán nem bírta tovább, és elmesélte a három lánnyal folytatott furcsa viszonyát. Szokása szerint az Írásból idézett magyarázatként:

*Mindamellett az én gondolataim feleletre kényszerítenek engem,
és e miatt nagy az izgatottság bennem.**

** Jób 20,2*

Iszachar boldogan hallgatta testvérét, ahogyan esetlenül magyarázkodott a nőkkal kapcsolatos érzéseiről. Tudta, hogy a jég megolvadt, csak meg kell várni, míg teljesen felenged Reuven szíve, és aztán nem lehet akadálya a családalapításnak. Az azonban aggasztotta, hogy fivére közel ötven éves volt már ekkor.

1289 nyarán Iszachar újra útnak indította Reuvent, aki már teljesen beélelte magát abba, hogy hamarosan feleséget szerez magának Plockban. Az utat alig bírta ki ülve, sokszor a szekér mellett gyalogosan ment, hogy valahogy és valamivel elüsse az időt. Nem tudta elképzelni, hogy szerzetesi életében hogyan tudott fél éveket imádkozással és kertápolással tölteni. Szeptemberben, amikor megérkezett, Smuel szeretettel fogadta, de gyermekei közül egy sem tartózkodott otthon, mert a család vásárolt egy házat Kaliszban és odaköltözött. Kaliszban 1264 óta Boleslav herceg statútuma alapján kereskedhettek a zsidók, és ez sokkal több lehetőséget biztosított nekik, mintha Plockban maradtak volna.

Reuvent lesújtotta a hír, mivel így egyik lánnyal sem tudott találkozni, álmai szertefoszlanak látszólag. Smuel látva a Reuven elkeseredését, meghívta őt, hogy töltsse velük a következő nyarat, amennyiben a hazai dolgai ezt lehetővé tennék. Reuven új reményekkel tért haza, és egész télen és tavasszal szövegte terveit, noha nem tudhatta, hogy a lányok megházasodtak-e az elmúlt években vagy sem.

Amikor türelmetlenné vált, mint a kolostorban, az Írás szavaival fenyegette magát:

*Oh te, ki Jákób házának mondatol!
hát türelmetlen-é az Úrnak lelke, avagy ezek-é az ő cselekedetei?
Nem javára válnak-é az én cselekedeteim annak, a ki igazán jár?**

**Mik 2.7*

1290 márciusa végén indult az ismeretlenbe Reuven. Kaliszról szinte senki nem hallott Magyarországon, úgyhogy előbb elment Krakkóba, és onnan ment tovább Kaliszba. Július közepén találta meg Smuel családját, akik örömmel fogadták a megfáradt vándort. Reuven vegyes érzelmekkel hallgatta, hogy Vogeleg augusztusban férjhez megy egy gazdag kaliszi zsidóhoz. Vogeleg menyegzőjétől függetlenül remekül érezte magát Kaliszban, mert Bajle és Malke társaságát hosszán élvezhette. Elnyerte a házigazda bizalmát olyannyira, hogy az előbb megtette a Kalisz-Krakkó kereskedése felügyelőjévé, majd mikor látta, hogy teljes mértékben megbízhat benne, 1291 januárjában felkérte, hogy vegye át a Kalisz-Konstantinápoly kereskedés irányítását. Mivel Iszachar levélben támogatta fivérének Kaliszban való maradását, Reuven örömmel vállalta el a feladatot.

1291 áprilisában Reuvennek Konstantinápolyba kellett mennie prém-kereskedelem ügyében. Smuel tudta, hogy az utazás során a latin nyelv tökéletes ismerete sokat segített Reuvennek, aki azért is vállalta titkon örömmel a feladatot, mivel remélte, hogy korábbi életének egyfajta tükrét láthatja majd odaát. Április végén indult, de az indulás előtt a szobájába váratlanul beszökött Malke, és megcsókolta Reuvent, aki teljesen megszárdult az érintéstől, megragadta a lány kezét és feleségül kérte. Megegyeztek abban, hogy amint visszatér Konstantinápolyból, azonnal Smuel elé állnak szándékokkal. Reuven ezután úgy érezte magát, mint egy keresztes lovag, aki küldetése végén a választott hölgy kezét nyerheti el. Kaliszból Krakkóba, majd onnan Kassára és Esztergomba ment. Esztergomon áthaladva hallotta a hírt, hogy Benedictus egy éve meghalt, Eusebius mellé temették, és most Stephanus a rend főnöke. Esztergom után Pest, Kalocsa és Nándorfehérvár következett, azután pedig Vidin, Szredec, majd hispán zsidó kereskedők társaságában következett Adrianopolisz és végül Konstantinápoly, ahová 1291 októberének végén érkezett meg. Maga sem tudta miért, de az agyában zakatoltak a szavak:

*A mi most történik, régen megvan,
és a mi következik, immár megvolt,
és az Isten visszahozza, a mi elmúlt.**

** Préd 3,15*

Ahogy átkelt a Boszporuszon, mintha újraélte volna saját történelmét, atyái történetét, ugyanis Iszachartól hallott egyet és más őseik soráról. Már nem törődött azzal, hogy ki volt korábban és mit szolgált, zsidóvá akart válni teljesen, hogy nőül vehesse Malkét, és amíg még lehet, gyermekeket nemzzen neki. November elejére végzett a kereskedőkkel való tárgyalásokkal, majd három megrakott szekérrel indult vissza Smuelhez, de hamarosan nehézségei támadtak: 1292. január elején a Bolgár Birodalomban pestis pusztított, így Adrianopoliszból vissza kellett fordulnia, és Konstantinápolyba kellett menni, hogy a Fekete tengeren át Akkermanba jusson, majd onnan Ternopolon és Lembergen keresztül felmehessen Kaliszba. Mire visszatért, addigra az egyik szekér tartalma már az enyészete volt, mivel azt felélte, az áruk egy részéből pedig kísérőket kellett maga mellé vennie. Smuel megértő volt, amikor Reuven elmondta viszontagságos útját, a Konstantinápolyban megkötött megállapodásokkal pedig egyetértett. Nem is lett volt addig baj, amíg Malke és Reuven Smuel elé nem állt házassági szándékaikkal. Smuel (aki az elmúlt években igencsak meggazdagodott) hallani sem akart a dologról mindaddig, amíg Reuvennek nem sikerül akkora vagyont gyűjtenie, amiért hozzáadhatná a lányát. Hiába magyarázta Reuven Smuelnek, hogy mivel közel egyidősek, tudhatná, hogy ilyen korban segítség nélkül lehetetlen vagyongyűjtésbe fogni, hiszen a napjai akár bármikor megszámlálthatnak az Úr által. Végezetül abban maradtak, hogy Reuven tavasszal Bialystokba megy, hogy onnan

Grodnon keresztül Vilniusba vigyen árut Smuel unokatestvéreihez. Smuelék eredetileg Vilniusból valók voltak. Reuven és Malke nagyon elszomorodott Smuel hajthatatlansága miatt, mert tudták, hogy ezzel egy újabb évet kell majd várniuk az egybekelésükkel. Nem vették észre, hogy Bajle is szerelemmel tekint Reuvenre és azt sem tudták, hogy önfeláldozóan hosszú napokon át próbálta atyját rávenni arra, hogy adja oda Malke kezét Reuvennek. Reuven hite sokszor megrendült, folyton az Írást hívta segítségül nehéz perceiben:

*Mikor megsokasodtak bennem az én aggódásaim:
a te vigasztalásaid megvidámították
az én lelkemet.**

* Zsolt 94.19

1292. május közepén indult újra útnak Reuven. A Lodz és Breszt-Litovszk útvonalon még nem történt semmi baj, azonban innen Bialistokba menet már sok nehézséggel kellett megküzdenie. A szekerek közül kettőnek kitört a tengelye és két hétbe tellett, míg talált valakit, aki megjavította. A Bug-folyón átkelve a folyóba esett és mire kihúzták onnan, nagyon meghűlt és újabb két hét telt el, míg annyira felépült, hogy tovább mehetett. Bialystoktól két napi járásra a helybeliek megtámadták a zsidó karavánt, mert rájuk uszította őket egy helybéli földesúr, aki az árukat akarta erőszakkal elvenni. Mikor a támadáskor latinul kezdett misézni a felhergelt tömegnek, azok rémületükben elmenekültek. Tudta, hogy menekülniük kellett, és igaza is lett, mert Bialystokban megpihelve hallotta, hogy a faluban, ahol a támadás érte, több száz paraszt keresi az Ördögöt, aki zsidó képében visszafele misézett, és ezáltal öt asszony elvetélt egy napi járóföld körzetében. Grodno felé újabb nehézségekbe ütközött. Kísérői közül ketten poshadt vizet ittak, és hasmenéses láz verte le őket a lábukról. Mivel jelentős késésben voltak, a betegeteket hátrahagyta, ápolási költségeiket előre kifizette. Grodnoban újabb vezetőket vett magához, akik megpróbálták Kovno felé eltéríteni a karavánt, hogy a hosszabb út miatt több fizetséget kapjanak, de Reuven félúton véletlenül kihallgatta, majd elzavarta őket. Így hathetes késéssel, szeptember végén érkeztek meg Vilniusba, ahol már türelmetlenül várta őket Smuel családja. Vilniusban rengeteg zsidó élt, Reuven el sem tudta érkezéséig képzelni, hogy ennyi zsidó egy helyen meg tud élni. Teljesen elveszett a tömegben, ráadásul Smuel családja nem látta szívesen őt, mivel magát Smuelt várták, így gyorsan vége lett vilnusi tartózkodásának, és már október elején visszaindult Kaliszba, ahová 1293. február elején érkezett meg.

Smuel szomorú hírral fogadta Reuvent. Malke néhány hete visszaadta lelkét a Teremtőnek, mert oly súlyosan meghűlt, hogy már nem tudtak az orvosok segíteni rajt. Reuven összetörten pihent meg, a következő hónapokban lefogyott és átadta magát az imádkozásnak, csak hogy lenyugtassa a lelkét. Nem jött enyhület a szívére, pedig hitt az Úrban:

*Nyomorúságom idején az Urat keresem;
kezem feltartom éjjel szünetlenül; lelkem nem akar vigasztalást bevenni.**
* Zsolt77,3

1293 júniusában Reuven felpakolt egy szekérre, és visszament Nagyszombatba Iszacharhoz, aki boldogan ölelte magához hosszú évekre elvesztett testvérét. Reuven újra hazatért, de soha nem volt még oly magányos, mint ekkor. Vénséges vén embernek érezte magát, és minden ereje elhagyta őt. A következő három évben kitört belőle az elfojtott szerzetesi tudat, és minden idejében ingyen gyógyította főzeteivel a zsidó betegeket, és mindenkinek segített, akinek segítségre volt szüksége. Szinte alamizsnákból tartotta fenn magát, és Iszachar segítségét sem fogadta el többé. Újra színtelen és fakó, szomorú és tördött lett. Iszachar aggódva figyelte remete testvérét. Reuven egy időben attól rettegett, hogy nem volt jó választás újra zsidónak lenni.

*Van olyan út,
mely helyesnek látszik az ember előtt,
és vége a halálra menő út.*

Péld 14.12

1297. szeptember közepén teljesen váratlanul megjelent Nagyszombatban Smuel, néhány fia és Bajle, akiket Kaliszból egy tűzvész utáni pogrom alkalmával kiűztek. Mivel sikerült annyi értéket kimenteniük, hogy új életet kezdjenek, eljöttek hát Iszacharhoz, akivel nyugati irányban a legtávolabbi helyen kereskedtek. Smuel és családja döbbenetesen ismerték fel a sovány aszkéta Reuvent, akinek a szava is elállt, amikor hazatérve Iszacharnál meglátta Smueléket.

Októberben Bajle, aki ekkor már huszonhét éves volt, egyre közelebb került Reuvenhez, aki harminc évvel idősebb volt a lánynál. Smuel aki maga is megöregedett, és földönfutóként gondban volt Bajle kiházásításával, nem ellenkezett a kapcsolat kifejlődését. Novemberben Reuven megkérte Smueltől Bajle kezét, és az igent mondott rá. Iszachar ragyogott a boldogságtól, mert fivére az elmúlt hónapokban ismét visszanyerte erejét és egészséges bőrszínét.

*Örömmel szava és vígasság szava,
vőlegény szava és menyasszony szava,
és azoknak szava, kik ezt mondják:
Dicsérjétek a Seregek Urát, mert jó az Úr,
mert örökkévaló az ő kegyelme;
a kik hálaáldozatot hoznak az Úr házába,
mert visszahozom e föld népét a fogságból,
mint annakelőtte,
azt mondja az Úr.*

* Jer 33.11

1298. április 5-én Nagyszombatban Reuven és Bajle házasságra lépett egymással. Reuven zsoltárokat dalolt, és mindenki könnyekig örvendezett:

*Hallass örömet és vígasságot velem,
hogy örvendezzenek csontjaim,
a melyeket összetörtél.**

* Zsolt 51,10

1299. augusztusában meghalt Iszachar. Reuven elsiratta testvérét, de egyben halát is adott az Úrnak, hogy visszaküldte őt hozzá, és megadta nekik az újratalálkozás örömét. Tudta, hogy Iszachar nélkül sohasem tudott volna kilépni a szerzetesi életből.

1300. január 1-én megszületett Simeon ben Reuven, Reuven és Bajle első gyermeke. A nevét azért kapta, mert az Úr „meghallgatta Reuven könyörgését”. Az atya hatvanéves, az anya harminc volt ekkor. Boldogságuk leírhatatlan volt, amint a kis gyermeket karjaikba vették.

Decemberben jött a hír, hogy Stephanus is meghalt a Pilisben. Eusebius három kedves tanítványa közül már csak Reuven volt életben.

1301-ben Reuven véglegesen átvette Iszachar kereskedését és Smuellaal együtt kelet felé kereskedett. 1302. márciusában megszületett a kicsi Smuel ben Reuven, az öreg Smuel egy héttel a születése előtt halt meg. Véglegesen Reuven lett a családfő. Több gyermeke nem született.

1306. március 18-án Reuven ben Manasse nem ébredt fel reggel. Álmában érte a kegyes halál.

Sírjára ezt vették:

*„Mert én tudom,
hogy az én megváltóm él,
és utoljára az én porom felett
megáll.*”*

* Jób 19,25

...

1306. május 14-én a Szent Kereszt Kostorban az az öreg szerzetes imádkozott egy Paulus nevű testvérért, aki a celláját megkapta, és akit Benedictus beavatott egyszer Paulus titkába.

*Áldott az Úr, Izráel Istene,
hogy meglátogatta és megváltotta az ő népét...**

* Luk 1,68

16.

SIMEON BEN REUVEN (1300-1375)

1306-1317

*Örvendezz a te iffuságodban, és vídámítsd meg téged a te szíved
a te iffuságodnak idejében, és járj a te szívednek útjaiban,
és szemeidnek látásiban; de megtudt,
hogy mindezekért az Isten tégedet ítéletre von!
Vesd el a haragot a te szívedből, és vesd el a gonoszt a te testedből;
mert az iffuság és a hajnal hiábavalóság.
És emlékezzél meg a te Teremtődről a te iffuságodnak idejében,
míg a veszedelemnek napjai el nem jönnek, és míg el nem jönnek az esztendőök,
melyekről azt mondod: nem szeretem ezeket! **

* Préd 12. 1-3

Reuven halála után Simeont és testvérét egyedül nevelte Bajle, és emellett gondot tudott még viselni Iszachar gyermekeire is, amikor azoknak az anyja egyedül nem győzte a tennivalókat. Iszachar legidősebb fia, Malachi, (aki különösen kedvelte a kicsi Simeont) betöltötte huszadik évét, és nősülése után folytatta a kereskedést ott, ahol azt Reuven a halálakor abbahagyta.

Simeon elég idős volt már ahhoz, hogy az apja hiányát megérezze, és emlékét megőrizze. 1306 szeptemberében a kerten belül játszott és eltörte a lábát. A törés nagyon nehezen gyógyult, így kénytelen volt sokat tartózkodni a házban, és hallgatni a halott apját tisztelő többi zsidó jó tanácsait, hogy mit hogyan kellene csinálnia. A következő tavaszon, mikor anyja és testvére meghűlve feküdt otthon, Simeon Malachinál lakott néhány héten keresztül. Egyik este, amikor lefeküdt aludni, hallotta, ahogy Malachi a feleségének elmesélte Iszachar és Reuven csodálatos találkozásának történetét. A suttogásból nem tudta kivenni, hogy mit jelentett apjának egy Szent Kereszt nevű kolostor, ezért elhatározta, hogy adandó alkalommal Malachitól meg fogja ezt kérdezni. Augusztus közepén híre ment, hogy a zsidók találtak egy halott szerzetest az erdőben, és azon tanakodnak, hogy mit tegyenek, mivel féltek attól, hogy ha bárkinek szólnak a dologról, gyilkossággal lesznek megvádolva. Simeon Malachit próbálta faggatni, hogy ki és mi lehetett ez a szerzetes, de mivel nem kapott semmilyen választ, egy korábban hallomásból eltanult idézettel fordult hozzá:

*Emlékezzél meg az ősz időről; gondoljátok el annyi nemzedék éveit!
Kérdezd meg atyádat és megjelenti néked,
a te véneidet és megmondják néked!**

* 5Móz 32,7

Malachi nem értette, mit akar ezzel a kisfiú. Simeon elmondta, hogy akaratán kívül hallotta Malachitól, hogy az ismeri Reuven a történetét, és kérte, hogy mesélje el neki azt. Malachi azt gondolta, hogy a fiú úgyis elfelejti, amit hall tőle, ezért Sámsontól kezdve elmesélte neki a család történetét, és mindazt, amit még Reuven életéről tudott.

1308. és 1310. között viszonylagos nyugalomban teltek az évek, még akkor is, ha a környékbeli kiskirályok időről időre kifosztották, és elűldözték a zsidókat. Simeont csupán az a vörös posztó-kör zavarta, melyet bal mellén kellett neki és a többieknek viselniük zsidó jelként az 1279. évi budai zsinat döntése alapján.

Időről időre vissza-visszakérdezte Malachitól atyáik történetét, és amikor látta, hogy ez Malachit igencsak feldühíti, az Írást idézte, mert tudta, hogy ez meglágyítja Malachi szívét:

*„Apátlan árvák lettünk; anyáink, mint az özvegyek.”**

* Siral 5,3

Malachi végül megelégedte a dolgot, és elmondta Bajlénak, hogy ha a fia nem hagy fel ezzel a kérdezzetessel, elzavarja a házából. Bajle erre elmagyarázta Simeonnak, hogy Malachi nem haragszik rá, de illetlennek tartja az állandó faggatását. Kérte a fiát, olyasmivel foglalkozzon, mint más rendes gyermek. Simeon szót fogadott anyjának, és a „rend” helyreállt.

1311. október közepén a fiú az erdőben játszadozott egyedül, amikor meglátott egy kidőlt fát, mely emberalakot formázott. A látvány lenyűgözte a kisfiút. Ezután amikor csak tehetett kilátogatott az elpusztult fához és néhány hónap múlva egy késsel maga is farigcsálni kezdte a kidőlt fák ágait. Magányossá vált, de senki nem figyelt fel erre. Anyja, aki az utóbbi időben egyre többet beszélt arról, hogy nem akar özvegyen megöregedni, csak azt tartotta fontosnak, hogy a fia rendesen legyen felöltözve, és egészséges legyen. A lelkét senki nem ápolta, ölelni senki meg nem ölelte, amikor szüksége lett volna rá. Fél év múlva megfaragta Malachi arcát egy kidőlt fa ágába, majd hazavitte, és büszkén átadta ajándékát Malachinak, akibe a faragás láttán belefagyott a szó, majd mikor pedig magához tért, úgy kezdett el tüvölteni, mint aki esztét vesztette. Bálványimádással vádolta meg Simeont, aki teljesen összezavarodott, amikor megértette, hogy Mózes tilalmi ellenére faragott képet készített. Mivel még nem volt tizenhárom éves, és atyja sem vehette át a büntetését, a megtorlás elmaradt, de megígértették vele, hogy felhagy ezekkel a szokásaival. A képmást pedig az út mentén tűzre vetették, neki pedig végig kellett néznie, ahogy a faragását felemésztették a lángok.

A képmás eltüzelésének véletlenül szemtanúja volt a városba nemrégén érkezett fakereskedő, Ezekiel. Megkereste Simeon családját, és kérte, hogy a fiút adják ki neki segédnek, mert látta, hogy milyen ügyesen bánik a fával. Így került Simeon Ezekiel keze alá előbb Nagyszombatba, ahonnan hamarosan Bazinba költöztek át. Ezekiel számos munkát bízott rá, Simeon pedig

annyit dolgozott, hogy bar micvójára, 1313. január 1-re épp csak haza tudott menni anyjához és rokonaihoz.

Fél év múlva, amikor Ezekiel már teljesen megbízott a fiúban, elmagyarázta neki, hogy titkosan keresztény urak megrendelésére is dolgozik, és azt szeretné, ha ő ebben is segítene neki. Lementek a pincébe, és egy rejtékajtó mögött feltárult a titkos műhely, ahol zsidóknak tilalmas fadaragványok álltak egymás hegyén-hátán: Jézus a kereszten, evangéliumbeli jelenetekkel megfaragott fakupák, bútorok, pajzsbélések, és címerek. Ezekiel elmondta, hogy a legfőbb megrendelőik a trencsényi Csák nemzetség tagjai voltak. Simeon nem tudott ellenállni a kísértésnek, és beállt a titkos műhelybe dolgozni. Munkái olyan jól sikerültek, hogy 1315 őszére már sikerült annyi pénzt félretennie, hogy anyját támogatni tudta, és két év múlva egy fakereskedést nyitott saját erejéből a rokonok teljes megdöbbenésére.

1317. május 16-án éppen a titkos műhelyben dolgozott egy gyönyörűen megtervezett gyertyatartón, amikor Ezekiel leszegett fejjel belépett az ajtón. Két felfegyverzett férfi kísérte, hangtalanul lökdösték előre a reszkető zsidót. Ezekiel összevert arcára tekintve, Simeon tudta, hogy nagyon nagy lehet a baj. A fegyveresek azt állították, hogy ők a király emberei, és a feladatuk az, hogy a hatalmaskodó és lázadó főurak ellen a király érdekében minden eszközzel fellépjenek. Elmondták, hogy a titkos műhelyről úgy szereztek tudomást, hogy Ezekiel a király egyik hűséges emberén keresztül bonyolította le ügyeit trencsényi vagy másképp Csák Máté nagyúr részére. Ami ezután következett, az Simeont rémülettel töltötte el:

„Ti pedig kamarai zsidók a korona tulajdonához tartoztok úgy, ahogyan vagytok. Mi pedig a király meghosszabbított karjai vagyunk, és azt akarjuk tőletek, hogy kikémléljétek az engedetlenkedő főurakat, akik titeket váraikba beengednek. Azt akarjuk, hogy minden hónap második vasárnapján tegyetek jelentést az általatok megtapasztalt dolgokról, és akkor meghagyjuk nektek eltitkolt munkátokat és javaitokat. Ha azonban ellenszegültök, mindeneteket elvesszük az életetekkel egyetemben, de úgy hogy családaitokkal előbb tudatjuk bálványimádó vétkeiteket, majd pedig száműzetjük őket egész Magyarországról..”

Az idegenek azt mondták, hogy a Csák-nemzetségbeliek felszámolása lenne Ezekiel és Simeon feladata, és figyelmeztették őket, hogy másnap visszatérnek a válaszáért. Amikor elmentek, Ezekiel így szólt Simeonhoz, aztán kiment az éjszakába:

*Valamit hatalmadban van cselekedni erőd szerint, azt cselekedjed;
mert semmi cselekedet, okoskodás, tudomány és bölcsesség nincs a Seolban,
a hová menendő vagy.**

* Préd 9, 12

Simeon egyedül maradt a műhelyben. Atyjára gondolt, aki kedvére faraghatott volna Krisztusokat, ha eszébe jutott volna a pilisi erdőben. Anyjá-

ra gondolt, aki tejjel-mézszel táplálta őt, de aki nem figyelt oda rá, amikor lelki-ekben szükségét szenvedett. Malachira gondolt, akitől megtudta őseinek történetét, és akit (a többiekkel együtt) most halálos veszedelembé sodort. Elhatározta, hogy élni fog, és megteszi, amit előírtak neki, mert így csak az ő lelke bánhatja a sorsát, a többiek pedig megmaradnak saját sorsuk szerint.

Másnap reggelig nem került elő Ezeiel. Simeon egész nap várta őt, de nem hallotta a kettőjük által ismert titkos kopogást a műhely ajtaján. Este tért vissza a két idegen, akikkel Simeon közölte az elhatározását, de azt is, hogy nem tudja, hol lehet Ezeiel. A két férfi összenézett és csak annyit mondott, hogy Ezeielt felakasztva találták az erdőben. Simeon lelke összetört, mivel Ezeielt atyjaként szerette. Tudta, hogy Ezeiel feláldozta magát, és értesíteni akarta a Csák-nemzetségbelieket. Segítségért ment, de a király emberei kezébe futott, akik nem haboztak az életét elvenni. Simeon majdnem nekitámadt az idegeneknek, de aztán Sámuel szavai jutottak eszébe:

Az Isten az én erősségem, ő benne bízom én.

Paizsom nékem ő s idvességemnek szarva, erősségem és oltalmam.

*Az én idvezítőm, ki megszabadítasz az erőszakosságtól.**

* 2Sám 22,3

Intett az idegeneknek, akik leültek, és beszélni kezdtek.

Aznap este Máté nagyúr hiába várta hűséges emberét, Ezeielt, aki már évek óta kémkedett neki a királyi portákon. Gondolta, ifjú tanítványát talán épp most avatja be abba a titokba, ami a Magyar Királyság jövőjét meg fogja változtatni, ha Isten segítségével magához ragadhatja a trónt. Magához hívatta Vörös Ábrahámot, és újra megtárgyalták a tervet. Ez az Ábrahám tudta a bejárás módját a király szálláshelyére, ahová három embert kellett volna bejuttatnia. Ketten hű szolgálói voltak, akik tudták a kifelé vezető utat. A harmadik pedig Ezeiel lett volna, külön megbízatással. Azt sem Máté nagyúr, sem pedig Ezéiel nem tudta, hogy Ábrahám, aki tovább forralta terveit Máté nagyúr felett, nem véletlenül ajánlott egy zsidót áldozatnak, akit Máté koronázásakor királygyilkossággal vádolt volna meg. Azonban volt valami, amit még Ábrahám sem tudott...

1317-1321

*Az Úr késedelmes a haragra,
nagy irgalmasságú, megbocsát hamisságot és vétet,
de a bűnöst nem hagyja büntetlenül;
megbünteti az atyák álnokságait a fiakban
harmad és negyed íziglen.**

* 4Móz 14,18

Simeon 1317. június 1-én érkezett Trencsénbe, Máté nagyúr birtokainak központjába, és magával hozta a díszesen megfaragott két hatalmas gyertyatartót, melyet Máté a házi kápolnájába rendelt meg. Nem tudta, hogy az egyikben Ezekiel utolsó jelentései vannak ügyesen elrejtve.

Simeont Vörös Ábrahám, Máté tárnokmestere fogadta, mert Máté éppen hadakozott valamerre. Ábrahám megtekintette a két gyertyatartót, melyek látszólag elnyerték a tetszését. Miután megtalálta az elrejtett iratokat, megkönnyebbülve sajnálkozott Ezekiel zsidó sajnálatos halála fölött. Óvatosan rákérdezett, hogy a halott mester beszélt-e valamit Simeonnal, ami nem a faragással volt kapcsolatban, de mivel látta, hogy Simeon nem tud semmit, elengedte a fiút. Mikor a gyertyatartók kifizetésére került sor, Simeon megkérte a tárnokmestert, hogy néhány napig hadd maradjon bent a várban, és hadd nézze meg Ezekiel mester remekműveit, abban a reményben, hogy Máté nem feledkezik meg róla, és újabb faragványokat rendel majd tőle. Ábrahám Simeont a Péc-nembeli László gondjaira bízta.

Simeon a várban töltött napok során (miközben Ezekiel munkáiban gyönyörködött), mindent és mindenkit aprólékosan megfigyelt az utasítás szerint. Lelkiismerete háborgott a kémkedés miatt, de szeme előtt ott lebegett családja kiűzetésének rémképe, úgyhogy teljes erővel belevetette magát küldetésének teljesítésébe. Hallotta, hogy Máté nagyúr harmadnapra érkezik, ezért tudta, hogy kevés idő áll rendelkezésére a feladata elvégzésére.

Simeon nem vette észre, hogy Ábrahám figyelteti őt a Péc-nembeli Lászlóval. A harmadik este, amikor ez a László a kíséretével és Simeonnal borozásba fogott, Simeon előkészítette a két idegen által hozott papírost, amely egy nem létező levélre adott válasz volt a királyi kancelláriáról, „*annak az uraságnak, aki a trencsénbeli Máté hűséges embere volt ezidáig*”. Mikor aztán ez a László a részek álmat aludta, és kísérete is nyugovóra tért, Simeon elemelte László kabátját és a hamis levelet becsempészte abba. A kabáttal kiosont a várkapuhoz, és a kapu elé ejtette le, félelmében majdnem elmenekült a várból. Végül hajlékában imádsággal töltötte az éjszakát.

*Azért az Úr félelme legyen rajtatok, vigyázzatok arra, a mit tesztek;
mert az Úrnál, a mi Istenünknel nincsen hamisság,
sem személyválogatás, sem ajándékvétel.**

*2Krón 19.7

*Ragadj ki és ments meg engem az idegen-fiak kezéből,
a kiknek szájak hazugságot beszél, s jobbkezők a hamisság jobbkeze.**

*Zsolt 144.11

Másnap, Máté a megérkező nagyúr ordítva kerestette az árulót az emberei között. Mindenkit kiharancsolt a vár közepére, felmutatta a kabátot és megkérdezte, hogy azt ki vesztette el. Szerencsétlen Péc-nembeli László nem

tudta, hogy mit rejt a kabát, és jelentkezett érte. Máté lefogatta, megkínoztatta és levágatta az egyik ujját. Simeon nem bírta tovább, és jelentkezett Ábrahám-nál, hogy engedje el őt haza. Ábrahám, aki maga is meg volt zavarodva, mert nem tudta, hogy a megkínzott László kém volt-e vagy sem, azzal engedte el Simeont, hogy hat hét múlva újra jelentkezzen Trencsénben és hozzon magával egy díszesen faragott kupát, amely a leleplezés történetét mutatja be.

Máté és Ábrahám összeültek, hogy megtárgyalják Ezekiel halálával előállott helyzetet. Ábrahám azon javaslatát, hogy vonják be terveikbe Simeont, nem fogadta el Máté, és úgy határozott, hogy a tervek végrehajtását elhalasztja mindaddig, amíg teljes biztonsággal nem tudják azokat végrehajtani. Ábrahám nyugtalanul nézett a nagyúrra, mert hosszú évek óta csiszolt terve füstbe menni látszott. Elhatározta, hogy ha Máté nem emeli őt magasabbra, akkor majd másképp tesz azért, hogy céljait elérje.

Simeon június közepén ért haza, ahol már nyugtalanul várták. Megmutatta, hogy fakeskedésével mennyi pénzt szerzett, és így a család elfogadta, hogy a jövőben Simeon különféle utakra fog menni. Malachi megkérdezte, hogy elkísérje-e őt, de Simeon elhárította a felajánlkozást, bár a szíve szakadt meg, hiszen Malachi szemében látta a szeretet és békülés szándékát.

A két idegen (hogy honnan tudták, mikor érkezik haza, soha nem derült ki) hazaérkezése után már másnap meglátogatta Simeont a műhelyben, megveregették a vállát, mert tudtak a László elleni sikeres ármánykodásról. Elmondták neki, hogy most próbáljon Ábrahám ellenére tenni, mert a király tárgyalásban van Ábrahám lehetséges utódjával, aki egyben az ő emberük lenne.

Simeon éjjel-nappal dolgozott a míves kupán, míg az el nem készült. Július elején újra útnak indult és Trencsénbe meg is érkezett egy hét múlva. Salamon szavaival vigasztalta magát:

*Nincs emlékezet az előbbiekről; azonképen az utolsó dolgokról is,
melyek jövendők, nem lesz emlékezet azoknál, a kik azután lesznek.**

**Préd 1,11*

Vörös Ábrahám ismét fogadta Simeont, és lenyűgözve szemlélte meg a kupát. Miközben a jelenetet nézte, ahol a nagyúr lefejezteti Lászlót, elmondta, hogy a nagyúr végül nem ölette meg az árulót, hanem váltságdíj fejében engedte, de bár ne tette volna, mert László Károly királyhoz pártolt át.

Simeon újra elszállásolást nyert a várban. Érezhető volt, hogy valamire készül a nagyúr. Egyik éjjel, amikor újabb faragáson dolgozott, hallotta, ahogyan Vörös Ábrahám a fegyverhordozójával suttog a várbeli műhely mellett. Arról beszéltek, hogy Máté azt követeli Ábrahámtól, hogy János nyitrai püspököt támadja meg a seregével Nyitránál, azért, hogy őt megölve a várat megszerezhesse Máténak. Ábrahám, aki nem éppen szent életet élt, ilyen gyilkosságra azonban mégsem akart vetemedni, ezért aggodalmait megosztotta a félig szunnyadó fegyverhordozóval. Amikor ez végleg elaludt, a ré-

szeg Ábrahám magában beszélt tovább, és átkozta Mátét, amiért valamiféle ter-
vet nem hajtott végre, és így megfosztotta őt a további vagyonosodásától. Ami-
kor azt mormogta, hogy a király emberének jobb lehet lenni, mert az meghálál-
ja a szolgálatokat, Simeon hirtelen ötlettől vezetve bekopogott hozzá, és hívás
nélkül belépett az ajtón. Ábrahám az arcátlanságtól szóhoz sem jutott, de attól
még inkább kifehéredett, amit hallott Simeontól. Simeon elmondta, hogy aka-
ratlanul fültanúja volt az iménti vallomásának, és tudna segíteni Ábrahámnak,
ha az jól megfizetné ezért. Elmondta, hogy nem csupán Máté nagyúrnak készí-
tett különféle faragásokat, hanem a király magas rangú embereinek is, akikről
tudja, hogy az a feladatuk, hogy a megöregedett Máté mellől elhalásszák annak
embereit, büntetlenséget, hivatalt és vagyont ígérve azoknak, akik átpártolnak
hozzájuk. Simeon elmondta, hogy két hét múlva Detrekő váránál kell találkozo-
nia a király embereivel, mert tartozik nekik egy szépen faragott Krisztussal. Fel-
ajánlotta Ábrahámnak, hogy szól az érdekében. Ábrahám teljesen összezavarod-
ott. Itt volt az alkalom Mátétól való elszakadásra, előrébb lépésre, de emléke-
zett László esetére és tudta, hogy Máté milyen kegyetlen tud lenni az árulókkal
és családjaikkal szemben. Azt azonban nem tudhatta, hogy Simeon nem véletle-
nül Máté embere, ezért azt mondta, hogy ha Simeont erős őrizetben itt tarthatja
addig, amíg le nem megy Detrekőre és a találkozót el nem intézi, akkor megfi-
zeti a szolgálatait. Simeonnak sem volt választása, ráállt az alkura, és csak remélni
tudta, hogy Ábrahám nem megy Mátéhoz panasszal, mert akkor az az ő halálát
jelentené. Végül is az Írás szavait vette magára, és abban nyugodott meg:

Mit zúgolódik az élő ember?

*Ki-ki a maga bűneiért bűnhődik.**

** Siral 3,39*

Ábrahám másnap elindult, és a fegyverhordozója kíséretében töltött el
két nagyon hosszú hetet, míg Simeon Trencsénben várta a sorsát, őrizet alatt.
Ő is faragott, faragványokat javított, közben rettegve figyelte a kaput, hogy
visszatér-e Ábrahám. A várban is ideges hangulat uralkodott, érezhető volt,
hogy Máté csapást akar mérni a királyra. Csehországból zsoldosok érkeztek, a
kovácsok egész nap fegyvereket javítottak.

Vörös Ábrahám augusztus elején tért vissza. Bezárkózott Simeonnal,
kifizette szolgálatait és elmondta neki, hogy valóban találkozott Detrekő váránál
a király embereivel, akiktől kellő biztosítékot kapott az átpártoláshoz. Mi-
vel még mindig félt attól, hogy Simeon Mátéhoz fordul, ezért fegyverhordozó-
jával egészen Bazinig kísértette. Egy hét múlva jelentek meg a király emberei,
újból megköszönték aranyakkal Simeon szolgálatait, de azt követelték, hogy
mivel nem az emberüket nevezte ki Máté az elpártolt Ábrahám helyére, azon-
nal menjen vissza Trencsénbe, és próbáljon Bogár fia Márton közelébe férkö-
zni, és rávenni őt is az átpártolásra. Simeon újra visszaindult, és augusztus vé-
gére érkezett Trencsénbe. Néhány nap várakozás után Máté fogadta őt. A vá-

rakozással telt napok alatt Simeon megtudta, hogy Kácsik-nembeli Simon felgyújtatta és leromboltatta Nyitra városát, a várat elfoglalta. Máté arra utasította Simeont, hogy Nyitra pusztításáról készítsen neki egy táblaképet.

Ezekben a hetekben kereste fel a várat egy Deshot nevű férfi, aki Máté egyetlen életben maradt leányának volt a férje. Kegyetlen ember hírében állott, ezért Simeon nagyon meglepődött, amikor szívélyesen érdeklődni kezdett a táblakép iránt. Deshot végtelenül unatkozott Máté árnyékában, ezért sokszor felkereste Simeont, és bizalmas viszonyba kerültek egymással.

Szeptember elején nyugtalanító hírek érkeztek Komáromból. A király és serege körbefogta a várat és ostromra készült. A táblakép szeptember 7-én készült el, akkor, amikor hírt kaptak arról, hogy a komáromi várat két napja megtámadta a király serege. Máté a hírt hallva, lezáratta a várat, és senkit nem engedett ki, nehogy bárki átpártoljon a királyhoz, és ismét elárulja őt.

Ekkor érkezett a várba Sternbergi István, akit a magyarok Cseh Istvánnak hívtak. Azt emlegette Máté környezete, hogy mivel a nagyúr fia korán elhalt és vejét, Deshotot nem tartotta alkalmasnak hatalmas birtokainak kormányzására, utódjának a keménykezű Sternbergi Istvánt akarja kijelölni. Okkal vagy ok nélkül Deshot és Sternbergi István elkerülték egymást a bezárt várban. István gyanakodva méregette Máté zsidaját, akit nap mint nap látogatott a nagyúr utálatos veje.

November 3-án elesett Komárom, azonban még vagy félszáz vár tartozott Máté alá, ezért a nagyúr a vereséget nem vette túlságosan komolyan, és Simeon végre hazamehetett. Nem sokáig örülhetett hazatértének, mert anyja 1318. január 4-én meghalt Nagyszombaton. Simeon mélyen gyászolta az anyját, és vétkei miatt félve mondott Kadist. A gyászoló fiú február végén tért vissza Trencsénbe, miután erre félreérthetetlenül felszólították őt a király emberei.

Furcsa hónapok voltak ezek. Március elején Kalocsán a püspökök a nyitrai pusztítás miatt újra kiközösítették Mátét, aki ezzel nem törődve elment Esztergomba a keresztesek konventjére, ahol a hozzá még mindig hű Kistapolcsányi Gyula lévai várnagynak birtokot adományozott.

Deshot és Sternbergi István tavasszal nem tartózkodott Máté köreiben, ezért az úr Trencsénben Bogár fia Márton volt. Május végén Simeon üzenetet kapott, hogy két nap múlva vonuljon ki Léva várához, ezért Bogár fia Mártontól néhány napos eltávozást kért és kapott, mondván faanyag után kell néznie, mert Máté által rendelt faanyag megvizesedett. Léva alatt a megadott helyen a két királyi ember várta őt (ezek valószínűleg egymást ellenőrizhették, hogy ennyire nem mozdultak el egymás mellől), és velük volt Vörös Ábrahám is. Ábrahám átadott egy levelet Simeonnak, amelyben arra szólította fel Bogár fia Mártont, hogy ő maga is hagyja ott Mátét, és csatlakozzon a királyhoz. Simeon hiába könyörgött nekik, hogy hagyják végre őt felszabadulni ezek alól a terhek alól, újra megfenyegették, és egy kicsit meg is rugdosták, hogy tudja, hol a helye.

Trencsén felé az úton Simeon jajgatott:

És monda:

Kérlek atyámfiai, ne cselekedjete gonoszságot.

* 1Móz 19.7

És monda Akháb Illésnek:

Megint rám találtál ellenségem?

És ő monda: Rád találtam;

mert te magadat mindenestől arra adtad,

hogy gonoszságot cselekedjél az Úr szemei előtt.

* 1Kir 21.20

És ha az igaz elhajol az ő igazságától,

és gonoszságot cselekszik, minden útálatosság szerint,

melyeket a hitetlen cselekedett, cselekszik, nemde éljen-é?

Semmi igazságairól, a melyeket cselekedett, emlékezés nem leszen:

gonoszságáért, melyet cselekedett,

és az ő vétkéért, melylyel vétkezett,

ezekért meg kell halnia.

* Ezék 18.24

Simeon a kínok kínját állta ki, amíg ismét bejutott a várba és meg tudta húzni magát. Tudta, hogy egy ilyen levéllel a birtokában azonnal karóba húznák, és képtelen volt elgondolni azt, hogy hogyan juttassa el a levelet Bogár fia Mártonnak: az épp csak megtúrta a zsidót a vár falai között. A véletlen segített a küldetése végrehajtásában. Egy hét múlva egy madár kiverte az ablakot Márton szobájában, és a keret is megsérült, így az magához hívatta Simeont, hogy az megjavítsa a sérült részeket. Simeon látta az asztalon a nagy halom elintézetlen levelet és iratot, mellyel Márton bajlódott, mivel nehezen tudott olvasni. Amikor Márton egy pillanatra elhagyta a szobát, Simeon a nála őrzött levelet a halom közepébe rakta bele, aztán megjavította a keretet.

Június közepén azt vették észre a várbán, hogy Bogár fia Márton eltűnt, senki nem tudta megmondani hova lett, mígnem júliusban értesültek az átpártolásáról: szilágyi várnagyként szolgálta a királyt.

Márton elvesztése után Sternbergi István javaslatára Máté legfőbb bizalmasává emelte fel azt a Kácsik-nembeli Simont, aki a nyitrai vérengzésben kitüntető szerepet vállalt magára. Deshot írtózott ettől az embertől, ezért ismét elhagyta a várat, Simeon pedig kiszökött a várból, és hazamenekült, novemberben érkezett haza. Igaznak érezte az Írást:

Nincs épség testemben a te haragodtól;

*nincs békeség csontjaimban vétkeim miatt.**

* Zsolt 38,4

Két hónap múlva felkeresték Simeont a király emberei. Kérdőre vonták, mire Simeon elpanaszolta, hogy attól tart, hogy a Kácsik-nembeli Simon kínpadra vonja, és akkor ő bevallja, hogy a királynak kémkedik. A királyi emberek váratlanul megértően bólintottak, majd elmentek, és április közepén jelentek meg ismét azzal, hogy sikerült titokban rávenniük Simont, hogy ő is pártoljon át, így újra szabaddá lett az út Trencsénbe.

Simeon július elején ért Trencsénbe. Máté igen betegnek tűnt, dúlt-fúlt amiatt, hogy Simon (aki ekkor már krassói és somlyói ispán volt) úgy pártolt át a királyhoz, hogy javait és fiait is az ő bosszújára hagyta, akiket azonban nem volt szíve kivégeztetni atyjuk árulása miatt. Máté nem vette észre, hogy birodalma széthullóban van, és csak idő kérdése, hogy mikor omlik teljesen össze. Őszintén beszélt Simeonhoz, elmondta, hogy halálának közeledtét érzi, és megparancsolta, hogy készítsen neki egy koporsót, amelybe halála után fog költözni. A koporsónak a leg-erősebb fából kell készülnie, és Máté útmutatásai szerint kell azt díszíteni. A koporsó aljába Simeonnak egy titkos rekeszt kellett készítenie. Máté közölte Simeonnal, hogy megkap mindent a munkája elvégzéséhez, de ha bármit kifecsegne, azonnal karóba húztatja. Simeon megrémült a feladattól, de egyben reménykedni kezdett azon, hogyha Máté tényleg meghalna, akkor vége szakad megpróbáltatásainak is.

Máté meghagyta Sági Bedének (aki ekkor előkelő helyre lépett elő szerviensei köréből), hogy teljesítse Simeon minden kívánságát, szerezze be mindazt, amit az szükségesnek lát. A szükséges anyagok szeptember végére érkeztek meg. Egyedül Deshot volt beavatva a tervbe, aki figyelmeztette Simeont Sternbergi István kiszámíthatatlan természetére, és azt tanácsolta, hogy ha netán tényleg meghalna Máté, Simeon azonnal meneküljön el a várból, mert István őt is a megölelők között tartja nyilván.

Októberben újabb anyagokra volt szükség, illetve a király embereinek kellett volna jelentést tenni, ezért Simeon elbocsátást kért Sági Bedétől. Nagyon meglepte, hogy Sági Bede ugyan elengedte őt, de vele kívánt tartani, mintegy kíséretként. Ahogy elhagyták Trencsént, Sági Bede faggatni kezdte Simeont, hogy milyen viszonyban volt Vörös Ábrahámval. Simeon megrémült, mert azt hitte, hogy rajtakapták a kémkedésen. Sági Bede elmondta, hogy Sternbergi István szerint Simeon a király kéme, és mint ilyet azonnal ki kellene végeztetni. Bede elmondta, hogy maga is át kíván pártolni a királyhoz, de kapcsolatot kell erre találnia. Ha Simeon tud ebben segíteni, gazdagon megjutalmazza, ha nem segít, és szólni mer bárkinek a kéréséről, mint törvénytelen zsidót kivégezteti. Simeon ezek után nem anyagért ment Sági Bedével, hanem Lévára, a királyi emberekkel való találkozóra. Hogy ott miről esett szó, nem tudta meg, de visszafelé Sági Bede nagyon boldognak látszott és többször megveregette Simeon hátát is örömeiben. Ezek után Simeon egyéb feladatai mellett Máté koporsóját készítette, és várta, hogy Máté mikor tér vissza a várba, hogy utasításaival folytatásra ösztönözze őt.

1320 februárjában Sági Bede egy portya alkalmával nem tért vissza. Később, mint a király hrussói várnagyáról érkezett róla hír, s ez végképp elke-serítette Mátét és felbőszítette Sternbergi Istvánt.

A koporsó 1320. augusztus elejére készült el, amelyet Máté egy másik várában rejtett el a világ elől. Máté számára ez az év sorozatos veszteségeket hozott, de tanácsosai szerint alapjaiban mégsem rengette meg hatalmát. Sternbergi István azonban már nem volt ennyire bizakodó, mert év végére elesett nyugaton Jókő, délen Visegrád, keleten Sirok és Fülek, északon a zólyomi Lipcse.

1321. március 18-án váratlanul meghalt Máté. Sternbergi István azonnal magához ragadta a hatalmat, és keményen fellépett a királyi hadakkal szemben. Deshot Késmárcra menekült, magával vitte Simeont, akit Sternbergi István halálra kerestetett, mivel kiderült, hogy Sági Bede az ő segítségével pártolhatott át. Simeon Deshot családjánál töltött néhány hónapot, megborotválva és keresztény ruhába öltöztetve. Családja semmit nem tudott róla, fakeskedése megszűnt, áruit széthordták. Agusztusra Károly király végleges vereiséget mért Sternbergi István hadaira, aki Csehországba menekült. A hír Késmárcra szeptemberben ért, ahol Simeon és Deshot már egy ideje igen jó barátságban éltek. A közvetlen veszélyektől megszabadulva Simeon hazaindult, és 1321. november elején érkezett haza. Deshot és családja szeretettel tartotta meg a tyrnauai, azaz nagyszombati Simeont az emlékezetében.

Simeon néhány hetes otthoni tartózkodás után lement Bazinba a műhelybe, és egy táblába véste Prédikátor Salamon szavait:

Mindennek rendelt ideje van és ideje van az ég alatt minden akaratnak.

Ideje van a születésnek és ideje a meghalásnak;

Ideje az ültetésnek, ideje annak kiszaggatásának, a mi ültettetett.

Ideje van a megölésnek és ideje a meggyógyításnak;

ideje a rontásnak és ideje az építésnek.

Ideje van a sírásnak és ideje a nevetésnek;

ideje a jajgatásnak és ideje a szökdelésnek.

Ideje van a kövek elhányásának és ideje a kövek egybegyűjtésének;

ideje az ölelgetésnek és ideje az ölelgetéstől való eltávozásnak.

Ideje van a keresésnek és ideje a vesztésnek;

ideje a megőrzésnek és ideje az eldobásnak.

Ideje van a szaggatásnak és ideje a megvarrásnak;

ideje a hallgatásnak és ideje a szólásnak.

Ideje van a szeretésnek és ideje a gyűlölésnek

*ideje a hadakozásnak és ideje a békességnek.**

* Préd 3, 1-8

A műhelyt bezárta és felgyújtotta, a táblát becsomagolta és a Sági Bedétől kapott aranyokért elküldette Deshotnak. Többé nem vett kezébe szármot, és faragványt nem készített.

Trencsénbeli Máté sírját vandál módon megrongálták korábbi hívei. Csak a követ bontották meg, mert nem tudták, hogy a koporsó fenekén, a két-rétegű fa közé becsúsztatva feküdt a nagyúr személyes krónikája, amelyet az

utolsó négy évben mondott tollba egy mindig háttérben maradó, de őt mindig mindenhova elkísérő névtelennek. A krónika részletesen tárta fel, azokat az eseményeket, amelyek aztán a nagyúr bukásához vezettek. Kíséretének viselt dolgai, a király elleni tervezett merénylet, kémeinek névsora és egy a zsidókhoz írott jogmegadó-levele. Az iratok mellett egy ősi pergamen feküdt, amely leírását adta annak, hogy Atila hármas koporsóját hova temették: ha ideje engedte volna, trencsényi Máté Atila koronájával koronázta volna meg magát, és emelte volna fel a nemzetet újra, magasba.

Ezekiel, Ezekiel ki voltál te valójában? Megtaláltad az írást, feltártad a halmot, és áruba bocsátottad tudásodat annak, akitől a legtöbbet remélted: halálod előtt elárultad-e kínzóidnak, mit találtál?

Meghaltál-e egyáltalán zsidó Anonymus?

1322-1349

*Kitől féltél és rettegtél,
hogyan hazudtál és rólam meg nem emlékezel, szívedre sem vevéd?
vagy azért nem félsz engem, hogy hallgatok már régtől fogva?**

* Ésa 57,11

*Te elhagytál engem, azt mondja az Úr, másfelé jártál;
azért kinyújtom kezemet ellened, és elvesztelek téged;
belefáradtam a szánakozásba!**

*Jer 15,6

Simeon az elmúlt négy évben félretett, és kimenekített pénzből 1322 tavaszán Nagyszombatban posztókereskedést nyitott. Breslauval és Brünnel kereskedett, és kizárólag ennek szentelte az életét. A királyi emberek soha többé nem keresték, és senkinek sem jutott eszébe feltételezni azt, hogy bármilyen része volt neki trencsényi Máté megbuktatásában. Ha mégis valakinek eszébe jutott volna ez a képtelen ötlet, az inkább hasznára vált volna, mintsem kárára, mert a király szilárd hatalmat épített ki, és megjutalmazta a hűséges híveit. Simeon Deshot levelére nem válaszolt, és Bazinban elhitette mindenkivel, hogy kívándorolt az országból.

1322-től 1325-ig Simeon a kereskedő zsidók életét élte, sem többnek, sem pedig kevesebbnek nem mutatta magát, nem is különbözött senkitől. Károly király békében hagyta a zsidókat, ez legalább valamelyest megnyugtatta Simeon lelkiismeretét, az Úrnak ezért hálát adott.

*Fűves legelőkön nyugtat engem,
és csendes vizekhez terelget engem.**

* Zsolt 23.2

1325 augusztusában váratlanul felkereste őt anyja unokaöccse, akinek a családja a kaliszi tűzvész és pogrom után Lembergbe költözött. Nehemia elmondta, hogy az utóbbi évtizedben Lembergben megnőtt a zsidók száma és sikeresen indított el ő maga is egy posztókereskedést, amelyet most szeretnének Reuven fiának, Simeonnak a kereskedésével összefűzni. Mivel Simeonnak tett szett az ötlet, megbízta Malachit ügyeinek helybeli intézésével és Lembergbe kísérte Nehemiát, ahová december végén érkeztek meg. Januárban Nehemia és Simeon Tarnopolba ment, ahol Nehemia megmutatta a lerakatát, melynek hatalmas mérete elkápráztatta Simeont. A két unokatestvér ezután megállapodott egymással abban, hogy Nehemia Nagyszombatba hozza az árut, ahol Malachi kezeli a lerakatot, míg a nőtlen és gyermektelen Simeon pedig értékesíti azt nyugat felé Bécs, Regensburg és Strassburg vonalon. Nehemia elmondta, hogy Kaliszból Strassburgba települt át egy fivére, aki már megszervezte északon Wormsig, délen pedig Baselig az áruterjesztés útvonalát. A hatalmas kereskedelmi lehetőségek Simeont felrázták csendes magányából. Április közepére visszatért Nagyszombatra, ahol Malachit is sikerült rávennie a közösködére.

Simeon első útjára Strassburgba 1326 augusztusában indult, amikor beérkezett Lembergől az első nagyobb mennyiségű posztó. Simeon csak most értette meg igazán mekkora nehézséget vett a nyakába, mivel a posztóval át kellett vágnia keresztben Németföldön. Szerencsére sikerült egy megbízható hajóst találnia, aki a Dunán felvitte egészen a forrásig, majd onnan továbbhaladt karavánjával Strassburgig, ahová december közepén érkezett meg. Már várta Nehemia fivére, Jermijahu. Simeon végtelenül örült, hogy megérkezett, mert nagyon kimerítette az utazás. 1327 első felében Jermijahu végigvezette Simeont a Basel–Freiburg–Strassburg–Worms útvonalon, és bemutatta azoknak, akikkel a posztó révén kapcsolatba kellett kerülnie.

Simeon első útjáról 1327 novemberében ért vissza Nagyszombatba. Az utazás eredményes volt, és hozott annyi javat, amelyből még újabb beruházásra is futotta.

Simeon következő útja 1328. februártól novemberig tartott, és jelentős anyagi hasznot hozott. Amikor újra hazaért, nőtlenül törte a fejét. Nagyszombatban nem talált magához való asszonyt, ezért 1329 tavaszán lement Tatára, ahol szép számban éltek hittestvérei. Simeon itt létesített egy lerakatot, és néhány hétre maga ült bele, hogy az áruit értékesítse. Itt találkozott Rivkával, akit az apja küldött Simeonhoz, hogy válasszon ruhának való anyagot nővére esküvőjére. Simeonnak nagyon megtetszett Rivka, és kiderítette, hogy a lánynak nincsen kérése, és még csak tizenhat éves lesz a nyáron. Ezért elment hát a lány apjához, és megkérte a lánya kezét. Mivel Simeon szép ember volt, nőtlen és jómódú, és Rivkának is megtetszett, az atya belegezett a gyors frigybe, amelyet 1329. szeptember 19-én tartottak meg Tatán, ahová Simeon egész rokonságát leutaztatta Nagyszombatból. Simeon feleségével Nagyszombatban telepedett le, boldog életüket csak az szakította meg évente egyszer hosszabb időre, hogy Simeon a Rajna vidékére utazott.

Gyermekeik szépen sorban érkeztek, és mivel Simeon néhány év alatt igen meggazdagodott a kereskedése révén, a család boldogsága teljesnek látszott. Simeonnak és Rivkának 1330. és 1346. között hét gyermeke született.

*Sokat cselekedtél te, Uram Istenem,
a te csodáiddal és terveiddel mi érettünk;
semmi sem hasonlítható hozzád;
hirdetném és elbeszelném,
de többek, semhogy elszámálhathatnám.**

* Zsolt 40.6

Az 1347. év végén már hallani lehetett a fekete halál terjeszkedéséről, ezért Simeon nem akart útra kelni, féltette a családját. Mivel azonban semmilyen módon nem tudta megoldani annak a hatalmas rakomány posztó szállítását, amelybe az összes megtakarítását befektette az év elején, végül mégis útnak indult 1348 tavaszán. Az út során tudta meg egy genovai utazótól, hogy a pestis Kaffából, a Krímből érkezhett. Egy Janiberg nevű tatár kán seregével megostromolta a genovai kézen lévő kaffai kikötőt, és elpusztult állatokat dobott be a falak mögé ostromgépeivel. A tetemektől lebetegedett emberekről a betegség átterjedt a patkányokra, amelyek a genovai hajókon behurcolták a pestist Genovában, ahonnan aztán a járvány tovább terjedt a szárazföldön is.

Strassburgba érve Simeon látta, hogy nagy a baj. A pestis dühöngött, s mivel a zsidók közül kevesebbet ölt meg, azt beszélte a tömeg, hogy a zsidók megmérgezték a keresztények kútjait a pestissel, mert így akarják átvenni a hatalmat. Simeon tudta, hogy a zsidók jobb védettségének a valódi oka az, hogy többet tisztálkodtak a vallási előírásaik miatt, mint a keresztények, és ezért lassabban terjedt a járvány közöttük. Szeptemberben a kútmérgezés vádjá mindenhol megjelent, egyedül Strassburg három vezetője, Konrad von Wintertur polgármester és két tanácsnoka, Gosse Sturm és Peter Schwarter állt ki nyíltan a zsidók ártatlansága mellett, még a püspökkel is szembeszálltak. A zsidók így magasztalták őket:

*Mert az Úr igaz;
igazságot szeret,
az igazak látják az ő orcáját.**

* Zsolt 11,7

Simeon Strassburgban maradt, Sturm tanácsnok házában bújtatatták el. Néhány hétre Strassburg mellett állt ki Basel, Freiburg és Köln is, azonban ezekben a városokban a feldühödött tömeg nyomására, olyan tanácsnokokat helyeztek a városi tanácsba, akik elveszejteni kívánták a zsidókat. Az elzárt városok gyűlésén Strassburg képviselőinek indítványait elutasították, és a strassburgi püspök, Berthold kezdeményezésére és iránymutatás alapján elhárították, hogy az érintett vidékről kiűzik a zsidókat.

Simeon nem tudott kimozdulni a Sturm-házból. Egész napokon át imádkozott:

Bizony te éretted gyilkoltak minket mindennapon;

tekintettek bennünket, mint vágó-juhokat.

Serkenj fel! Miért alszol Uram?!

Kelj fel, ne vess el minket örökké!

Miért rejtetted el orczádat, és felejtetted el nyomorúságunkat és háborúságunkat?

Bizony porba hanyatlik lelkünk, a földhöz tapad testünk.

Kelj fel a mi segítségünkre, ments meg minket a te kegyelmedért!

* Zsolt 44, 23-27

1349. január elején Baselben tárgyalás, és ítélezés nélkül zsidókat égettek meg, Freiburgban pedig addig gyötörték egy zsidót, amíg az minden förtelmes bűnt be nem vallott, közöttük a kútmérgezést is. Ennek a zsidónak a vallomását felhasználva néhány újabb zsidót addig kínoztak, amíg be nem vallották, hogy Strassburgban, Baselben és Freiburgban az összes zsidó tudtával fertőzték meg a keresztények kútjait. Ezek után az elfogott freiburgi zsidókat megégették a máglyán. Közöttük égett el Simeon unokatestvére is, Jermijahu is. Strassburg még mindig a zsidók mellett állt, de mindenki tudta, a zsidók itt sem fogják elkerülni sorsukat. Február elején a csőcselék megrágalmazta a tanácsnokokat, hogy hazugságra fizették meg őket a zsidók. Egy hét múlva a strassburgi csőcselék nyomására és fenyegetésére a tanácsnokot elmozdították, és helyükre a zsidókkal leszámolni képes tanácsnokokat helyeztek, akik majdnem kétezer zsidót el is fogtak, és február 14-én, szombaton élve elégették őket, leszámítva azokat, akik kikeresztelkedtek.

Simeon a Sturm-házból simára borotvált képpel és keresztény ruhában március végén ment ki. Végigjárta a lerakatokat, de sehol nem talált senkit, az összes megmaradt zsidó elmenekült. Simeonnak sikerült megtalálnia a lerakatok mellett kialakított rejtekhelyeken azokat az aranyakat, amelyeket a pusztítás előtt rejtettek el a társai. Mivel nem volt senki, akivel ezt megoszthatta volna, a rejtekhelyen papírost hagyott, melyre feljegyezte, hogy ő vitte el a javakat, és ha valaki igazolni tudja jogosságát, keresse meg őt Nagyszombatanban. Hazafele tartó úton szörnyű pusztítást látott mindenfelé. Minden harmadik embert megölt a pestis, teljes falvak néptelenedtek el.

1349 májusában, mikor Simeon hazatért, gyász fogadta. Feleségén kívül csak egyetlen leánygyermek maradt életben. Beteljesedett rajta az Írás.

De ezekben az időkben nincs békessége sem a kimenőnek,

sem a hazajövőnek,

mivelhogy nagy a nyomorúsága mindazoknak,

*a kik e földön laknak;**

* 2Krán 15,5

1350-1353

*És a miképen örvendezett az Úr rajtatok,
hogy jót tett veletek és megsokasított titeket;
akképen fog örvendezni az Úr rajtatok, hogy kiveszt és kipusztít titeket;
és ki fogtok gyomláltatni arról a földről, a melyre te bemégy, hogy bírjad azt.**
*5Móz 28,63

Simeonnak egy pestistől sújtott országban kellett újra kezdenie életét. Soha senkinek nem mondta el, de úgy hitte, a korábbi bűnös élete miatt érte őt és családját a sok csapás. Feleségével egymást vigasztalva folytatták az életüket, és a gyermekeik közül az egyedül életben maradt tizenöt éves Ráhel sorának jobbra fordításán fáradoztak. Simeon magát nem kímélve a munkában próbálta meg elfojtani érzéseit. Erőfeszítéseinek eredményeként két év múlva újra egy virágzó posztókereskedés tulajdonosa volt.

Az 1351. év végén váratlanul és Simeon nagy boldogságára Nehemia betoppant hozzájuk a fiával: ők is túléltek a pestist és a pogromokat. Simeon és Nehemia elhatározta, hogy a kettőjük által visszahozott javakból újra kialakítják a kereskedésüket, és néhány év múlva újra megpróbálnak nyugatra menni, mert keleten kereskedni nehezebb. Megállapodásukat követő fél év múlva Ráhel hozzáment Nehemia fiához, és felköltözött Kaliszba. Simeon és Rivka egyedül maradtak addig, amíg a következő tavaszon Simeonhoz beköltözött Nehemia és második felesége. Nehemia az után házasodott újra, hogy első feleségét a pestis elvitte. Második felesége, Lea, harminc évvel fiatalabb, egy árván maradt fiatal leány volt, akiért Kaliszban a pestis előtt sok kérő jelentkezett, mivel szépsége mellett atyja vagyona is vonzóvá tette.

Rivka és Lea jól megértették egymást, ezért a férfiak úgy döntöttek, hogy útra kelnek, és elmennek Strassburgba, megvizsgálni, hogy alkalmasak lettek-e a viszonyok arra, hogy a kereskedést beindítsák. Nem mondták el feleségeiknek, hogy Worms mellett az erdőben egy titkos lerakatot hagytak, s ha az ott lerakott posztónak baja nem esett, akkor minden reményük meglesz arra, hogy biztonságosan eltartsák családjaikat. 1352. szeptember elején érkeztek Wormsba. Az útjuk veszélyekkel volt tele, mert hiába öltöztek a városok közelében keresztény gúnyába, bizony néha megkergették őket a parasztok. Előfordult, hogy verekezésbe keveredtek, és egy hétig egy barlangban kellett meghúzniuk magukat, amíg a veszedelem elmúlt. Itt a barlang sötét falai között Nehemia elpanaszolta Simeonnak, hogy sokszor veszekedni kényszerül ifjú és szertelen feleségével, mert az több ölelésre vágyik, mint amennyit ő adni tud. Simeon megértéséről biztosította elkeseredett társát, de a panasz befészkelte magát a fejébe.

A wormsi titkos lerakat érintetlen volt. A rejtékhelyet elődeik akkorára építették, hogy két szekér is elfért benne, melyeket most Simeonék újra hasznosítani kezdtek. Lovakat vettek, a szekér elé fogták őket, és így baktattak be Strassburg városába december elején.

Simeon keresztény ruhában elment megköszönni Gosse Sturmnak, amiért megmentette az életét. Sturm örömmel fogadta őt, később Nehemiat is, és néhány napra marasztalta őket. Megígérte, hogy jutalék ellenében segít Franciaország felé továbbítani a posztókat, és ezt Simeonék el is fogadták.

1353 áprilisában tértek vissza Tatára. Gyászban ülő asszonyok fogadták őket, mivel Kaliszból jött a hír, hogy Ráhel Nehemia fiának gyermekét nem tudta megszülni, a gyermek odaveszett, és Ráhel úgy megsérült, hogy nem lehet többé gyermeke. Simeon vigasztalhatatlan volt. Gyermeektelen, magtalan maradt, öregecske feleségétől már nem lehetett gyermeke, így utód nélküli végzetét beteljesedni látta.

Simeon megfogadta, hogy nem törődik sorsának ilyen fordulataival. Úgy érezte, hogy az Úr mondani akar neki valamit, csak ő képtelen azt meghallani. Átmenetileg a kereskedéssel sem tudott törődni, csak naphosszat elmélkedett, majd augusztusban néhány napra eltűnt otthonról. Nehemia és a feleségek már a legrosszabbra gondoltak. Mikor Simeon újra előkerült, magával hozott egy fatáblát, amelyre (fogadalmát megszegve) a Prédikátor szavait véste fel az elmúlt napokban, azért, hogy azt az imaházban elhelyezzék:

*Mikor adám az én szívemet a bölcseségnek megtudására,
és hogy megvizsgáljak minden fáradságot, a mely e földön történik,
(mert sem éjjel, sem nappal az emberek szeme álmot nem lát):
Akkor eszembe vevém az Istennek minden dolgát,
hogy az ember nem mehet végére a dolognak, amely a nap alatt történik;
mert fáradozik az ember, hogy annak végére menjen, de nem mehet végére:
sőt ha azt mondja is a bölcs ember, hogy tudja, nem mehet végére.
Mert mindezt szívemre vettem, és pedig azért, hogy megvizsgáljam mindezt:
hogy az igazak és bölcsék és azoknak minden cselekedetei Isten kezében vannak;
szeretet is, gyűlölet is, nem tudják az emberek, mind ez előttük van.
Minden olyan, hogy mindenkit érhet,
egyazon szerencséje van az igaznak és gonosznak,
jónak vagy tisztának és tisztátalannak,
mind annak, aki áldozik, mind a ki nem áldozik,
úgy a jónak, mint a bűnösnek,
az esküvőnek úgy, mint a ki féli az esküvést.
Mind az ég alatt való dolgokban e gonosz van,
hogy mindeneknek egyenlő szerencséjük van;
és az emberek fiainak szíve is teljes gonosszággal,
és elméjükben minden bolondság van, a míg élnek,
azután pedig a halottak közé mennek.**

* Préd 9, 1-5

Mindenki úgy hitte, Simeon elméje elborult. Atyáinak Malachitól halott csodálatos története és a Prédikátor szavai észhez térítették mély búslako-

dásából. Megölelte feleségét, és Nehemiat karon fogva táncolni kezdett, és ar-
ról énekelt, hogy már évekkel ezelőtt megfogadta: örökké bízik az Örökkévaló
kegyelmében, hogy még így is magot támaszt öneki.

Nem tudta, hogy a Prédikátor szavai voltak ezek is:

*Mikor Istennek fogadást téssz, ne halogasd annak megadását;
mert nem gyönyörködik a bolondokban.
A mit fogadsz, megteljesítsd!**

*Préd 5,4

1353-1360

*Ki a világosságot alkotom és a sötétséget teremtem,
ki békességet szerzek és gonoszt teremtek;
én vagyok az Úr, aki mindezt cselekszem!**

*Ésa 45,7

*Mindazt a betegséget és mindazt a csapást is,
a melyek nincsenek megírva e törvénynek könyvében,
reád rakja az Úr, míglen kipusztulsz.**

*5Móz 28,61

1353 végén Magyarországon, amikor már tíz éve uralkodott I. Lajos, a lo-
vagkirály, a zsidók helyzete biztonságos volt. A németföldi pogromokhoz ha-
sonló, a pestisjárvánnyal kapcsolatos zsidóüldözések nem ütötték fel a fejüket,
ezért a nyugati országokból sok zsidó telepedett át az országba.

A Tatára betelepülők között élt kölni Jichak, aki ismert néhány olyan
kereskedőt, akivel Simeonék is kereskedtek korábban. Ez az új ismeretség jó-
kor jött Simeonnak, aki a következő év elején útra kívánt kelni Nehemiával
Strassburgba újabb posztórákománnyal. Úgy vélték, hogy kölni Jichak segít-
ségükre lehet a szétszóródott kereskedők megtalálásában. Az ötletből tett szü-
letett: tyrnauai Simeon, kaliszi Nehemia és kölni Jichak 1354 februárjában út-
nak indult nyugatra. A Duna ekkora már hajózható volt, így viszonylag gyor-
san tudtak haladni. Jichak kellemes beszédes utazótársnak bizonyult, és annak
ellenére, hogy neki is menekülnie kellett Kölnből, sok szépet mesélt a város-
ról. Májusban érkeztek Strassburgba. A Sturm-ház néptelen volt, és kiderült,
hogy Gosse Sturmot elüldözték, nem tudták neki megbocsátani azt, hogy a
zsidóknak segített öt évvel azelőtt. Simeonéknak is azonnal menekülniük kel-
lett, mert a sohasem nyugvó csöcselék rájuk támadt, és ismét kútmérgezéssel
vádolták őket. Strassburgi céljaikat el kellett felejteniük, ezért Jichak javaslatá-
ra felmentek Kölnbe, ahol szerencsájükre rátaláltak egy velük rokonszenvező
keresztény kereskedőre, akinél néhány napra meghúzták magukat.

Néhány hetes tanakodás után úgy határoztak, hogy Jichak Kölnben marad, Simeon visszatér Tatára, Nehemia pedig felmegy Kaliszba, és így újra elindítják az országokon átívelő kereskedésüket. Simeon és Nehemia örömmel indult vissza, de Isten haragja újra váratlanul lecsapott rájuk: az úszni nem tudó Nehemia Regensburgnál a Dunába esett, és már csak holtan tudták kihúzni. Miután Simeon eltemette unokatestvérét Regensburg mellett, és erről az ottani zsidóktól kapott írást, egyedül érkezett vissza Tatára június elején.

Otthon Simeon vigasztalni próbálta Leát ekképpen:

*Így térnek meg az Úrnak megváltottai,
és ujjongás között Sionba jönnek,
és örökös öröm fejökön;
vígasságot és örömet találnak, eltűnik a fájdalom és sóhaj!*

* Ésa 51.11

Lea, aki ekkor még csak huszonegy éves volt, gyászba vonult. Mivel Nehemia halálával a kaliszi pénzforrás megszűnt, kétségessé vált az, hogy sikeres tud-e lenni a kereskedés egy jórészt ismeretlen emberrel (Jichakkal), és a kaliszi források elvesztésével. A majdnem ötvenöt éves Simeon először gondolt arra, hogy végleg fel kell adnia álmait. A lelkében megfáradt férfit az özvegy Lea és a felesége is biztatni kezdte, ezért elhatározta újra, hogy visszamegy Kölnbe Jichakhoz és új alapokra helyezik a megállapodásukat. 1355 januárjában kölni Jichak és Simeon megállapodtak abban, hogy Jichak flandriai posztót fog szállítani Simeonnak, aki pedig azt Magyarországon fogja értékesíteni, és az ebből szerzett javakból más árukat fog neki visszaszállítani.

A reménykedő Simeon április végén érkezett vissza Tatára. Nem vette észre, hogy felesége és Lea között feszültté vált a viszony, mert távollétében a fiatal Lea ugyan jelét nem adta annak, hogy a még mindig tetterős Simeont el akarja választani feleségétől, de jó néhányszor emlegette Rivkának, hogy ő még vagy húsz évig szülhet gyermeket, máskor pedig azt, hogy bízik abban, hogy Simeont meghallgatja az Úr, és magot támaszt neki. Rivka okos asszony volt és tudta, hogy mit jelent ez, férje megvilágosodásáért imádkozott:

*Hogy a gonosz asszonytól téged megőrizzenek,
az idegen asszony nyelvének hizelkedésétől.
Ne kívánd az ő szépségét szivedben,
és meg ne fogjon téged szemöldökeivel;
Mert a parázna asszony miatt jut az ember egy darab kenyérre,
és más férfi felesége drága életet vadász!
Vehet-e valaki tüzet az ő kebelébe,
hogy ruhái meg ne égnének?*

* Péld 6.24-27

Mikor Rivka és Simeon magukra maradtak, Rivka elpanaszolta férjének, hogy Lea micsoda fondorlatosan gondolkodik, és jobb lenne őt visszaküldeni oda, ahonnan jött. Simeon felháborodottan akarta kérdőre vonni Leát, de felesége akkor még visszatartotta ettől. A következő hetek furcsa viharokat kavartak hármójuk között. Rivka riadtan vette észre, hogy Simeon nem zavarta el Leát a házától, és azt, hogy Lea megérezte Simeon tétovázásában azt, hogy tudomására jutott, amit tudomására szeretett volna juttatni. Simeon pedig szinte bénult volt a gondolattól, hogy az Isten mégiscsak kegyelmet gyakorolna felette, és nem tudta eldönteni, hogy kísértésbe esett vagy az Úr hívó szavát nem meri meghallani.

Amikor feleségéhez ért a Prédikátor szavai jutottak eszébe:

*Éld életedet a te feleségeddel, a kit szeretsz,
a te hiábavaló életednek minden napjaiban,
a melyeket Isten adott néked a nap alatt,
a te hiábavalóságodnak minden napjaiban;
mert ez a te részed a te életedben és a te munkádban,
melylyel munkálódol a nap alatt. **

* Préd 9,11

Amikor Lea illegette magát előtte Ézsaiás szavai törtek fel elméjébe:

*Szóljatok Jeruzsálem szívéhez, és hirdessétek neki,
hogy vége van nyomorúságának, hogy bűne megbocsáttatott;
hiszen kétszeresen sujtotta őt az Úr keze minden bűneiért. **

* Ésa 40,2

Simeon vén számarának érezte magát, amiért nem tudja a kísértéstől magát megszabadítani, de annyira vágyott arra, hogy utódai legyenek, hogy nem volt képes Leát elküldeni a házától. Végül a legrosszabb megoldást választotta: újra útnak indult és a két nőt együtt magára hagyta.

1356. és 1359. között Tata és Köln között a kereskedés Simeon és Jichak jóvoltából állandósult és mindkét családnak tisztességes megélhetést biztosított annak ellenére, hogy az utazások ritkultak és meghosszabbodtak, hiszen Simeon már közel hatvan éves volt, és Jichak sem volt már fiatal.

Az asszonyok közötti háborúskodás elcsendesedett azzal, hogy Simeon a feleségével maradt, és kiházásította Leát. Nem tudni miért, Kaliszban élő leányukról soha semmilyen hírt nem kaptak többé.

A békés időszak megváltozni látszott. 1356-ban a magyar lovagkirály Dusán szerb ortodox fejedelemre támadt, és háborúskodását keresztes háborúként hirdette meg a népe előtt, mert azt a célt tűzte ki, hogy a szerbeket majd a római katolikus hitre téríti át. Simeon tudta, hogy ez nem jelent jót a zsidókra nézve sem, mert a támadás eredményétől függően, őket is meg akarják majd téríteni, vagy bűnbaknak fogják kikiáltani. Félelmei miatt 1357-ben Simeon

egy nem tervezett útján ismét Kölnbe ment, és letétbe helyezett egy nagyobb összeget Jichaknál arra az esetre, ha Tatárol menekülnie kellene. A letét nem került felhasználásra.

1359 elején a magyar király a kunokra támadt, és ezúttal őket próbálta a római katolikus hitre téríteni. Simeon biztos volt abban, hogy a következők a zsidók lesznek, de már ötvenkilenc éves volt, ezért nem indult útnak betegcske feleségével.

1360 májusában Lajos király kihirdette, hogy minden zsidónak, aki nem veszi fel a római katolikus hitet, el kell hagynia Magyarországot. Simeont is megpróbálták megtéríteni, de ő összekapolta vagyonát és feleségével együtt megindult Köln felé. Vénségükre földönfutók lettek. Házukat a többi zsidó házzal együtt a király elvette. Annyi becsület volt azonban a királyban, hogy a menekülő zsidókat nem bántotta, magukkal vitt értékeiket nem raboltatta el.

1360 júniusában Kölnből néhány napi járásra az addigra már nagybeteg Rivka meghalt. Simeon őt is eltemette, mint már oly sokakat a családjából, és egymagában érkezett meg Jichakhoz, aki az egyetlen támasza maradt. Augusztusban a rekkenő hőségben Simeon asztalra borulva aludt Jichak házában. Furcsa álmot látott. Fiatal feleséggel táncolt, aki akár az unokája is lehetett volna. Egy kicsiny gyermeket vettek körbe, aki felnevetett rájuk. Valaki pedig a háta mögül, akit nem láthatott, ezt súgta a fülébe:

*Majd megtudod, hogy békességben lesz a te sátorod,
s ha megvizsgálod a te hajlékodat, nem találsz benne hiányt.
Majd megtudod, hogy a te magod megszaporodik,
és a te sarjadékok, mint a mezőn a fű.
Érett korban térsz a koporsóba,
a mint a maga idején takarítatik be a learatott gabona.*

* Jób 5,24-26

1360-1371

*Örvendezvén örvendezek az Úrban, örüljön lelkem az én Istenemben;
mert az üdvnek ruháival öltöztetett fel engem, az igazság palástjával vett
engemet körül, mint vőlegény, a ki pap módon ékíti fel magát, és mint
menyasszony, a ki felrakja ékességeit.**

* Ésa. 61, 10

*És lesz az igazság műve békesség, és az igazság gyümölcse nyugalom és
biztonság mindörökké.**

*Ésa 32,17

Kölnben az a kevés, aki megmaradt, szeretettel fogadta be Simeont, hiszen akkoriban inkább elvándoroltak keletre, mintsem onnan jöttek be hozzájuk. Az első öt évben Simeon nagyon szerényen élt azzal a meglepő tapasztalattal, hogy ennyi csapás után is tudja élvezni az élet apró örömeit. Ezekben az időkben többször eszébe jutott, hogy mivel Rivka elhalt mellőle, talán újraházasodhatna, és gyermekei lehetnének. Ezeket a gondolatokat csupán az árnyékolta be, hogy hatvan éve fölött járt már, és mint ilyen, aggastyánnak számított.

Annak ellenére, hogy a zsidók ezt szokás szerint nem ünnepelték, 1366 tavaszán Jichak a hetvenedik születésnapjára kisebb vendégséget hívott össze, ahol Simeon összetalálkozott wormsi Józsuéval, aki még a nagy pestisjárványt követően költözött be Kölnbe, és már itt alapított családot. Ez a Józsué igen vidám ember volt, mind a ragályt, mind az üldöztetést szerencsével túlélte egész családjával, így aztán azon kevesek közé tartozott, akinek a házában állandóan gyerekek zajongtak, rokonok jöttek és mentek. Józsué megkedvelte a hallgatag Simeont, ezért meghívta magához többször a szabbatot megülni. Simeon az ilyen alkalmakkor csak szűkszavúan beszélt megpróbáltatásáról, inkább az Írásban való jártasságára derült fény, amikor (mint egy rabbi) jobbnál jobb tanácsokat adott Józsué családtagjainak dolgaikban. Sokan támaszkodtak rá a nehéz időkben, mert úgy élt, ahogy mondta:

*Az Istennek használ-é az ember?
Sőt önmagának használ az okos!*

* Jób 22.2

*A ki szegény ily áldozatra, oly fát választ, a mely meg nem rothad;
okos mestert keres, hogy oly bálványt állítson, a mely nem ingadoz.*

* Ésa 40.20

A negyvenéves Józsué és Simeon szinte fiú és atya barátságba keveredett: Józsué igen korán elvesztette atyját és anyját is. A gyerekek egyre inkább rokonnak tekintették Simeont, aki boldogan hagyta, hogy ezzel elkényeztesék. 1369 júniusában Józsué megkérte Simeont, hogy vegyen a legfiatalabb lányának, Vejgelének ruhát, mert azt szeretné neki adni tizenhatodik születésnapjára, de ideje nem engedi, hogy a vásárra menjen. Simeon meg is vásárolta a ruhát, amit Józsué át is adott lányának.

A ruha nagyon tetszett Vejgelének, de tudta, hogy nem apja választotta neki, mert az apját ezek a dolgok soha nem érdekelték igazán. Feltűnt neki, hogy Simeon bácsi is titkolózik, és végül addig nyúzta az apját, amíg az meg nem mondta neki, hogy Simeon volt az, aki a ruhát kiválasztotta neki. Amikor Vejgele és Simeon magukra maradtak, Vejgele megkérdezte Simeont, hogy miért éppen azt a ruhát választotta ki. Simeon erre elmondta, hogy Vejgele szeméhez, alakjához, magasságához, ajkainak pirosságához mérten választotta a ruhát. Oly nagyon belemelegedett, hogy észre sem vette, hogy szinte szerelmi vallomást tesz Vejgelének,

dicsérve azon minden szépséget. Vejgele, akit megindítottak az idős ember tüzes szavai, gondolkodóba esett, hogy vajon miért eshetnek neki ennyire jól egy vénember dicséretei. Végül arra jutott, hogy Simeon csak testében vén, de lelkében és szellemében egy fiatal férfi még. Ezután Simeon egyre többet próbált Vejgele közelében lenni, aki ezt a közeledést nem hárította el, mivel kedves volt neki.

Józsué nagyon megdöbbsent, amikor Simeon 1370 februárjában megkérte tőle Vejgele kezét. Megrökönyödése akkor volt nagyobb, amikor Vejgele maga is arra kért az atyját, hogy adja beleegyezését a házasságához. Józsué figyelmeztette Vejgelét, hogy Simeon nagyon öreg ember, lehet, hogy csak évek vannak hátra. Megkérdezte, hogy ha Simeon még esetleg nemzőképes lenne, ki fogja felnevelni halála utána a gyermekeit? Vejgele védelmébe vette Simeont, és elmondta, hogy nem találkozott még Simeonhoz hasonló, megbízható, okos, kedves és megértő férfival, ezért nem azért akar hozzá menni, mert abban reménykedik, hogy Simeon még élél százhusz évig, hanem azért mert gyermeket szeretne tőle, akit Simeon szellemében nevelhet fel, mert hisz abban, hogy Simeon magjának meg kell fogannia, és tovább kell öröklődnie. Március végén Józsué megegyezett Simeonnal, hogy következő év elején elveheti Vejgelét, ha az még akkor is úgy akarja, és ha sikerül vennie magának egy takaros kis házat Józsué házának közelében.

Simeon szárnyalt a boldogságtól. Újra fiatalnak érezte magát, és csak azért imádkozott, hogy az Úr engedje meg neki ezt az esküvőt és azt, hogy gyermeke foganjon Vejgele méhében. A házat májusban megvásárolta, és azt október közepén egymaga, minden segítség nélkül úgy csinosította ki, hogy a zsidók a csodájára jártak annak, hogy az aggastyán micsoda ifjonti erővel rendelkezik.

1371. március 3-án Kölnben megesküdött egymással Simeon és Vejgele. A tavaszi szél összekavarta Simeon ősz haját Vejgele fekete hajával.

*Tégy engem mintegy pecsétet a te szívedre, mintegy pecsétet a te karodra;
mert erős a szeretet, mint a halál,
kemény, mint a sír a buzgó szerelem;
lángjai tűznek lángjai, az Úrnak lángjai.**

* Én 8,6

1372-1375

*Erősítsetek engem szőlővel,
üdítsetek fel engem almákkal;
mert betegek vagytok a szerelemnek.**

*Én. 2,5

*Te pedig elmégy a te atyáidhoz békességgel, eltemetettel jó vénségben.**

* 1Móz 15,15

Az esküvő napján és azután nem volt boldogabb pár Kölnben Simeonnál és Vejgelénél. Noha a szájukra vették őket az emberek, őket ez nem érdekelte, és büszkén hirdették, hogy Vejgele várandós lett Simeontól. Simeon boldogsága az egekbe szökött. Mindene megvolt, amit csak kívánna akart, Jóbként élte az életét, egészsége kivirágzott, naphosszat énekelt, míg várta, hogy megszülessen gyermeke.

Vejgele jó feleség volt. Figyelt Simeon korára és nem követelt meg tőle olyan dolgokat, amelyek a nehezeére estek volna, bár az is igaz, hogy Simeon soha semmiről nem panaszkodott neki, és úgy tartotta fiatal feleségét, mintha maga is ötven évvel fiatalabb lett volna.

1372. július 18-án Kölnben megszületett Saul ben Simeon. Simeon egy egész hétig táncolt örömeiben. A kis Saul meleg otthoni szeretetben kezdett cseperedni, a vörös folt halványan, de felismerhetően látszott a tarkóján.

1373 tavaszán Kölnben újra fellángolt az erőszak, ezért Simeon és Józsué úgy döntött, hogy mivel a magyar király nyolc évvel azelőtt visszahívta zsidóit, odaköltöznek. Jichak, aki ekkor már nagyon öreg volt, sírva búcsúzott tőlük.

1374 januárjában érkeztek Tatára, ahol azonban nem volt elegendő hely Simeon és Józsué családjának. Mivel Simeon emlékezett arra, hogy atyja Esztergomban élő zsidók között talált rá testvérére, elvezette a családot Esztergomba, és ott letelepedtek. Júliusban itt született meg Simeon és Vejgele második gyermeke, Bajle.

1375 januárjában Simeon meghűlt és ágynak esett. Mivel betegsége elhúzódott és még áprilisban is csak feküdni tudott, Vejgelének elmesélte atyjainak történetét, hogyha ő meghalna, azt adja tovább Saulnak. Korai volt az aggodalma, május végére valamelyest meggyógyult, és a ház körüli munkákban segédkezett.

A kicsi Saul már három éves volt, amikor Simeon a nyakába vette és úgy szaladgált vele az udvaron. Hiába kérte Vejgele Simeont, hogy vigyázzon magára, az nem hallgatott rá, és úgy viselkedett, mintha harmincéves lenne. Férfiúi erejének teljességében élte napjait.

1375. november 11-én hajnalban Simeon felriadt. Szorítást érzett mellkasában, ami azonban hamar elmúlt, megszimogatta Saul arcát, és visszafeküdt Vejgele mellé boldogan, majd örök álomba szenderült.

Józsué így búcsúztatta Simeont:

„Adtam leányom kezét egy embernek, aki maga többet tapasztalt az életből, mint valamennyien együttvéve. Volt bátorsága vénségére újrakezdeni az életét, nem törődve csúfolóival és saját félelmeivel sem. Magját elszórta közibénk: meghallgatta az Úr az ő kérését. Végül négy év adatott meg neki, de abból kitelt volna negyvennégy is másnak. Itt fekszik a sírban előttünk Simeon ben Reuven, egy az igazak közül.

Áldott legyen az ő emléke.

Dicsőség az Úrnak! Szela!”

*És a por földdé lenne, mint azelőtt volt;
a lélek pedig megtérne Istenhez,
a ki adta volt azt.**

*Préd 12, 9

15.

SAUL BEN SIMEON (1372-1421)

1375-1390

*Izráel fiainak és a jövővénynek,
és az ő közöttök lakozónak menedékül legyen az a hat város,
hogy oda szaladjon az, a ki történetből¹ öl meg valakit.**

* 4Móz 35,15

Bajle és Saul egy ideig mit sem értettek atyjuk halálából, de azután amikor a nagyobbacska Saul rájött arra, hogy atya nem utazott el, és ennek köze van ahhoz, hogy az anyja állandóan sírdogál, egyre hangosabban követelte magának Simeont. Anyjuk évekig siratta férjét, mert bár házasságkötésükkor is sejtette, hogy házasságuk nem lehet hosszú, de azért több házasságban reménykedett, ismerve Simeon erős szervezetét. Sokat panaszkodott Saul füle hallatára:

*Többed magammal mentem el,
és elárvultan hozott vissza engemet az Úr;
miért hívnátok hát engem Naóminak,
holott az Úr ellenem fordult,
és a Mindenható nyomorúsággal illetett engemet?**

* Ruth 1.21

Sault és testvérét anyai szeretet vette körül, meg is állapították a többiek, hogy túlságosan is a szárnyai alá vette gyermekeit Vejgele. Józsué ismerte a lányát, tudta, hogy a gyermekeiben szereti tovább férjét, és még sok évnek kell eltelnie ahhoz, hogy újra egészségesen tudjon élni. Józsuét nem lepte meg az sem, hogy számtalan helyről kapott házassági ajánlatot Vejgele, de mindet visszautasította, mintha neki kellene vezekelnie férje halála miatt. Senki sem volt elég jó neki, mindenkiben azt a bölcsességet kereste, amelyet Simeontól szokott meg. Atya hiába magyarázta neki, hogy az emberek annak ellenére, hogy az Úr a saját képmására teremtette őket, nagyon is különböznek egymástól, ezért ha valamelyik kérő talán nem olyan bölcs, mint Simeon volt, attól még ugyanolyan boldoggá teheti, csak másképpen. Máskor pedig azt mondta a lányának, hogy Simeon a bölcsességét számtalan tragédia és megpróbáltatás útján kapta, és lányára bízta, hogy megérti-e, mit jelent mindez.

Vejgelére semmi nem hatott. Senki nem tudta, hogy amíg Bajle szoptott, addig Sault is szoptatta. Mivel Bajle két évvel fiatalabb volt Saulnál, és két és fél éves koráig anyatejet kapott, Saul négy és fél éves korában került le Vejgele csecseről. Józsué minden bántástól védeni próbálta a lányát:

¹ történetből = tévedésből

*Ha madárfészek akad elédbe az úton valamely fán vagy a földön,
madárfiakkal vagy tojásokkal, és az anya rajta ül a fiakon vagy a tojásokon:
meg ne fogd az anyát a fiakkal egyben;**

* 5Móz 22.6

Saul furcsa, visszahúzódó gyermek volt. Atyja korai halála, anyjától való késői elválasztása miatt túlságosan csendes és magának való, esetlen és síró kis-fiú lett belőle. Egyetlen barátja volt, a kicsi Sámson, de ő családjával 1376-ban levándorolt Görögországba, amikor Magyarországon újra felütötte a fejét a pestis.

1378 nyarán teljesen váratlanul meghalt Józsué. Saul ekkor már elég nagy volt ahhoz, hogy a dolgok mikéntjét megértse, és ekkor világosodott meg előtte, hogy az atya soha többé nem tér vissza hozzá. Józsué temetése után Saul megváltozott. Lányos alkatát levetkőzte, keményszívú, kissé kegyetlen gyermek vált belőle. Anyja tudta, hogy a fia így akar bosszút állni a világon, de nem volt képes másfelé irányítani. A következő évben a hétéves Saultól már tartottak a néhány évvel idősebb fiúk is, mert az állandóan vezérszerepben tündökölt, mindenkitől elvette azt, amire szüksége volt, és néha ököltre is ment az igazáért, ami nagy visszatetszést keltett.

*A vessző és dorgálás bölcseséget ad;
de a szabadjára hagyott gyermek megszégyeníti az ő anyját.**

* Péld 29.15

1381. augusztus végén Németföldről azok érkeztek a városba, akik az év eleji nyugati pestis ellen menekültek keletre. A menekülők között volt Abraham, egy harmincéves ember, aki a ragályban elvesztette feleségét. Magával hozta Saullal közel egykorú három gyermekét is, akikkel átmenetileg Vejgele házában kapott szállást. A férfi nyomban ki is vetette hálóját az özvegyre, aki nem ismerte fel Abraham számító lelkét.

Saul, aki igen sokat tapasztalt az elmúlt években az emberi természet-ről, anyjával szemben azonnal látta, hogy Abraham nem egyenes férfi, és az idegen gyermekeivel sem volt jóban, mivel azok is igen erőszakosak voltak.

Vejgelét elbódította Abraham szépsége, és végül 1382 nyarán hozzáment feleségül. Az esküvőn a tízéves Saul nagyon rosszul érezte magát, mert világossá vált számára, hogy elveszítette azt az édesanyát, aki addig csak érte és hűgáért élt. Másodsorba kerülése súlyos lelki válságot okozott a fiúnak, aki úgy próbálta magát erősíteni, hogy egyre nagyobb zsványságokat követett el, ezáltal bizonyítva, hogy Abrahamnál és annak gyermekeinél is tud valamiben jobbnak lenni. Sokat rontott a helyzeten, hogy Vejgele fiút szült Abrahamnak még ebben az évben.

Vejgele későn eszmélt. Addigra Saul többször rajtakapták lopáson, verekedésen, és azon, hogy házasság előtt álló leányoknak tett félreérthetetlen ajánlatokat. Mivel Vejgele nem tudott szigorú lenni fiával, Abraham lépett fel ellene, ami újabb súlyos összetűzéseket okozott a mostohaapa és a mostohagyer-

mek között. Vejgele példázatként elmesélte Saulnak atyjai történetét, de ez sem segített, noha Sault igencsak érdekelte a családja múltja. A helyzet annyira megromlott, hogy anyját egyszer a lépcsőn is lelökte, amikor a lelkére kívánt hatni. Ekkor már a közösségi elöljárók is zúgolódni kezdtek, mert látták, hogy a gyermek senkit és semmit nem tisztelt:

*A ki megveri az ő atyját vagy anyját, halállal lakoljon.**

*2Móz 21.15

*A ki szidalmazza az ő atyját vagy anyját, halállal lakoljon...**

*2Móz 21.17

*Átkozott a ki kevésre becsüli az ő atyját vagy anyját!
És mondja az egész nép: Ámen!**

* 5Móz 27.16

1385 júliusában, amikor Saul férfivá lett, Abraham mindenki fülének hallatára megfenyegette, hogy elzavarja a háztól. A közösség tagjai mind remélték, hogy ez nemsokára be is fog következni.

A mindenkitől elvadult, de jó eszű fiú tervezgetni kezdte jövőjét. A különféle utazóktól megtanult németül, latinul és görögül, ismerte a különböző országok pénzeit és átváltásaikat. Megtanulta, hogy hogyan kell úgy pénzt váltani, hogy az ember a kialakult haszon felett tisztességtelenül jusson még több haszonhoz. Azt is kitanulta, hogy hogyan kell a bort felvizezni, a pénzt rontani. Az emberek kerülték, mert mindenfélét suttoztak róla. Mindeközben Saul legbelül egy szomorú kisgyermek maradt, aki atyjának és anyjának elvesztését gyászolta örökké.

Sault a húga sem tudta eltéríteni a választott útjától. Ő volt az egyetlen, akit beavatott a tervébe, miszerint alászáll Korinthosba, hogy ott próbáljon szerencsét, a kelet és nyugat határán.

1390 tavaszán Saul kiáltozásra lett figyelmes. Ahogy berontott a házba, látta, hogy Abraham erőszakoskodik a tizenhat éves gyönyörű hűgával, miközben anyjuk a piacon vásárolt. Abraham késsel támadt Saulra, aki védekezés közben elesett és magára rántotta mostohaapját. Abraham nem kelt fel a földről. A szívéből az égre meredt a kés markolata. Saul azon mód elmenekült otthonról, hiába bizonygatta neki Bajle, hogy tanúskodik mellette. Esztergomból a Dunán keresztül aláereszkedett az ismeretlenbe, még az anyjától sem búcsúzott.

*Hogy oda szaladjon a gyilkos,
a ki megöl valakit tévedésből, nem szándékosan,
és legyenek azok menedékiül nekik a vérbosszúló elől.**

* Józs 20,3

1390-1396

*Mindazok után pedig, a mik reánk jövének
gonosz cselekedeteinkért és nagy vétünkért,
hiszen te, mi Istenünk, jobban kedveltél nekünk,
sem mint bűneink miatt érdemeltünk volna, s adád nekünk e maradékot...**

** Ezsdr 9,13*

*És azt mondjátok: Miért?
Azért, mert az Úr tett bizonytságot közted és a te ifjúságod felesége közt,
a kit te megcsaltál, holott társad és szövetséges feleséged!**

**Malak 2,14*

Saul 1390. május 5-én kis csónakon a Dunán érkezett Nándorfehérvárra. Az utazás kimerítette, mindvégig rettegett a sebes sodrású folyótól, mert nem tudott úszni. Szinte lehetetlen helyzetbe került, mert Földvárnál a csónak felborult, és elvesztette mindazt, amit magával hozott. Ezután összes vagyonát magán viselte.

Nándorfehérvár zsidói befogadták Sault, aki természetesen nem árulta el, hogy gyilkosság miatt üldözik. Munkalehetőséget és szállást biztosítottak neki, de Saul tudta, hogy csak átmenetileg húzhatja meg magát, mivel Esztergomból Nándorfehérvárra több zsidó is kereskedik, akik ismerik őt, és csak idő kérdése, hogy mikor bukkannak fel. Július végére Saul annyi élelmet tudott felhalmozni, hogy újra útra mert kelni Szerbiába, ahol a mozlimok kiterjesztették a fennhatóságukat, miután 1389-ben Murad szultán elfoglalta az országot. Saul abban reménykedett, hogy a mozlim védelme alatt elbújhat üldözői elől. Augusztus elején érkezett Nisbe, ahol az egyik zsidó kereskedő éppen segédet keresett maga mellé. Saul beállt segédnek hozzá.

A beköszöntő év januárjától a kereskedősegédként dolgozó Saul ügyességével kitűnt a többi zsidó közül, habár mérlegében nem igazán bízott meg a többi: észre lehetett venni, hogy a vevőket kisebb-nagyobb mértékben becsapta. Egyedül a főemberek voltak kegyesek hozzá, a nép azt rebesgette, nem véletlenül. Ibrahim kereskedő szemet hunyt Saul csalásai fölött, mivel a tisztességtelen haszonból maga is részesült. Ők ketten jól egymásra találtak:

*Gonoszságra készek a kezek, hogy jól vigyék véghez;
a fejedelem követelőzik, és a bíró fizetésre vár;
a főember is maga mondja el lelke kívánságát,
és összeszövik azt.**

Mik 7.3

Saul és Ibrahim együttes kereskedése szépen gyarapodni kezdett. Kihasználták nyelv- és helyismeretüket, gyertya-, bőr-és fakereskedésüket elkezdték fejleszteni fűszer-és aranykereskedés felé. Októberben Saul (mintegy

befektetésként) feleségül vette egy gazdag, haldokló zsidó kereskedő gyermekszülésre már képtelen, csúnya, egyetlen lányát, és így olyan vagyon fölött rendelkezett hamarosan, hogy Ibrahimnál is gazdagabbnak számított. Vagyonukat és vállalkozásaikat egyesítették, mert belátták, hogy mindkettőjüknek rossz lenne az, ha egymással versengnének, miközben valaki más pedig egy-maga szedné be a hasznot.

1392 tavaszára az új és közös vállalkozás jelentős vagyont termelt. Nem vették észre, hogy a szófiai aranykereskedőknek szemet szúrt a vállalkozásuk, és azt sem vették komolyan, hogy a nyáron kétszer kigyulladt a raktáruk. Saul csak aludni és enni járt haza, amivel sok keserűséget okozott feleségének, és egyre több megvetést szerzett magának.

1393. január közepén szófiai kereskedők jelentek meg Ibrahimnál, és oda hívták Sault is, aki éppen egy helybeli nem zsidó leánnyal töltötte kelles-perceit. A szófiai kereskedők megegyezést ajánlottak Ibrahimnak és Saulnak, amely szerint árura és területre osztanák fel a kereskedéseiket azzal, hogy a másik területén nem kereskednének. Ibrahim, aki értette a látogatás mögött megbúvó rejtett fenyegetést, ráállt az alkura, Saul azonban nem volt hajlandó megá-lapodni. Végül Ibrahim felelősséget vállalt arra, hogy Sault kordában tartja, és a szófiai küldöttek hazamentek. Ibrahim hosszú órákon át prédikált Saulnak:

*A gonoszt gonoszság öli meg,
és meglakolnak, a kik gyűlölik az igazat.**

* Zsolt 34.22

Annak ellenére, hogy Saul nem érdekelték az efféle prédikációk, Ibrahim heteken át magyarázta Saulnak, hogy ne tegye tönkre makacsságával azt, amit ketten viharos gyorsasággal megteremtettek maguknak. Saul azonban, aki nagyon elbízta magát végül szakított Ibrahimmal, és hagyta, hogy az Szófiába menjen és beszámoljon az eseményekről. Ibrahim ezekkel a szavakkal búcsúzott:

*A ki szereti a pénzt, nem telik be pénzzel,
és a ki szereti a sokaságot nem telik be jóvedelemmel.
Ez is hiábavalóság.**

* Préd 5,10

Szófiában Ibrahim nem tudta megakadályozni a szófiaiakat abban a döntésben, hogy Sault tönkre kell tenni, mivel senkire nincs tekintettel.

1393 júliusában Saul raktárai egyszerre gyulladtak ki, állatait ugyan-ezen az éjszakán megmérgezték. Amikor másnap Saul Ibrahimra támadt, hogy biztosan az ő keze van a dologban, az sírva kérlete, hogy ne bántsa őt, hanem menjen le Szófiába megegyezni az ottaniakkal. Saul a dühtől tajtékozva néhány nap alatt Szófiába ért, és a többi kereskedőre törte az ajtót. Miután Saul

kiüvöltözte magát, a legidősebb kereskedő, csak annyit mondott neki, hogy most még odébbállhat, ha azonban ezt nem teszi meg, akkor Nisben kihirdetik, Esztergomba pedig megüzenik, hogy Saul, a gyilkos hol és miként él. Végül így fejezte be:

*Bocsát az Úr te reád átkot, bomlást és romlást mindenben,
a mit kezdesz vagy cselekszel;
mígnem eltöröltetel és mígnem gyorsasággal elveszesz
a te cselekedeteidnek gonoszsága miatt, a melyekkel elhagytál engem.**

* 5Móz 28,20

Saul döbbenten hallgatott. A szófiaiak elétettek egy szerződést, amelyben minden kereskedelmi jogáról lemond, meglévő árukészletét átruházza, és kapcsolatainak a figyelmébe ajánlja őket. Mindezért cserébe kapott a szófiaiktól egy zacskó aranypénzt és némi útmutatást arra vonatkozóan, hogy mi történhet vele akkor, ha Nisbe visszatér. Saul úgy döntött, hogy nem tér vissza Nisbe, és azzal sem törődött, hogy a felesége így hiába várja majd vissza, és talán soha nem fog tőle elválni. Újra útra kelt.

Szeptember végén érkezett a mozlim fennhatóság alatt álló Nikápolyba. Az aranyból, amit a szófiaiktól kapott, vett magának egy kisebb házat, a többi pénzből (amit egy rejtekhelyről hozott magával) újra kereskedést nyitott: ismét gyertyával és bőrrel kezdett kereskedni. Néhány hónapig nagy gondokkal küszködött, alig volt mit ennie, aztán azonban újra ráköszöntött a szerencse, mert addig forgatta magát a zsidók között, mígnem hasznos tudásra szert nem tett: kiderült, hogy a Vidinben pénzkölcsönzéssel foglalkozó zsidó lebetegedett, nem tud visszamenni ügyeinek intézésére. Mivel Saul (legalábbis így tudták) nem volt családos ember, fiatal volt, gyors észjárású és behízelgő modorú, sikerült elérnie azt, hogy a betegeskedő pénzváltót beültette a nikápolyi kereskedésébe (mintegy biztosítékként), ő maga pedig felment Vidinbe a pénzváltó írásos megbízásával, hogy az üzletét ott vezesse, amíg az fel nem gyógyul.

Vidinben úgy érezte, hogy megtalálta a szerencsését. A városon nagyon sok utazó ment keresztül, ezeknek az erszényeiben sokfajta pénz lapult. Saul hihetetlen ügyességgel tudta ezeket a pénzeket az egyikről a másikra átváltani, ügyességének néhány hónap alatt híre ment, és egyre többen tértek be hozzá. Saul (okulva a korábbi tapasztalatokból) az elismert haszon felett csak alig – alig csalta meg az utazókat, azok pedig ezt a kis csalást elnézték Saulnak, mivel az a pénzváltást keleties módon kényelemben, fedett szobában, pihentető muzikaszó és hűsítő tea mellett végezte. Saul rájött, hogy Nikápolyban nyitott kereskedésére nincsen szüksége, ezért 1394 októberében hazamenet eladta azt, és betársult a még mindig betegeskedő, és elméjében egyre inkább hanyatló pénzváltó üzletébe, akinek fogalma sem volt arról, hogy Saul mekkora hasznot teremt az ő jogán, hiszen a korábbi nyereségnek megfelelő összeget

mindig hiánytalanul megkapta. Saul soha nem törődött azzal, hogy meglopja embertársait: mindig az kellett neki, ami tiltva volt, mert úgy tartotta:

*A lopott víz édes,
és a titkon való étel gyönyörűség!**

** Péld 9.17*

*És az én szívem titkon elcsábult,
és szájjammal megcsókoltam a kezemet.**

** Jób 31.27*

1395 tavaszán a pénzváltó meghalt Nikápolyban, és (sokak meglepődésére) a kereskedést a halála előtt néhány nappal egészében eladta Saulnak. Néhányan arról beszéltek, hogy a szerződés hamis volt. Mivel Vidin a mozlím és a magyar érdekek ütközőpontjában állt, és sok volt az ellenségeskedés, Saul visszatelepült Nikápolyba.

1395. szeptember végén Saul már mint Nikápoly egyik pénzváltójaként dolgozott, majd fél év múlva, már mint az egyik leghíresebb pénzváltója volt a környéknek, köszönhető a Vidinben kitalált pénzváltási módnak és szertartásnak.

Saul egészséges fiatalember volt, az asszonyoktól soha nem tartóztatta meg magát, híre ment annak, hogy néhány feslettebb erkölcsű asszonynak tőle született gyermeke. Hogy ebből mi volt az igazság, azt nem lehet tudni, de Saul senkinek nem árulta el a tarkóját takaró vörös folt létezését, nehogy azt mint apasági bizonyítékot ellene bárki bármikor felhozza.

1396. szeptember elején megérkezett Zsigmond magyar király seregével a város alá, hogy azt megostromolja. A városban először iszonyatos zűrzavar támadt, de néhány nap alatt mindenki elfoglalta a helyét, és várta az elkerülhetetlen csapást. Saul különösen érintette a támadás, mert mintegy úgy érezte, hogy őérte külön eljöttek, hogy visszavigyék Magyarországra, hogy törvényt üljenek felette.

Szeptember 12-én indult meg az ostrom. A városbelieknek elmondták, hogy követeket menesztettek I. Bajezid szultánhoz Konstantinápoly alá, hogy az jöjjön Nikápoly segítségére. Így történt. I. Bajezid szultán Konstantinápoly ostromát félbehagyta, és véres küzdelem után szeptember 28-án legyőzte a magyar király seregét. Nikápoly megmenekült, az élve maradottak örömnepet tartottak. Ekkor történt a baj. Az egyik zsidó, aki maga is megmenekült és boldogan táncolt, hangosan vetette oda Saulnak, hogy a magyarjai micsoda vereséget szenvedtek az oszmántól. Mivel ezt meghallotta Bajezid egyik kíme a sok közül, azonnal jelentette a táborban, hogy valószínű, hogy Zsigmondnak még maradt bent embere a városban. A szultán emberei nem ismerték Sault, akik pedig igazolni tudták volna, mind aludtak vagy mulatoztak, így történhetett meg, hogy Sault lefogták és kihurcolták magukkal a táborba.

Saul egy hétig volt a mozlím fogságában, mire hazaengedték. Mire hazaért, házáat Bajezid emberei kifosztották, értékeit elrabolták. Adósai, akikhez elment beszédni a pénzét egymás után kergették ki házaikból, mivel az egy hét alatt, amíg fogva volt, az a hír kelt róla, hogy a magyarok kéme volt és neki is köszönhető a sok életet követelő ostrom. E miatt az ostoba vád miatt az ostrom alatt meghalt egyik kereskedő fiai üldözőbe vették, ezért újra kénytelen volt elmenekülni azzal néhány zacskó arannyal, amelyet a kertjében nem találtak meg a fosztogatók. Kezdte magát úgy érezni, mint akinek semmi sem sikerülhet.

*Mert a fügefa nem fog virágozni,
a szőlőkben nem leszen gyümölcs,
megcsal az olajfa termése,
a szántóföldek sem teremnek eleséget,
kivész a juh az akolból,
és nem lesz ökör az istállóban.**

** Hab 3.17*

Október végén Saul már Philippopolisban éjszakázott, és itt döntötte el, hogy messze menekül Magyarországtól. Ezért néhány keserves hét gyaloglás után Szalonikibe tért be, oda, ahol kellően sok zsidó lakik, hogy fel ne tűnjék közöttük egy újabb. Szalonikibe elég sok magyarországi vándorolt ki az elmúlt évtizedekben, így attól nem tartott, hogy kapcsolatokat nem tud majd kötni.

Saul az utóbbi tíz évben most először imádkozott tiszta szívéből:

*És ha valaki feltámadna ellened,
hogy téged üldözzön és életed ellen törjön:
az én uramnak lelke az élőknek csomójába leend bekötve
az Úrnál a te Istenednél;
ellenségeidnek lelkét pedig a parittyának öbléből fogja elhajítani.**

** 1Sám 25,29*

Isten hallgatott, Saul álomba merült.

1397-1400

*Van hiábavalóság, a mely e földön történik; az, hogy vannak oly igazak,
a kiknek dolga a gonoszoknak cselekedetei szerint lesz;
és vannak gonoszok, a kiknek dolga az igazaknak cselekedetei szerint lesz;
mondám, hogy ez is hiábavalóság.**

**Préd 8,14*

Szaloniki közössége tarka képet mutatott. Hispán, német, morva, magyar és minden egyéb más területről bevándoroltak színesítették a képét, ezért aztán ez a sokszínűség a város lakóit állandóan mozgásban tartotta, és mindig történt valami olyasmi, amit meg lehetett tárgyalni. Sok rabbi is megfordult rövidebb vagy hosszabb időre a városban.

Saul csak egy aprócska pont volt ebben a forgatagban. Elbújni el tudott, de ezzel a városi magányt is megismerte. A magánya során kezdett sokat gondolkodni az élet dolgain, azon, hogy mi az amit ő rontott el, és mi az, ami a sorsa számlájára írható. Nagy gondban volt Istennel, nem tudta magát átadni a hitnek, ami abból fakadt, hogy állandóan kérdőre vonta az Urat, hogy miért ezt a sorsot adta neki. Mintha ő és az Isten egyenrangúak lennének, és beszélgethethének efféle dolgokról. Saul, ahogyan más esetben sem, nem volt képes arra, hogy életét kívülállóként szemlélje, ezért örökös elégedetlenség és nagy-ravágyás jellemezte. Úgy vélte, hogy az embereket kizárólag a pénz és a vagyon hatalma tartja össze, ezért az, aki a pénzt uralni tudja, uralni fogja az embereket is. Elveit még mindig nem adta fel:

*A gazdag és szegény összetalálkoznak,
mindkettőt pedig az Úr szerzi.**

* Péld 22.2

*A gazdag a szegényeken uralkodik,
és szolgálja a kölcsönvevő a kölcsönadónak.**

* Péld 22.7

Saul 1397 márciusában talált rá egy pénzváltóra, akinek ugyan nem volt szüksége segédre, de megtetszett neki a szép fiatalember, és megérezte szűkölködését. Jáfetről, a pénzváltóról, akik ismerték, tudták, hogy a férfiakat kedveli, ezért érdeklődve figyelték, hogy Saul mikor eszmél rá arra, hogy alkalmazásának oka a szép hajában rejlik, mintsem tudásában. Saul néhány hét múlva értette meg, hogy Jáfet gyengéden kíván közelíteni hozzá. Mivel maga mindig is a nőket szerette, a közeledést terhesnek érezte, ezt közölte is vele. Jáfettel való beszélgetések ráébresztették, hogy Jáfet az, aki a legjobban szenved a hajlama miatt, hiszen így vagy úgy, de kiközösítette őt a társadalom, ezért üldözöttsége okán sorstársaként kezdte kezelni őt.

Saul és Jáfet egymásra találtak, de az egymásra találás csak lélekben történt meg, noha mindenki más úgy vélte, hogy Saul Jáfet szeretője lett. Ezzel szemben Saul nagyon sokat tanult emberségből Jáfettől, az pedig feltöltődött életerővel az ifjú Saullal folytatott beszélgetések során. Nyár végére Saul és Jáfet felvirágoztatta a kereskedést, és olyan jó barátok lettek, hogy Jáfet végül azt is elmondta, hogy miért nem a nőkkel szereti a kedvét tölteni. Jáfet (aki egyébként másoknak életvidám arcát mutatta mindig), nehéz sorsban nőtt fel. Többszörösen tanúja volt a családjá pusztulásának és az emberi élet gyarlóságának, és igazságtalanságának. Végül, miután korábban megnősült, de felesé-

ge hamar meghalt, úgy döntött, hogy nem akarja, hogy utódai is végigmenjenek azokon a szenvedéseken, amelyeken ő ment végig, ezért elhatározta, hogy neki nem lesznek gyermekei. Ettől már csak egy apró gondolatra volt az, hogy ha már párt kell magának választania, akkor annak férfinak kellett lennie. Idővel aztán megszokta a férfiszerelmet, és nem akart változtatni az életén.

1397 végén Jáfetnek Chios szigetére kellett utaznia, ahonnan korábbi fiúszerelméről azt hallotta, hogy halálán van, és még egyszer látni kívánja Jáfetet. Így történt, hogy Saul 1398 januárjától egyedül folytatta Jáfet pénzváltását, miközben várta, hogy barátja visszatérjen.

Az év közepén levelet kapott Jáfettől, hogy nem tud visszajönni Szalonikibe, mert ápolnia kell barátját Eborlosban. Kérte Saul, hogy mindenét tegye pénzzé, és kövesse őt a szigetre, mert ott neki nincsen semmilyen megélhetése.

1398 őszére sikerült Saulnak Jáfet minden érdekltségét felszámolnia, és egy kisebb zsáknyi arannyal előbb Limnosra hajózott, majd onnan (mivel a sziget Genova fennhatósága alatt állt ekkor) genovai hajóval Chiosra. Az aranyat olvadt viaszba rejtette, gyertyát formált belőlük, és így sikerült veszteség nélkül minden pénzt eljuttatni barátjának. Maga is meglepődött azon, hogy a vagyonnal nem szökött meg. Eborlosban Jáfet boldogan ölelte magához Saul, és bemutatta őt gyengélkedő barátjának. Chioson Jáfet házat vett magának, és ott élt együtt barátjával és Saullal.

1399 tavaszán Jáfet barátja meghalt. Mivel Jáfet nem tudott abban a városban maradni, ahol ápolta és eltemette szerelmét, ezért Saullal együtt átköltözött előbb Lagadába, majd végül Karfasba. Itt újra pénzváltó üzletet indítottak, de alig volt bevételük, mivel Chiost leginkább a genovaiak látogatták, és nekik nem volt szükségük pénzváltásra. Az év végéig felemésztették Jáfet vagyonának felét, s úgy döntöttek, hogy átmennek Kandiába, amit a görögök Iraklionnak neveztek. Kandia Kréta szigetének egyik nagy városa, és egyben velencei kereskedelmi központ volt. Így abban reménykedtek, hogy újra felendülhet a vállalkozásuk.

1400 januárjában érkeztek Krétára, túlélve egy hatalmas téli vihart. Mivel Kandiában a zsidók letelepedését adókedvezményekkel és kereskedelmi kedvezményekkel próbálták elősegíteni, a két utazót szeretettel fogadták, és hamarosan már házuk és pénzváltó-műhelyük is lehetett. Augusztusban egy kerti ünnepségen, amelyet Jáfet és Saul rendezett a helybéli előkelőknek, Jáfet megismerkedett az egyik vendég unokatestvérével, egy Eli nevezetű alexandriai zsidó fiatalemberrel, akinek Alexandriában bőr-és sókereskedése volt. Eli és Jáfet hamarosan egy pár lettek, Saul pedig ismét mellőzöttnek érezte magát. A feszültséget fokozta az is, hogy Eli, teljesen alaptalanul állandóan féltékenykedett a szép termetű Saulra, és ezért nem is akart visszamenni Alexandriába. Mivel mind a pénzváltó műhelynek, mind pedig az alexandriai kereskedésnek igen sok veszteséget okozott ez a férfiszerelme, Jáfet és Saul megbeszélték, hogy ráveszik Elit arra, hogy cserélje el vállalkozását Sauléval, és ő

maradjon Kandiában Jáfettel, Saul pedig menjen le Alexandriába, és vegye át az ottani kereskedést.

Eli elfogadta az ésszerűnek tűnő javaslatot, és Saul könnyes búcsút véve Jáfettől 1400 októberében áthajózott Alexandriába.

*Fordítóán magamat látám a nap alatt,
 hogy nem a gyorsaké a futás, és nem az erőseké a viadal,
 és nem a bölcséké a kenyér, és nem az okosoké a gazdagság,
 és nem a tudósoké a kedvesség;
 hanem idő szerint és történetből² lesznek mindezek.**

* Préd 9,13

1400-1405

*Mert az élők tudják, hogy meghalnak; de a halottak semmit nem tudnak,
 és azoknak semmi jutalmok nincs többé; mivelhogy emlékezetük elfelejtetett.
 Mind szeretetők, mind gyűlöletők, mind gerjedezések immár elveszett;
 és többé semmi részök nincs semmi dologban, a mely a nap alatt történik.
 No azért egyed vígassággal a te kenyeredet, és igyad jó szívvel a te borodat;
 mert immár kedvesek Istennek a te cselekedetid!
 A te ruháid mindenkor legyenek fejérek,
 és az olaj a te fejedről el ne fogyatkozzék.**

*Préd 9,7-10

Saulnak sok idejébe tellett, amíg Eli által adott iratok alapján sikerült átvennie a bőr- és sókereskedést. Mikor azonban végzett a formaságokkal, élvezni kezdte az alexandriai életet, maga a város is izgalmasnak ígérkezett, másrészt Eli ismerősei, akiket más úton levélben tájékoztatott látogatni kezdték Sault. Volt közöttük olyan, akinek láthatóan az volt a feladata, hogy megtudakolja, hogy Saul szerelmes-e még Jáfetbe, másokat Eli arra kérhetett meg, hogy ha az általa nevelgetett kereskedés bukását észlelnék, azt jelezzék neki, és voltak olyanok, akik csupán Saul személyére voltak kíváncsiak, mivel Eli (amikor nem féltékenykedett) nagyon jókat írt róla.

Így történt, hogy 1401 tavaszára Saulnak már jelentős ismeretségi köre volt Alexandriában, férfiak, akikkel az idejét is szabadon töltötte. Kedvelt pihenőhelyük volt a Pharos, azaz a világítótorony, amelyet a világ csodái között tartottak számon, és amely ekkoriban már igen romos állapotban volt. A Pharost úgy száz és nyolcvan évvel korábbi földrengések rongálták meg, bejáratát már látni sem lehetett. Ez adta Saulnak és társainak az ötletet, hogy egyik délután, amikor csak kevesen jártak arrafelé, számtalan kötél segítségével megmásszák a torony maradékát, és elgyönyörködjenek az onnan kitaruló világ képében.

² történetből = véletlenül, tévedésből

Barátai segítettek Saulnak, hogy megfelelő nőtársaságot találjon magának, amikor csak szükségét érezte, és elvitték magukkal rokonaikhoz Rosettába, Buszirba, Bilbeiszbe, Damiettába és Fuszátba is. Amikor pedig Saul egyedül volt, leginkább a belső kikötőben üldögélt és leveleket írogatott Jáfetnek, amelyeket soha nem küldött el neki, nehogy Elivel vitába keveredjenek.

1402 nyarán Saul és barátai éppen egyikük el-Gizai rokonságához igyekeztek, hogy ott eltöltsenek néhány napot, miközben megújítják kereskedelmi kapcsolataikat. Amikor el-Gizába értek, Saul döbbsen állt meg a Szfinx előtt, lenyűgözte annak hatalmassága, kecsessége és megérintette az emlékezés szele. Elmesélte társainak az ő és atyjainak történetét, csak a gyilkosságról és a házasságáról nem tett említést. A társak csendben hallgatták, aztán elismeréssel szóltak arról, hogy Saul mennyi mindent tud a gyökereiről.

El-Gizában szépen teltek a napok, Saul megismerkedett a rokonlátogató barátja húgával, Mirjammal. Mirjam kivételesen szép és izgalmas nő volt, csak a bőre volt egy kicsit fehérebb színű, mint a testvéreié. Miután visszatértek Alexandrába, Saulnak nem ment ki a fejéből Mirjam, és így néhány hónap múlva megkérte barátját, hogy ha legközelebb megy haza, engedje meg, hogy ő is vele tartson, mert eleped a húga után.

1403 áprilisában érkeztek újra el-Gizába. A következő napokban Mirjam és Saul egyre többet beszéltek egymással, és kísértáltak a Szfinxhez. Amikor odaértek és lopva csókot váltottak, hirtelen lódobogást és kiáltozást hallottak. Elbújtak a Szfintól nem messze egy kis földhányás mögé. Éppen időben, mert hamarosan az uralkodó mameluk szultán katonái érkeztek a Szfinxhez, és azon kezdtek gyakorolni. Saul iszonyodva látta, hogyan rongálják meg a Szfinx testét. Néhány óra elteltével vége lett a gyakorlatnak, a mamelukok elvonultak.

Mirjam szülei már égen-földön keresték őket, és Saulra támadtak, hogy mit csinált az a lányukkal. Aztán végül Mirjam tette rendbe a dolgokat, elmondta, hogy a mamelukok elől bújtak el, és ezért késtek a visszatéréssel. Mirjam atya belátta, hogy lánya és Saul igazat beszélnek, és bocsánatot kért a gyanúsítgatásért.

Saul Alexandriában nem tudott már másra gondolni csak arra, hogy Mirjamot feleségül vegye. Lelkiismerete felébredt, és tudta, hogy amíg a korábbi házasságát fel nem bontja, addig Mirjamot el nem veheti, mert ezt a gyalázatot nem teheti meg a leánnyal.

Nehéz lelkiismerettel levelet írt Nisbe, hogy ha még él a felesége, akkor attól válasszák el őt. Közölte, hogy hajlandó lenne visszautazni a válásra, és, hogy gazdagon bocsátja el feleségét.

Mivel Saul nem tűrte jól a válasz miatti várakozást, 1404. januárjában leköltözött el-Gizába, és Mirjam bátyját (aki Alexandrában maradt) megkérte, hogy néha ellenőrizze, hogy mit csinál a segéde a kereskedésében. Januártól szeptemberig Saul a legnagyobb boldogságban élt el-Gizában. Mirjammal minden nap találkozott, aki továbbra is Sault kívánta férjéül. Mivel más megoldás nem volt, és nem akart tétlenkedni, Saul el-Gizában a földeken dolgozott. Mirjam nem értette, hogy Saul, aki ekkor már harminckét éves volt, miért nem kéri meg a kezét.

Október elején váratlanul hazaérkezett Mirjam bátyja. Félrehívta Saul, majd ökölrel az arcába csapott, és összeverekedett vele. Miután jól elverték egymást, Saul megkérdezte, hogy miért történt mindez. Mirjam bátyja az arcába vágott egy írást, amiben Saul felesége közli, hogy nem kíván elválni férjétől, és a válasz iránti kérelmét pedig összetépte és elégette, tehát arról senki nem tud rajta kívül. Azonkívül a feleség tudatta Saullal, hogy tudomása van egy másik Saulról, aki gyilkosság miatt menekült el Esztergomból pont akkoriban, amikor Saul Nisbe érkezett. A levelet a feleség Alexandriába küldette vissza, és azt Saul segédje adta oda Mirjam bátyjának, aki éppen Saul kedvében akart járni azzal, hogy ellenőrizte a kereskedést.

Saul a homokban maradt hanyatt fekvve. Barátja, aki legalább annyira szomorú volt, mint ő, megkérte Saul, hogy azonnal térjen vissza Alexandriába és felejtse el Mirjamot, és akkor ő is elfelejti mindazt, amiről ez a levél szól.

*Ezokáért ímé egybegyűjtöm minden szeretődöt,
kiknek kedves valál, és mindazokat, a kiket szerettedél,
együtt azokkal, a kiket gyűlöltél,
és egybegyűjtöm őket ellened mindenfelől,
és föltakarom mezítelenségedet előttök,
hogy lássák minden te mezítelenségedet.
És megítéllek téged a házasságtörő és vért ontó asszonyok ítéletével,
és véreidet kiontatom búsulásomban és féltő szerelmemben.**

* Ezék 16.37-38

Saul még aznap este visszaindult Alexandriába, üzletét eladta és elvándorolt Fusztaiba. Mirjamról többet nem hallott. Azt sem tudta meg, hogy Mirjam soha nem ment férjhez, mert mindig őt várta vissza. 97 évig élt, ebből 53 évet egyedül, magányosan el-Gizában, a Szfinx mellett egy kunyhóban.

*A mi volt, ugyanaz, a mi ezután is lesz,
és a mi történt, ugyanaz, a mi ezután történik;
és semmi nincs új dolog a nap alatt.**

* Préd 1,9

1406-1410

*És adjad a pénzt mind azért, a mit kíván a te lelked:
ökrökért, juhokért, borért és vidámító italért és mindenért,
a mit megáhít néked a te lelked, és egyél ott az Úrnak,
a te Istenednek színe előtt, és örvendezzél te és a te háznak népe.**

*5 Móz. 14,26

*És bizony, a bor is megcsal: felgerjed a férfiú és nincsen nyugalma; ő, a ki
tátja száját, mint a Seol, és olyan ő, mint a halál: telhetetlen, és magához ragad
minden népet és magához csatol minden nemzetet.**

**Hab 2,5*

Saul 1406. január közepén gazdag emberként érkezett Kairóba, amely az 1308 . évi hatalmas földrengés pusztítása után a mameluk szultánok keze nyomán gyönyörű, lenyűgöző várossá nőtte ki magát. Mivel jelentős zsidó közösség élt ekkor a városban, Saul bejelentkezett az előljáróknál, és bemutatta annak a barátjának az ajánló levelét, akinek a családjához már korábban többször is átjöttek Alexandriából Kairóba.

Kairóban Saul ott kezdte, ahol korábban sokszor abbahagyta: újabb kereskedést nyitott, amely a rendelkezésére álló vagyon és az ő ügyessége miatt hamarosan önfenntartóvá vált. Ami változott, az Saul volt. Mivel Mirjam nem lehetett az övé, és az ő elvesztése is egy újabb láncszem volt a súlyos emberi veszteségei sorában, elhatározta, hogy csak a testi élvezeteknek fog élni, nem törődik a másnapokkal és senki mással. Csak azt fogja fontosnak tartani, ami őt kényezteti, a többi pedig nem lesz érdekes. Így történt, hogy Saul hamarosan arról lett hírhedt a kairói zsidók között, hogy minden pénzét borra, szép ruhákra és nőkre költi, az ünnepeket nem tartja be, és néha becsapja a vele kereskedőket. Mivel azonban (és Saul ezt is érdekből tette) támogatta a zsidó szegényeket az előljárók útján, a zsidók megtűrték maguk között az élvhajhász fiatalembert.

1407 nyarától kezdve Saul háza lassan átalakult az ügyeskedők és csempészek találkozóhelyévé, egymásnak adták a kilincset, és Saul is azt vette észre, hogy maga is olyanná vált, mint azok, akiket beengedett magához. Mivel zúgolódni kezdtek az állapotok miatt, Saul vett magának egy másik házat Kairó nem zsidók lakta részén, és ott intézte ezután a sötét üzemeit, melyek révén igen rövid idő alatt, jelentős vagyonra tett szert. Saul még az sem zavarta igazán, hogy egyre többször támadták meg az utcán, és egyre – másra fenyegették meg azok, akiket átgázolt. Mindig csak ezt mondta:

*És ímé öröm és vígasság;
barmok ölése, juhok levágása, húsevés és borivás;
együnk, igyunk, mert holnap meghalunk!**

** Ésa 22.13*

Saul erkölcsstelen életet élt, és mégis, önző módon bízott abban, hogy az Úr nem hagyta el őt végleg:

*Mert bizonyára meg kell halnunk, és olyanok vagyunk, mint a víz,
mely a földre kiöntetvén, fel nem szedhető,
és az Isten egy lelket sem akar elvenni,*

*hanem azt a gondolatot gondolja magában,
hogy ne legyen számkivetve előtte az eltaszított sem.**

* 2Sám 14.14

Következő ősze Saul kénytelen volt nem hivatalos testőrséget fogadni maga mellé. A két ember, akik rá vigyáztak, éjjel és nappal állandóan a nyomában voltak, ennek köszönhetően végül komolyabb sérülések nélkül tudta tovább folytatni az életét. A bor, a pénz, a fogadások és a prostituáltak kitöltötték Saul mindennapjait. Nem törődött a vallással, nem zavarta, hogy kétszeresére hízott meg. Mivel a mameluk tisztviselők némelyikét lefizette, Saul megindult felfelé a mameluk közigazgatás számlátráján, és 1409 év elejére már a várost illető és fontosnak mondható döntések meghozatalában is részt vett, és augusztusban jelentős anyagi ráfordítással sikerült elérnie azt, hogy az egyik nagyobb és népszerű bordélyt a mamelukok elvegyék a tulajdonosától, és azt neki adják.

Ez azonban már sok volt a kairóiak szemében. Felbéreltek néhány vérbajos katonát, akiket jó sok pénzzel a zsebükben beküldtek a bordélyba azzal, hogy feküdjenek össze az összes lánnyal. Néhány hónapon belül a bordélytól elpártolt szinte mindenki, mert a betérők is betegek lettek. Ez után a bordély volt tulajdonosa elhíresztelte, hogy Saul a zsidókat akarta azáltal uralomra juttatni Kairóban, hogy lebetegíti a férfiakat. Ez már komoly vád volt, ami ellen nem lehetett védekezni, és amikor Saul fülébe jutott a híresztelés, tudta, hogy jóvátehetetlen hibát követett el mértéktelenségével. Megpróbált újabb tisztviselőket lefizetni, de azt nem tudta, hogy az ellenségei a háttérben nála többet ígértek arra az esetre, ha a tisztviselő jelenti feletteseinek a megvesztegetés gyanúját. Így történt, hogy Saul egymás után többször börtönbe vetették, majd pénz ellenében kiengedték azzal, hogy a házában várja meg a vele szemben indított vizsgálatok eredményét.

Saul egyre többet ivott, kötekedett és verekedett. 1410 elejére száználmas látványt nyújtott a néhány éve még a társaságok központjának számító Saulhoz képest. Barátai mind elfordultak tőle, és aki csak tehette, minden bűnét Saulra kente. Tavaszra Saul végleg börtönbe került, ahol azt kellett végigélnie, hogy vagyonát megvizsgálták, hitelezőit kifizették és a maradékot pedig elkobozták büntetésként. Mivel az ügyében döntést hozó tisztviselő lekötöztetése volt Saulnak, és tudta, hogy Saul még tud neki személyesen ártani akkor is, ha már semmilyen hatalma sincsen, úgy döntött, hogy Saul vagyonelkobzása elegendő büntetés az elkövetett bűnökért. Miután a döntés megszületett és Sault a börtönből előhozták, az ítélkező (amikor senki nem látta) egy zacskó aranyat adott Saulnak a végleges hallgatásáért, és azt tanácsolta neki, hogy menjen fel Jeruzsálembe megtisztulni, mert ha így folytatja, hamarosan elveszejtí magát.

Saul nem tudta, hogy mit tegyen. Felismerte, hogy minden nyomorúságát magának köszönheti, de nem volt ereje ahhoz, hogy ennek megfelelően

is cselekedjék. Még egyszer visszament Alexandriába, ahol a volt barátai már értesültek a viselt dolgairól, és nem látták szívesen.

Saul visszament utoljára Kairóba, majd útra kelt. Senkitől sem búcsúzott, kivéve kedvenc ágyasától, akinél az aranyainak felét otthagyta, mivel az gyermeket várt tőle. Meghagyta neki, hogy el ne mondja gyermekének, hogy ki volt az atyja, hazudjon inkább valami kedveset neki.

1410 júliusában érkezett Saul Jeruzsálembe. Mikor a kivett szobába betért valahonnan az agyából kipattantak a következő sorok:

*Annakokáért mondám az én elmémben:
bolondnak állapotja szerint lesz az én állapotom is,
miért valék tehát én is bölcsőbb?
és mondék az én elmémben: ez is hiábavalóság!
Mert nem lesz emlékezete sem a bölcsnek, sem a bolondnak mindörökké;
mivelhogy a következő időkben már mind elfelejtetnek:
és miképpen meghal a bölcs, azonképpen meghal a bolond is.
Azért gyűlöltem az életet; mert gonosznak látszék nékem a dolog,
a mi történik a nap alatt; mert mindez hiábavalóság,
és a léleknek gyötrelme!**

** Préd 2,15-17*

Ahogy a gondolatok átszaladtak az elméjén, abban a pillanatban azt hallotta az ablak alól egy embertől, aki a másikkal vitatkozott:

*Kicsoda olyan Isten, mint te,
a ki megbocsátja a bűnt és elengedi öröksége maradékának vétkeit?!*
*Nem tartja meg haragját örökké, mert gyönyörködik az irgalmasságban!**

** Mik 7, 18*

1410. július 15-én Jeruzsálemben megszólította az Úr Saul.

1411-1421

*Hogy szeressed az Urat, a te Istenedet, és hogy hallgass az ő szavára,
és ragaszkodjál hozzá; mert ő a te életed és a te életednek hosszúsága;
hogy lakozzál azon a földön, a mely felől megesküdt az Úr a te atyáidnak,
Ábrahámnak, Izsáknak és Jákóbnak, hogy nekik adja azt.**

5Móz 30,20

Saul Jeruzsálemben megszelídült. Negyvenedik életéhez közel ráébredt arra, hogy ő sem halhatatlan, és voltak olyan pillanatok is, amikor családra vágyott, de tudta azt is, hogy mivel feleségétől nem tudott elválni, a családala-

pítás számára lehetetlenség, hiszen senki nőt nem fog úgy maga mellé venni, hogy az azt gondolja, hogy egyedüli és törvényes feleség.

Mivel máshoz nem értett, itt is újra kereskedni kezdett, csekélyke pénzét viszonylag rövid idő alatt megtöbbszörözte. Annak ellenére, hogy távol akarta magát tartani az ügyeskedőktől, rájött, hogy az ő helyzetében minden lehetőséget meg kell ragadni, mert segítség és anyagi biztonság nélkül az ő korában nem válogathat az ember.

1411 végén keletről jöttekkel kezdett kereskedni. A kereskedők nagyon ravaszak voltak, ezért Saulnak kétszer olyan ravasznak kellett lennie, hogy azok be ne csapják. Akik az utcában laktak, csodálkozva állapították meg, hogy Saul kezelni tudta ezeket az örményeket (lehet, hogy csak örménynek hazudták magukat), mivel eddig mindenki csak rajtavesztett, ha velük került kapcsolatba. Akármennyire is igyekezett Saul, kénytelen volt kairói módszereit bevetni Jeruzsálemben is. Ahogy haladtak a hónapok, csak lassan engedtek fel körülötte az emberek, mert őt is mindenki haramiának tartotta, hiszen azt látták, hogy a rendes vevők mellett a kétes alakok is részesei Saul életének.

Saul 1412 nyarára annyira megerősödött, hogy a háza és üzlete mellett vett magának egy házat az arab negyedben is, és ott fogadta azokat a keletieket, akik szemet szűrtak a zsidóknak korábban. A mozlím negyedben Saul eleinte gyanakvással, majd szeretettel fogadták, bár ott sem örültek azoknak a kétes alakoknak, akik hetente többször megjelentek házánál. Mivel Saulnak elege volt a zsörtölődésből, vett magának egy házat Jeruzsálemen kívül, és 1412 decemberétől kezdve itt bonyolította le ügyleit.

Saulnak mindene megvolt. Elkezdett újra Isten Házába járni, felelevenítette az elfelejtett imádságokat, és igyekezett tisztán kereskedni.

*És ha a gonosztevő megtér minden vétékéből, melyeket cselekedett,
és megtartja minden parancsolatimat,
és törvény szerint és igazságot cselekszik:
élvén éljen, és meg ne haljon.**

* Ezék 18.21

1414 márciusa elejére kereskedett Gázával, Hebronnal, Beér-Sevával, Bét-Seánnal és Száfeddel. Saul leginkább Száfedbe szeretett menni, mivel ott nagyon sok zsidó élt, és szerette azt, ha zajlik körülötte az élet. Száfed bizonyos értelemben mozgalmasabb város volt, mint Jeruzsálem.

1415 februárjában éppen Bét-Seánba ment, amikor találkozott félúton egy magát Majmun ben Mósének mondó zsidóval, aki elmesélte neki, hogy az ő atyja, Móse Botarel Hispániában, Cisnerósban még 1393-ban, mint Mesiás lépett fel, és bukása után a családja kalandos úton ide menekült. Saul, aki eddig még soha nem hallott ilyesmiről, megütközve hallgatta Majmun ben Mósét, el nem tudta képzelni, hogy valaki azt állítsa magáról, hogy ő a Messi-

ás. Elgondolkodtatta a találkozás és arra jutott, hogy az Úrnak a szándékai valóban kifürkészhetetlenek, hogy ilyen dolgok előfordulhatnak. Ez a találkozás sarkallta arra Saul, hogy felszámolja az arab negyedben lévő lakását, és minden idejét a zsidók között töltsé azért, hogy jobban megérthesse az Isten szándékait vele.

Augusztusban váratlanul betoppant hozzá Majmun ben Móse. Saul látta, hogy Majmun „másféle” állapotban van, ezért megpróbálta őt kitessékelni, attól tartott, hogy a fiú az atyja nyomdokaira lépett és az ő házában akarja magát Messiásnak kikiáltani. Majmun ben Móse végül elment, de így szólt vissza Saulnak:

*Bizonyáságul hívom ellenetek ma a mennyet és a földet,
hogy az életet és a halált adtam előtökbe, az áldást és az átkot:
válaszd azért az életet, hogy élhess mind te, mind a te magod;**

* 5Móz 30,19

Saul elgondolkodott, hogy mit is akart ezzel mondani Majmun, de semmire nem jutott vele mindaddig, amíg aznap este be nem kopogtatott hozzá egy rongyos fiatal leány, akit zsidó fiatalok kergettek végig a negyeden. Segítségét kérte Saulnak, aki, amikor belenézett a lány szemébe látta, hogy elveszett: Mirjam és az anyja szeme nézett vissza rá.

Aminát (mivel így mutatkozott be a leány) elrejtette a padló alatt, mire az őt üldözők a házához értek. Mivel tagadta, hogy bárkit is látott volna, a zsidók tovább mentek, ő pedig előhúzza a rémült leányt. Amina elmondta, hogy Jemenben született zsidóként vándorolt be Palesztinába többedmagával, és azok a zsidók, akik üldözték erőszakoskodni akartak vele. Saul hitte is meg nem is, amit Amina mondott, de azért magánál tartotta, hagyta megtisztálkodni, enni adott neki, és hagyta lefeküdni. Mivel a lány álmában arabul beszélt, Saul tudta, hogy Amina hazudott neki, de furcsa módon nem haragudott érte, és másnap pedig úgy tett, mintha nem vette volna észre a lány esetlenségét zsidó dolgokban. Saul úgy döntött, hogy a szomszédok ne vegyék a szájukra őket, a háza melletti megüresedett egyik kis házat megvette Amina számára, aki odaköltözött, és el nem múló hálával gondolt nap mint nap Saulra, aki szolgálataiért semmit nem kért tőle cserébe.

1416 nyarára Saul és Amina közel kerültek egymáshoz. A lányt régi ismerősnek hazudták, így a zsidók nem törődtek vele többet. Lassan szerelem bontakozott ki közöttük

1417 tavaszán Saul újra vett egy házat az arab negyedben, amely közelebb volt a városon kívüli házához, és néha ott aludt. Májusban megkérte Amina kezét, aki egyrésztől nagyon boldog volt, mert szerelmes volt a zsidó férfiba, másrésztől pedig gondban volt, hiszen nem vallotta be Saulnak, hogy ő nem zsidó, és így érvénytelen lesz a házasságuk. Ráadásul, ha gyermekeik is lesznek, azok sem zsidók nem lesznek (mivel anyjuk nem zsidó), sem pedig

mozlimok (mivel atyjuk nem mozlim). Végül az érzelmek döntöttek, és 1417. június 6-án Saul és Amina megházasodott Jeruzsálemben. Amina még éppen nem töltötte be a tizennyolcadik életévét. Azt nem tudta, hogy a házasságuk nem csupán az ő részéről érvénytelen, hanem Saul részéről is, aki nem vált el a feleségétől.

Boldog napok voltak ezek és boldog évek következtek. Aminán egyre kevésbé látszottak a fogyatékoságok, és teljesen zsidó asszonyként élte az életét Saullal Jeruzsálemben. A szomszédos házat, amelyet Saul korábban Aminának vett egybeépítették Saul házával, és így egy tágas, szép otthont tudtak maguknak teremteni.

1418. szeptember 1-én megszületett Malachi ben Saul, akit szülei hatalmas örömmel fogadtak. Saul az Írást idézte, amelyet már évezredek óta sok atya idézett fiának születésekor:

*Amaz Angyal, ki megszabadított engem minden gonosztól,
áldja meg e gyermekeket, és viseljék az én nevemet
és az én atyáimnak Ábrahámnak és Izsáknak nevét,
és mint a halak szaporodjanak e földön.**

*1Móz 48,16

Saul és családja boldogan éltek Jeruzsálemben. Saul igyekezett megszabadítani magát az ügyeskedőktől, de ez sokkal nehezebben ment, mint gondolta volna.

1419 nyarán Amina újra várandós lett Saultól, a fiúgyermek meg is született 1420-ban, és a Reuven nevet kapta.

1421 nyarán Saul összeveszett néhány veszélyes kereskedővel Jeruzsálem melletti házában, mivel azok nem akarták megengedni neki, hogy feladja a velük való kereskedést. Saul augusztus elején eladta a házat, és visszaköltözött Jeruzsálembe. Augusztus 10-én délután, miután Malachival és Reuvennel játszadozott egy jót, Saul átment az arab negyedben lévő lakásába, hogy onnan is felszámolja a készleteit. A lakásban régi társai vártak rá és súlyos rudakkal agyba-főbe verték. Amina talált rá este, amikor már elindult a keresésére. A vérbe fagyott Saul megölelte feleségét, aki látta, hogy Saul menthetetlenül meg fog halni, ezért sírva kérte a bocsánatát, és elmondta, hogy ő nem zsidó, hanem mozlim, Bagdadból menekült el, mert hercegi családját unokatestvérei egy heves vita során egészében kiirtották, és csak ő maradt meg. Akik üldözték, amikor befogadta őt Saul, azok sem zsidók voltak, hanem a bagdadi család bérencei. Elmondta, hogy valójában Amina Fad'lallahnak hívják, és nagyon szégyelli, hogy ennek így kellett kiderülnie.

Saul bólintott, és elmondta Aminának, hogy tudta: mozlim nőt vett törvénytelenül feleségül. Utolsó erejével megeskette Aminát, hogy ha ő akár túléli a sebesülését akár nem, az Írás szerint fogja a fiát nevelni, és elmeséli neki az élete és családja történetét:

*Mostan azért esküdj meg énnékem az Istenre itt,
hogy sem én ellenem, sem fiam, sem unokám ellen
álnokságot nem cselekszel,
hanem azzal a szeretettel, a melylyel én te irántad viseltettem,
viseltetel te is én irántam és az ország iránt,
a melyben jövevény voltál.**

** 1Móz 21, 23*

Saul boldogan halt meg, mert hallani vélte Amina esküjét. Testét Jeruzsálemben temették el. A temetőben úgy kellett összefogdosni néhány férfit, hogy vegyenek részt a temetésen, mivel senki nem jött el a barátok közül, hiába hívta el őket az özvegy.

Amina a temetés után a sír felett így kesergett:

*Mit használ vérem, ha sírba szállok?
Dicsér-e téged a por;
hirdeti-e igazságodat?**

** Zsolt 30.10*

14.

MALACHI BEN SAUL (1418-1488)

1421-1449

Allah Istenem

Mohamed Próféta

Korán a könyvem

Iszlám a vallásom

Kábám az imairányom.

** Reggeli ima az Iszlámban*

Miután Saul Jeruzsálemben eltemették, Amina magára maradt a két gyermekkel: Malachival és Reuvennel. Védtelennek érezte magát, félt, hogy előbb vagy utóbb ki fog derülni, hogy nem zsidó, és akkor el fogják őket úzni a városból. Saul halála után néhány héttel Amina úgy határozott, felszámolja a családi vagyont Jeruzsálemben, és megpróbál Drinápolyba menni, ahová tudomása szerint egy unokatestvére menekült a bagdadi vérengzés után. Miután a vagyont áron alul értékesítette azoknak, akik nem kérdezősködtek sokat, 1421. október közepén a két kicsi gyermekkel hajóra szállt, és Ciprus, Rodosz érintésével Gallipoliba ment, majd onnan a Marica folyón felment Drinápolyba, ahová végül 1422 februárjának végén érkeztek meg. Néhány napos keresgélés után megtalálta unokatestvérét (aki már férjnél volt), aki boldogan fogadta be gyermekeivel együtt. Mivel maga is mozlim volt, és unokatestvére családja is az iszlám szerint élt, a két gyermeket új néven mutatta be nekik: Malachiból Mohamed, Reuvenből pedig Iszmail lett. Amina néhány hónap elteltével már nem beszélt álmában héberül, nagy megnyugvására unokatestvérének, aki nem tudta hova tenni ezt a dolgot, mert Amina azt mondta az érkezéskor, hogy mozlim volt a férje. Azt, hogy a kis Mohamed miért mondta magáról a kezdeti időkben, hogy Malachinak hívják, Amina azzal magyarázta, hogy Jeruzsálemben a zsidóktól nem messze éltek, és a kisfiút ők becézték Malachinak, és ez nagyon tetszett a gyerekeknek. A kezdeti gyanakodás lassan elcsitult, ehhez hozzájárult, hogy Drinápolyban ebben az időben járványok törtek ki, és ezért az emberek kerültek egymást. Fél év múlva pedig, amikor a város megszabadult fertőző terhétől, a kis Mohamed anyja folyamatos és erőszakos tanításai következtében elfeledte korábbi nevét. Ezek után Mohamed és Iszmail mozlim nevelést kapott anyjuktól és a néhány fős rokonságtól. Mivel Mohamed Drinápolyba érkezéséig csak a zsidók nyelvén beszélt, ezért Amina (ezzel téve némileg eleget Saulnak tett esküjének) meghagyta Mohamedet kétnyelvűnek, és mindkét nép nyelvén beszélt hozzá. A rokonait azzal nyugtatta meg, hogy csak a gyermek javára válik, ha ismeri a zsidók nyelvét. Tizen éltek egy házban, Amina és két fián kívül még heten.

1422. szeptember elején, amikor Mohamed betöltötte a negyedik életévét, a rokonság jelenlétében megtartották a körülmetélési ünnepséget, amely során megtanítják a Koránból az első leckét a gyermeknek. Azt a tényt, hogy Mohamed és Iszmail már körül voltak metélve, Amina azzal magyarázta, hogy Jeruzsálemben olyan betegséget kaptak, amelyet csak a körülmetéléssel lehetett gyógyítani. Amina sógorai hitték is meg nem is, amit hallottak, de végül is idézték a Koránból az ekkor használatos szöveget:

„Allah, a könyörületes és az irgalmas nevében.

- 1. Olvasd: Urad nevében, Aki meg teremtett,*
- 2. S megteremté az embert alvadékból.*
- 3. Olvasd: S Urad a legnemesebb,*
- 4. Ki a tollal tanít,*
- 5. S megtanítja az embert arra, mit nem tudott.”**

**Korán 96. Szúra: 1-5
„Az alvadék”*

Így történt, hogy Mohamed 1422 telétől kezdve a Koránt tanulta, csak úgy, mint a többi mozlim gyermek. Arra, hogy zsidó volt az apja, nem emlékezett, csak azt tudta, amit mondtak: Ibrahimnak hívták, és Jeruzsálemben halt meg. Mohamed azon kérdésére, hogy miért kell neki zsidóul is beszélnie, az anyja azt felelte, amit a többieknek is: hogy amíg Jeruzsálemben éltek, szomszédaik zsidók voltak, és akkor tanulta meg a nyelvet, amelyet érdemes megőriznie.

Ebben a kis közösségben élt Amina egy gyerekkora óta betegeskedő távoli unokafivére, Husszein is, aki egy másik hercegi ágról származott. Amina terve az volt, hogy visszatér Bagdadba és gyermekeit visszahelyezi örökségükbe, esetleg még trónra is segítheti őket, ha későbbiekben úgy adódik a helyzet. Természetesen tudta, hogy ez a vágya teljesíthetetlen, de csak ez a tudat tartotta benne a lelket. Mivel atyai (és még inkább mozlim) hercegi vérre volt szüksége terve végrehajtásához, hozzáment Husszeinhez, aki viszont fél éven belül meghalt. Husszein halála után az özvegy egy írástudó, és megbízható mozlim segítségét kérve írt Bagdadba, és tájékoztatta a családjá befolyásos híveit, hogy a férje, Husszein herceg meghalt, és ő itt maradt két fiával. Elküldte Husszein gyűrűjét levelének bizonyosságául. Senki nem tudott mesterkedéseiről, Amina pedig arra számított, hogy későbbiekben a még élő hat rokonát Allah segítségével senki nem tudja majd tanúként felhozni ellene: hatukból hárman hetven évüket betöltötték, a negyedik megvakult még Bagdadból való menekülésük alkalmával, unokatestvére és férje pedig egyáltalán nem érdeklődött a világ dolgai iránt. Aminának megvolt tehát a reménye arra, hogy Bagdadban elhiszik a meséjét.

Mohamed és Iszmail ellentétei voltak egymásnak. Iszmail nem beszélt a zsidók nyelvét, ezért kizárólag a mozlim gyerekekkel érintkezett, Moha-

med pedig, aki már gyermekként is tolmácskodott apróbb baksisért a zsidók és mozlímok között, sokkal nyitottabban élt, mint öccse.

1425 nyarán a hét éves Mohamedet örömmel töltötte el, hogy anyja új-
raházasodott, és hozzáment egy Ali nevű arabhoz, aki Tuniszból érkezett Dri-
nápolya, mint kereskedelmi utazó. A férfi a meséivel állandóan szórakoztatta
Mohamedet, aki hamarosan megkedvelte az eszes és kedves pótapát.

Drinápoly ebben az időben nagyon zsúfolt város volt, a kereskedők szin-
te ölték egymást a jobb helyekért a piacon, ezért az újonnan jövőknek nagyon
nehéz dolguk volt, ha egyszerre akartak letelepedni és kereskedni is. Amina, aki
ekkor még csak huszonhat éves volt, Ali nehézségeit látva elhatározta, hogy a
szűkös drinápolyi lakásukat feladják és visszatelepедnek Tuniszba, ahol Ali ha-
talmos háza és szép vagyona várta őket. Titokban beszámolt bagdadi ismeretlen
jóakaróinak, hogy a hercegek milyen szépen fejlődnek, és vágyakoznak vissza
házjukba. Választ persze eddig nem kapott, és maga sem nagyon hitte, hogy le-
velét (ha egyáltalán eljutott Bagdadba) valaki komolyan is veszi.

Októberben Ali, Amina és a két gyermek Gallipoliból áthajóztak Tu-
niszba, hogy új életet kezdjenek. Tuniszban Ali háza valóban jóval kényelme-
sebb életet biztosított a családnak (ahol hamarosan megszületett az első fél-
testvér), ezért Mohamed megpróbálta elfogadni az új helyzetet, bár nagyon hi-
ányoztak neki drinápolyi pajtásai.

1426 tavaszától kezdve Ali is hasznát vette Mohamed nyelvtudásá-
nak, mivel a csekély számú, de kereskedelmileg annál fontosabb zsidó közös-
ség tagjai sokszor igénybe vették a kis mozlím fiúcska nyelvtudását, ha nem
értették a mozlímokat. Mohamed ekkor már nyolc éves volt, eleven és értel-
mes gyermekké cseperedett. Tarkóján húzódó vörös foltján kívül mindennel
meg volt elégedve az életben, atyja hiányát szinte elfeledtette Ali kedvessége.

1427 második felében Mohamed elkísérte Alit egy hosszú és veszélyes
útra. Algír, Oran és Fez érintésével hosszú hónapok alatt jutottak el Tangerbe,
ahol Ali marokkói kereskedőkkel találkozott. Az utazás nagyon tetszett Moha-
mednek, és megfogadta, hogy ha teheti ő is karavánutakon fogja majd vezetni
tevéit. Tangerben Mohamed találkozott zsidókkal is, akik Hispániából próbál-
tak átvándorolni gyalogszerrel Palesztinába. Mohamed el nem tudta képzelni,
hogy hogyan lehet gyalogosan megtenni ekkora utat.

1428 januárjában Mohamed még mindig Tangerben volt, és arra vár-
tak, hogy Lisszabonból behajózzon Ali öccse, aki sokféle árut hozott magával.
Amikor megérkezett Ali testvére, Ali eladta tevéit, és a hatalmas mennyiségű
áruval megrakodva Dzsebel Tariknál hajóra szállt Mohameddel, majd a tenge-
ren megindultak visszafelé, Tuniszba.

Szerencsésen kereskedtek, és a családban már öt gyermeket neveltek
a szülők. Amina feszülten figyelte a híreket keletről, hogyha kell, azonnal in-
dulhasson Bagdadba, de semmi biztató hír nem érkezett hozzá.

1433 februárjában Alit megharapta egyik tevéje és a sebe elfertőző-
dött, és hosszú heteken át tartó kínlódás után meghalt. Amina harmincnégy

évesen ismét megözevegyült. Mivel Ali tudta, hogy nem fogja túlélni a fertőzést, minden vagyonát eladta, és azt Aminának adta azzal, hogy menjen vissza az öt gyermekkel Drinápolyba a családjához, mert Tuniszban nem lesz, akire támaszkodhatnak. Május végén érkezett meg Amina Mohameddel és testvéreivel Drinápolyba. Alitól megörökölt pénzen sikerült egy tágas házat vásárolniuk, ahol a gyerekek is mind jól érezték magukat.

1434. és 1438. között Mohamed szorgalmasan járta az iskolákat, onnan lehetett messziről megismerni, hogy hatalmas, vörös színű gyöngyszemekből felfűzött meszbaha lógott a nyakában. A kilencvenkilenc gyöngyszem segített a prófétai hagyományban ajánlott fohászzkodások számontartásában. Hal-
kan mormolgatta harmincháromszor: *szubhána Allah*, majd harmincháromszor *alhamdulillah*, s újból harmincháromszor *Allah akbar*, befejezésül egyszer a végén hozzátette: *lá iláhá illalláh*.

1439-ben Amina újra megházasodott, egy konstantinápolyi arab férfi, Juszuf vette feleségül, aki egy évig udvarolt neki. Juszuf hatvan éves volt már ekkor, és elmondása szerint nemrégiben veszítette el feleségét. Mivel Juszuf egészségével bajok voltak, Mohamed felhagyott a tanulással és a drinápolyi kereskedésével, és 1440 őszén Konstantinápolyba ment átvenni mostohaapja bizánci uralom alatt jól működő kereskedését. Mohamedet lenyűgözte Konstantinápoly nagyszerűsége, de egyben elborzasztotta a város elhanyagoltsága, pusztulása, amely az elmúlt századok kegyetlen ostromainak volt köszönhető. A következő három évben felvirágoztatta a kereskedést, jó modorának, éles eszének, tisztességes üzleteinek köszönhetően pedig széles ismeretségre tett szert.

1444 tavaszán megismerkedett a helybeli zsidókkal, akikkel tisztességes üzleteket tudott kötni, és ebben nagy szerepe volt a nyelvtudásának. Kedvelt kereskedőtársaival naphosszat vitázott hittételeken. Elmondta a zsidóknak, hogy az Iszlám számára legfőképpen békességet és alávetést jelent. A mozlimnak békességben kell lennie önmagával és környezetével, és alá kell vetnie magát Allah parancsolatainak. Amikor a zsidók megkérdezték, hogy ugyan mondja már meg nekik, micsoda isten ez az Allah, akkor elmondta, hogy a szó maga „egyetlen istent” jelent. A zsidók erre azt felelték, hogy az ő istenük is egyetlen isten, tehát lehetséges, hogy ugyanarról beszélnek. Mivel a zsidók a maguk Írásából idéztek neki, Mohamed a Koránból idézett, hogy megvilágítsa Allah lényét:

Allah, a könyörületes és irgalmas nevében.

1. *Mondd: „Ó Allah az Egyetlen;*
2. *Allah az örökkévaló!*
3. *Nem nemzett és nem nemzetett.*
4. *És senki nem fogható hozzá.”**

* Korán 112. Szúra, 1-4
„Az őszinte hit”

Máskor a zsidók azzal kérkedtek, hogy ők Isten Kiválasztott Népének gyermekei, mire Mohamed azzal felelt, hogy az Iszlám pedig mindenkit befogad, ezért szükségszerűen hatalmasabb vallás a zsidókénál. Néha keresztények is bekapcsolódtak a hitvitába Jézus személyével kapcsolatban, akikkel Mohamed azzal került összeütközésbe, hogy hite szerint Jézust nem ölték meg a kereszten és meg sem feszítették, hanem az felemeltetett az Égbe. Kedvelt vitatémája pedig az volt, ami mind a keresztényeket és mind a zsidókat magyarázkodásra készítette, miszerint a Korán tagadja azt, hogy az emberek Éva bűne miatt kerültek volna ki a Paradicsomból. Mohamed élvezettel magyarázta, hogy a Korán azt mondja, hogy a felelős sokkal inkább Ádám volt, akinek azonban Allah, irgalmassága révén megbocsátott, ezért az embereket nem sújtja Ádám bűneiért.

1445. és 1447. között Mohamed többször járt Drinápolyban anyjánál és testvéreinél, akik mindig arra kérték, hogy vegyen magának feleséget és Allah dicsőségére nemzzen sok gyermeket. Mivel Mohamedet teljesen lekötötte a kereskedés és a hitéleti ügyekben való buzgólkodás, úgy döntött, hogy harmincéves korában elzarándokol Mekkába, és majd csak azután keres magának feleséget. A zarándoklatra régóta vágyott, hiszen meg van írva:

"Az emberek kötelessége Allahhal szemben a zarándoklat a Házba - amennyiben ennek szerét tudják ejteni.

Aki hitetlen, az maga vallja kárát.

Allah senkire sem szorul a teremtményei közül."

**Korán 3. Szúra:97. (részlet)*

„Imran nemzettsége”

1448-ban Mohamed elment egyedül a zarándoklatra. Magára öltötte a két, varrás nélküli lepedőből álló ihrámot, és megkezdte a zarándoklatot, amelynek során a zarándok Istenre koncentrál, hogy tökéletesen elvégezze a zarándoklatot, háttérbe szorítva családját, javait és a mozlim testvériséget ünnepli magában.

Mohamed a zarándoklatot teljes révületben tette meg. Hétszer körbejárta a Kába szentjét, majd ugyancsak hétszer oda és visszafutott Szafa és Marwa dombjai között annak emlékére, hogy Hágár kétségbeesetten keresett vizet fia, Iszmail számára. Ezek után ivott a Zemzem forrásból, amelyben végre megtalálta azt a vizet Hágár, amivel megmenthette fiát. Ezután átment Minába. Mohamed ezután is folytatta a zarándoklatot, a következő napokban az első napkelte után kiment az Arafát síkságra, ahol déltől alkonyatig Allahhoz imádkozott, majd átgyalogolt zarándoktársaival Muzdalifára, ahol éjszaka imái végeztével huszonegy kavicsot gyűjtött. Másnap reggel újra Minába ment, ahol megkövezte a három kőoszlopot annak emlékére, hogy Iszmail elutasította a Sátán kísértéseit, hogy megtagadja atyjának az engedelmességet. Végezetül Mekkába ment, ahol az Id Al-Adha ünnepen birkát áldozott annak emlékére, hogy Ábrahám isteni parancsra fel akarta áldozni Hágártól való fiát, Iszmaelt (nem, mint ahogy azt a zsidók könyvei mondják: Izsákot), de azt Is-

ten az utolsó pillanatban báránnyra cserélte fel. Ezután megborotváltatta a fejét, hajától megszabadulva immár hadzsivá vált, majd levetette az ihrámot és végül újra búcsúzólag körbejárta hétszer a Kába szentélyét.

1149-ben a *hadzsi*, azaz zarándoklatát teljesítő Mohamed az első mekai zarándoklatáról büszkén tért vissza Konstantinápolyba. Elhatározta, hogy családot alapít, és hithű mozlimként fogja életét leélni. Minden adott volt hozzá, Mohamedre Allah napja ragyogott.

1450-1460

"162. Mondd: az istentiszteletem, az áldozatom, az életem és a halálom Allahot illetik, a Teremtmények Urát.

163. Nincs társa néki. Ennek megvallására szólítottam föl és én vagyok az elsők között akik alávetik magukat Allahnak."

** Korán 6. Szúra, 162-163
„A jószágok”*

Mohamed a zarándoklata után még buzgóbban hitt Allahban, mint addig: a zarándoklata során sok csodás tapasztalásban volt része.

1450-ben Mohamed megismerkedett Musztafával, aki számtalan érdekességet mesélt a keleti országokról, mivel azokon keresztül járt félig kereskedelmi, félig pedig a mamelukok szolgálatára rendelt követi útjait. Mesélt Mohamednek az örmények, az azeriek, kurdok, perzsák és más népek életéről, akik között hosszabb ideig élt, és akiknél bizonyos ozmán érdekeket próbált egyengetni, bár ezek az országok néha igen messze estek a megbízók területeitől. Mohamed sejtette, hogy Musztafa kereskedő-kém lehet, de lenyűgözte őt műveltségével és történeteivel, és így nem törődött nyugtalanító gondolataival. Azt azonban sem ő, sem Amina nem sejtette, hogy Musztafát a bagdadi befolyásos családok küldték Mohamedhez, hogy kivizsgálja: a herceg valóban az-e, akinek az anyja mondja, és valóban tudatában van-e származásának, mert Juszuf, akit ugyancsak ők küldtek Aminához sok évvel ezelőtt, soha nem adott világos választ kérdéseikre: úgy tűnt, hogy Juszuf úgy megszerette feleségét, hogy visszatartja a fontos kérdésekre a választ. Aggodalomra adott okot Bagdadban az, hogy Huszszainról, (akit Amina Mohamed apjaként nevezett meg) gyermekkorában az udvari orvos olyan megállapításokat tett, amelyből nemzőképtelenségére lehetett következtetni. Musztafa megállapította, hogy Mohamed erősen hasonlít Aminának meggyilkolt apjára, megállapította, hogy hithű mozlimként a Korán szerint él, de azt is, hogy fogalma sincsen hercegi származásáról. Musztafa azt az utasítást kapta, hogy maradjon Mohamed mellett, figyelje a sorsát, és álljon készen arra, hogy a fiút Bagdadba kísérje. Juszuf sem tudta, hogy őt is figyelik.

Musztafa egész évben hivatalos ügyeket intézett Konstantinápolyban, és év végén, amikor már valóban mély barátságban élt Mohameddel, el-

mondta neki, hogy néhány éven belül Konstantinápoly végső bevételére fognak készülni a mozlímok, úgyhogy jobb lenne, ha Mohamed ezt figyelembe véve alakítaná tovább az életét. Mivel Mohamedet nagyon érdekelte az, hogy Musztafának honnan vannak ilyen jó értesülései, Musztafa 1451 tavaszán bemutatatta őt néhány embernek, akik mind a mozlím befolyást voltak hivatottak erősíteni Konstantinápolyban. Ezek az emberek szintén Bagdadból jöttek, és a feladatuk az volt, hogy a konstantinápolyi eseményekről értesítsék az otthon maradottakat.

Mivel Mohamed még mindig nem talált kedvére való feleséget, és egyedüli kötődése a városhoz a kereskedés volt, megkérte Musztafa embezeit, hogy keressék meg őt, ha Allah dicsőségére elősegítheti a törekvéseiket. Musztafa ezután átment Rodoszra valamilyen hivatalosnak mondott ügyben, Mohamed pedig visszatért hétköznapi életéhez.

1451 augusztusában érkezett a hír anyjától, hogy Juszuf meghalt, és Mohamedre hagyta a kereskedést. Az örökség ellenére Mohamed rövid időn belül pénzzavarba került, ezért a városban ismét megjelenő Musztafához fordult segítségért, hogy hátha be tudna lépni ő is abba a szolgálatba, amiben az tevékenykedett. Mivel Musztafa intézte el nem kevés anyagi áldozattal azt, hogy Mohamednek megélhetési gondjai legyenek, megkönnyebbülve színlelt meglepetést, és boldogan ajánlotta fel a segítségét.

Musztafa tanácsára Mohamed eladta a megörökölt kereskedést és áruit, adósságait kifizette, majd 1452 decemberében lement Kairóba, hogy találkozzon néhány befolyásos emberrel, akik megbízható ügynököket kerestek. Amina, aki ekkor már ötvennégy éves volt, kétségbeesetten újabb levelet írt Bagdadba, választ sürgetve, mivel soha nem kapott egyetlen visszajelzést sem, és úgy érezte, hogy fogytán van az ideje, nem tudja beteljesíteni magának tett ígérését.

1453 márciusa végén Mohamed Konstantinápoly mellé, II. Mohamed szultán táborába érkezett, Musztafa is vele volt. Április 7-re a szultán csapatai elfoglalták állásaikat a tengeren, majd néhány nap várakozás után lőni kezdték a falakat. 21-én Mohamed ott volt, amikor a szultán flottáját átvitték az Aranyszarvba. Ekkor már mindenki tudta, hogy a városban legfeljebb nyolcezer védő állt szemben százötvenezer ostromlóval, ezért biztosnak tűnt a győzelem. Május elejére azonban az ostromlók lelkesedése alábbhagyott. A vezérek többsége az elvonulásra szavazott, de a szultán hajthatatlan volt és megígérte a katonáknak, hogy a város bevétele esetén három napig teljesen büntetlenül fosztogathatnak és rabolhatnak kedvükre. A szultáni ígéret hatott, és május 29-én a város az ostromlók kezére került. Ekkor tudta meg Mohamed is, hogy a bizánci császár, Konstantinosz is meghalt az ostrom alatt.

Mohamed a rendfenntartásban kapott szerepet ezekben a napokban, és iszonyattal töltötte el amit látott: vérengző, kegyetlenkedő, erőszakoskodó, fosztogató csőcselék lepte el a várost, voltak közöttük ostromlók, és ostromot elszenvedő katonák, jövevények. A Korán szavaival vigasztalta magát, miközben a halottakat szedette össze az utcákon:

"Allahé mindaz, ami az egekben és a földön van, avégett,
 hogy megfizessen -tetteik szerint- azoknak, akik rosszat cselekedtek,
 és azoknak, akik jót cselekedtek, a legjobb tettük szerint fizessen."*

* Korán 53. Szúra, 31.
 „A csillag”

A három vérengzéssel teli nap után a szultán hirdetményekkel fordult a legyőzöttekhez. A hirdetménynek a zsidókhoz írott szavait Mohamednek kellett megfogalmaznia, mivel úgy tartották, hogy ért az ilyesmihez. Néhány zűrzavaros nap elteltével Mohamed fontos feladatot kapott: a szultán által főrabbiá kinevezett Kapsali Mózzsal kellett találkoznia. Mivel ezt a zsidót a szultán tanácskozásaira is meghívta a muftival és a patriarchával együtt, nyilvánvaló volt, hogy a zsidókra különös figyelmet fordít. A szultán Mohamedet, mint többnyelvű hithű mozlimot küldte Kapsalihoz tolmácsolni. Így történt, hogy Mohamed júniustól szeptemberig a főrabbi tolmácsa lett, és fül-tanúja volt a rabbi befolyása növekedésének, hiszen ő fordította le neki a tárgyalások során, hogy az a szultántól megkapta az adókivetés és behajtás jogát, és büntető hatalmat is szerzett a zsidókkal szemben.

Kapsali Mózes közelsége Mohamedben furcsa érzéseket keltett. Ismét foglalkoztatni kezdte a gondolat, hogy miért kellett neki úgy beszélnie a zsidók nyelvén, mint a mozlimokén, mivel anyja magyarázata (azaz, hogy Jeruzsálemben a szomszédok zsidók voltak) eléggé valószínűtlenül hangzott. A főrabbi és Mohamed az együtt töltött hónapok alatt megismerték egymás gondolatait, és szívélyes viszonyban váltak el egymástól.

1453 októberében Mohamed igazán jelentős feladatot kapott: keletre kellett mennie Musztafával, hogy Konstantinápolytól Iszfahánig arra bízassák a kereskedőket és mozlim tudósokat, hogy költözzenek be Konstantinápolyba, ezáltal megerősítve az iszlám bástyáját a keresztény Európa szomszédságában. Titkos feladata a kétfelé szolgáló Musztafának természetesen az volt, hogy a gyanútlan Mohamedet juttassa el Bagdadba, hogy bemutassa a megbízóinak.

Az utazás hihetetlenül izgalmasnak és hosszúnak ígérkezett. 1454 februárjában indultak útnak. A kalandokkal teli utazásuk néhány hetes pihenőkkel volt tarkítva. Első pihenőhelyük Angora volt, majd innen továbbmentek Edesszába, ahol egy hónapot töltöttek el. Ezután következett Moszul, ahol ismét egy hónapig kellett kényszerpihenőre vonulniuk a sivatagi szelek támadása miatt. Moszulból Kirkukba mentek, itt hat hetet töltöttek el. Ezután Hamadán majd pedig Iszfahán következett, ahová 1455 márciusában érkeztek. Iszfahánban Musztafa lebetegedett, ezért Mohamed maga ment délre Perszeopoliszba, majd Sirázba, hogy onnan fél év múlva újabb tapasztalatokkal gazdagon térjen vissza. Nem volt hajlandó elmenni Bagdadba Musztafa kérésére sem, mert az utat nem ismerte, és érdekesebbnek tartotta Siraszt. Musztafa nem tudta időben értesíteni betegségéről a bagdadiakat, ezért kérte őket, hogy

Teheránba jöjjenek, mert ott biztonságosan találkozhatnak. Mire Mohamed visszatért, Musztafa felgyógyult, és Iszfahántól északra fordulva felmentek Kasanba, majd onnan Teheránba.

Musztafa itt betegséget színlelve várta, hogy megbízói megérkeznek-e, de a két hónapos eseménytelen pihenő után az unatkozó Mohamed egyre erőszakosabb dühkitörései miatt nyugatra fordultak, és Tebrizen keresztül Jerevánba mentek. Nem tudták, hogy egy héttel távozásuk után egy tizenöt főből álló, testőrökkel védett küldöttség érkezett Bagdadból Teheránba. Jerevánból Batumiba mentek, és a tengeri kikötőből felhajóztak a Krímbe, Kaffába, ahonnan végül Várnán keresztül visszahajóztak Konstantinápolyba. Útjuk 1456 októberében ért véget, több mint két és fél éves vándorlás és menekülés után. Musztafát itt egy gyilkos várta selyemzsinórral, és egy alkalmas pilanatban, amikor Mohamed nem volt a közelében, rablógyilkosságot színlelve megölte őt.

A temetésén Mohamed idegeneket is látott, akik mintha nem is gyászolták volna az elhunytat, hanem mintha csak őt vizsgálgatták volna. Ezek a veszélyes emberek megpróbálták szóba elegyedni Mohameddel, de elhajtotta őket.

Mohamedet lenyűgözte az utazás során tapasztalt változatos világ. Számtalan emberrel beszélgethetett, akiket mindvégig arra ösztökölt, hogy Konstantinápolyba menjenek, ahol adó és kereskedelmi kedvezmények várják őket. Sokféle néppel és szokásiakkal is találkozott, sőt, bálványimádókat is talált Kirkuk mellett, akik egy helybeli megszállottat imádtak istenként, aki hagyta magát imádni, és azt állította, hogy ismeri az Ismeretlent. Különös figyelemmel illette a zsidókat, akik mindenütt feltűntek, és mindenholnban továbbmentek, mert előbb vagy utóbb rosszra fordult a sorsuk. Mohamedet gondolkodóba ejtette, hogy Izrael népe hogyan képes fennmaradni anélkül, hogy országuk lenne már több mint ezer éve.

Mohamed az útja során szerénységre nevelte magát. Vallotta, hogy:

*"Nem az a jámborság, hogyha orcátokat
Napkelet vagy Napnyugat felé forgatjátok.
A jámborság az, ha valaki hisz Allahban,
a Végő Napban, az angyalokban, az Írásban és a prófétákban,
s aki javait -bármily kedvesek is azok neki-
odaadja a rokonainak, az árváknak, a szegényeknek, az útonjárónak,
a koldusoknak s a rabszolgák kiváltására;
aki elvégzi az istentiszteletet és megadja a zakatot;
akik teljesítik kötelességeiket, ha kötelezettséget vállaltak;
akik állhatatosak a szükségben, bajban és megpróbáltatásban.
Egyedül ők az igazak és ők az istenfélők."**

*Korán 2. Szúra,177.
„A tehén”

Mohamed 1457 nyarán, Musztafa halála után fél évvel Bursán keresztül Szmirnába ment, hogy néhány szmirnai kereskedőt próbáljon rávenni arra, hogy Konstantinápolyal is kereskedjenek.

1457 novemberében Szmirnában Mohamed egy Hasszan nevű kereskedő házában lakott, akit kedvezmények felajánlásával akart az Aranyszarvhoz csábítani. Hasszan nagyhatalmú ember volt, ezért elküldette emberét Mohameddel, hogy az bemutassa neki azokat a házakat, amelyeket jutányos áron megkaphat, ha áttelepül. Hasszan is a bagdadiak embere volt, és a feladata annyi lett volna, hogy tartsa maga mellett Mohamedet, amíg nem döntenek a sorsa felől.

1458 tavasza azzal telt el, hogy Hasszan embere a lehetséges letelepedés helyeit vizsgálta a Herceg szigeteken, Galatán (az Aranyszarvtól északra), Ejubban (az Aranyszarvtól délre), Besik-tasban (a Boszporusz európai oldalán), Kászim pasa városában, Szarajburnában, Kathanében, Okmejdánban és Bejogluban, ez utóbbi a Galatán túli részben volt található. A megbízott végül Besik-tas mellett döntött, és 1458 októberében Musztafa segítségével hatalmas karavánnal Szmirnából beköltözött új otthonába. Mivel Hasszan nagyon meg volt elégedve új otthonával, kereskedésével, meghívta magához többször Mohamedet vendégségbe, hogy köszönetét kifejezze. Egy ilyen alkalommal Mohamed véletlenül megpillantotta Hasszan egyik lányát, Zorát, aki ekkor tizenhat éves volt. Mohamed szerelemre lobbant a nála huszonnégy évvel fiatalabb leány iránt, és e szenvedélyéről beszámolt Hasszannak is.

Hasszan néhány hónapig hallani sem akart a dologról, ez alatt az idő alatt levelet váltott a bagdadiakkal, mert aggódott a herceg, a lányával kötenődő rangon aluli házasságának következményei miatt. De amikor a feleségétől arról értesült, hogy Zorának is megtetszett Mohamed, és elemésztí magát miatta, végül a választ be nem várva úgy határozott, hogy ha Mohamed kilép a szolgálatából és elvállal valami rendes állami hivatalt, amellyel tartózkodási helyét csak ritkán kell megváltoztatnia, beleegyeznek a házasságba.

Mohamed 1459 tavaszától 1460 márciusáig a Hasszan által előírt feltételek megteremtésén munkálkodott. A bagdadi válasz késlekedett, Hasszan nem tudta, hogy a levele illetéktelenek kezébe került, és épp ezekben a hetekben tanakodtak sorsuk felől. Mohamednek sikerült elérnie, hogy a velencei befolyás alatt álló Ciprusra, Nicosiába nevezzék ki kereskedelmi képviselőre.

Mivel Hasszannak megelégedésére voltak a Mohamed életében beállott változások, kitűzte az esküvő napját.

1460. május 7-én Konstantinápolyban házasságot kötött egymással Mohamed és Zora. Zorát apja képviselte, mint gyámja. Mohamed a vendégereg és a vallási előljáró, valamint a két tanú előtt mondta el a következő szöveget: *„Én, Mohamed, téged Zorát, Hasszan lányát törvényes és hites feleségemmé veszek Allah és a jelenlévők színe előtt, a Korán tanítása szerint. Ígérem, mindent elkövetek, hogy ez a kapcsolat szereteten, könyörületességen, békén, hűségen és együttműködésen alapuljon. Együttal megfizetem a családotnál kialakított mahr-t (hozományt). Allah legyen a tanúm, mert Allah a legjobb tanú. Ámen.”*

A fiatal pár 1460 augusztusában hajóra szállt és szeptember közepén megérkezett Nicosiába. December végére Mohamed és Zora elfoglalták a kijelölt házat, berendezkedtek és megkezdtek közös életüket.

"2. Dicsőség Allahnak, a teremtmények Urának," *

* Korán 1. Szúra, 2.
„A megnyitó”

1461-1465

"21. Ti emberek! Szolgáljátok Uratokat, Aki teremtett benneteket és azokat, akik előttetek éltek. Talán istenfélők lesztek.

22. Szolgáljátok Őt, Aki a földet fekhelyetekké az égboltot építménnyé tette és Aki az égből vizet küldött le, s azzal mindenféle gyümölcsöt természetett táplálékul nektek. Ezért ne helyezzetek Allah mellé hozzá hasonló isteneket, holott ti tudjátok azt." *

*Korán 2. Szúra, 21-22.
„A tehén”

1460. január elején egy éjszaka néhány tolvaj és gyilkos megölte Hasszant, és kiirtotta egész családját. Mohamed családjával mit sem tudott a szörnyűségekről. Azt sem tudta, hogy március elején egymást követve három futár is kereste őt Besik-tas mellett egy bagdadi örömhírt hozva. Azonban a futárok egymástól függetlenül azt a hírt vitték vissza Bagdadba, hogy a herceg valószínűleg meghalt a pusztításban. A bagdadiak letettek arról, hogy ezt az állítást ellenőrizzék, inkább Mohamed unokatestvéreihez menesztettek küldötteket. Mohamed később mélyen meggyászolta szeretteinek elvesztését.

Az élet azonban ment tovább. Mohamed Nicosiában boldogan élt feleségével, és 1461 tavaszán megszületett kisfiuk, Abdullah. Mohamed boldogan emelte karjaiba:

„Uram!

Sarkallj engem arra, hogy megköszönjem a kegyedet,
amelyet irántam és szüleim iránt tanúsítottál,

és hogy jóra valóan cselekedjem, ami tetszésedre van.

És add, hogy boldoguljak az utódaimban.” *

* Korán 46. Szúra 15 (részlet)
„al-Ahqaf”

Mohamed feladata a Nicosia és Konstantinápoly közötti kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatok felújítása, kiteljesítése és iszlamizálása volt, ez utóbbi alatt ő maga azt értette, hogy a megállapodásokban azt kellett kikötni,

ha lehetett, hogy az iszlám szabályai szerint járnak el a felek. Nicosiában elég kevés munkája akadt, ezért titokban orvosi tanulmányokat kezdett folytatni. Mohamed megismerte Ibn Zuhr fő művét az al-Taiszírt, Al-Zahrávi harminc kötetes orvosi enciklopédiáját pedig héberül forgatta. Emellett Ibn Rusd mérgekről szóló műve is közel állt a szívéhez. Mivel mozlim orvosok Damaszkuszban és Bagdadban végezték iskoláikat, a gyógyítási folyamatok figyelemmel kísérése alatt újabb és újabb érdekes történeteket hallhatott Mohamed, különösen az nyűgözte le, hogy a mozlimok milyen elismeréssel szóltak a zsidó orvosokról és tevékenységükről.

A legendás orvos, Ibn Szina munkáját, mely az orvostudománnyal foglalkozott, egy Abraham nevű zsidó orvosnál találta meg, aki szívélyesen fogadta őt. A könyvben Ibn Szina fontos szerepet szentelt az egészséges életmódnak. Mohamed leginkább kedvelt részei azok voltak, ahol Ibn Szina bemutatta a különböző életkorú emberek egészséges életviteléhez szükséges ismereteket. Ezek között olyan írások is voltak, amelyek a kisgyermek nevelésével, állapotos asszonyok táplálkozásával, a szüléssel, az ivással, pihenéssel, az aggastyánok életmódjával és még sok-sok hasonlóval foglalkoztak.

Mohamed 1462. és 1464. között Abraham gyógyító tevékenységét figyelte, tanult belőle és segédkezett neki. Lassan maga is orvos-gyakornok lett, mivel szellemi képességei ezen a területen mindenkit megdöbbenítő fogékonyságot mutattak. Miközben a kereskedelmi és diplomáciai szolgálatát is ellátta, hetente többször segédkezett a nicosiai mozlim kórházban a betegek ellátásában.

1464 végén Mohamed Abraham, valamint az utazók segítségével megismerkedett a zsidó szentírás legfontosabb tételeivel és tanításaival, és azt vette észre, hogy azok a tanítások, amelyek az emberek mindennapi gondolatait szabályozzák, lényegüket tekintve nem térnek el a Korán tanításaitól. Mindez arra ösztönözte, hogy üres óráiban magában párhuzamba állította a zsidók és a mozlimok szentírásának tételeit.

1465 májusában a nicosiai mozlim kórházban Mohamed látott el egy beteget, akiről akkor még nem tudták megállapítani, hogy mi a betegsége. Mohamed nem tudta, hogy a halálos pestisfertőzést erről a betegről hazavitte. Júniusban és júliusban Mohamed gyermekei mind meghaltak a pestisben, ő és Zora pedig a külvilágtól elzártan várta, hogy kiderüljön: a kór elemészt-e őket vagy sem. Elzárásuk alatt a zsidó orvos szökött be hozzájuk néha, és próbált lelket verni belé. Amikor az elzárás megszűnt, Mohamed magához hívta anyját, aki épp szintén betegeskedett, hogy legalább ők legyenek együtt. Amina 1465 októberében érkezett Nicosiába. Mohamed elzokogta fájdalmát az anyjának, és elmesélte, hogy egyetlen ember állt ki mellette mindvégig: Abraham. Amina, figyelmetlen volt és elszólta magát, és azt mondta fiának, hogy biztosan azért segített, mert megérezte rajta, hogy őbenne is zsidó vér csörgedez.

Mohamed felkapta a fejét és kérdőre vonta az anyját, aki a hosszas unszólásra kénytelen volt végre elmondani Mohamed származásának, és atyjának történetét, ahogyan azt Saultól oly régen hallotta, és ahogyan arra még emlékezett. Mohamed ezután tíz napra eltűnt a házból, kiment elmélkedni a tengerpart egyik barlangjába. Amikor visszatért, közölte anyjával, hogy a gyermekeinek elvesztését és zsidó származásának megismerését együtt isteni jelnek tekinti, ezért szándékai szerint betér az izraeliták közösségébe, mert gyermekei halála után nem tud többé mozlim lenni.

Amina Fad'lallah a haját tépve szidalmazta fiát, hogy mekkora örültséget akar tenni, és egy héten keresztül megpróbálta lebeszélni döntéséről. Ekkorra Zora is Mohamed mellé állt, és kijelentette, hogy követi a férjét, és ha az betér, akkor ő is így fog tenni. Amina ekkor elmondta, hogy ő kicsoda valójában, és hogy milyen tervei voltak Mohameddel. Mohamed nem hitt az anyjának, és nem is foglalkozott a hallottakkal, hanem elmesélte Abrahamnak, hogy származására most miképpen derült fény. Abraham (mivel maga is onnan származott) felajánlotta Mohamednek, hogy segít neki Rodoszon letelepedni és betérni a közösségbe.

Amikor ezt meghallotta Iszmail, összeverekedett bátyjával, majd anyjával is összeveszett és elhagyta a házat.

Amikor Mohamed kérdőre vonta az anyját, hogy miért csinált belőle mozlimot. Amina így felelt:

*"Ezen a napon kiteljesítettem nektek a vallásokat,
teljesítettem számotokra a kegyelmemet
és kiválasztottam nektek vallások gyanánt az iszlámot."*

** Korán 5. Szúra, 3. (részlet)
„Az asztal”*

Mohamed jajgatni kezdett, és visszavonhatatlanul kijelentette, hogy ő a mozlimként elszenvedett tragédiák után zsidóként akar tovább élni, nem akar hallani semmiféle képzelt hercegségről, hiszen a zsidók közé metéltették őt körül nyolcnapos korában. Amina, látta, hogy Mohamed véglegesen elhatározta magát, és azzal fenyegette, hogy bajt hoz a magára, mert a Feltámadáskor mozlim őseivel örökké tartó vitába fog keveredni, hiszen a Korán szerint ekkor következik be az igazságtétel:

*"30. Bizonyosan meghalsz és ők is meghalnak.
31. Aztán a Feltámadás Napján az Uratok színe előtt
perbeszálltok egymással."*

**Korán 39.Szúra, 30-31.
"A seregek"*

Malachi szóltanul nézte kesergő anyját, és ezt idézte a Koránból végső magyarázatként:

„26. És emlékezz arra, amikor Ábrahám azt mondta apjának és népének:
„Nekem nincs közöm ahhoz, amit ti szolgáltok –
27. kivéve azt, aki teremtett engem.
Ő fog engem az igaz útra vezérelni.”
28. És maradandó szóvá tette ezt az utódai között.
Talán megtérnek.”*

*Korán 43. Szúra, 26-28.
"Az ékesség"

- Anyám, én megtértem atyám hitéhez, én Malachi ben Saul!
Indulás előtt Abraham adott Malachinak egy levelet, amelyet a Rodoszi testvéreinek írt. A levelet így fejezte be:

*Ha pedig megtérendetek hozzám
és megtartjátok parancsolataimat és cselekeszitek azokat:
még ha az égnek utolsó szélén volnának is szétszórt gyermekeitek,
onnan is összegyűjtöm őket és beviszem arra a helyre,
melyet választottam, hogy lakozzék ott az én nevem!**

*Nehem 1,9

1466-1468

*Annakokáért tegyetek vallást az Úr előtt, atyáitoknak Istene előtt,
és cselekedjete az ő akaratja szerint,
elkülönítvén magatokat e föld népeitől és az idegen feleségektől.**

*Ezsdr 10,11

1466 januárjában Malachi és Zora áthajózott Rodoszra Abraham levelével, szívük tele volt kétségekkel, hogy vajon helyesen cselekszenek-e. Rodosz szigeten először Lindosba mentek, ahol Ábrahám rokonsága szeretettel fogadta őket, de elkülönítették őket maguktól a szállásukon, mivel egyikük sem volt még betérve a közösségbe. Márciusban Kamirósba mentek, ahol hosszadalmas előkészületek és tanulás után végül betértek a közösségbe, és mint zsidók térhettek vissza Lindosba. Zsidóságát szívből próbálta gyakorolni Malachi, Zora pedig, aki időközben újra várandós lett, követte a férjét. Nagyon hiányzott számára a Korán és az Iszlám biztonsága, de már nem volt visszaút. Mivel Malachi korábban minden vagyonát pénzzé tette, jelentős vagyonnal érkeztek Rodoszra, ezért módjuk volt arra, hogy hosszú hónapokon keresztül tovább tanulják a hitet és szokásokat, és ne dolgozzanak.

1467 elején Rodosz városába költöztek, és a johanniták által uralt városban a zsidó negyedben telepedtek le, amely a mozlim negyeddel volt határos.

Hamar kiderült, hogy Rodosz városában nincsenek lehetőségeik, és mivel időközben megszületett szemük fénye, Ráchel, Malachi kénytelen volt a környező szigetekre átutazni, hogy kiderítse, van-e olyan áru, amivel kereskedni tudna. Így járta be 1467. nyár végéig Kálimnosz, Chalki, Tilosz, Kosz és Szími szigeteit. Ez utóbbira augusztusban ért, és már nagyon el volt keseredve, mert semmi olyan megélhetést nem látott, amely hosszabb távon is megbízható lett volna, márpedig Malachi már nem volt fiatal, hogy csak így-úgy próbálkozzon különféle kereskedésekkel. Ezen a szigeten találkozott egy mozlimmal, aki elmondta neki, hogy Málta szigetének fővárosában, az itteni Medinában már évek óta keresnek orvosokat, akik a szigetlakókat gyógyítani tudnák. Mivel azonban Medina nagyon színes összetételű és kis lakosságú város, és sok az összetűzés a különböző hitben élők között, senki sem szívesen megy oda. Malachi megtudakolta, hogy kell-e valamilyen hivatalos igazolás az orvosi végzettségről és mikor meghallotta, hogy nem, azon nyomban rohant haza Zorához, és megbeszélte vele, hogy Máltára mennek, szerencsájukat próbára tenni.

Mivel Zora mindig hajlott azon a véleményen lenni, mint Malachi, 1467. szeptember közepén hajóra szálltak és október elején kikötöttek Máltán, Valettában. Innen mentek át Medinába, megtalálták a helyi kórházat. Kaptak házat, ellátmányt, és Malachi, mint orvos, október végén már betegeket gyógyított Medinában.

1468 nyarának közepén Malachi rájött, hogy a gyógyítás nem játék, azt valóban jól meg kell tanulni és ki kell gyakorolni, mielőtt még valakinek valamilyen kárt okozna. Bizonytalanságát növelte az is, hogy mikor júliusban fel kellett hajóznia Szicíliába azért, hogy Agrigentóból orvosi eszközöket és gyógyszereket hozzon, három betege is meghalt távollétében. Lassan érlelődött benne az elhatározás, hogy jobb lenne abbahagyni a gyógyítást, amíg még nem történik valami nagyobb baj. Nehéz gondolatai közben vette kézbe anyja levelét, amelyben Amina közölte vele, hogy nagyon betegnek érzi magát és látni szeretné őt. Augusztus végén szállt a család hajóra, és szeptember első hetében meg is érkeztek Rodoszra.

Amina valóban nagyon beteg volt. A gondos ápolás sem segített rajta, s Malachi ekkor döntötte el, hogy végleg befejezi orvoscodását.

1468. szeptember 30-án Amina Fad'lallah még utoljára felült az ágyán és így szólt fiához:

*„7. A hitetlenek azt állítják, hogy nem támasztatnak föl a halottaikból.
Mondd: „De igen, az Uramra, bizony föl lesztek támasztva! Aztán
értésültök arról, amit tettetek. Könnyű ez Allahnak....””**

**Korán 64. Szúra, 7., részlet
„A kölcsönös becsapás”*

Malachi gyengéden visszafektette édesanyját, és azt súgta a fülébe:

*„És miután ezt a bőrrömet megrágják, testem nélkül látom meg az Istent.” **
** Jób 19, 26*

Aminát Rodoszon temették el. Malachi itt találkozott újra és utoljára testvérével Izmaillal, aki nem állt vele szóba hitehagyása miatt. Egy csapat feszült tekintetű férfi vette körül, mintha felettébb vigyáztak volna rá. A férfiak csodálkozva ismerték fel a zsidóban Mohamedet. Iszmail és családja döntését tiszteletben tartva, Malachi úgy döntött, hogy ő a családjával együtt felmegy Szalonikibe, hogy az ottani hatalmas közösség védőszárnyai alatt végre új életet kezdhessenek.

Szaloniki partjainál, mielőtt a partra szálltak volna, Malachi így szólt a feleségéhez, bár inkább saját magához szólott ezáltal:

*Csak légy bátor és igen erős,
hogy vigyázz és mindent ama törvény szerint cselekedjél,
a melyet Mózes, az én szolgám szabott elődbe;
attól se jobbra, se balra ne hajolj,
hogy jó szerencsés lehess mindenben, a miben jársz!**

** Józs 1,7*

Aztán kiléptek a partra.

1469-1488

*Legyen a te jóakarotodnak áldása a te szolgádnak házában,
hogy legyen előtted mindörökké;
mert te szólottál, Uram Isten,
azért a te áldásoddal áldassék meg a te szolgádnak háza mindörökké.**

** 2Sám 7,29*

Szaloniki nyüzsgött a különféle európai területekről bevándoroltaktól, így aztán Malachi és felesége sem keltett semmilyen feltűnést, nem úgy mint Máltán, ahol hetekig jártak a csodájukra a helybeliek.

1469 tavaszára Malachi nyugalmas helyen tudott házat vásárolni, és be is tudták rendezni azt mindazzal, ami szerény igényeiket kielégítette. Már igen öregnek érezte magát ahhoz, hogy nagyszabású tervekbe fogjon bele. Ötven éves elmúlt, ebben a korban az ember már az unokáival szokott játszodozni, nem pedig új életet kezdeni. Végül, hirtelen ötlettel még ugyanebben az évben betársult egy gabonakereskedőhöz.

1470. december 5-én Szalonikiben megszületett Jákob ben Malachi. Malachi boldogsága határtalan volt, mert újra volt fia. Így énekelt:

*„Örülök és örvendezek tebenned, zengedezem, oh Magasságos, a te nevedet;”**

** Zsolt 9,3*

Szalonikiben pezsgő volt az élet, kellemesen teltek a napjaik, csak azt sajnálták, hogy nem született több utódjuk, ezért mint a szemük fényére, úgy vigyáztak Ráchelre és Jákobra. Jákob eleven gyermekké nőtte ki magát, Rachel inkább csendes, és félénk kislánként az anyja szoknyája mellett játszadozott naphosszat.

1473 őszén Malachinak Larissába kellett mennie gabonakereskedés ügyében. Larissába érve kiderült, hogy az ottani lerakat leégett, ezért tovább kellett mennie Trikalába, majd pedig onnan Ioanninába, a másik lerakatba. Itt érte utol a gabonakereskedő halálának híre. Mivel nála maradt a kereskedő pénze, és tudta, hogy annak családja Kerkyrán él, erőt vett magán és átment a szigetre, és ott délen, Kavosban meg is találta a családot, akiknek kiadta a kereskedő vagyonából nála maradt pénzt. A kereskedő családja marasztalta a megfáradt Malachit, de ő inkább visszament a családjához, ahova hosszú utazás után 1474 őszén érkezett. Nála hamarabb ért oda Kerkyráról a kereskedő családjának levele, amelyben a kereskedő örökösei lemondtak Malachi javára atyjuk Szalonikiben lévő üzletéről, s így annak tulajdonosa Malachi lett. Így történt, hogy a következő év tavaszán Malachi önállósodott, és a gabonakereskedést fokozatosan átalakította posztó- és bőrkereskedéssé. Mivel az átalakítás hosszadalmas és költséges volt, mire az új kereskedés működni kezdett, Malachiék felélték tartalékaikat.

1475. és 1478. között Malachira rámosolygott a szerencse. Hatalmas bevételre tett szert a kereskedés révén, minden adósságát kifizette, és semmi-
ben nem kellett szűkölködniük. Jákob ebben az időben már sokat volt atyja mellett, és áhítattal figyelte annak minden lépését.

1479 nyarán Jákob néhány halással együtt kiment a tengerre. Ezen a napon hatalmas vihar kerekedett, és sok halászhajó elsüllyedt, a halászok a tengerbe veszték. Jákob sem került elő, és Malachi gyászba öltözve állt kint a parton egy hosszú héten keresztül. Alig ivott és ételt is csak néha-néha vett magához, mígnem tíz nappal a vihar után egy velencei kereskedőhajóról a karjaiba omlott Jákob. Kiderült, hogy a halászhajóból a halászok mind a vízbe veszték, csak Jákob maradt életben. Mivel sem vitorlája, sem evezői nem voltak, nyolc napig sodródott a vízben, míg a kereskedő gályája észre nem vette őt Paralia közelében. Mivel az eső a vihar elülte után is esett, Jákobnak volt bőven vize. Jákob büszkén mutatta atyjának, hogy a viharban szétvetett hajók roncsaiból milyen szigonyt készített, és megmutatta annak a hatalmas hálnak is a csontvázát, amelyet azzal ejtett el.

1480. és 1483. között Malachi fokozatosan visszavonult a kereskedésből és a közéletből. Szalonikiben elismert embernek számított, senki nem sejtette, hogy élete javát mozlimként élte.

1482. május végén Malachit többször fogta el rosszullét, és az egyik ilyen alkalommal Jákobnak elmondta atyjainak történetét, már amennyire emlékezett abból arra, amit az anyja neki mondott el halála előtt. A saját életéről keveset beszélt, de azt elmondta, hogy mozlimként élt, és megkérte Jákobot, hogy ezt senkinek el ne mondja, csak majd a gyermekeinek, ha eljön erre az idő.

Jákob hitte is meg nem is, amit az atya mesélt, mivel az tele volt hihetetlen történetekkel, olyan eseményekkel és utazásokkal, amelyeket az agyával fel sem ért akkor. Mivel Malachi felgyógyult, Jákob nem tulajdonított nagy jelentőséget szavainak.

1483 decemberében Jákob férfitávát avatásán Malachi volt a legboldogabb ember Szalonikiben. Ezután (és erről Jákob nem tudott), folyton mások házait járta és feleséget keresett fiának, mivel meg szeretne volna élni azt, hogy kezében fogja unokáit. Mindenhová, ahová betért, az Írásból idézett:

*Hanem menj el az én atyámnak házához,
és az én rokonságom közé,
hogy onnan végy feleséget az én fiamnak.**

*1Móz 24,38

1484 márciusában szerencsével járt. Egy ember valamennyi gyermekét kiházasította, de egy leánya még vele élt együtt, aki még csak tizennégy éves volt, Jákobbal egykorú. Malachi megegyezett a leány atyjával a házasságban, és boldogan ment haza közölni a hírt a fiával. Jákob hallani sem akart a kényszerházasságról. Közölte atyjával, hogy Isten akarata ellen való volna olyan nőt elvennie, akit nem szeret, ezért aztán senki ne erőszakoskodjék fellette ilyen ügyekben. Malachi ostromai rendre eredménytelenek maradtak, és így történhetett, hogy, Malachi háta mögött összesúgtak az emberek, hogy ez az a zsidó, kinek nincsen hatalma a gyermeke fölött. Mikor ez Jákob fülébe jutott, rettenetes haragra gerjedt, és korát meghazudtolva egy sabbatkor így felelt meg atyja legfőbb csúfolójának, a leány apjának a gyülekezet előtt:

*A sok beszédre ne legyen-é felelet?
Avagy a csácsogó embernek legyen-é igaza?
Fecsegéseid elnémtíják az embereket, és csúfolódsz is és ne legyen,
a ki megszégyenítsen?!
Azt mondd: Értelmes az én beszédem, tiszta vagyok a te szemeid előtt.
De vajha szólalna meg maga az Isten, és nyitná meg ajkait te ellened!
És jelentené meg néked a bölcsességnek titkait,*

*hogy kétszerte többet ér az az okoskodásnál,
és tudnád meg, hogy az Isten még el is engedett néked a te bűneidből.**

** Jób 11.2-6*

Noha Malachinak nem volt szüksége fia védelmére, ezzel a védőbeszéddel helyreállt a béke az apa és a fia között, sőt, Jákobnak híre ment a szaloniki zsidók között, hogy mennyire helyén van esze és a szíve. Végül a leány apja nyilvánosan kért bocsánatot Malachitól, hogy így megszégyenítette.

1485 júniusában Malachi maga mellé ültette Jákobot, és újra elmesélte neki atyáinak történetét. Jákob most sokkal jobban odafigyelt ősz atyjára, és a történettel kapcsolatos kérdéseivel boldoggá tette azt. Zora szeretettel hallgatta őket Ráchellel, aki az esküvőjére készült egy portugál zsidóval, s akiről tudták, hogy az esküvő után Drinápolyba fog költözni.

Malachi ebben az évben Jákobbal együtt elment egy utolsó utazásra Szkopjébe, ahonnan nagyobb mennyiségű keleti posztóval tértek haza. Az utazás során Jákob elmondta atyjának, hogy ő maga sem szeretne oly sokat várni a házassággal, de Szalonikiben eddig nem talált még olyan asszonyt, akit szívesen elvett volna. Kérte ezért atyja engedélyét, hogy ha Szkopjéből hazajönnek, akkor az engedje meg, hogy néha elutazzon a környező településekre. Mivel Malachi nagyon féltette fiát, és emlékezett arra, hogy milyen veszélyesek voltak az utazásai, megígértette Jákobbal, hogy tizennyolc éves koráig Szalonikiben marad, és ha addig nem talál magának feleséget, akkor útra kelhet. Jákob látta atyja szemében a féltést, és megígérte neki, hogy megteszi, amire kérte.

1487 nyarára Malachi egészsége megromlott. Sokat betegeskedett, szeme meggyöngült, és egyre csak a régi időket emlegette. Öregségében egyre többet mesélt az életéről, de vigyázott, hogy fia nehozz valami olyat megtudjon, amit továbbadva bajt hozna ivadékaik fejére.

1488 tavaszától kezdve Malachit már ápolni kellett. Jákob és Zora felváltva vigyázott rá. Még nem volt hetven éves, de százévesnek látszott. Mindemellett szelleme töretlenül lobogott, ha a régi eseményekről kellett beszámolnia.

Az utolsó hónapokban már teljesen zavarosan látta a világot. Hol a Koránból, hol a Tórából idézett, előfordult az, hogy ha éppen tudott menni, akkor az arabok közé ment imádkozni. Sem gyermekei, sem felesége nem tudta rávenni, hogy otthon üljön. Boldogok voltak, akik látták, hogy az aggasztóan mekkora szeretet veszi körül.

1488. július 7-én hajnalban meghalt Malachi. Senki sem tudta, hogy Malachi az utolsó fél évében magát kezelte, mivel felébredt benne az orvosságra való hajlam. Halála előtt hat órával véletlenül összecserélt két üvegcsét, és a tartalmukat...

*Ez meghal az ő teljes boldogságában,
egészen megelégedetten és nyugodtan;**

** Jób 21,23*

13.

JÁKOB BEN MALACHI (1470-1554)

1488-1497

*És monda az Úr Isten: Nem jó az embernek egyedül lenni;
szerzek néki segítő társat, hozzá illőt.**

**1Móz 2,18*

*Mert ha elesnek is, az egyik felemeli a társát.
Jaj pedig az egyedülvalónak, ha elesik, és nincsen, a ki őt felemelje.**

**Préd 4,10*

Jákob ben Malachi atyja halála után Szalonikiben nem találta a helyét, de emlékezett a néhány éve tett ígéretére, miszerint tizennyolc éves koráig atyja és anyja házáat el nem hagyja, így 1488. december elejéig otthon maradt annak ellenére, hogy nagyon nehezen tudta magát elfoglalni. Anyja látta, fia útra fog kelni, ezért kétségbeesetten próbálta marasztalni, nem vette észre, hogy ezzel éppenséggel indulási szándékát erősíti. Jákob hiába magyarázta anyjának, hogy ez a dolgok rendje, és hiába vigasztalta, hogy ne aggódjon, mert minden rendbe fog jönni, az csak nem hagyta abba a kesergést. Jákob tudta, atyja halála olyan súlyos csapás volt az anyjának, hogy annak szavai nem számíthatók be, ezért nem ellenkezett vele. Minden vitát azzal zárt le, hogy házasodni, és családot alapítani kíván, mert nem akarja azt az életet élni, mint nagyatyja és atyja, hogy azok vén fejjel hagynak maguk mögött árvaságra ítélt utódokat. December közepén Jákob összekészült az utazáshoz, és megígérte az anyjának, hogy amint megtalálja a helyét, azonnal magához fogja vinni, és újra egymás közelében fognak lakni. A Prédikátor szavaival búcsúzott az anyjától:

*Egyik nemzetség elmegy, és a másik eljő;
a föld pedig mindörökké megmarad.
És a nap feltámad, és elnyugszik a nap;
és az ő helyére siet, a hol ő ismét feltámad.
Siet délre, és átmegy észak felé;
körbe-körbe siet a szél,
és a maga keringéséhez visszatér a szél.
Minden folyóvíz siet a tengerbe;
mindazáltal a tenger mégis meg nem telik:
akármicsoda helyre a folyóvizek siessenek,
ugyanazon helyre térnek vissza.**

** Préd 1.4-7*

Jákob 1489 februárjában érkezett Üszkübbe (amit a helyiek Skopjének neveztek), ahol négy évvel azelőtt megismerkedett Zipporával, amikor atyját kísérte a keleti posztók beszerzésére. Malachi nem tudta, de az akkor tizenöt éves Jákob együtt hált a két évvel idősebb Zipporával.

Üszkübben megtalálta Zippora atyjának a házat, és otthon találta Zipporát is, aki azonnal felismerte Jákobot, és visszafogottan, de boldogan üdvözölte. Zippora atya József, szomorúan hallgatta meg Jákob beszámolóját Malachi haláláról. Mire este lett, és a titokban kortyolt borocska megindította József nyelvét elmesélte, hogy lányai közül egyedül Zipporát nem tudta ez idáig férjhez adni, mivel van neki egy fattya, aki most három éves gyönyörű fiúcska, és a kérők Zippora szüzességének hiányát mind házassági akadálnak tekintik. Ebben a pillanatban szalad be a szobába a kis Abraham, és nagyatyja ölébe vetette magát, aki szeretettel ölelte magához. Ahogy a kisfiú József keblére vetődött és József a hajába túrt, Jákob egy vörös foltot pillantott meg a gyermek tarkóján.

Jákob beleszédült a hihetetlen gondolatba. Zippora, aki látta Jákob elkerelkedett szemét, éjjel beszökött az álmatlansággal küszködő fiúhoz, és karjaiba vetette magát. Jákob kérdésére bevallotta, hogy a kicsi Abraham Jákob fia, aki egyszeri együttlétük alatt fogant.

Jákob néhány hét eltelte után megkérte Zippora kezét Józseftől, aki hitetlenkedve, de hozzájárult a házasságkötéshez, melyet 1489. május közepén tartottak meg. Mivel Zora biztos volt abban, hogy a fia szerencsésen letelepedik és családjával az ő közelségében fog lakni, ezt énekelte az esküvőn:

*Örüljetez egek, mert az Úr végbe vitte,
kiáltsatok földnek mélységei,
ujjongva énekeljetez hegyek, erdő és benne minden fa;
mert megváltá az Úr Jákobot,
és Izráelben megdicsőíti magát.**

* Ésa 44,23

Az esküvő után Jákob a nevére vette Abrahamot, és a család megkezdte közös életét.

1490-től Üszküb nem kedvezett a kereskedésnek, ezért Jákob a családjával és anyjával leköltözött Ohridba, a tó mellé, ahol törökök, albánok, dal-mátok, szerbek és néha magyarok is megpihentek, Durresbe, a tengeri kikötő-be menvén. Ohridban kezdődtek a gondok Jákob és Zippora között. Zippora ugyanis nem kívánt többet szülni (mivel majdnem belehalt az első szülésbe), ellenben nem tudott ellenállni a testi kísértéseknek, így hamar visszajutott Jákob fülébe a hír, hogy felesége szeretőt tart. Jákob nagyon nehéz helyzetben találta magát. A szégyen a fejére szállt, és nem tudta, hogy hogyan járjon a dolognak utána, de tudta, hogy valamit tennie kell.

*A derék asszony koronája az ő férjének;
de mint az ő csontjaiban való rothadás, olyan a megszegyenítő.**

* Péld 12.3

1491 márciusában Jákob véletlenül talált Zippora ékszerei között egy ismeretlen fülbevalót, amelyet megmutatott egy ékszerkereskedő barátjának. Az ékszerről kiderült, hogy a közelben csak egy helyen készítenek ehhez hasonlót, mégpedig Dubrovnikban, egy bizonyos Józsué műhelyében. Májusban Jákob egy mostari kereskedőt hazakísért egy újabb kereskedés reményében. Mikor Mostarban végzett, visszafele jövet Dubrovnikban betért Józsué üzembe, ahol csak néhány segédet talált, és akik igen beszédesnek bizonyultak, miután Jákob jó vevőjüknek mutatkozott. Jákob megtalálta a felesége fülbevalójának párját, és megkérdezte, hogy lehet-e ez az az ékszer, amelyet egy ohridi posztókereskedő feleségének a fülében láthatott egy fél éve. A segédek össze-nevettek, és elmondták, hogy az a kereskedő egy nagy számár, mert nem veszi észre, hogy a gazdájuk felszarvazza vagy egy éve, s Józsué pont most is odavan a nőnél.

A porig alázott Jákob leszegett fejjel poroszkált visszafelé, de az útja hamar megszakadt az ozmán és más népek közötti összezsapások miatt. Végül Kotor kikötőből áthajózott Bariba, majd behajózott Durresbe, és onnan ment Ohridba.

A hajóúton Jákob összeismerkedett egy itáliai hittestvérével, aki éppen Tirana mellett próbált fakereskedést nyitni, és ebben az ügyben járt odahaza. Elmondta, hogy a faárut Rómába viteti, ahol különösen kedvelik a boszniai fenyőanyagot. Jákob kérdésére elmondta azt is, hogy a posztó is keresett áru Rómában, de nagyon bizalmatlanok az idegen kereskedőkkel szemben. Perugiai Immanuel megígérte Jákobnak, hogy ha az még az idén felkeresi Tiranában, akkor elviszi magával Rómába, hogy bemutassa ügyfeleinek.

1491 augusztusában érkezett vissza Jákob Ohridba, hűtlen feleségéhez. Amint megérkezett, elővette az asszonyt, szembesítette mindazzal, amit megtudott róla és bűnös viszonyáról. Mivel magát is okolta felesége hűtlenségéért, azt mondta neki:

*Kicsoda hasonló a bölcshez, és ki tudja a dolgok magyarázatát?
Az embernek bölcsesége megvilágosítja az ő orcáját;
és az ő ábrázatjának erőssége megváltozik.**

*Préd 8,1

Megállapodtak, hogy Jákob egy időre elutazik, hogy kereskedését Rómában felvirágoztassa, és Zippora Ohridban marad, és eldöntheti, hogy akarja-e Józsuéval fenntartani a viszonyát vagy sem.

Jákob december elején eladta kereskedését és áruit, a pénz egy részét anyjánál hagyta, hogy abból tartsa el a családot, míg pénzt nem küld nekik. Ti-

ranában felkereste perugiai Immanuelt, aki örömmel fogadta, mert így társasága akadt visszafele az úton Rómába. Tiranában Jákob lerakatot hozott létre, és egy szerényen fizetett segédet hagyott maga mögött az ügyeinek intézésére. Mivel az indulásig még volt három hónap, Jákob a felesége tudta nélkül elment Dubrovnikba, és találkozott Józsuével. Megfenyegette, hogy a feleségével azt csinálnak, amit akarnak, de ha Abrahamra kezet merne emelni, vagy annak bármi baját okozná, akkor azt megbosszulja rajta. Emlékeztetül, és hogy nyomatékot adjon szavainak az Írásból idézett:

*És etetem nyomorgatóiddal az önnön húsokat,
és mint a musttól, vértől megrészegeznek,
és megtudja minden test, hogy én vagyok az Úr;
megtartód és megváltód, Jákobnak erős Istene!**

*Ésa 49,26

1492 márciusában Immanuel és Jákob útra kelt. Tiranából Durresbe mentek, ott hajóra szálltak, és Pescaraig hajóztak felfele az Adrián. Pescaraból Sulmona, Avezzano és Tivoli érintésével május elején érkeztek Rómába.

1492. és 1495. között Róma és Tirana között ingázott. Tiranából segédje szállította Ohridba a pénzt, mert Jákob nem volt képes hazalátogatni, inkább azt kérte, hogy Zora utazzon néha fel Tiranába Abrahammal, hogy ott élvezhessék egymás társaságát.

1495 augusztusában Zippora Ohridban az ott rejtekező Józsuével hajba kapott, mivel kiderült, hogy Józsué egy másik nőt is boldoggá tesz a városban. A verekedésből mindketten sebesülten jöttek ki, azonban Zippora elhanyagolta a sérüléseit, és vérmérgezésben szeptember elején meghalt. Jákob tüntetően nem ment haza felesége temetésére, ezt sokan felrótták neki. Jákob nem siratta meg Zipporát, és a lehető leggyorsabban elintézte azt, hogy Zora és Abraham felköltözzenek Tiranába.

Egy év múlva Jákobnak északra Firenzébe, és délre Palermóba kellett mennie, hogy a vásárlóinak és hitelezőinek igényét kielégítse. Firenzéből Rómába menet rablók támadták meg, és mindenét elvették, Palermóban viszont egy váratlanul sikeres üzletkötéssel a firenzei veszteséget ki tudta egyenlíteni. Innen a messinai szoroson keresztül indult haza Tiranába. A hajón megismerkedett egy szófiaival, aki elmondta neki, hogy milyen szerencsések a szófiai zsidók, hogy olyan nagy közösségben és békességben élhetnek az ozmán uralma alatt. Ez szöveget ütött Jákob fejébe, aki kezdett megcsömörleni Róma erkölcsatlanságaitól. Tiranában anyjával és fiával megbeszélték, hogy Jákob még utoljára elmegy Rómába, felszámolja érdekeltségeit és utána Szófiába vándorolnak fel.

1496. szeptember elején hagyta ott Rómát Jákob, és november végén indult meg családjával Szófiába, ahová január elején érkeztek meg. Szófia kapuján belépve elfogta a félelem. Zora azzal bízta fiát, amivel egykor Malachi bízta őt:

*Csak légy bátor és igen erős, hogy vigyázz
és mindent ama törvény szerint cselekedjél,
a melyet Mózes, az én szolgám szabott elődbe;
attól se jobbra, se balra ne hajolj,
hogy jó szerencsés lehess mindenben, a miben jársz!**

**Józs 1,7*

Az érkezésüket követő hónapban Jákob megismerkedett a vásárban egy Szímia nevű kedves leánnyal, akinek a családja Hispániából vándorolt be vagy ötven éve Szófiába, éppen Jákobék háza mellett volt lakásuk. Ő már itt született, tizenhét éves volt ekkor. Mivel szomszédok voltak, kellemes társaságot jelentettek egymásnak, és ráadásul Szímia igen jól bánt Abrahammal, aki alig hat évvel volt fiatalabb nála. Az özvegy Jákob szerelembe esett a lánnyal, és az ősz elején megkérte a kezét, aki igent mondott.

1497. október 20-án Szófiában Jákob és Szímia csendesesen egybekeltek.

*Alig mentem vala el azoktól,
mikor megtaláltam azt, a kit az én lelkem szeret.
Megragadám őt, el sem bocsátám,
mígnem bevivém őt anyám házába,
és az én szülőmnnek ágyasházába.**

** Én 3,4*

1497-1520

*Tudod-e, hogy miként lebegnek a felhők,
vagy a tökéletes tudásnak csudáit érted-e?**

**Jób 37,15*

*Nem a meghaltak dicsérik az Urat,
sem nem azok, a kik alászállanak a csendességbe**

** Zsolt 115,17*

Szófiában szerényen éltek. Kereskedésből származó bevételük elegendő volt családja eltartására, de arra már nem, hogy gazdagok módján éljenek belőle. Szerencséjük volt: egyikük sem volt sohasem beteg.

Jákob mellett dolgozott Abraham is. Munkájára különösen az után volt nagy szükség, hogy 1499. április 10-én megszületett Jákob és Szímia első közös gyermeke Salom, aki a nevét atyja békesség utáni vágya miatt kapta.

Abraham 1502 végén megházasodott, és elköltözött Triesztbe, ahonnan csak nagyon ritkán tért vissza Szófiába. Ugyanebben az évben született meg Jákob és Szímia második fia Naftali.

Egy év múlva, az ekkor még mindig csak harminchárom éves Jákob már három nagyvárossal kereskedett: Nis, Tirnovó és Várna voltak, ahonnan az értékesítésre szánt portékát beszerezte, majd ezeket a szófiai piacon adta el.

1504 nyarán egy Várnába menő karaván egyik szekérére felmászott Salom. A szülők napokig hiába keresték a kisiút. A kereskedője Botevgradnál vette észre a holtfáradt, éhes és szomjas kisiút, aki elmondta, hogy hogyan került a posztóbálák közé. A kereskedő visszafordult és hazavitte az elveszett gyermeket, és csak az útiköltségének megtérítést fogadta el Jákobtól, aki reszketve ölelte magához fiát. Szímia az izgalmak hatása alatt a vártnál előbb szülte meg a harmadik gyermeket, Mikáelt.

1506 telén Salom már értelmes fiúcska lévén sokat segített atyjának, aki büszkén hordozta mindenfelé magzatát. Ezen a télen Szófiába sok indiai vándor érkezett, akik főleg zenével, tánccal és jóslással foglalkoztak. Amikor Jákob véletlenül magára hagyta a fiút az egyik ilyen indiai, aki koldulni kényszerült, elkapta Salom kezét a vásárban, és jósolni kezdett neki, mert gondolta, hogy a szépen öltözött kisiúért valaki jelentkezni fog, aki meghálálja jövődömondását. Mikor Jákob visszaért, az indiai zavarodottan, szörnyű és gyors halált, beteljesületlen álmokat, de tehetséges utódokat jósolt a kisiúnak. Jákob némi pénzt vetett az indiainak, és elvonszolta fiát onnan, átkozva magát, hogy felügyelet nélkül hagyta kisiát. Salom kétségbeesve kérte atyját, hogy magyarázza meg neki, mit jelentenek az indiai szavai, mire Jákob úgy felelt, hogy amit hallott az bálványimádás, és inkább törődjek az Írás szavaival, miszerint:

*Ne imádd azoknak isteneit és ne tiszteld azokat,
és ne cselekedjél az ő cselekedeteik szerint;
hanem inkább döntögesd le azokat és tördeld össze bálványait.**

*2Móz 23,24

Salom végre megnyugodott, és soha nem gondolt többé a jóslatra. Jákob viszont annál inkább...

1507 januárjában megszületett a negyedik gyermek, Sára. A következő évek nyugodalmasan teltek Szófiában. Egyetlen esemény az volt, hogy megszületett 1509 őszén Noah és Moshe, az ötödik és hatodik gyermek.

Az ikrek születését követő második évben a kereskedelem kezdett nehézségre fordulni. Jákob sokat küszködött, ezért Salom megpróbált mindenben a segítségére lenni. Ebben az évben megszületett a hetedik gyermek Aharon, egy újabb éhes száj, amelyet etetni kellett. A helyzetük annyira megromlott, hogy 1512-ben Jákob és az akkor tizenkét éves Salom házalni kezdtek. Keserves élet volt ez, sok munka és megaláztatás a csekély megélhetésért. Így tanította elkeseredett fiát:

Ha lágyan viselted magadat a nyomorúságnak idején: szűk a te erőd.
Hanem emlékezzél meg az Úrról, a te Istenedről,*

*mert ő az, a ki erőt ad néked a gazdagságnak megszerzésére,
 hogy megerősítse az ő szövetségét,
 a mely felől megesküdt a te atyáidnak, miképen e mai napon van.**
 Lelkemet megvidámítja, az igazság ösvényein vezet engem az ő nevéért.***
 Igazság által leszel erős, ne gondold a nyomorral,
 mert nincsen mit félned, és a rettegéssel, mert nem közelg hozzád.*****

**Péld 24.10*

***5Móz 8.18*

****Zsolt 23.3*

****Ésa 54.14*

1513 tavaszától Jákob egyedül ment Plovdivba és Skopjébe, hogy hát-ha talál ott magának valami olyan keresetet, amelyből el tudná tartani a családját. Az év gyorsan eltelt, és a csekély pénz, amelyet Jákob hazahozott, hamarosan elfogyott. Otthon Salom keresete éppen ennivalóra volt elegendő. Jákob a következő télen újabb útra vállalkozott: Szarajevó és Nándorfehérvár volt az úti cél. Ebben az évben szerencsésebbnek bizonyult, sikerült annyi pénzt gyűjtenie, hogy a nyár végére adósságait rendezni tudta. Ezt részben annak köszönhetette, hogy a nyáron Magyarországon parasztháború tört ki, melyet egy bizonyos Dózsa György vezetésével. Egyetlen alkalommal került veszélybe, mikor májusban Szegedre kellett mennie egy megrendelés teljesítésére, ahol már valósággal forrongott a levegő. Mikor visszaindult, és kis kerülőt tett május 23-án, éppen egy összecsapás helyszínére keveredett, amelyben a parasztfelkelők veszítettek, és a győztesek mindent és mindenkit üldözni kezdtek. Jákob Arad felé menekült, azonban Nagylak mellett május 24-én újra belekeveredett a György vezette paraszthadsereg és ellenségei ütközetébe, amelyben ekkor a parasztok diadalmaskodtak. Jákob a parasztok táborába került, ahol találkozott György vezérrel, aki kifaggatta, hogy kereskedőként, mit tapasztalt Nándorfehérváron. Mikor kiderült, hogy Jákob semmit nem tud, embereivel átkísértette az éppen a parasztok kezén lévő Csanád várába, ahonnan június elején sikerült megszöknie. A szökés után a Nándorfehérvárnál elrejtett készleteit a nemeseknek mind eladta, aztán lóhalálában hazatért.

1514. szeptember 3-án Zora váratlanul meghalt. Jákob éppen Nándorfehérvárról jött hazafelé, és már csak anyja sírjához tudott elzarándokolni, temetéshez képest két napot késett. Gyászában Szímia volt mellette, és sokat támaszkodott Salomra is, akivel az összes gyermeke közül a legszorosabb volt a viszonya.

*Így szól az Úr Isten: Azon a napon, a melyen sírba aláméne,
 gyászbba öltöztetém miatta a mélység vizeit,
 és megtartóztatám folyóikat, úgy hogy a sok víz elzáraték,
 s meggyászoztatám őt a Libánonnal,
 és a mező minden fája elepede miatta.**

** Ezék 31.15*

1515 tavaszától kezdett gondolkodni Jákob azon, amit a többi kereskedőtől hallott: Budán, a magyarok országában jelentős közösség működik, amely igen gazdag és tehetős. Mivel azonban a parasztháború elbukott, és megtorlásokról érkeztek hírek, az utazás gondolatát félretette, de nem feledte.

Két éven keresztül Szófiából csak kisebb utakra mozdult ki, ezeken az utakon Salom mindig elkísérte. Ketten megállapodtak abban, hogy amint arra mód ígérkezik, szerencsét próbálnak Budán, felmennek oda néhány évre, és ha megtalálják számításukat, akkor a családért visszajönnek. Tervük megvalósítása késett, és úgy tűnt, meghíúsul, amikor 1519 nyarán Szímia nagyon beteg lett. Egyetlen orvos sem tudott rajta segíteni. Fogyása megállíthatatlan volt, teljesen kiszáradt és 1519. november 26-án meghalt. Jákob úgy érezte, hogy nem tud tovább Szófiában maradni, anyja és feleségének közeli halála mélyen megrendítette.

*Öltözzetek azért gyászba, sírjatok és jajgassatok,
mert az Úr haragjának tüze nem távozott el rólunk!**

* Jer 4.8

Hosszú gyászából az Írás segítségével próbált felülemelkedni:

*És lőn az Úr beszéde hozzám, mondván: Embernek fia!
ímé, én elveszem tőled szemeidnek gyönyörűségét hirtelen halállal,
és ne sírj és ne jajgass, se könyed ne hulljon.
Fohászkodjál csöndesen, halottakért való sírást ne tégy,
fejékeségedet kösd fel, és saruidat vedd lábaidra,
s ne fedezd be bajuszodat, és az emberek kenyerét ne egyed.*

Ezék 24.15-17

Néhány hónappal Szímia halála után Szófiába érkezett Jachja Tám rabbi, akinek közismerten jók voltak a kapcsolatai Budával, Szófiával és Konstantinápolyal. Jákob ajánlólevelet kért tőle arra az estre, ha a közeljövőben Budára menne a fiával. Mivel a rabbi tudott Jákob feleségének haláláról, megszánta a férfit és kiadta neki az írást. Jákob és Salom ezzel a levéllel a birtokukban megtervezték utazásukat, és beavatták Naftalit is, aki ebben az időben házassági szándékairól beszélt atyjának. Naftali gondjaira bízta hát a többi gyermeket, és minden vagyont az ő rendelkezésére hagytak, hogy abból tartsa el a testvéreit ameddig lehet, mivel remény van arra, hogy hamarosan kövesék őket Budára.

Egy héttel azután, hogy Jákob ben Malachi és Salom ben Jákob Budára indultak, Naftali (aki a legnehezebben tűrte a testvérek közül a nélkülözést), egy igen gazdag, gyermektelen, beteges zsidó özvegyet vett feleségül, aki már harmincöt éves volt. Naftali azért nem avatta be házassági terveibe atyját, mert tudta azt, hogy ellenezné a házasságát egy olyan asszonnyal, aki nem fog neki gyermeket szülni. Mivel az asszony maga sem reménykedhetett abban, hogy

gyermekai lesznek, örült, hogy a férje testvéreit saját gyermekeiként nevelheti majd fel. Egyetlen feltétele volt a kényelmes életre vágyó Naftalival szemben, hogy testvéreit nem engedheti apjuk után semmi esetre sem mindaddig, amíg az olyan megélhetést nem biztosít nekik, amelyet ő már most meg tud adni azoknak. Naftali, aki világ életében a munka és gondok elől menekült, beleegezett a feltételbe, és ezt a titkot megőrizte magában. A testvéreinek ezzel szemben azt mondogatta, hogy atyjuk a kedvenc fiával itt hagyta őket, és legyenek hálásak neki és feleségének azért a kényelmes életért, melyet biztosítanak nekik.

Jákob és Salamon hajóval és gyalog ment fel Budára. Nándorfehérvár, Pétervárad, Zombor és Mohács, majd Baja, Simontornya és Fehérvár érintésével 1520. május 17-én éjjel érkeztek a városkapuhoz. Mivel nem engedték be őket, a szabad ég alatt éjszakáztak.

Jákob azt álmodta, hogy Isten segítségével ivadékaik sok-sok száz éven keresztül fognak ebben az országban élni, és dicsőségre viszik majd őseik álmait.

A hajnal ébresztette őket.

*Nem ember az Isten, hogy hazudjék
és nem embernek fia, hogy megváltozzék.
Mond-é ő valamit, hogy meg ne tenné?
Ígér-é valamit, hogy azt ne teljesítené?**

*4Móz 23,19

1520 – 1526

*Ímé, megmaradnak benne némely menekültek, a kiket kivezetnek,
fiak és leányok; ímé ők kimennek hozzátok, hogy lássátok útjokat és
cselekedeteiket, és vigasztalást vegyetek a veszedelemből,
melyet Jeruzsálemre hoztam, mindarra nézve, a mit hoztam rá.**

* Ezék 14.22

1520. május 18-án Kohén Naftali rabbi elmélyülten olvasta a konstantinápolyi Jachja Tám levelét, amelyben figyelmébe ajánlotta a sorok átadóit, és kérte, hogy segítse elő ezeknek Budán való letelepedését. A levél 1519 októberében íródott, ezért a rabbi élt a gyanúval, hogy az hamisítvány: abban az időben ő éppen Szófiában tartózkodott, és nem emlékezett a konstantinápolyi rabbira. Végül mikor észrevette, hogy a levél aljára Jachja Tám jelmondata van írva, megnyugodott:

*Szereti az igazságot és törvényt;
az Úr kegyelmével telve a föld.**

*Zsolt 33.5

Mivel a levélben nem volt személyleírás, és nem lehetett tudni, hogy a levéllel azok jelentkeztek nála, akiket az illet, Kohén Naftali kérdegetni kezdte az előtte megjelent Jákob ben Malachit különféle hitéleti kérdésekben és a Tórát is olvastatta vele. Miután meggyőződött, hogy Jákob valóban zsidó, és posztóval kereskedik, megállapította, hogy letelepedése hasznos lehet Buda zsidóságára nézve. A budai bíróság (bét din) végül együtt engedélyezte szaloniki Jákob ben Malachi és fia letelepedését a városban. Jákob a zsidónegyedben egy apró lakrészt vett birtokba, és azonmód megírta Szófiában maradt családjának, hogy szerencsésen megérkeztek, várjanak türelemmel, mert amint az lehetséges, a többiek letelepedésének ügyében is el fognak járni. A nyár végére Jákob és fia elismert tagjaivá lettek a közösségnek, mivel mindketten jól beszéltek görögül, törökül, bolgárul, ezért a többi kereskedőnek nagy hasznára váltak. A kereskedelem jól jövedelmezett.

A magyarok sokat aggódtak az ozmán birodalom terjeszkedésével kapcsolatban, Jákob viszont egyáltalán nem érezte magát veszélyben, hiszen Szalonikiben és Szófiában is az ozmán uralma alatt élt, és kevesebb bántódása esett, mint az alatt a fél év alatt, amióta Budán letelepedett. Mindezt leszámítva, úgy éltek itt is, ahogyan azt Szófiában tették.

1521 tavaszán érkezett a városba egy tudós család Aachenből. Történetüket ők is előadták Kohén Naftali rabbinak, aki felkérte Jákobot, hogy vegye pártfogásába az újonnan érkezőket. Jákobék és a német család jó barátságba kerültek, és együtt folytatták a kereskedést mind keletre, mind pedig nyugat felé, miközben Salom és a német Malke között észrevétlenül szerelem szövődött. Már-már az esküvőt is tervezni kezdték, de 1521. augusztus 29-én Nándorfehérvár elesett, és ezért Budán megtiltottak minden vígasságot, így a menyegzőt is el kellett halasztani.

1522 februárjában Jákob és Salom Jajcán keresztül Ragúzába ment, arra a hírre, hogy jelentős mennyiségben, nagyon olcsón lehet marokkói szövethez jutni. Ebben az időszakban Szerbiában nagyon veszélyes volt az utazás, így Salom és Malke a jegyességüket azzal bontották fel, hogy ha Salom mégis hazajönne ép-ségben fél éven belül, akkor újra egymás jegyesei lesznek, és megesküsznek.

Jákob és Salom a vártnál később, október közepén ért vissza a városba. Elmondták, hogy a boszniai vilajethez tartozó Jajcában a török elfogta őket, és mivel Buda pecsétje szerepelt irataikon, heteken át tartották fogva őket. Kémet szerettek volna belőlük csinálni, de tervük nem sikerült, mert a két férfinak júniusban sikerült megszöknie. Szökésük után még elmentek Raguzába, de semmit nem találtak, úgyhogy üres kézzel tértek vissza. Az otthoniak sokat emlegették a balszerencséjüket, ezért Jákob megintette őket:

*Csillapodjál le az Úrban és várjad őt;
ne bosszankodjál arra, a kinek útja szerencsés,
se arra, a ki álnok tanácsokat követ.**

* Zsolt 37.7

1522. december végén, amikor híre jött annak, hogy az addig ellenállni képes Rodosz is az ozmán martaléka lett, a keresztények a zsidókat kezdték faggatni, hogy mit gondolnak az ozmán hódításról. A zsidók tudták, hogy a keresztények milyen választ várnak tőlük, ezért részben semmitmondóan, részben elítélőleg szóltak az ozmánokkal kapcsolatban. A szerelmesek 1523 nyarára tűzték ki az esküvőt azért, hogy mind Aachenből és mind Szófiából a rokonságnak legyen elég ideje arra, hogy ideutazzék. A sors azonban nem volt kegyes velük, 1523 tavaszán súlyos járvány ütötte fel a fejét Budán, az emberek hullottak, Malke családjának jó része is odaveszett a bajban. Jákobék a többi zsidóval együtt Pozsonyba menekültek és ott vészelték át a pusztító időket. Jákob itt ismerkedett össze az Budára egyébként bejáratos Zacharias orvossal, aki megállította a Jákob szervezetében kitörni készülő járványt. Novemberben tértek vissza Budára, és mivel sok család kihalt, ezért a bét din egy tágas lakást utalt ki Jákobéknak.

1524. március 1-én tartotta meg Budán Salom ben Jákob és Malke az esküvőjüket. A pár boldogsága Abraham születésével lett teljes, aki ugyancsak Budán, 1525. január 1-én látta meg a napvilágot. A szülés rettenetes volt, oly nagyok voltak Malke fájdalmai, hogy tíz férfi ment be hozzá a szobába egy Tórával, és imádkozott érte, miközben lepedőből válaszfalat húztak Malke körül, hogy a Tóra-tekercset elkülönítsék tőle. Mondták is:

*„Az Úr beírván, feljegyzí a népet: ez ott született! Szela.”**

* Zsolt 87,6

Abraham születése örömmel töltötte el a budai zsidókat is, akik azonban a próféta baljós szavaival hívták egymást vigadni:

*„És ímé öröm és vígasság;
barmok ölése, juhok levágása, húsevés és borivás;
együnk, igyunk, mert holnap meghalunk!”*

* Ésa 22.13

1525. május végén a nyugatról érkezett Antonio de Zuane, egy utazó szállt meg a városban. Jómódú ember lévén, aki szerette a szép ruhát, betért Jákobhoz. Jákob méretet vett róla és megígérte, hogy egy hét múlva fejedelmi köntöst ad át néhány aranyért cserébe.

1525. június 4-én de Zuane éppen Jákobnál volt, amikor Szerencsés Imre félzsidó királyi alkincstárnok ellen érzett gyűlöletében a csöcselék megtámadta a zsidónegyedet, és hatalmas pusztítást végzett. Jákob és családja elrejtőzött a házuk pincéjében, de Zuane pedig nyughatatlan lévén kiment, hogy megnézzze, mi folyik odakint. Jákob ezután soha nem látta az utazót, azt hitte, hogy lemészárolták őt is. Nem tudta, hogy de Zuane díszes ruhája előtt a csöcselék meghajolt és kiengedte őt az ostromból. Ezután Zuane szemtanúként

megírta a pusztítás történetét, de mivel a köntösért elfelejtett fizetni, Jákobról és családjáról hallgatott.

Jákob képtelen volt felfogni, hogy a csöcselék a korábban Slomo ben Efrajim Szeneor nevű félzsidó elleni gyűlöletében, hogyan lehetett ilyen kegyetlen a teljesen vétlen és védtelen többi zsidóval. Kohén Naftali rabbi elmondta, hogy ez az ember részt vett a Jagelló- király, II. Lajos kincstárának megerősítésében oly módon, hogy olyan pénzt veretett, amelynek értéke kevesebb volt, mint amit ráverték. Ezzel az üzelmével sok ellenséget szerzett magának, és összeakaszkodott néhány éve magával Werbőczyvel is, aki gyűlölte őt, és erről még az országgyűlésben sem tudott elfelejtkezni, mert minduntalan felemlegette az ügyet. Végül, engedve a főurak nyomásának a király tömlöcbe vetette Slomot, ahonnan nagy váltságdíj befizetése után szabadulhatott. A szabadulását nem tartották titokban, ezért a felbőszült tömeg a többi zsidón töltötte ki a bosszúját. Jákob csak hallgatott, és újra azon kezdett gondolkodni, hogy hova kellene elmennie fiával, ahol végre békében élhetnének.

1525 szeptemberére az élet visszatért a zsidónegyedbe. Akit sem a járvány, sem pedig a gyűlölet nem pusztított el, az továbbra is viszonylagos biztonságban érezhette magát. Jákob Szófiába azt írta, hogy mivel Budán folyamatosan veszélyben az életük, még nem időszerű a többiek beköltözése. Ekkor hallotta a rabbitól, hogy egy Slomo ibn Verga nevezetű itáliai zsidó megírta már egyszer Buda zsidóinak üldözését, eszerint akkor egy fáklyát állítottak a főtérre, azzal, hogy amíg a fáklya ég, a zsidók kikeresztelkedhettek. A rabbi azt nem tudta, hogy mi lett a sorsa a ki nem keresztelkedett zsidóknak.

1526 nyarán Jachja Tám konstantinápolyi rabbi titokban írt Kohén Naftali budai rabbinak, és figyelmeztette, hogy az ozmán elfoglalni készül Budát, úgyhogy igyekezzenek Konstantinápolyal kapcsolatot teremteni, előkészíteni a menekülést arra az esetre, ha rosszra fordulnának a dolgok. Mivel Jákob jól beszélt idegen nyelveket, Kohén Naftali vele íratta meg válaszát olyan módon és több nyelven, hogy abból pontosan ne derülhessen ki, hogy ki, és honnan válaszolt vissza. Válaszában arra törekedett rávenni Jachja Támot, hogy amennyiben az ozmán feldúlná a várost, és menekülni volna szükség, akkor Konstantinápolyban bocsásson rendelkezésére egy épületet, amelyben Buda közössége élhetné hitéletét. A levél visszaküldésére már nem volt mód, és így a menekülésre sem.

*Ímé a te szolgád kegyelmet talált te előtted,
és nagy a te irgalmasságod, melyet mutattál irántam,
hogy életemet megtartotta: de én nem menekülhetek a hegyre,
nehogy utólérjen a veszedelem, és meghaljak.**

* 1Móz 19.19

1526. augusztus 30-án éjfélkor Buda lakossága éktelen ordítózásra ébredt. Híre jött a mohácsi csatavesztésnek és annak, hogy a szultán Budára tart.

Szeptember 1-től aki csak tudott, menekült kifelé Budáról. Mivel Malke utolsó hetes várandós volt, ezért úgy döntött a család, hogy bevárják az ozmánt, lesz ami lesz.

1526. szeptember 5-én Jákob, Salom és a kis Abraham csatlakoztak Jozef ben Slomohoz, aki a többi zsidóval együtt halotti lepelben Ibrahim pasa nagyvezír elé mentek, és átadták neki a kiürült város kulcsait. A pasa megígérte a zsidóknak, hogy megkíméli az életüket.

Jákob és Salom a kis Abrahammal a pasától hazafelé igyekezett, amikor néhány lépésre a zsidónegyedtől egy tébolyult katona kardjával rájuk rontott, és összekaszabolta a gyermekét védő Salom testét, aki szinte azonnal meghalt. Jákob halott fiától elragadta unokáját és testével védte, miközben a zsidók és oszmánok együttes erővel szedték el a fegyvert a megháborodottól, akit azon nyomban fel is koncoltak. A sikoltozásra a várandós Malke is előszaladt, és amikor látta mi történt férjével, apósával, és Abrahamot is halottnak hitte, a nagy megrázkódtatás miatt összeesett. Néhányan véletlenségből megtaposták és miközben ájultan hevert, szülni kezdett. A megrázkódtatás és az elszenvedett sérülések olyan súlyosak voltak, hogy Malke és csecsemő kislánya még ezen a napon meghaltak.

Jákob fájdalma leírhatatlan volt. Szeptember 9-én temette el fiát, unokáját és menyét, miközben összevagdossott karjában tartotta a kicsi elárvult Abrahamot. A temetést végző rabbi ezt írta fel Buda Memorkönyvébe:

És megszagattá Jákob ruháit, és zsákba öltözik és gyászolá az ő fiát sokáig.*
**1Móz 37,34*

Szeptember 10-én Gödaljo böjtjét tartották a zsidók Budán. Másnap bevonult a szultán, és kegyesen megengedte a böjtőlő zsidóknak ünnepeik folytatását.

Szeptember 16-án Jákob olcsón túlادott a házán, és árukészletén, majd hat nap múlva, Szukkot első napján Jakobot, aki Abrahamot kecsketejjel etette éjjel nappal, a többi zsidóval együtt összezsúfolták egy török hajóra, és elindították Konstantinápoly felé.

Salom, Malke és a kisfiú sírját Jákob azzal a halotti lepelletel takarta le, amelyben a basa elé vonultak. A sírra ezt véste Jákob egy hét alatt a saját kezével:

*„Itt van elrejtve Salom, Jákob fia,
 aki életével védte meg magzata életét,
 és itt van elrejtve mellé asszonya
 Malke, Nachum leánya is, aki férje után halt.
 Itt nyugszik közülünk a legkisebb is, kinek még név sem adatott,
 és a sorsa szerint szüleivel halt el.
 Örök világukba tértek ők egyazon napon, 285-ben a Kis időszámítás szerint.
 Legyen lelkiük bekötve az Élet kötelékébe.”*

A lepel a szélben felemelkedett a sírhalmokról, mintegy búcsút intve a távozóknak. A városra nagy csend telepedett.

Egy szorgos zsidó a hajón összeírta az utazókat. Ezt írta fel Jákobról:
„Jákob Szaloniki városából jött Budára, a királyságba. Öt éven át élt itt fiával Salommal, ki utóbb egy askenázi nőt el is vett nőül, és nemzette Abrahamot. Ez a Salom és az asszonya üldözésnek áldozata lett, Jákob fogta unokáját, és e hajón Kosztandinába indult.”

1527-1542

*Jövendőben Jákob meggyökerezik, virágzik és virul Izráel, és betöltik a földnek színeit gyümölcscsel.**

* Ésa 27.6

Jákob, a görög nyelvet beszélő Elijahu ben Binjamin ha-Lévinek átadta Kohén Naftali ajánlólevelét, amely így szólott:

„Szószólója és ajánlója kívánok lenni ennek az embernek, akinek neve Jákob ben Malachi. Az illető, ki ajánlásom bemutatja, jámbor ember az Örökkévaló népéből, kinek lelke tele van keserűséggel, mert az egekből a földre zuhant, fiát és annak feleségét eltemette és szinte egy pillanat alatt üzetett el Buda városából. Nyugalomban és biztonságban élt ottan a többi zsidóval, akik úgyszintén elhagyták Hágár országát. A sietségben nem tudta kimenteni vagyonát, és amit magához tudott venni, az egy élet megkezdéséhez és kicsiny unokájának felneveléséhez (akit Isten könyörületessége megtartott neki) nem elegendő.

Ti mindannyian a testvéreink vagytok, együtt vagyunk mi az Izraelnek háza. Gyakoroljatok kegyességet, hallgassátok meg kérésemet: Tiszteljétek meg az Örökkévalót, és az illetőnek adjatok ellátást, hogy ő és unokája megmaradhasson. Adjatok neki házat, hogy legyen hol laknia, és tápláljátok addig, amíg számítását meg nem találja. Mindezt azért kérem, hogy a nyomorgót a nyomorúságából megmentsetek.

A Teremtés 5286 évében, Buda várában.

R. Naftali ha Kohen”

Elijahu rabbi ezután gondoskodott Jákobról, és adott neki házat, ételt, hogy új életet kezdhessen. Csendesen teltek a napok a Héttorony tövében. Abraham egyre kevesebbet sírt fel éjszakánként, Jákob is többet tudott pihenni és több ereje maradt a pénzkeresésre. Napközben Abrahamra egy mozlim dada ügyelt, akinek Jákob szállást és kosztot adott a segítségért. Néhány hét múlva Jákob elmondta Binjamin ha-Lévinek Szerencsés Imre történetét, mert az felettébb érdeklődött aziránt, hogy a sok zsidó Budáról miért érkezett együtt Konstantinápolyba.

Egy idő után már Jákob is észrevette, hogy senki nem akarja bántani őt és unokáját. Azt is látta, hogy a keresztényeknek sem esik semmi bántódásuk az ozmán alatt, de velük mégis tartózkodóbbak. Ennek okáról a mozlim dada

(akiről kiderült, hogy régebben egy tudós családnál dolgozott) azt mondta, hogy egyrésről a keresztes hadjáratok örökre nyomot hagytak a mozlímokban, másrésről pedig a zsidók és a mozlímok hasonlóan élnek, táplálkoznak, házasodnak, szemben a keresztényekkel.

1528 őszén Jákob engedélyt kapott, hogy pénzügyekben járjon el, pénzkölcsönzéssel is foglalkozzon.

1528. és 1530. között Jákob tehetősebbé vált nyelvtudása és pénzkölcsönzései révén. Már nem jelentett neki terhet megfizetni a fejadót és földadót, Abrahamot pedig jesivába járatta, és a mindennapok békés múlása mellett a régmúlt szörnyűségei feledésbe kezdtek merülni. Abraham ugyan kérdezgette néha tőle, hogy merre vannak a szülei, de Jákob ilyenkor szomorúan kitért a válaszáadás elől.

1531-től Jákob többször utazott a Krímbe, Nápolyba és Velencébe. Jákob titokban jövedelmének egy részét arra költötte, hogy a Krímből zsidó rabszolgákat vásárolt, akiket aztán felszabadított, és ha a felszabadított mellette akart maradni, a pénzkölcsönzések során mint segédet alkalmazta.

Néhány év múlva Jákob olyan vagyona telt szert, hogy a konstantinápolyi Budai zsinagóga karbantartására folyamatosan pénzt tudott adni. Gyarapodtak a vendégek a háznál, egyre másra jelentek meg a szultáni udvarba bejáratos orvosok, tanácsadók, fordítók és háremalkalmazottak, akikkel a kapcsolatot az ekkor már hatvanadik évét betöltött Jákob azért ápolta, hogy ezzel Abraham önálló életkezdését elősegítse. Élete egyik legnagyobb sikerének tartotta, hogy amikor 1537 nyarán a zsidókkal szemben akkoriban hangoztatott vérvádak ügyében Szulejmán szultán bizalmasának, Móse Hamonnak közbenjárását kérte, Móse a szultáni tanácsban megakadályozta a zsidók elleni vérontásokat.

Jákob, 1538-ban, a Budai zsinagóga képviselőjében ajándékot küldött Szulejmán szultánnak, aki ekkoriban állította helyre Jeruzsálem falait, és ezért nagy tisztelet övezte. Az ajándékot Abraham férfivá avatásának napján ajánlotta fel és küldte el, úgy halotta, hogy a díszes aranyedényeket a szultán a tanácskozásai során használta ezután.

1539-ben a városban élő hispániaiak egy csoportjával együtt megszervezte a cadizihoz hasonló gyapjúszövet gyártását, erre azért volt módja, mert ekkorra már tekintélyes vagyonnal és társadalmi megbecsüléssel bírt. Tulajdonrésze volt az egyik konstantinápolyi, pénzváltással foglalkozó társaságban, és ez által szoros kapcsolatban állt az aranybányákkal és pénzverdékkel. Elmondhatta magáról:

*Bizony, kezed munkáját eszed!
Boldog vagy és jól van dolgod.*.*

* Zsolt 128.2

Mindeközben Abraham felnőtté vált. Tudott héberül, törökül, görögül, németül és beszélt valamiképp magyarul is. Az árva gyermek koravén-

nek tűnt a társai között, de mivel addigra mindenki tudta, hogy szüleit milyen körülmények között vesztette el, egy kicsit nagyobb figyelemmel és türelemmel viseltettek iránta. Ebben az időben Abraham már maga is tudta, hogy Budán mi történt a családjával, és terveket szövögetett arról, hogy hogyan tegye tiszteletét szülei sírja előtt. 1541. szeptember 5-én (atyjának és anyjának 15. halálzási évfordulóján) Abraham bejelentette Jákobnak, hogy Magyarországra kíván menni egy ozmán küldöttséggel: híre érkezett aznap Buda bevételének.

Jákob minden erejével azon volt, hogy meggyőzze unokáját, maradjon vele Konstantinápolyban, mert mindene megvan, amire csak szüksége lehet: pénz, munkalehetőség, és ha kell, feleség is. Abraham arról próbálta meggyőzni nagyatyját, hogy Isten bizonyára azért nyitotta meg Buda kapuit, hogy befejezze ott, amit elkezdett az atyja. A két férfi nem bírt egymással.

1542. március 7-én Abraham hajóra szállt, hogy néhány tisztviselővel együtt elmenjen Budára. Jákob zokogva búcsúzott unokájától, aki még csak tizenhét éves volt. Adott neki egy zacskó aranyat, meg egy ezüst szelencét, amellyel kapcsolatban azt mondta, hogy azt csak akkor nyissa ki, ha élete bármilyen okból ellehetetlenedik vagy fogság, betegség, vagy majd öregkora miatt, halálának közeledtével kell számolnia.

Amikor a hajó elhagyta a kikötőt, Jákob leült a partra, egy álló napig maradt ott mozdulatlan, majd hozzálátott terve végrehajtásához Ézsaiás szavaival:

*Nem a nap lesz néked többé nappali világosságod,
és fényességül nem a hold világol néked,
hanem az Úr lesz néked örök világosságod, és Istened lesz ékességed,
Napod nem megy többé alá, és holdad sem fogyl el,
mert az Úr lesz néked örök világosságod,
és gyászod napjainak vége szakad.**

* Ésa 60, 19-20

1542-1554

*Van oly ember, a ki egymaga van és nincs vele másik,
sem fia, sem atyjafia nincs; mindazáltal nincs vége minden ő fáradságának,
és az ő szeme is meg nem elégszik gazdagsággal, hogy azt mondaná:
vajjon kinek munkálkodom, hogy az én lelkemet minden jótól megfosztom?
Ez is hiábavalóság és gonosz foglalatosság!**

* Préd 4.8

Jákob dolgozott, és leveleket írt Abrahamnak, tartva unokájában a lelket. A fiú minden anyagi segítséget visszautasított, mondván: hogy neki magának kell megteremtenie jövőjét, és senki segítségére nem kíván támaszkodni. Kamaszos tiltakozása derűvel töltötte volna el Jákobot, ha nem lett volna

már olyan öreg, hogy biztosan ki tudja várni idővel azt, amikor Abraham rájön arra, hogy nagyatyja segítségével ő nem lesz kevesebb ember. Mivel Abraham hajthatatlan maradt, Jákob más úton próbálta biztosítani unokája jövőjét, ezért félévente eltűnedezett néhány hónapra. Szomszédait és barátait, akik csak azt látták, hogy Jákob jön és megy, alig tartózkodik otthon, mindig sikerült megnyugtatnia, így aztán azok felhagytak a kérdezősködéssel. 1546 nyarán Jákob Nikápolyban volt üzleti úton, és mivel már hetvenhat éves volt, senki nem csodálkozott azon, hogy lepihent egy hétre. Senki nem tudta, de Jákob mostanra ért végére terve végrehajtásában. Nikápolyban a török hűbéres Havasalföld fejedelme ügyeit és egyéb állami ügyeket intéző ozmán tisztviselő Jákob régi barátja volt. Szelim (aki maga is zsidónak született) letétekkel is foglalkozott, ezért őt használta fel tervének biztosítására Jákob. Bizonyos éves járadék fejében meghagyta Szelimnek, hogy ő maga, vagy halála után utódai, Jákob halála után évente írjanak levelet Budára Abrahamnak, és tájékoztassák, hogy egy letét várja őt Nikápolyban. Amennyiben Abraham Budáról elköltözne, akkor pedig nyomoztassanak utána, és erőszakkal adják át neki a letett ládikát. Súlyos esküt vett Szelimtől, hogy fogadalmait megtartja, majd átadta neki a dobozt.

A doboz üres volt.

1548 őszén Jákob ismét meglátogatta Szelimet Nikápolyban, és kikérte a letétbe helyezett dobozt. A pecsét sértetlen volt. Egy óvatlan pillanatban papírokat csúsztatott a dobozba, újra lepecsételte, majd visszaadta azt Szelimnek. A dobozban található iratok az Abrahamnak Budára történt utazásakor adott szelencében található papirossal függték össze. Abraham iratán egy felsorolás volt tíz városról és bankházzal, illetve egy apró térkép, amely a Konstantinápolyi ház alaprajzát írta le. A letétbe helyezett dobozban a felsorolt tíz városban található bankháznál az elmúlt hét évben elhelyezett vagyontárgyakat sorolta fel Jákob, a ház alaprajzánál pedig bejelölte azt a helyet, ahová nagy értékű, és az elmúlt évtizedekben felhalmozott értékeket ásta el.

1550 elején Jákobnak hullani kezdett a haja és elvesztette fogainak jó részét is. A törvény emberét magához hívatta és végrendelkezését lediktálta neki. Szót említett a Nikápolyban elhelyezett letétről is, de annak tartalmát nem taglalta. Minden vagyonát Abrahamra hagyta. A végrendelethez csatolt záradék merően szokatlan volt. Ebben a következők szerepeltek:

„A végrendelkezést pedig tette az a Jákob, akinek nemzetségsora a következőképp vezetődik az ősei felé a zsidó időszámítás szerint:

<i>Malachi ben Saul</i>	<i>született 5178</i>	<i>meghalt 5248</i>
<i>Saul ben Simon</i>	<i>született 5132</i>	<i>meghalt 5181</i>
<i>Simon ben Reuven</i>	<i>született 5060</i>	<i>meghalt 5135</i>
<i>Reuven ben Manasse</i>	<i>született 5000</i>	<i>meghalt 5066</i>
<i>Manasse ben Arpaksad</i>	<i>született 4959</i>	<i>meghalt 5001</i>
<i>Arpaksad ben Sámson</i>	<i>született 4925</i>	<i>meghalt 5001</i>
<i>Sámson</i>	<i>született 4882</i>	<i>meghalt 4950</i>

Végrendelkezésem idején nem tudhatom, hogy módomban lesz-e ivadékaim előtt felfedni e nemzetségsort, meghagyom a rendeletem végrehajtójának, hogy a végrendelet végrehajtása előtt a záradékot tudassa örökösömmel."

1552 augusztusában váratlanul Konstantinápolyba érkezett Abraham. Jákob öröme határtalan volt, naphosszat beszéltette unokáját mindarról, amit az elmúlt években tőle távol élt meg. Abraham még mindig csak huszonhét éves volt, és elpanaszolta, hogy nem talált magának feleséget, akivel szívesen élne együtt, ezért még az is megeshet, hogy egyedül marad. Jákob biztatta unokáját és a Tórából idézett neki minduntalan, hogy milyen embernek tartja az Istent azt, aki család nélkül él, és akinek (pedig lehetne) nem születnek utódai. A következő év júliusában, egy héttel Abraham visszaindulása előtt Jákob leültette unokáját, közölte vele, hogy végrendelkezett rá és azt is, hogy vegye majd komolyan a Nikápolyból jövő leveleket. Tudta, hogy a szelencét Abraham nem nyitotta ki, mert ha kinyitotta volna, akkor azt biztosan szóvá tette volna. Jákob leültette Abrahamot és elmondta neki a következő történetet:

„- Amit most elmondok neked, azt még a makedóniai Szalonikiben hallottam atyámtól, Malachi ben Saultól, bar micvóm alkalmával. A történet atyáink története. Hallgasd meg, és szólj róla fiadnak, ha majd eljön annak az ideje.

- Atyáink legősibb őse a Sámson nevet viselte. Sámson, a nevét hatalmas hajzatáról kapta. Sámson tarkóján volt egy olyan vörös folt, amely nemzedékeken át öröklődik fiágon, de nem minden leszármazotton jelentkezik. Sámson ismeretes volt még a jobb tenyerében kanyarodó kígyóvonalról is.

- Sámson az Ígéret Földjén népes családba született. Vagy ő vagy az atyja (kinek a neve feledésbe ment) rabbi volt mindaddig, amíg az angol király keresztes hadjáratának fogságába nem került és át nem hajózták a Szigetre. Ahol élt, ott sok volt a civódás a helybeli urak és országos nagyságok között, és Sámson egy ilyen belháború részese lett, amikor egy nemes teljes családját kiirtotta egy másik nemesi család. A kiirtott család lányát úgy mentette meg az ősatya, hogy egy megfizethető pap segítségével házasságra lépett vele a templomban, és a nevét megváltoztatta. Ezt követően egyszerű parasztként telepedtek le és ilyen életet is éltek egy Norwich nevű településen. Fiuk, Arpaksad egyszerre kapott keresztény és zsidó nevelést, és ezt megelégtelve, átmenekült a csatornán, és hosszas vándorlás után, 4958. körül Hispániába ment, megházasodott. Mindenféle dologgal kereskedett, amint az akkor is szokás volt. Cordovában született meg fia, Manasse. Itt éltek egy évtizedig, majd egy üldözés alkalmával elmenekültek és Magyarorszáig jutva fiával együtt kereszténynek adták ki magukat. Arpaksad magát Árpádnak nevezte és fiával együtt 4977-ben keresztes hadjárat tagjaként jutottak vissza Palesztinába, ahol le akartak telepedni. Manasse azonban nem tisztelte atyja akaratát, és Jeruzsálemben a harcok alatt titokban elvett feleségül egy helybeli születésű asszonyt és Hebronba ment. Mikor látta, hogy Hebronban sem jobb a helyzet, mint máshol, apjával a visszavonuló sereggel visszajöttek Magyarországra. Itt született meg fiúk Reuven is, éppen akkor, amikor a mongolok az országra törtek. A mongolok megölték Arpaksadot és Manassét is, és halálosan megsebesítették Reuven anyját, akinek azonban még volt annyi

ereje, hogy gyermekét egy kolostorhoz cipelje, letegye a bejárat elé, majd a kolostorba becipelő szerzetesnek elmondja azt a történetet, amit most én mondok el neked. Végül Reuvent megkeresztelték, és Paulus néven élt a kolostorban, nem ismerve családjá és származása eredetét. Mikor már jó néhány keresztény hitéleti munkát a papírra vetett, úgy ötvenedik éve körül, a kolostor levéltárában megtalálta a feljegyzést a mongol pusztítás alatti érkezéséről, és elolvashatta a saját őseinek történetét is, már ahogyan azt a szerzetes feljegyezte, akinek a tollából tudom én is azt, amit most elmesélek. Paulus, azaz Reuven elhagyta a kolostort, betért a zsidó közösségbe, jobban mondvá visszatért, majd megházasodott, és hatvan évesen nemzette Simeont. Simeon atyja mintájára példás zsidó életet élt. Többszörösen része volt üldöztetésben, az egyik esetben valamennyi gyermekét és feleségét is elvesztette. Ekkor útra kelt, nyugatra vándorolt, és Kölnben újra megházasodott, majd igen idős korában 5132-ben nemzette Sault, és visszatértek Magyarországra.

- Nagyatyám, Saul, szemben atyjával, rendetlen életet élt. Többször vetették tömlöche, sokszor részegedett le nyilvánosan is. Mikor már neki is elege lett a közösségből és a közösség is kitaszította, visszavándorolt Jeruzsálembe és ott telepedett le. Hitehagyott zsidóként kereskedett, és haramiáknak tett szívességet. Megunva az egyedüllétet elvette feleségül a szomszédját, nagyanyámat, akiről azt hitte, hogy egy szerencsétlen jemeni zsidó. Nagyanyám, aki a házasságkötéskor azt hazudta, hogy zsidó, valójában mozlím volt és Bagdadból menekült el, mert az atyját, aki valami alkirály volt arrafelé az unokatestvére lemészárolta és kiirtotta a családját. Amikor atyám, Malakias három éves lett, Jeruzsálemben megtámadták őket. Nagyapám meghalt, nagyanyám valahogy megmenekült. Apámat a Nagyanyám Konstantinápolyba vitte, mivel ott éltek még rokonai. Apám mozlím hitben nevelkedett és élt, és Mohamed néven ő is egy mozlím nőt vett feleségül, az anyámat, Zorát. A család hamarosan hivatalos küldetéssel átköltözött Ciprusra, ahol atyám nagyanyámtól megtudta, hogy az atyja zsidó volt. Nagyanyám arra kérte atyámat, hogy a zsidókkal való kapcsolataiban használja ki ezt a tényt. Elszámította magát. Atyám váratlanul visszavette a Malachi nevet, majd átköltözött Rodoszra, hogy leendő gyermekeit már mint zsidókat nevelhesse. Ide hozatta Nagyanyámat is, aki soha nem bocsátotta meg neki, hogy igazhitű létére jahudi lett belőle. Nemsokára Nagyanyám és addig született testvéreim egy pusztító járványban meghaltak. Atyám és anyám (aki addigra betért a zsidó közösségbe) felmentek Szalonikibe. Itt születtem meg én, Jákob ben Malachi 5230-ban.

- Mindezt azért mondtam el neked Abraham, hogy tudd, ha nőtelen és gyermektelen maradsz, döntéssdel őseid munkálkodását és reménységét teszed tönkre. Ott kell lennie ugyanis ivadékainknak, amikor eljön a Messiás! Tudd, hogy:

„A véneknek ékessége az unokák, és a fiaknak ékessége az atyák.”*

* Péld 17,6

Abraham visszatért Budára, és hónapokig gondolkodott a hallottakon.

1554 tavaszán Jákob találkozott egy utazóval, akit Hans Derschwamnak hívtak. Ez a Hans utazását könyvben örökítette meg, ezért Jákob segített neki a budai zsinagóga leírásában. Hans megtartotta ígéretét: amikor megjelent a könyve, nem említette meg Jákob nevét.

1554. július 10-én hajnalban örökre elaludt Konstantinápolyban Jákob ben Malachi. Teste már kihűlt, amikor aznap délután leégett a Budai zsinagóga. Barátai kísérték utolsó útjára:

*Gyászol a must, elhervad a szőlő,
és sóhajtnak minden vidám szívűek.*

* Ésa 24.7

Temetésén érkezett a levél Abrahamtól, amelyben Abraham a bocsánatáért esedezik, mert a tőle kapott szelence egy hajóúton a kezéből kiesve a folyóba zuhant.

Nikápolyban Szelim nagyobbik fia, a megbízhatatlan Mehemed felnyitotta a ládikát. Amikor visszazárta, már csak a számára ismeretlen ház rajzát őrizte a pecsét.

*Megkívánják a mezőket és elrabolják,
és a házakat és elszedik;
és nyomorgatják a gazdát,
és az ő házanépét az embert
és az ő örökségét!**

* Mik 2.2

12.

SALOM BEN JÁKOB (1499-1526)

1526. szeptember 5.

*Eljött a végzet reád, földnek lakosa!
eljött az idő, közel a nap, rémülés és nem víg éneklés a hegyeken.**

** Ezék 7.7*

Látom Atyámat halotti lepelben. Élőt ilyen lepel nem boríthat. Bajsejtelem fog el. Kicsi fiam, Abraham, milyen világba született, ahol az ember úgy hullik el, mint ahogyan a száraz kővéből hullanak a megperzselt magok.

Megyünk az ozmán elé. Atyám hiába vigasztal azzal, hogy az ozmán alatt boldogabb életben reménykedhetünk. Hitvesem bármikor megszüllheti következő gyermekemet, és ahelyett, hogy nyugalom és békesség venné körül, meglehet, menekülni kényszerülünk.

Pedig minden milyen szépen alakult, mióta megesküdünk. Addig csupa menetelés és küzdelem volt az élet, azóta hitvesem szerető karjai óvnak, még a széltől is.

Bárcsak olyan erős lennék, mint az Atyám, és hitvesemet meg tudnám óvni attól az őrült német zsoldostól, aki itt húzta meg magát a Városban, és aki felbuzdulva azon, hogy Malke Németföldről jött közénk, nem állal folyton tisztességtelenül közelíteni feléje, még most sem, amikor már pedig évek óta az én hitvesemé lett. Vágyait nem képes fékezni ez a Schaffenberg, jó lesz vele vigyázni. Mostanában már fenyegetődzött is, de hiába tettem panaszt ellene a törvényszolgánál. Hitem megtartott attól, hogy öltre menjek vele, de nem tudom meddig lesz ez még így. Talán az ozmán ebben is segítségünkre lesz.

Emlékszem, még Szófiában, atyám hogyan védelmezett testével, amikor a bika meg akart tiporni. Azóta én is bátrabb lettem, de a mai nap félelemmel tölt el.

Milyen szűk ez az utca, hogy így menetelünk, fiatal és öreg zsidók egymás mellett, kart karba öltve.

Ott a basa, pöffeszkedik, mert tudja, egyetlen szavával lekaszabolhat mindannyiunkat. Add Istenem, hogy kedvezőn ítéljen sorsunk felől. Atyám, beszélj helyesen, tolmácsold Jozsef ben Slomo szavait, ha az elakadna félelmében.

Istenem ne hagyj el! Ibrahim basa rángatja Atyám szakállát, és kedélyeskedik vele. Tetszik neki, hogy Atyám ozmánul tud vele szót érteni. Látom, ahogy szegény Atyám szakállát próbálja kabátja alá rejteni.

El sem hiszem, hogy igaz lehet. Az ozmán megígérte, hogy nem lesz bántódásunk, és hogy elviszi azokat, akik önként vele mennének Drinápoly felé.

Milyen hívős ez az utca, és mennyire sötétek a kapuk, így elhagyatottan.

Kicsi fiam, ne sírj, mindjárt átadlak anyádnak, aztán tejjel jóllakatod magad.

...

Atyám vigyázz!

...

Salom nem érzett fájdalmat. A penge hegyét látta, ahogy az hátán bemenve elől kibukott, szétnyitva az ingét. Estében még érzékelte, ahogyan Abraham és Jákob védelmében a többi zsidó és az ozmán ráront Schaffenbergre és felkoncolja. Aztán vége lett...

11.

ABRAHAM BEN SALOM (1525-1600)

1554

*De te, Uram, ne légy messze tőlem; én erősségem, siess segítségemre.**

**Zsolt 22.20*

Abraham 1554. szeptember elején kapta meg az értesítést Jákob haláláról. Mély gyászba öltözött és böjtölni kezdett budai házában. Árva volt és úgy érezte árva is marad örökre.

Egy hét múlva elővette nagyapja leveleit, és szeretettel eltelve olvassgatta őket:

„I. Levél - Konstantinápoly, 5303-1543

Abraham!

Megkaptam soraidat, amelyben arról írsz, hogy Budára érve első dolgod volt atyád és anyád sírját felkeresni, és tiszteletedet tenni. Köszönöm neked, hogy helyettem is tettél követ a sírjukra. Külön örültem annak, hogy a sírokat nem dúlták fel a barbárok.

Vigyázz magadra, és térj hozzám vissza, mert ne feledd, a te hazád az az ország, ahol tégedet nem bántanak. Jer vissza Konstantinápolyba, hogy együtt legyünk a nagy nehézségek idején.

Jákob”

„II. Levél - Konstantinápoly, 5303-1543

Abraham!

Azt kérdezed tőlem, milyen ember volt a te atyád. Nagyon nehéz nekem erre válaszolnom, már régen eltemettem őt, de még inkább azért, mert egyben a fiam is volt Salom.

Salom olyan volt, mint amit a neve jelent. Soha egy rossz szó nem hagyta el a száját, mindig arra törekedett, hogy jó fiam legyen. Talán egy kicsit bizonytalan volt önmagában mindég, de meglehet, hogy ez az én hibám, mert folyton gyorsabb és gyorsabb gondolkodásra és cselekvésre ösztönöztem. Ezerszer megbántam már én ezt.

A makedón Szalonikire nehezen emlékezem vissza. Azt világosan látom magam előtt, ahogy a különböző országokból odamenekültek, mennyire széthúztak egymástól. Előfordult az, hogy a hispán zsidó megkergette a német zsidót, ha az az ő utcáján merészelt átmenni.

Atyám akkoriban már idős ember volt. Nagy tiszteletnek örvendett, mert az oszmán hatóságokkal jó kapcsolatokat ápolt. Azt persze nem tudta senki, hogy atyám felnőttkoráig az igazhitben nevelkedett, ezért jól megértette amazok észjárását.

Emlékszem, hogy halála előtt néhány hónappal, amikor már nem volt tudatánál, a Koránból és a Tórából felváltva idézett, és úgy kellett visszatartani, nehogy elmenjen imádkozni a müezzinhez.

Egyetlen örömöm anyám volt, aki Szmirnában született és magával hozta a vidék kedves báját. Bőségesen kárpótolt azért, hogy nem találtam magamnak feleséget. Mivel aztán 5248-ban meghalt atyám, elhatároztam, hogy útra kelek, és szerencsét próbálok Szófiában.

Jákob"

„III. Levél - Konstantinápoly, 5304 - 1544

Abraham!

Nem tudom, mire jó, hogy ezekről a régi dolgokról faggatsz engem levélben. Gyere haza hozzám, és akkor mindent elmesélek részletesen. Veszélyes ám ilyen vallomásokat papírra vetni, mi lesz, ha mégsem égeted el őket és mások kezébe kerül?

Szófiában az első években nehéz volt a helyzet. Éjjel-nappal kereskedők mellett segédkeztem, csakhogy meglegyen a betevő falatom. Néhány év múlva ismertem meg Szímiát, a te nagyanyádat, aki már ott született. Nem volt könnyű meghódítani a szívét, mivel az akkori kornak az egyik legszebb asszonya volt. Más nyelvek szerint azért sikerült nekem mégis meghódítanom, mert komolyan senki nem érdeklődött iránta: az apja állítólag valami svédnek nevezett országból odavándorolt öreg katona volt. Egy biztos, Szímia magas volt és szőke, ezzel nagyon elütött a többi asszonynéptől.

Az esküvő megtartása bonyodalmakba ütközött. Kiderült ugyanis, hogy baj van mindkettőnkkel, egyrészt egy nekem soha nem tetsző perszóna azt kezdte hirdetni, hogy én eljegyeztem őt Szófiában, mások pedig Szímia tisztességének hiányáról beszéltek tele a várost. Mivel azonban a rabbi rajtakapta a hangadókat, amint azok éppen részegen dicsekedtek történetük valótlanságával, mindenki nekünk adott igazat, és sikerült összeházasodnunk.

A gyermekáldás váratott magára egy kicsit, de két év múlva megszületett atyád, Salom. Fáradt vagyok, inkább írj magadról, hogy megy a sorod.

Ne feledkezz meg az imádságról.

Jákob"

„IV. Levél - Konstantinápoly, 5304-1544

Abraham!

Azt kérdezed, hogy atyádon látható volt-e a vörös folt. Nem volt látható, és rajtam sincsen belőle egy sem, ellenben jóatyám, Malachi meg volt azzal jelölve, amivel te is. Legalább tudjuk, hogy nincs hiba a származásban.

Kérdezed, hogy milyen volt az élet a makedónoknál. Csak azt tudom mondani, hogy jó és kellemes. Egy gond volt vele, az pedig nem más, minthogy a posztókereskedés idővel megnehezedett. Küzdöttem a megmaradásért, próbálkoztam pálínka-főzéssel

és pénzkölcsönzéssel is, de nagyon nehezen éltünk. Tudnod kell, hogy Salom után született még hat gyermekem, akikből négy ma is él Szófiában. Ők voltak azok, akiket Budára kívántam hozni, de az általad is ismert okok miatt erre nem kerülhetett sor. Mikor nagyanyád, Szímia váratlanul meghalt 5279-ben (1519), úgy határoztam, hogy magammal viszem elsőszülöttemet, hogy előkészítsem a többiek érkezését. Így érkeztünk meg Budára, ahol az a sok szörnyűség esett meg velünk.

Jákob"

„V. Levél - Nikápoly, 5306-1546

Abraham!

Örömmel adom hírül, hogy kezdenek a dolgok jobbra fordulni. Gondolom, csodálkozol, hogy a leveletem oly közelről írom hozzád, de ügyeim ide szólnának folyton. Kérlek, vésd az eszedbe, hogy ha velem bármi történne is, Nikápolyban keresd meg Szelimet, aki az ozmánnak hivatalos embere a havasalföldi fejedelemmel szemben. Ha Szelim már nem lenne az élők sorában, keresd Mehemed vagy Izmael nevű fiait, akiknek át fogja adni hivatalát. Nyugodtan beszélhetsz vele, mivelhogy ő is titkos zsidó, aki Gallipoliban született.

Boldogsággal tölt el, hogy tudom, az utóbbi évek eredményesen teltek el. Kérlek, hogy mindennap emlékeztess magadat arra, hogy honnan jöttél, mert nem szűnök meg reménykedni abban, hogy egy napon visszatérsz hozzám.

Feleséget pedig találj magadnak. Akármilyet, a szép is megcsúnyul idővel.

Jákob"

„VI. Levél - Konstantinápoly, 5310-1550

Abraham!

Nagyon öregnek érzem magam. Hajam és fogaim elhullottak, nem tudom milyen sors vár rám. A régi idők elmúltak, minden barátomat túléltem már, és az udvarban sem látnak szívesen vénségemre.

Tudnod kell, hogy végrendelkeztem rád. Azt is tudom, hogy továbbra sem fogadsz el semmilyen adományt tőlem, de kérdelek: mi lesz ha meghalok? Vegye el az ozmán, ami téged illet? Nem magamnak gyűjtöttem, és nem azért hogy kicsinyebbé tegyelek azáltal téged, hogy elfogadod azt. Többi fiaim és unokáim megtagadtak Szófiában, csak te maradtál nekem.

Nem tudom hogyan lesz, de szükség volna még arra, hogy egyszer az életben újra beszéljünk.

Vannak olyan dolgok, amelyeket levélben nem lehet megírni, és amelyek halálommal örökre elvesznének.

Tudom, nem tudsz eljönni hozzám, és én sem tudok már menni, ezért kérem az Urat minden nap, hogy tegyen csodát velünk.

Jákob"

Abraham abbahagyta az olvasást. Emlékezett arra, mennyire boldog volt Jákob, amikor e levélhez képest két év múlva meglátogatta őt otthonában. Siralmas látványt nyújtott a nagyapja. A valaha erős és izmos ember összeaszalódott, arca fakó volt, beszédét alig lehetett érteni. Csak a szeme élt, és ebben az életben jó volt megfürdeti az arcát. És amit elmesélt! Micsoda történet. Biztosan volt benne igazság, de tele lehetett zagyvaságokkal. Még hogy Malachi Mohamedként élt évtizedekig...

Abraham gondolkodni kezdett. Micsoda szegény, hogy az ezüst szelencét elvesztette! A Dunai átkelésnél csak tetszelegni akart egy zsidó leánynak, akinek megmutatta a szelencét, aki egy hullámtól elesve a vízbe ejtette azt!

Hangosan gondolkodott:

- *Lehet, hogy el kellene mennem Nikápolyba a letétért? Lehetséges, hogy a szelencével függ össze a letét maga is?*

Miközben Abraham így mélázott magában, Bursában egy helyi pénzváltót megtámadtak, és elraboltak tőle egy letétben lévő ládikát, amely tele volt drágakövekkel. A következő években ezek a furcsa támadások még kilenc alkalommal meg-megismétlődtek a birodalomban, ezért a szultán udvarában vizsgálatot is indítottak. Senki nem jött rá, mi lehet a támadások között a kapcsolat. Bursa, Várna, Szófia, Nis, Raguza, Spalato, Szaloniki, Larissza, Drinápoly és Szmirna ugyanis oly messze feküdtek egymástól, hogy senkinek nem jutott eszébe kapcsolatot keresni közöttük.

Néhány év múlva egy Mehemed nevű török zsidó lett a szultán egyik legfontosabb hadi beszállítója.

Mesés vagyonának eredetét sosem fedte fel. Rettegéséről sem tudott senki.

*Mikor valakinek az Isten ad gazdagságot és kincseket és tisztességet,
és semmi nélkül nem szűkölködik, valamit kívánhat lelkének,
és az Isten nem engedi néki, hogy éljen azzal, hanem más ember él azzal:
ez hiábavalóság és gonosz nyavalya!**

* Préd 6.2

1555-1570

*Akkor gyönyörűséged lesz az Úrban; és én hordozlak a föld magaslatain,
és azt mívelem, hogy Jákóbnak, atyádnak örökségével élj;
mert az Úr szája szól!**

* Ésa 58.14

Abraham 1555 nyarán Nikápolyba ment, Szelim házához. Szelim kedélyesen fogadta, és mikor bemutatta nagyapja halálhírét tartalmazó levelet és Jákob írásait, amelyben a letétről tájékoztatja, Szelim a hátsó szobába ment, és elő-

vette a ládikát. Rémülten vette észre, hogy a ládikán fosztogatás jelei mutatkoznak. Azonnal megértette, hogy léha fia, Mehemed, miért tűnt el a háztól oly gyorsan, és miért nem jelentkezett nála azóta sem. Mivel felelősséget érzett fia tettei miatt, a ládikát szándékosan leejtette, és sajnálkozva mutatta a pecsét sérülését. Abraham semmit nem vett észre az egészből, egy csendes sarokban meghúzódott, és elővette a ládika tartalmát.

A ládában egy levelet talált és egy rajzot, konstantinápolyi házuk alaprajzával. A rajzon egy részlet nem volt odaillő: kereszt a pincelejáró mellett. A levél pedig így szólt:

„Abraham unokámnak, Jákob ben Malachitól

Abraham!

Ha ezt a levelet olvasod én már nem vagyok az élők sorában, vagy megszegted ígéretedet, és akkor pedig nincs miért élnem. Mivel ismerlek, ezért biztos vagyok a dolgomban, és tudom, hogy a halálom nyitotta fel veled ezt a levelet, ezért jól figyelj most: házamat látogasd meg, és vedd magadhoz az örökségedet!

Tartsd szemed előtt a Talmud következő sorait:

*„Szerénységre maga az Isten oktatott,
midőn dicsőségének kinyilvánítására
a nagy hegyek helyett a kis Sinait választá,
égbe nyúló fák helyett a csipkebokorban jelent meg.”*

Sose feledd, honnan jöttél és csak reméld, hogy helyes irányba haladsz. Sose félj semmitől, bízz Istenben és magadban, mert mindennek meg van a maga ideje és rendje.

Enyém az elmúlás rendje, a tiéd az élet rendje. Voltam én is úgy mint te vagy most, és te is leszel majd úgy, ahogyan én vagyok most. Kívánom neked, hogy ha majd csatlakozol hozzám, téged ne egyedül találjon a megváltó nyugalom, hanem családod körében indulj végső utadra.

Vigyázz, hogy a szerencséd ne hozzon szerencsétlenséget a fejedre.

Az égből ölel téged:

Jákob”

Szelim idegesen várta, míg Abraham elteszi a ládikát és a levelet. Abraham fejet hajtott nagyatyja barátja előtt, csendben betette maga mögött az ajtót és elindult a Boszporusz felé. 1555. szeptember közepén érkezett Konstantinápolyba.

Megkereste Jákob sírját, és rászórta arra atyja, Salom sírjáról, Budáról hozott csekélyke kis földet, és ezt mondta:

*Hogy féljed az Urat, a te Istenedet, és megtartsad minden rendelését és parancsolatát, amelyeket én parancsolok néked:
te és a te fiaid, és a te unokád, teljes életedben,
és hogy hosszú ideig élhess.**

* 5Móz 6,2

Jákob háza üres volt. Abraham beköltözött, várt néhány napig, amíg megszokták őt a szomszédok. Néhányan még emlékeztek is rá gyermekkorából, ezért szívélyes látogatásokat tettek nála, majd pedig nyugton hagyták magányában. A negyedik napon Abraham a térkép segítségével megtalálta az el-falazott kis fülkét, ahol egy nagy ládát talált.

Drágakövekkel volt tele. Egy teljes vagyon hullott az ölébe. Hallotta nagyatyát:

„Vigyázz, hogy a szerencséd, ne hozzon szerencsétlenséget a fejedre.”

1556 februárjában érkezett vissza Budára. Ahogy megérkezett, megkereste Abraham ben Jozefet, aki a kethüda feje volt, és előadta, hogy nagy vagyonhoz jutva rabszolgák kereskedelmével és rabszolgák kiszabadításával kíván foglalkozni.

Abraham ben Jozef megígérte, hogy meg kell gondolnia a dolgot, mert amivel kereskedni kíván, az bajt hozhat a zsidókra, hiszen számtalan esetben azt tapasztalták már, hogy a kiszabadítottak családjai csak addig szoktak hálásak lenni, amíg az ozmán fogságában van a rokonuk, de aztán...

Sabbatkor a Bét HaKneszetben, azaz a Gyülekezés Házában Abraham ben Jozef és Chaim Hachman ben Jichak rabbi megvitatták Abraham kérését, és végezetül arra jutottak, hogy engedélyezik a rabszolga-kereskedelmet, de csak úgy, ha Abraham ezek mellett szattyánnal, gyapottal is kereskedik az eszéki vásáron, és a bevételének egy részéből szarvasmarhát hajt Bécsbe minden évben egyszer. Jövedelmének egy részéből köteles támogatnia a szegény zsidókat. Minderre a legsúlyosabb esküvel, a tórai esküvel kötelezte magát. Külön figyelmeztették:

*Ha valamely férfi fogadást fogad az Úrnak,
vagy esküt tesz, hogy lekötelezze magát valami kötésre:
meg ne szegje az ő szavát;
a mint az ő szájából kijött, egészen úgy cselekedjék*.*

* 4Móz 30.2

Így történt, hogy 1556 nyarán Abraham megkezdte kiterjedt kereskedését, és Buda pénzügyi vezetőjével, a szintén zsidó Szalimunnal szoros kapcsolatot létesített.

1557-ben Abrahamnak már tekintélyes kapcsolatai alakultak ki a foglyszerzésből pénzt csináló haramiákkal. Megdöbbenve látta, hogy ezek között voltak kikeresztelkedett, illetve az igazhitbe betért zsidók. Nagyatyjától örökölt kincseiből sikerült megszerveznie saját védelmét, és ebben az évben került kapcsolatba Pijále pasával, a szultán tengernagyával, aki Magyarországról származott. Pijále pasa szívességet tett neki a Krímben, Abraham viszont Magyarországon vigyázott a pasa édesanyjára, aki nem akarta követni fiát idegen országba.

1559-re Abraham már megrendelésre keresett rabszolgákat: örök, eunuchok, ágyasok, testőrök, kémek és háztartási alkalmazottak lettek belőlük, miközben Abraham vagyona egyre tovább gyarapodott. Az ozmán abban sem akadályozta, hogy rabok kiváltásában működjék közre, mert a rabszolga-fel szabadítás Allah előtt dicsőséges cselekedetnek minősült, és az elkövetett bűnök részbeni megbocsátásához segítette hozzá az igazhitűeket. Fél év múlva Abraham már Velencével és Genovával is kereskedett, főleg a kalózkodások során fogságba esett rabszolgákkal üzletelt.

1561 nyarán Abraham azon töprengett, hogy hogyan lehet az, hogy soha nem volt ideje megházasodni. Belenyugodott, hogy gyermektelenül fogja lehunyni a szemét, ezért végrendeletet készített, amelyben minden vagyonát Buda zsidóságára hagyta arra az esetre, ha haláláig gyermeke nem születne.

Abraham megtartotta, amit a közösség kért tőle. Évente egyszer ötven marhát hajtatott el Bécsbe, és amikor csak tudott, Eszékre is elment portékáival kereskedni. A marhából, bőrből, lisztből, sóból és fenyőfából szerzett jövedelméből rendszeren adózott az ozmánoknak is és juttatott a zsidóknak is.

1562-ben kellemetlensége támadt egy neki adós ozmán kereskedővel, mert amikor a hitel visszafizetésének ideje eljött, az ozmán meg sem várta Abraham jelentkezését, nyomban panasza ment Szalimunhoz, akinek csak nagy áldozatok árán sikerült Abraham vagyonát megmenteni az elkobzástól. Az ezt követő években Abraham még magányosabb lett, és már a vagyongyarapodás sem boldogította. Feltámadt benne a vágy a szellemének és lelkének fejlesztésére, de erre zsidóként Budán kevés lehetősége adódott.

Ilyen előzmények után 1565 októberében megismerkedett Ali Cselebivel, aki hatalmaskönyvtárat hozott magával Budára. Mivel Abrahamnak megengedte, hogy szabadon használja könyveit, az majdnem minden nap tiszteletét tette az udvarában.

1567 szeptemberében Abraham Ali Cselebi házában hallotta, hogy Musztafa budai pasának gondja van egy gazdag budai zsidó kereskedő kiváltásával, akit magyar katonák raboltak el. A pasának az volt a legfőbb gondja, hogy (mint akkor) békeidőszakban semmiféle fegyveres támadásra, harcra nem adhatott parancsot, márpedig az elrabolt zsidót Egerben úgy őrizték, hogy kiszabadításához támadás látszott szükségesnek. A pasa segítségkérő levelét Abraham vitte el személyesen Bécsbe, melynek eredményeként Miksa császár a magyar kézen lévő Egerbe küldött egy iratot, amelyben a fogoly felől érdeklődött. Az egri kapitány letagadta, hogy tudna valamit is erről a dologról, ezért Abrahamnak dolgvégezetlen fel kellett adnia a keresést.

Mivel néhány portékája már nem volt annyira kelendő, mint korábban, Abraham 1567-ben összeállt Mehmed Cselebivel, akinek Jászberényben, Gyöngyösön és Szolnokon voltak érdekeltségei. E kapcsolat révén Abraham újabb és újabb jövedelemhez jutott. Mivel Abraham ebben érdekelt volt, egy év múlva részt vett a tartományban állomásozó török katonák összeírásában, ahol több ezer katonát jegyeztek fel.

Az összeírás befejeztével nem várt helyről jött a baj: súlyos keleti kór támadta meg, lázas beteg lett és már azt hitte, hogy a temetőbe vezet az útja. Hiába jöttek drága orvosok, Abraham állapota rohamosan romlott. Egy világosabb pillanatában előkereste a ládikát, amelyben a végrendeletét őrizte, és rábízta kedves barátjára és szomszédjára Izmailra, mert benne mindig megbízott. Izmail a végrendeletet, amelynek a tartalmát nem ismerte, magához vette, és a maga módján imádkozott Abraham felgyógyulásáért. Mikor Abraham az egyik éjszaka lázasan kiabált, Izmail átküldte lányát, a tizenhét éves Zulejkát, hogy vizes ruhával borogassa be a beteget. Zulejka, aki már napok óta nem tudott aludni a jajgatástól, átment Abrahamhoz, és ápolni kezdte.

*A magasságból tüzet bocsátott csontjaimba, és az hatalmaskodik bennök;
hálót vetett lábaimnak; hátra vetett, pusztává tett engem;
egész napon beteg vagyok.**

* Siral 1.13

Senki nem tudta megmondani hogyan, de Abraham néhány napon belül jobban lett, és Izmail, Abraham teljes felgyógyulása reményében megengedte Zulejkának, hogy továbbra is átjárjon a nagybeteghez, akik gyorsan egymásba szerettek. Néhány hónap múlva mikor tervezgették, hogy milyen módon tudnának egybekelni, Zulejka családját elvitte a váltóláz. Abraham nagyon nehezen vette tudomásul, hogy Isten milyen furcsa módon avatkozik be az életükbe: ő meggyógyult, feleséget talált magának, az pedig, akire a végrendeletét bízta néhány nap alatt meghalt. A végrendelet sem került elő, de igazán nem is kereste Abraham, mert új értelmet talált az életében, amely gyermekáldással kecsegtette őt. Érteni vélte az Írás szavait:

*Az ember kebelében vetnek sorsot;
de az Úrtól van annak minden ítélete*.*

* Péld 16.33

*A versengéseket megszünteti a sorsvetés,
és az erőket elválasztja.**

* Péld 18.18

A hatalmas tragédia új lehetőséget adott nekik a házasságuk megkötésre. Mivel Budán mindenki ismerte Abrahamot, de Zulejkát senki sem, Abraham felkereste Kohen David ben Jakov és Friedman Szimha ben Hajim rabbikat, hogy az árva Sárával eskesse meg őt. Természetesen Zulejkát nevezte Sárának. A rabbiknak feltűnt Abraham zavartsága, és bizonytalanok voltak a szótlan Sárával kapcsolatban, ezért nem vállalták az esketést, azt kérték Abrahamtól, hogy hozzon igazolást Sára származásáról. Mivel ez lehetetlen volt, és hamis tanúkat nem akart állítani, írt egy Fehérváron lakó kereskedő-

nek, aki tartozott neki némi szívességgel. Kérte, hogy járjon el annak érdekében, hogy őt és Sárát a fehérvári rabbi adja össze.

Így is történt. 1569. december 26-án Fehérváron egybekelt a zsidó rítus szerint Abraham és Sára. Mindketten tudták, hogy Zulejkát zsidónak kell majd vallani mindig és mindenhol, különben gyermekeik sem zsidónak, (mivel az anya muzlim), sem pedig muzlimnak (mivel az atya zsidó) nem számíttatának, és ezáltal örökre számúznék magukat mindkét közösségből, és csak egyetlen keskeny út, a kereszténység lehetne az övék.

Az esketést követően Abraham a fehérvári házasságlevelet átadta Kohen David ben Jakovnak.

A szöveg így szólott:

„...a világ teremtésének 5329 esztendejében, aszerint, ahogyan a napokat itt, a fehérvári közösségben számítjuk, Abraham vőlegény, aki Salom fia, ezt mondotta Sára hajadonnak, aki Elizeus leánya:

„Légy a feleségem Mózes és Izrael törvénye szerint! Eltartalak a zsidó férfiak szokásához híven, akik dolgoznak hitvesükért, megbecsülik, élelemmel és minden mással ellátják őket becsületesen. Megadom a neked járó kétszáz ezüst zuzt, ami törvény szerint megillet, és az általános szokások szerint gondoskodom élelmedről, szükségleteidről és a házasságbeli kötelezettségeim teljesítéséről is.”

A jelen lévő Sára hajadon beleegyezett, hogy Abraham felesége legyen. A hozományt, amelyet apja házából magával hoz, legyen az ezüst, arany, ékszer, ruhanemű vagy bútor, Abraham vőlegény száz tiszta ezüst (zekuk) értékben elfogadja, és saját elhatározásából hozzátesz a fentiekhez még száz tiszta ezüstenyi értéket. Az egész összeg így kétszáz ezüstit tesz ki.

Abraham úr, a vőlegény, az alábbi nyilatkozatot teszi: "Elismerem magamra és örököseimre nézve a jelen házassági szerződés teljesítésére, a hozományra és az azt kiegészítő értékre vonatkozó jótállási kötelezettségeket. Ez kifizethető bármely, az ég alatt birtokomban lévő vagyon legértékesebb részéből, akár a tulajdonomban van már, akár csak várományosa vagyok. Mindez biztosítékkul szolgál a jelen házassági szerződéshez, a hozományhoz és az azt kiegészítő értékhez, és el lehet venni tőlem, még a rajtam lévő ingből is, életem végéig és azután is, a mai naptól kezdve bármikor.”

Abraham vőlegény vállalja a jelen házassági szerződés teljesítésével, a hozománnyal és az azt kiegészítő értékkel kapcsolatban rá háruló jótállási kötelezettségeket, nem látszatból, és nem szerződéstervezetként, hanem az Izrael leányainak járó házassági kötelezetvényre és a kiegészítő értékre vonatkozó szokások alapján, áldott emlékü bölcseink előírásai szerint.

Szentestítettük a kötelezettséget, amelyet Abraham úr, aki Salom fia, a vőlegény vállalt Sára hajadon, aki Elizeus leányával szemben, a fentiekben írásba foglaltak figyelembevételével, a birtokbavételre vonatkozó szabály szerint.

Így minden teljesen érvényes és szabályos.

Jeroboám, aki Mikáel fia tanú

Jeziel, aki Nahór fia tanú”

Abraham és Sára részévé váltak Buda zsidóságának, annak ellenére, hogy a helyi rabbik bizony kifogást emeltek a házassággal kapcsolatban. Abraham napokig nem aludt a rabbik feddése miatt:

*A hazug nyelv gyűlöli az általa megrontott embert,
és a hízelkedő száj romlást szerez.**

* Péld 26.28

*Hazug hírt ne hordj;
ne fogj kezét a gonosszal, hogy hamis tanú ne légy.**

* 2Móz 23.1

Mindeközben 1569. február 9-én a budai pasa újabb levelére, amelyet Abraham unszolására a már előbb említett Mózes ügyében írt, a császár a budai pasa védelme alatt biztosokat küldött Egerbe, de mire azok odaértek, a kapitány már máshova vitette a foglyot. Végül év végén szabadult ki a fogoly, kilencezer arany váltságdíj ellenében. A kiszabadított hatalmas összeggel köszönte meg Abrahamnak szolgálatait, amely összeg az újdonsült vőlegény amúgy sem csekély vagyonát gyarapította.

1570. október 18-án megszületett Efraim ben Abraham. A név felől Abraham döntött. Abrahamnak az járt a fejében, hogy gyermeke hamis házasságba született, és mivel anyja nem zsidó, hát ő sem lenne az, ha kiderülne a csalás. Abraham nem bírta volna elviselni, hogy atyja vagy nagyatya nevét viselő gyermekét a közösség kitagadná, ezért nem adta a nevüket fiának.

Hosszú évek óta most imádkozott először teljes szívéből:

*Smá Jisráél, Ádonáj Elohénu, Ádonáj echád!
Báruch sém kvod málchutó leolám váéd!**

(Halljad Izrael, az Örökkévaló a mi Istenünk, az Örökkévaló egyetlenegy!
Áldott legyen az Ő uralmának dicső neve mindörökké!)*

1570-1576

*Mert erőssége voltál a gyöngének, erőssége a szegénynek szorongásában;
a szélvész ellen oltalom, árnyék a hévség ellen,
mikor az erőszakosok haragja olyan volt, mint kőfalrontó szélvész.**

* Ésa 25.4

Abraham a fia születése és Mózes kiszabadítása után felhagyott a rabszolgákkal kapcsolatos ügyletekkel, Mózes sorsán okulva belátta, hogy a kisebb hasznot hajtó, de biztonságosabb hagyományos kereskedelem egy családos embernek

sokkal inkább kíváncsi mint a másik, veszélyes vagyongyarapítás. Elhatározását a közösség is támogatta, és Ábrahám azt vette észre, hogy a korábbiakhoz képest sokkal szívélyesebben látták őt otthonaikban a többiek.

1572-ében lányikrei születtek, Sára nagy vérvesztés mellett, de szerencsésen túlélte a szülést. Ábrahám élete boldogsággal volt tele. Bőr, ökör és fenyőfa árui szívesen vásárolták Budán, és jövedelmező utakat tett Bécsbe és Eszékre a vásárok alkalmával is.

1574-ben, amikor ismét lányikrei születtek, a hitélet felé fordult. Az ikerszülést követően Sára egészsége érdekében sokat imádkozott, nemegyszer hallották naplementekor kiszűrődni házából a zsoltárok szövegét. Mikor Sára felépiült, ezt a szöveget szötte fel egy pazar szövetre és ajándékozta a templomnak, a frigszekrény takarójaként:

*„Ha látom az eget, kezéd alkotását, a holdat és a csillagokat,
amelyeket rá helyeztél,
micsoda a halandó - mondom -, hogy törődsz vele,
és az emberfia, hogy gondod van rá?...
Úrrá tetted kezéd alkotásain, mindent a lába alá vetettél...
Ó, Urunk, mi Urunk! Mily felséges a te neved az egész földön!”**

**Zsolt 8.4-10.*

1576-ban érkezett Budára egy dúsgazdag ozmán, aki magát Mehemednek hívatta, és a szultán egyik fontos fegyverszállítója volt. Amíg a városban tartózkodott, mindenki ki volt téve annak, hogy ez az úr belekössön, lefogassa és kegyetlenkedjen vele. Egyik délelőtt a hatéves Efraim egy óvatlan pillanatban kiszaladt a házból és éppen Mehemed szolgáinak karjaiba futott, akik megragadták és elhurcolták őt. Mivel nem látta senki, hogy mi történt, Ábrahám és Sára, és a szomszédok egész álló nap és éjszaka keresték a kisiút, de sehol nem találtak nyomára. Egy hét múlva a rabbi hozta a hírt, hogy látta a fiút török ruhába beöltöztetve és bezárva Mehemed házában, ahová őt magát is berendelték, hogy tudós ember lévén szellemi játékokat játsszon a nagyúrral.

Ábrahám Mehemed házához sietett, és mivel nem nyitott senki neki ajtót, kiabálni kezdett. A kiabálására hallotta, ahogy Efraim visszazokog, ezért ökölrel ütni kezdte az ajtót. Két janicsár ragadta meg, szakállánál fogva a falhoz verték, eltörték az ujjait és Mehemed elé lökdözték. A hatalmasra hízott ozmán visszataszító gúnyolódásából kiderült Ábrahámnak, hogy fiát szeretőnek lopatta el, de még nem járt sikerrel, mert Efraim furcsa rosszulletbe esett elfogatásakor, amiből még nem épült fel. Habzott a szája, rángatózott és a nyelvét is elharapta.

Mehemed Ábrahamban új szórakozást talált. Levágatta szakállát, megszaggatta a ruháját, és szólt a janicsárjainak, hogy vigyék és végezzék ki a hitetlent, aki az életére tört a saját házában. Ahogy a janicsárok megragadták Ábrahamot és vonszolták a kijárat felé, Mehemed hatalmasat kiáltott, megálljt

parancsolt és visszarendelte az ozmánjait. Rémületes látványt nyújtott pihegő hatalmas teste. Efraimot atyjához parancsolta, akit Abraham testével védelmezett. Mehemed önkívületben zavarta ki őket a házból, de megtiltotta, hogy bárki is bántsa őket.

Abraham és Efraim futva menekült a kísértetházból. Nem látták, ahogy Mehemed az ablakból remegve nézte távolodásukat, miközben azt motyogta: *„Atyám, majdnem eljövend a gonosz énertem. Megtartottam halálodon tett figyelmeztetésedet, és óvakodtam az embertől, kinek vörös folt takarta nyakát.”*

Mehemed még éjjel is haldokló atyja, Szelim, utolsó szavairól álmodott, mellyel az halála előtt tudatta fiával, hogy tudja, ő lopta el Jákob ben Malachi vagyonát, és figyelmeztette babonás fiát a Jákob családjában öröklődő testi jelről, amelynek varázslatos bosszúerőt tulajdonított.

Mehemed másnap reggel már úton volt Fehérvárra, Abraham és Efraim pedig nem beszéltek többet a dologról.

Abraham csak azon csodálkozott, hogy a nagy futásban Efraim nyakában maradt ékköves gyűrű, amelynek kövébe kicsi kígyó volt bevésvé, meny nyire hasonlít arra a darabra, amelyet egykor nagyatyjánál látott, mielőtt Budára indult volna.

*Énekeljétek néki,
zengedezzetek néki,
beszéljétek el minden ő csodatételét.**

* Zsolt 105.2

1577-1600

*Az ember pedig álmélkodva néz vala reá, és veszteg hallgat vala, tudni akarván: vajjon szerencsésé teszi-e az Úr az ő útját, vagy nem.**

*1Móz 24.21

1577-ben megszületett Abraham és Sára ötödik lánya, Efraim pedig minden időben a vallásnak szentelte magát. Abraham tudta, hogy ennek oka abban rejlik, amit a fia Mehemed házában láthatott, és amiről nem akart sohasem beszélni.

1578-ban hatalmas tűzvész pusztított Budán, Abraham házát azonban elkerülte. Hálát adott érte Istennek, mert vagyona jó részét ott rejtegette. A tűzvész kiterjedt a zsidótemetőre is, és megrongálta Salom és Malke sírkövét.

Decemberben jelentős fordulat állt be Abraham életében, amikor elérte az ozmánnál, hogy engedélyezze, hogy Erdélyben lerakatokat létesítsen Várad környékén. 1579-ben, amikor Váradról hazatért, felesége újra leánygyermeknek adott életet, amin senki nem csodálkozott már. Abraham vagyona bőségesen elegendő volt a hat leány kiházásítására is, aggodalmait félretette és inkább egyetlen fiának sorsával törődött.

Nem volt könnyű Efraimmal. Zárkózott, koraérett és talán túlságosan is okos fiú vált belőle. Szülei attól féltek, hogy örökre a Tórának szenteli magát, és sohasem akar majd családot alapítani. 1580-ban, amikor Efraim már tíz éves volt, a szombat szentségével foglalkozott hónapokon keresztül, amikor a rabbi szólt Abrahamnak, hogy fia önmagától jut olyan következtetésekre, mint amelyre a legnagyobbak szoktak. Átadta Efraim egyik kézírását, amely a következőképpen szólt:

*„A Szombat bizonyosságára, amely a Világ teremtésének Emlékműve
Az Írás mondja:*

Hat napon át munkálkodjál, és végezd minden dolgodat; De a hetedik nap az Úrnak a te Istenednek szombatja: semmi dolgot se tégy azon se magad, se fiad, se leányod, se szolgád, se szolgálóleányod, se baromd, se jövevényed, a ki a te kapuidon belől van;

Az Írás az előbbieket bizonyítására úgyszintén mondja:

Mert hat napon teremté az Úr az eget és a földet, a tengert és mindent, a mi azokban van, a hetedik napon pedig megnyugovék. Azért megáldá az Úr a szombat napját, és megszentelé azt.

Az Írás a fentiek bizonyítására végezetül mondja:

*Legyen közöttem és az Izráel fiai között örök jel ez; mert hat napon teremtette az Úr a mennyet és a földet, hetednapon pedig megszűnt és megnyugodott.**

** 2Móz 20,9-11., és 2Móz 31,17.”*

Abraham látta, hogy fia más világban él, ezért megfogadta és megfogadtatta Sárával, hogy Efraim sorsának irányítását Istenre bízzák, kivéve az ételt és ruhát, valamint a házasodásának engedélyezését. Sára volt a leginkább megrémülve attól, hogy mit fog tenni az a fiával, ha esetleg kiderül, hogy ő egykoron Zulejka volt, és mozlimnak született, mert az Írás így szól:

*A fattyú se menjen be az Úrnak községébe;
még tizedízig se menjen az Úrnak községébe.**

** 5Móz 23,2*

Ugyanebben az évben Sára újra leányt szült, immáron a hetediket.

1581-ben Efraim már egy napot sem lépett ki a házuk kapuján anélkül, hogy ne a jesivába ment volna, vagy a Gyülekezés Házába. A korabeli fiúcskák csúfolni kezdték vézna termete és sápadt bőre miatt, ő azonban továbbra is zárt világában élt. Néha-néha rátört az ismeretlen görcs, ekkor rángatózni kezdett, rendszertelen habzott a szája és mikor megszabadult a kintől, napokig alig tudott lábra állni.

1583-ban megszületett a nyolcadik leány. Ugyanebben az évben Efraim bar micvóján csoda történt. A szertartást követően Efraim szülei elé állott, megköszönte, hogy felnevelték és elmondta, hogy ettől a naptól kezdve

ugyan fel nem hagy az Isten ígéjének kutatásával, de ezt nem fogja egészségének rovására tenni. Így is lett. Efraim ugyan sok időt szentelt a Tórának, de segédkezett atyja kereskedésében, elkísérte atyját útjaira.

1585 februárjában Abraham és Efraim Erdélybe mentek jövedelmük begyűjtése végett. Rendes útjukat elhagyva, először Debrecenbe indultak, majd Székelyhídnál léptek be Erdélybe. Mivel gyorsan esteledett, és semmilyen település nem volt a látóhatáron, tábort vertek, megpihentek. Éjszaka Efraim álmodt, zsidókat, akik mind tőle származtak, és nagy vígasságban éltek a napjaikat. Gazdagon és sorsukkal megelégedve, szülék és nagyszülék, gyermekek mind együtt. A tánc nem akart véget érni, maga Efraim is táncolt közöttük. Majd hirtelen csend lett és hallani vélte a következő szavakat:

*Eljegyezlek Magamnak örökre, eljegyezlek Magamnak
az igazság és a törvény, a szeretet és az irgalom jegyében.*

*Eljegyezlek Magamnak a hit jegyében, és megismered az Örökkévalót.**

**Hós 2,21-22.*

Másnap reggel Efraim úgy ébredt, mint aki egész életében pihent volna. Megkérdezte atyját, milyen hely ez, ahol nyugovóra tértek. Atyja így felelt: a Margitta melletti erdőség. Efraim tekintetében tűz lobogott, de végtelenül nyugodt volt.

1587-ben megszületett a kilencedik lánytestvér, a bábaasszony szerint az utolsó, mivelhogy Sára méhe már nem fog tudni több gyermeket kihordani.

1588-ban Efraim közölte atyjával és anyjával, hogy meg kíván házasodni. Kérte őket, hogy járjanak el ebben az ügyben a rabbinál, mert Budán nem talált magának megfelelő feleséget. Úgy érezte, hogy jobb, ha a házastársak szeretik egymást, de mégiscsak az a legfontosabb, hogy a Tóra szavait követve sokasodjanak, ezért nem kívánt tovább várakozni.

Abraham és Sára hónapokon keresztül próbálták Efraimot jobb belátásra bírni. Mivel Efraim az utóbbi években megerősödött és szép arcú férfivá serdült, könnyen válogathatott volna a leányok és asszonyok között, de Efraim attól tartott, hogy jövendőbelije inkább az atyja vagyona miatt, mintsem őmiatta menne hozzá. Abraham hiába gyözködte fiát, hogy ne kövesse el azt a hibát, amit ő követett el nagyatyja, Jákob és vagyona ellen, a fiú hajthatatlan maradt: máshonnan kellett neki asszonyt szerezni, aki nem tudhatta meg, micsoda gazdagsághoz megy feleségül.

Sára volt az, aki ráunt az állandó veszekedésre és elment az új rabbihoz, Dávidhoz. Megkérte őt, hogy segítsen kiházasítani a fiát, mert Dávid, mielőtt Budára érkezett volna, egy ideig Sopronban élt. A rabbi emlékezett arra, hogy élt ott egy jómódúnak mondott zsidó, akinek három szép lánya volt: Rebeka, Mirjam és Ráhel.

Efraim a rabbi útmutatását követve elment Sopronba, Mendelékhez, ahol mint kereskedő jelentkezett be. Simon Mendel örömmel látta a házában

a szépen öltözött fiút, és hamarosan be is mutatta leányainak. Efraim döbben-
ten látta a három gyönyörű leányt egymás mellett. Rebeka tizennyolc, Mirjam
tizenhat és Ráhel tizennégy éves volt. Rebeka volt a legcsábítóbb, Mirjam a
legőszintébb, Ráhel pedig a legpajkosabb hármójuk közül. Életében először,
Efraim nem tudta segítségül hívni az Írást.

*Bizodalmad legyen az Úrban teljes elmédből;
a magad értelmére pedig ne támaszkodjál.**

* Péld 3.5

Néhány nap múlva Mirjam meglátta Rebekát és Efraimot egymás mel-
lett ülve a belső szobában. Mirjam tudta, hogy nővére karmai közül Efraim
nemigen menekülhet amíg az kedvét leli benne, hiszen Rebeka így bánt el
Judával és Naftalival is. Gondolta, hogy szegény atyja, ha tudná, Rebeka tisz-
tessége hová lett... Mivel azonban mindennél jobban tisztelte atyját és szeret-
te testvéreit, visszavonult és azért imádkozott, hogy Efraim időben észlelje, ki-
nek a hálójába keveredett.

1588. július közepén Efraim és Rebeka egybekeltek. Nagy vígasság
volt, jöttek Budáról és mindenhonnan a meghívottak!

Rebeka azonnal teherbe esett, és a nagyszülők boldogan várták az első
unokát. 1589. február elején Rebeka váratlanul meghalt a szülés előtt, és vele
halt fiúgyermek is. A gyász felemésztette a családot. Efraim magát okolta fe-
lesége és gyermeke haláláért, vigasztalást csak Mirjam nyújtott neki, aki örök-
re megtartotta magának azt a titkot, amit a halálesetre kihívott bába súgott
meg neki: Rebeka olyan betegségben halt meg, amelyet más férfitől szerezhet-
ett, és amelyet Efraimnak is átadhatott.

1589 őszére Efraim és Mirjam a sok találkozás során egymásba szeret-
tek. Mirjam rettegett az ismeretlen betegségtől, és felkereste a bábát titokban,
aki kioktatta, hogyan és mit vizsgáljon meg tüzetesen, mert ha Efraim meg-
fertőződött volna azzal a kórral, akkor annak már jelei vannak. Novemberre
Mirjam megnyugodott, Efraim teljesen egészségesnek mutatkozott, és az apja
hozzájárult, hogy a szűk gyászév letelte után hozzámenjen Efraimhoz. Noha
sokan elleneztek a házasságot a Tóra különböző magyarázatai alapján, végül
is a házasság Sopronban megkötött 1590. február 7-én. A rokonság így hívta
a boldog házassulókat nászra:

*És az én galambom, az én tökéletesem,
az ő anyjának egyetlenegy,
az ő szülőjének választottja.
Látják a leányok, és boldognak mondják őt,
a királynéasszonyok és az ágyasok, és dicsérik őt.*

* Én 6,6

*Jőjjetek ki, és nézzétek, Sionnak leányai,
Salamon királyt a koronában,
melylyel megkoronázta őt az anyja,
az ő eljegyzésének napjára, és az ő szíve vígasságának napjára!**

* Én 3,11

Abraham, Sára és az ifjú pár visszaköltöztek Budára.

Efraim és Mirjam első gyermeke, Adam ben Efraim Budán született teljes egészségben 1591. október 11-én. Abraham, aki ekkor már hatvanhat éves volt, Efraimot egyedül engedte azokra az utakra, amelyekre maga szokott volt korábban elmenni.

Efraim 1592-ben lerakatot létesített Margittán ott, ahol az erdőben azt a csodálatos álmod látta, és saját vagyonának terhére házakat kezdett építtetni, majd rávette atyját, hogy a sorjában kiházasodó nővéreit és ezek családját telepítsék át Erdélybe, mert kezdett Budán a hangulat a zsidók ellen fordulni, aminek az volt az oka, hogy a német állandóan támadással fenyegette a várost. Atyja próbálta őt óvatosságra inteni:

*Letérnek útjokról a vándorok;
felmennek a sivatagba utánok és elvesznek.**

* Jób 6.18

1593 júliusában született meg Efraim második fia, Józsué.

1595-ben rendhagyó és szokatlan módon Abraham átadta teljes vagyonát Efraimnak, mert végének közeledtét érezte és úgy gondolta, szeretné látni, hogy életének gyümölcsét hogyan élvezik ivadékai. Abraham nyárra Margittára költözött, télen és kora tavasszal, meg ősszel Budán lakott Sárával és a leánygyermekeikkel. Efraimnak ikerlányai születtek ebben az évben.

1597-re Efraim kereskedései révén, amelyeket lassan áttelepített Erdélybe, megerősítette apja vagyonát. Margittán az építkezések jól haladtak, és vagy negyvenen-ötvenen lakták folyamatosan a telepet.

1598. október elején Rudolf király seregei megérkeztek Buda alá. Efraim útnak indult volna feleségével és családjával, de atyja és anyja maradni akartak: Abraham nem bírta már a nagyobb utazásokat. Abraham viszont hiába erősködött, hogy a fiatalok menjenek ki a városból, végezetül senki sem mozdult, mindenki feszülten várta, hogy mi fog történni. Október 4-én a király csapatai betörték a városba. Bevett szokásként a zsidókat éppúgy ölni kezdték, mint az ozmánt, ezért Abraham és Efraim kardot ragadva álltak az ozmán mellé és megpróbálták az ostromlókat kivenni a városból. Délután az ostromlók felfedezték Sára, Mirjam és a többi gyermek rejtékhelyét. Az ostrom ekkor csendesedni látszott, ezért két katonára erőszakot akart tenni a még mindig szép Mirjamon, amikor is Sára és az alig hét éves Ádám törrel rátámadt a katonákra, akik közül az egyik holtan esett össze. A másik katona, a többieket magához hívva előbb Sárával végzett, majd meg-

fenyegette Mirjamot, hogy a gyerekeket is megöli, ha nem töltheti rajta kedvét. Mirjam –mit tehetett mást-, intett a szemével Ádámnak, hogy meneküljön és vigye magával három testvérét. Ádám ekkor látta utoljára anyját.

Sára és Mirjam holttestét néhány óra múlva találta meg Abraham és Efraim, akik a győztes ostromból boldogan tértek vissza a házhoz. Szó nincs arra, mit éreztek. Mivel Efraim a gyermekeit sem találta, anyját és feleségét eltemetve elindult megkeresni őket. Abraham magába roskadva a küszöbön feküdt egész éjjel.

Efraim, hogy meg ne örüljön, Ezékiel próféta sorait szavalta magában:

*„Vessétek el magatoktól minden vétkeiteket, melyekkel vétkeztetek,
és szerezzetek magatoknak új szívet és új lelket;
Miért halnátok meg, oh Izráel háza?
Mert nem gyönyörködöm a meghaló halálában, ezt mondja az Úr Isten.
Térjete meg azért és éljete!”**

Ezék 18. 31-32

Efraim egy hét múlva találta meg a város túlsó végében egy víztározóban Ádámot. Testvérei vele voltak, de a két ikerlány nem bírta ki a nélkülözéssel eltelt hetet. Efraim ekkora teljesen megöszült, Ádám és Józsué vezették haza házukhoz, ahol Abraham is szinte a halálán volt: egy hete nem vett magához még vizet sem.

Abraham és Efraim a két kicsi fiúval a kiégett ház romjain ültek. Abraham elmesélte a Történetet Efraimnak. Efraim hallotta is meg nem is, amit az atya mondott, leginkább a gyermekek sorsán töprengett. A két felnőtt elhátározta, hogy erősek maradnak. Leégett házuk helyett beköltöztek egy tágas, és viszonylag éppen maradt házba, melynek lakóit a katonák lemészárolták.

1599-ben Efraim elküldte apját Vácra, mert azt remélte, hogy az új helyén az apja egy kicsit magára talál. Nem így lett. Abraham visszakérte magát Budára, együtt akart lenni halott hitvesével.

1600. július elején Efraim Sopronban feleségül vette Mirjam húgát, Ráheld, aki huszonhat éves volt ekkor, és két éve vesztette el férjét. Fiait, Simeont és Dávidot hozta magával a házasságba.

1600. július 18-án Abraham ben Salom elaludt örökre. Efraim saját maga véste fel sírkövére a következő sorokat:

*„Itt van elrejtve
A jámbor férfiú,
az egyenes, a hitteli,
a kiváló Abraham, fia Salomnak.
Buda szent gyülekezetéből.
Innen indult, ide tért vissza minduntalan.
Meghalt 360-ban a Kis időszámítás szerint.
Legyen lelke bekötve az élet kötelékébe.”*

1600. augusztus 16-án éjjel Efraim az ozmán hivatalban megsemmisítette azokat a feljegyzéseket, amelyek atyjáról, a családjukról és őróla szóltak. Házát a korábbi hetekben aláásta, most vízzel árasztotta el.

1600. augusztus 17-én kora hajnalban Efraim a fiaival kivonult a temetőbe és megtanította fiainak az emlékimát:

*„Emlékezzél meg Isten Atyám lelkéről, aki örök világába költözött,
mivel lelkünk üdvére kegyes áldozatot fogadalmazok
a kegyelet e bánatos és szent órájában
és legyen megdicsőült lelke befoglalva az öröklét kötelékébe,
egyetemben Ábrahám, Izsák, Jákob,
Sára, Rebeka, Ráhel és Lea hallhatatlan szellemével
és a megdicsőült jámborok idvezült lelkeivel
az örök üdvösség honában,
Ámen.”*

Mire felkelt a nap, a szekérkaravánból már semmi sem látszott, a szél még a kerekek nyomát is elfújta.

10.

EFRAIM BEN ABRAHAM (1570-1645)

1600-1602

*És mikor felemelte Bálám az ő szemeit, látá Izráelt,
a mint letelepedett az ő nemzetségei szerint; és Istennek lelke vala ő rajta.**

*4Móz 24.2

1601 májusában Efraim és fia Ádám a többi ünneplő családtaggal együtt befejezettnek nyilvánította a Margittán felépített kis falut, amelyben százhuszan éltek, nyolc családban. Az együtt élő családok egyfajta ősi állapotban éltek; közeli rokonok voltak.

Efraim az ünnepség után sétálni indult Ádámmal az erdőbe. Mikor kellően messze jártak, Efraim elmondta Ádámnak, hogy Budán elrejtve maradt még néhány láda atyja hagyatékából, ezért amint az lehetséges, titokban el kell menniük érte. Ádám sírva fakadt, és könyörgött apjának, hogy ne vigye őt ki ebből az erdőből, soha többé nem akar a városba menni, mert minduntalan halott anyját látja maga előtt.

Ádám egyébiránt nagyon fejlett gyermek volt. Egész álló nap képes volt futni, és a többi gyermekkel játszani. Mindemellett tisztelettudó is volt, és a rábízott házimunkát mindig elvégezte.

Józsué azonban nem így élt. Ez a gyermek bibliai névadó őse nyomdokán akart haladni, vezérségre tört és nagyon akaratossá nőtte ki magát. Ha veszekedés vagy verekedés zavarta meg a margittai csendet, akkor tudni lehetett, hogy Józsué megint fogást talált valamelyik társán. Józsué senkinek nem vallotta be, de mindig is féltékeny volt Ádámmra, akit szerinte az atyja jobban szeretett nála.

*Mikor pedig láták az ő bátyjai,
hogy atyjuk minden testvére közt őt szereti legjobban,
meggyűlölök vala, és jó szót sem bírnak vala hozzá szólani*.*

* 1Móz 37.4

Efraim a nála lévő vagyonról nem szólt senkinek. Egy részét elásta az Álmosd melletti mocsaraknál, egy másik részét a Szalárd melletti erdőben egy kővel megjelölt kis odúba rejtette. A rejtekhelyeket időnként meglátogatta, és elégedetten tapasztalta, hogy azokat senki nem bolygatta meg.

Ráhel hűséges felesége volt Efraimnak, és gyermeket is szült neki. Nem érezte férjével, hogy tudja, Mirjam nem törölhető ki annak szívéből.

1602 májusában egy beteg ozmán katonát találtak a gyerekek az erdőben, akit megittattak és bevitték Margittára. Mivel a katona értette a beszédüket,

feltételezték, hogy talán Magyarországról elhurcolt janicsár lehet. Efraim fogadta házába az idegent, feleségével együtt ápolták, míg az annyira magához nem tért, hogy beszédbe elegyedett a háziakkal. Elmondta, hogy ő Hasszán nagyvezér seregéhez tartozik, de emberrablók fogságába esett és onnan csak hetek múlva tudott megszökni. Kérte Efraimot, segítsen neki visszajutni seregéhez. Efraim furcsának találta, hogy az ozmánon nem volt külsérelemnek nyoma, és feltételezte, hogy csupán legyengült szervezete döntötte őt le a lábáról.

Az ozmán fizetséget ajánlott fel Efraimnak arra az esetre, ha segít neki. Biztosítékként megmutatta azt a súlyos arany félholdat, amely vastag láncával együtt be volt varrva köpenyének szegélyébe. Mivel az ozmán (aki nevét nem volt hajlandó elárulni) elmondta, hogy Hasszán nagyvezír Fehérvár ellen menetel, Efraim úgy döntött, hogy összeköti Budára vezető útját az idegen megsegítésével, ezért Ádámmal és Józsuével megtámogatva elkíséri Fehérvárra. A vaskos aranyláncot feleségénél hagyatta zálogba.

A hosszú úton az idegen minduntalan megállt imádkozni a maga szokásai szerint, és mivel Efraimék is megtartották az imaparancsokat, a menet nagyon lassan haladt előre. Végül 1602. augusztus 10-én érkeztek meg Fehérvár alá. Furcsa módon, ahogy a táborba léptek, az ozmán hirtelen megváltozott, magabiztossá vált és szinte vakmerően lépdelt a vezér szálláshelye felé. Amikor mind odaértek, Hasszán nagyvezér éppen kilépett a sátorból és örömkönyvekben tört ki, kebelére ölelve fiát.

Efraim és a két fiú kitűnő fogadtatásban részesült. Pazar sátrat kaptak, bőségesen étkezhettek és nyugalmasan pihenhettek meg. Másnap a nagyvezér egy ládikát adott át Efraimnak, amelyet állítólag egyik rokonától, Mehemedtől kapott, aki a ládikában lévő kincseket valami zsidótól rabolta el. Efraimnak a nagyvezér ezzel szerette volna megköszönni szolgálatait. Efraim elsápadt, amint meghallotta Mehemed nevét, feltódultak benne a huszonöt éve átélt borzalmak, amikor egy ugyancsak Mehemed nevű ozmán fogságába esett. A ládában egy ezüst tálcát talált, amelyre egy kígyó képe volt felvésve. Aznap éjjel Efraim álmában újra átélte Mehemed fogságában megélt borzalmakat:

„A ház, ahol fogva tartották, eredetileg fogadó volt, pincéjében a falon ott sorakoztak a kampók, amelyekre a levágott húst szúrták fel, mielőtt azt felszolgálták volna. Ide záratta be Mehemed az első éjszakára Efraimot, aki le sem hunyta a szemét.

Hangokat hallott, hallotta, hogyan vallatnak ki zsidókat és keresztényeket a pince melletti kis helyiségben. Másnap egy feltűnően magas hangú és nőiesen mozgó férfi jött érte, selyemruhába öltöztette, majd Mehemed elé vezette, aki leültette maga mellé. Mikor ölelgetni kezdte, Efraimra furcsa roham vetette ki hálóját, a testének nem tudott parancsolni, szájából dőlt a hab és összeharapdálta saját nyelvét. Mehemed megijedt a látványtól, a fiút bezáratta egy hálószobába, ahol lekötözték, és valami italt töltöttek a torkába, amitől mély álomba zuhant. Néhány óra múlva, amikor felébredt, korbács csattogását hallotta.

A következő napokban a szobából látta, ahogy krími emberkereskedők, kuruzslók, jövendőmondók és haramiák hogyan jártak keltek Mehemed környezetében. A férfi

maga volt a gonoszság megtestesítője, mindenkivel erőszakos volt és különösképp szeretete megalázni igazhítú udvartartását, akik között pedig nem kevés igen bölcs és jámbor ember is akadt.

Efraim tovább álmodott. Újra átélte, hogy csak várja atyját, hogy érte jöjjön, de továbbra sincs semmi menekvése. Ismét rosszul lett, Mehemed erre étlen és szomjan bezáratta újra a kampókkal teletűzdelt pincébe.

Ezután már csak egy magát Abunak nevező ozmán fogoly volt a vigasza, aki ismerte Efraim nyelvét és órákon át mesélt neki Mohamed életéről, a Koránról és arról, hogy Mehemed mennyire nem úgy él, ahogyan azt a parancsolatok előírják. Ki tudja hány nap vagy óra elteltével hallotta meg atyja kiáltozását, melyre önkívületben felelt ő is. Felöltöztették, nyakába ékszer akasztottak, majd Mehemed elé vitték. Újra végigélte, ahogyan az ozmán megalázta atyját, de azt is, ahogyan látta sápadttá válni a gyűlölt arcot. Érezte, ahogyan menekülnek az utcákon, majd anyja ölelésében feloldódó féltelme boldogsággá változott.

Abu (aki a felfordulásban valahogyan megszökött fogságából) nem sokkal később felkereste őt, és meghagyta neki, hogy minden erejével a megszentelt élet felé forduljon, míg férfivá nem érik.

Szegény atyám azt hitte mindig, hogy megrontott az ozmán, de semmi ilyesmi nem történt. Hallgatagságom és befelé fordulásom Abunak köszönhető, aki oly szemléletesen írta le a Gyehennát, hogy valóban a szent élet felé fordultam mindaddig, amíg fel nem nőttek annyira, hogy atyám már nem lett felelős tetteimért. Bevallanom pedig soha nem volt bátorságom azt, hogy zsidó létemre egy nem zsidó vezetett a viláosság útjára.

Csak ezek a rohamok kerülnének el örökre..."

Józsue ébresztette fel azzal, hogy ideje lenne Budára indulniuk. A táborból azonban a hadiállapotra tekintettel nem engedték ki őket, így kényszerűségből helyükön maradtak. Efraim az időt azzal töltötte, hogy Ádámot a Tórára tanította, Józsuet pedig visszafogta, nehogy a készülődő ostromba vesse magát.

Augusztus 12-én megkezdődött Fehérvár ostroma. Ádám ijedten lapult meg a sátorban, Józsueval azonban nem lehetett bírni, állandóan kiszökött a csatát megnézni. A következő napon Józsue legújabb csínytevése abban merült ki, hogy atyja borába egy elcsent orvosságos tasakból port öntött, és várta a hatást. Elszámította magát. Efraimon kitört a roham, és híre ment a táborban, hogy valami szörnyű járvány ütötte fel a fejét a befogadott zsidók között. A nagyvezér alig tudta visszatartani az embereit, hogy le ne kaszabolják Efraimot és gyermekeit. Mivel orvosa ismerte Efraim betegségét, elhelyezte őket egy másik sátorban, és felügyeletet rendelt köréjük.

Ádám ijedten ápolgatta atyját, akit addig a világ legerősebb emberének tartott. Kérdésére Efraim elmondta, hogy gyermekkorában bizony előfordult már vele a hasonló eset, ez volt az oka annak, hogy nem szeretett kijárni a házukból, és vézna maradt annyi idős korára, mint Ádám.

Augusztus 29-én a nagyvezér elfoglalta Fehérvárt, szabadnak látszott az út Budára. Efraim és fiai biztonságuk érdekében még néhány hétig a táborban maradtak, szeptember végén indultak tovább. Nem jutottak sokáig, mivel a

király serege Pestet ostromolta, és mire odaértek, október 6-án már Buda ostromába fogtak. A kedveszegett Efraim nem akart dolgavégezetlen visszamenni Margittára, ezért Zsámbékra ment fiaival, hogy ott kivárja, hogyan alakul a sorsuk.

A szerencse elkerülte őket. Október 13-án, a Fehérvárnál megismert Hasszán nagyvezér húszezres seregével Pest alá vonult. A hideg idő beköszönte vészesen közelgett, ezért Efraim szomorúan belátta, jobb lesz, ha azonnal hazaindulnak, mert az ostrom kiszámíthatatlan ideig tarthat, és nincs biztosíték arra, hogy az ozmán vagy a királyi erők nem bántalmazzák őket.

November elején érkeztek haza. Ádámnak jót tett az utazás, megerősödött és magabiztosabbá vált. Józsué pedig, annak ellenére, hogy nem nagyon érdekelték atyja történetei, egy kissé mégis megkomolyodott. Efraim nem sokat pihent, decemberben Gyulafehérvárra ment ügyeket intézni, majd hamarosan visszaindult Margittára. A városból kilépve, minden figyelmeztetés nélkül nekitámadt néhány katona, hangosan megvádolták azzal, hogy merényletre készült, és elhurcolták magukkal. Néhány óra múlva a tömlőben tudta meg, hogy lefogása után érkezett Gyulafehérvárra I. Rudolf király két biztosa, akiket a király az erdélyi közigazgatás átszervezésével bízott meg. Johann Molart báró és Nikolaus Burghasen viszont soha nem tudta meg, hogy akit ártatlanul lefogattak, kíséretükben felismerte a katonát, akinek sebhely húzódtott végig az arcán, és bal fülének aljából hiányzott egy darab, és aki megbecstelelőnítette feleségét, mielőtt az mártírhalt halt volna.

Miközben Andreas Kugelmeister a helyi bordélyban aznap ismét jól töltötte idejét, Efraim nem tudott nyugovóra térni, fejében zakatoltak a szavak:

*És meg ne fertőztessétek a földet, amelyben lesztok;
mert a vér, az megfertézi a földet,
és a földnek nem szerezhető engesztelés a vér miatt, amely kiontatott azon,
csak annak vére által, aki kiontotta azt.**

* 4Móz 35,33

1603-1630

*Mert minden akaratnak van ideje és ítélete;
mert az embernek nyomorúsága sok ő rajta;**

* Préd 8.6

1603. január 1-én szabadult a fogságából Efraim. Mivel a bezártság hete alatt szinte elvesztette önuralmát, tudván, hogy Mirjam gyilkosa a közelében van, nem tudott útra kelni családjához, hanem tervezgetni kezdte, hogy hogyan végez majd a sebhelyes arcú katonával. Tudta, hogy szörnyűséges tettével családját veszélybe sodorhatja, de képtelen volt józanul gondolkodni.

Pénzének egy részéből megvesztegette az őrséget, megtudta tőlük, hogy a katonát Andreasnak hívják, felettebb erőszakos ember, aki semmitől sem riad vissza.

Efraim egyik nap látta, amint ez az Andreas úgy vágta szájon az egyik őrt, hogy annak két foga is kiesett. Ezt az őrt környékezte meg azzal, hogy engedje be őt éjjel Andreás szálláshelyére, had intézze el vele a dolgait. Mivel az összehúzó arcú őrszúrva vágyott, de féltette életét, úgy ment a dologba bele, ha Efraim összekötözi őt, betömi a száját, mintha támadásnak esett volna áldozatul.

Az éjszaka hamar eljött. Efraim megkötözte az őrt, betömte a száját, elvette kardját és beosont a házba, felment az emeletre Andreás szobájába, ahol az mélyen aludt. Efraim odalépett az ágyhoz, kitakarta Andreás mellkasát, és dőfésre emelte a kardot.

Nem tudta megtenni. Leejtette a kardot és zokogva rogyott össze az ágy mellett, és ezek a szavak tódultak szájára:

*És áldott legyen a te tanácsod, és áldott légy te magad is,
hogy a mai napon megakadályoztál engem, hogy gyilkosságba ne essem,
és ne saját kezemmel szerezzek magamnak elégtételt!**

**1Sám 25,33*

A kardot megforgatta Andreás feje fölött ezekkel a szavakkal:

*Az Úr tegyen ítéletet közöttem és közötted,
és álljon bosszút az Úr érettem rajtad, de az én kezem nem lesz ellened.**

**1Sám 24,13*

Kifelé menet az őrt kiszabadította, és elmondta neki, hogy nem volt képes a gyilkosságra, aki ettől olyan haragra gerjedt, hogy fellármázta a környéket, úgyhogy Efraim alig tudott elmenekülni üldözői elől. Néhány nap bujdosás után tudta meg, hogy az őrs és Andreás összeszólalkozott, és az őrszúrva hamarabb. Andreás meghalt, az őrs pedig vésztorvényszék előtt várta a sorsát. Efraim hazament, és soha nem említette meg senkinek ezt a kalandját.

1603 nyarán Józsuéval sok gondja támadt Efraimnak. Fia soha nem tudta magát elfoglalni, folyamatosan fitogtatta erejét a többi gyerek előtt, pedig még csak tíz éves volt. Mikor az állatok közül néhányak nyoma veszett, mindenki arra gondolt, hogy megint Józsué az, akinek a keze benne van a dologban. Efraim szép szóval semmit nem ért el fiánál, és elszörnyedve látta, hogy Józsué Ádámmal állandóan kötekedni próbált és vitázott, sőt néha össze is verekedett vele. Nem volt mit tenni, Efraim elküldte Józsuét a Várad mellé letelepedett rokonaihoz, hátha a mostohább körülmények és az új környezet segít megfegyelmelni fiát.

1603 decemberében érkezett a hír, hogy a királyi sereg úgy egy hónapja felhagyott Buda ostromával és eredménytelenül elvonult. Ez azt jelentette

Efraimnak, hogy ismét útra kelhetett, hogy atyja hagyatékát a családnak megszerezze, mivel félő volt, hogy a hadi helyzet megváltozik.

Fiaival 1604 januárjában akart elindulni, és azt tervezték, hogy legkésőbb a nyárra hazaérkeznek, mert ősszel volt Ádám bar micvója.

Efraim és Ádám, a magát az utolsó pillanatban megmakacsoló Józsué nélkül indult útra. Szolnokon kényszerűségből meg kellett pihenniük, szekerek kerekét ki kellett cserélni. Miközben a cserére várakoztak, hatalmas felhők gyülekeztek az égen és a sűrű hóesés ott marasztalta őket vagy tíz napig. Efraim már úgy-ahogy túltette magát Mirjam szörnyű halálán, és látta, hogy Ádámot nagyon érdekli elődeinek története, ezért a szolnoki napokon elmondta mindazt, amit atyja mesélt el a füstölgő budai romok között ülve. Ádám szomorú volt, mert rajta nem találták meg azokat a jeleket, amelyekről az atyja beszélt, és megkérdezte Efraimot, vajon tényleg ő-e az atyja. Efraim haragra gerjedt a feltételezéstől, de azért, hogy Ádám ne érezze a megbántottságát, a Tórából idézett neki:

*Tiszteld atyádat és anyádat, a mint megparancsolta néked az Úr, a te Istened; hogy hosszú ideig élj, és hogy jól legyen dolgod azon a földön, a melyet az Úr, a te Istened ad te néked.**

* 5Móz 5,16

Ádám igencsak elszégyellte magát, és így felelt atyjának:

Mert ez a parancsolat, amelyet neked a mai napon parancsolok, nem utolérhetetlen neked, és nem távol eső.

Nem az égben van, hogy mondanád:

"Ki megy föl számunkra az égbe, hogy elhozza nekünk, és hirdesse nekünk, hogy megtegyük?"

És nem a tengereken túl van, hogy mondanád:

"Ki megy át számunkra a tengeren túlra, hogy elhozza nekünk, és hirdesse nekünk, hogy megtegyük?"

*Hanem nagyon közel van hozzád az ige, szájadban és szívedben van, hogy megtegyed.**

* 5Móz 30,11-14.

Efraim megkérdezte, hogy honnan ismeri ezt az Igét, mert értette belőle fia bocsánatkérését. Ádám elmondta, hogy ezt nagyatyjától, Abrahamtól hallotta többször is, mikor az visszatért Vácról.

Februárban végre megváltozott az időjárás, az utazók folytathatták útjukat, így április elejére értek fel Budára. Az ozmán beengedte őket, bemutatták a megfelelő irataikat, ami szerint nekik itt lakásuk és házuk volt valaha. A ház akkor is állt, egerek lakták, mert a megmaradt zsidók jórészt elmenekültek, és lakásaikban raktárakat rendeztek be. Efraim elmondta, hogy atyja a lá-

dát valahol a bejárat mellett a falba rejtette el. Egynapos keresés után Ádám ráakadt a rejtekhelyre, és a ládát kibontották a falból.

A felnyitott ládában néhány érmét, drágakövet és aranytárgyat találtak, amelyek értékesnek tunktek, ezért rongyokba jól betakarva vitték ki a városkapun.

Júniusra érték haza, Ádám nehezen bírta az utazás nehézségeit. Azért, hogy a kincstől Józsuét távol tartsák, megbeszélték, hogy azt titokban tartják, és egy másik nagyobb ládában további kincsekkel egyetemben a telep mellett fél óra járásnyira rejtik el. Így is lett.

Ősszel, Ádám bar micvóján állt szóba újra egymással a két haragos testvér. Józsué, aki még mindig csak tizenegy éves volt, hatalmas testi erővel bírt, melynek a rokonok hasznát vették a ház körül. A bar micvó után Józsué belopakodott atyja szobájába és magához vett néhány értékes követ, amiket atyja korábról őrizgetett. Mikor végzett volna, véletlenül megtalálta a Budán kiásott üres ládikát is, amelyet úgyszintén magához vett, és az ellopott követet abban vitte ki.

A vendégsereg távozása után Ádám fedezte fel a fosztogatást, és nagy hangosan hívta atyját, aki nem tudta mire vélni a dolgot, de azt sejtette, hogy Józsué keze benne lehet a dologban. Mivel semmilyen bizonyítéka nem volt senkivel szemben, a dologról nem beszélt többet, és Józsuét visszaküldte a rokonokhoz, hogy testi erejét azok szolgálatába állítsa.

Józsué néhány nap múlva Várad mellett pihenőidejét azzal töltötte, hogy az atyjától elvett ládikát egy karóra tűzte és parittyával próbálta leverni azt. Egy sikeres dobás után a ládika kinyílt, és annak aljából egy papíros hullott ki.

„A Teremtés 5310 esztendejében

*Jákob ben Malachi írása
Konstantinápolyban*

Abraham!

Kérve kérlek, hogy amennyiben ebbe az írásba belehajtott iratot megtalálod, azt őrizd meg és add át fiaidnak, hogy Isten segítségével egyszer annak szövegét megérthessük. Az iratot, melyet atyámtól kaptam megőrzésre, rég elveszettnek hittem, ezért nem is szóltam róla, egész életemben furdalt a lelkiismeret, hogyan is veszíthet el valaki ily becses dolgot, amit ráadásul az atyja bíz reá megőrzésre. Néhány héttel ezelőtt könyveim egyikének borítója mögött megleltem az írást.

Leveletem, és belehajtvá az írást az igazhitű Szelimnek Ramallah nevű fiával vitettem Nikápolyba, az atyja őrzi náked azt a ládikát, melybe az örökségedre vonatkozó írásokat rejtettem, és amelyeket (mivel most e leveletem olvasod) bizonyára meg is találtál. Ha meg nem találod, akkor úgyis mindegy, mi lesz a sorsa.

Az irat állítólag annak a családnak a történetét tartalmazza, amelyből mi is eredünk.

Titkosírással született, ezért atyám Malachi ben Saul nem tudta felfedni a titkot és azt sem mondta el nekem, honnan is kapta, miként is őrizte meg az írást. Ha megfejted az írást, remélem, hogy azt találod benne, amit remélsz.
De bármi is legyen benne, ne feledd az Igét:

És ne neveztessek ezután a te neved Ábrámnak,
hanem legyen a te neved Ábrahám,
mert népek sokaságának atyjává teszlek téged.
És felette igen megsokasítalak téged;
és népekké teszlek, és királyok is származnak tőled.
És megállapítom az én szövetségemet én közöttem és te közötted,
és te utánad a te magod között annak nemzedékei szerint örök szövetségűl,
hogy legyek tenéked Istened, és a te magodnak te utánad.
És adom tenéked és a te magodnak te utánad a te bujdosásod földét,
Kanaánnak egész földét, örök birtokul; és Istenök lészek nékik.*
*1Móz 17, 5-8

Rád bízom, hogy származásunk próbáját meg mered-e tenni. Én gyáva voltam hozzá.
Jákob"

Józsué lába elé esett egy sokszor összehajtogatott írat, amely állatbőrből volt készítve, és igencsak réginek tűnt. A szöveg olvashatatlan volt, mivel számára ismeretlen nyelven íródott, noha a jeleket felismerni vélte rajta. Nem tudta, hogy mitévő legyen, így az írást összehajtogatta, magához vette és visszarejtette a dobozba, és érezve, hogy nagy titok került a birtokába, elhatározta, hogy azt senkivel meg nem osztja és ő lesz aki egyszer megfejti.

1605 tavaszán Efraim és Ádám meglepődve figyelték a látogatóba érkező Józsué, hogy milyen nagy lelkesedéssel tanul bar micvójára. Ugyan megmaradt fékezhetetlen természete, de valami különös érdeklődéssel fogott a tanuláshoz. Állandó szokássá vált a rabbit kérdegetni, hogy az egyes betűknek mi a jelentése, milyen számértékük van, és lehet-e úgy írni velük, hogy azt csak a beavatottak tudják elolvasni.

1606 májusában Ráhel váratlanul meghalt. Ádám és Józsué látva atyjuk gyászát, kitervelték, hogy együtt újra elmennek Budára és ott lerakatot nyitnak, ezzel segítve atyjukat túllendülni a gyászán. Efraim végül is helyeselte a szándékot, mert elviselhetetlennek érezte az életet Margittán. Néhány hónapja ugyanis a meg-nemesített hajdúk megnehezítették a kereskedelmüket. Júliusban útra kelt fiaival. Olyan egységben mentek Budára, mint amilyet korábban elképzelni sem tudtak.

Augusztusban Efraim vett egy új házat Budán annak közelében, ahol korábban lakott. Néhány hét múlva feltűnt Efraimnak, hogy míg a nyughatatlan Józsué otthon ül, és különféle írásokat tanulmányoz, addig Ádám el-eltűnedezik valamerre. Csak remélte, hogy nem szerelem van a dolog mögött.

Novemberében Ádám bemutatta atyjának Tariát, szíve választottját.

Ő egy feltűnően szép, sötét bőrű fiatal leány volt, akinek a korát meghatározni nem lehetett, így csak arra lehetett hagyatkozni, amit elmondott magáról: Jerevánban született, tizenöt éves, szüleitől emberrablók ragadták el, és így mint rabszolga került Budára. Efraim kétségbe volt esve. Fia kiválasztott egy nem zsidó rabszolganőt, aki ráadásul vagyontalan és még csak tizenöt éves. Megpróbálta fiát lebeszélni szándékairól, de Ádámot nem lehetett eltántorítani. Ádámnak és néhány másik zsidónak sikerült elérnie, hogy Buda zsidósága engedélyezze azon rabszolganők betérését, akik ezt kérték. A rabbik azért engedtek a kérésnek, mert a zsidóság megfogyatkozott a városban. Így történt az, hogy 1607 májusában Taria betért, mint Ábrahám lánya.

Efraim még mindig nem tett le szándékáról, hogy fiát jobb belátásra bírja. Ádám mindig így felelt:

*Annakokáért elhagyja a férfiú az ő atyját és az ő anyját,
és ragaszkodik feleségéhez: és lesznek egy testté.**

*1Móz 2,24

Mivel nem volt mit tenni, Efraim összehívta a rokonságot, és 1607. november 5-én megtartották Adam ben Efraim és Taria esküvőjét. Ádám ekkor tudta meg feleségétől, hogy az valójában éppen csak betöltötte a tizenharmadik életévét az esketés időpontjára.

A kereskedelem minden várákozást felülmúlva jövedelmezett. Mivel Efraim egyszerű életet élt, senki nem tudta, hogy vagyona mekkorára duzzadt fel az elkövetkező években.

1609-ben Józsué is megházasodott, ő egy gazdag lányt vett feleségül, hamarosan gyermekeik is születtek. Józsué bizony néha megütötte asszonyát: saját természetének gátat nem tudott szabni.

Józsuéval szemben Ádámnak és Tariának nem születtek gyermekei, nagy szomorúságban éltek emiatt.

Ádám kétségbeesetten kereste az okát, hogy miért nem születnek gyermekeik. Emlékezett atyja történetére, amelyet származásukkal kapcsolatban mondott el, és nagyon félt attól, hogy ő lesz az, aki megszakítja a becses láncolatot.

*Az Isten pedig monda:
Kétségnélkül a te feleséged Sára szül néked fiat,
és nevezed annak nevét Izsáknak,
és megerősítem az én szövetségemet ő vele örökkévaló szövetségül
az ő magvának ő utánna.**

* 1Móz 17.19

1615-ben Józsué a családjával együtt visszaköltözött Margittára és beindította saját kereskedését.

Efraim nyugalmas időtöltéseknek élt, szellemét képezte, mivelhogy vagyonát úgy fektette be, hogy az különösebb erőfeszítés nélkül is szép hasznot hozott neki.

Ádám és Taria között a viszony megromlott, Ádám titokban más asszonyokhoz menekült a felett érzett bánatában, hogy nem lehetett gyermeke. Szédelgéseit nem tudta meg Taria, de azt látta, hogy oka kell annak lennie, hogy férje egy éve nem alszik vele együtt.

Taria 1620 őszén egy cigányasszonynak sírta el bánatát, akihez jövendőmondásért folyamodott. Az asszony adott egy italt Tariának, és megkérte, hogy igyon belőle minden reggel és próbálja meg férjét újra az ágyába csalni. Taria ekkor még mindig csak huszonhat éves volt.

Csoda történt. Ádám és Taria együttléte után Taria állapotos lett. Hatalmas öröm szállta meg a családot, mindenki végtelenül boldog volt, csak néhány rosszakarójuk suttogta, hogy a várandós asszony bizonyára összefeküdt valakivel és attól van a gyermek.

1621-ben Taria ikreket szült. A két szép ikerlány békés boldogságot hozott a családnak. Hajuk épp olyan vöröses volt, mint Ádámé, a rosszakarókat elhallgattatták. Józsue is tiszteletét tette, neki ez idáig már öt fia született. Józsue akkor küldte haza Ádám, amikor az egyik kislányát leejtette, mert a szokáshoz hűen föl és alá rohangált és parancsolgatott a rokonságnak.

1624-ben újra ikreket szült Taria, ismét két kislány született, ebbe a szülésbe azonban majdnem belehaltak mindhárman. Ádám boldogságát kicsit megzavarta a szokatlan ikerszülés, de hamar túltette magát aggodalmain, nem sokára mind a négy lányát ugyanúgy szerette. 1627-ben rosszra fordultak a dolgok. Ismét ikreket szült Taria, és ekkor már bűbajos dologgal vádolták meg a családot, hiszen tizennégy évig egyetlen gyermekük sem született, majd azután mindjárt háromszor ikreik lettek. Taria állapota nagyon rossz volt, de végül is a gazdagon megfizetett orvosok segítségével egészséges lett a nyárra.

Ádám és Efraim megtanácskozta a dolgot, és úgy döntöttek, hogy a fiatalok Pozsonyba költöznek, hogy kiszabaduljanak a sok vádaskodás és mendemonda hatása alól, és egyben egy újabb kereskedést nyissanak jövedelmek biztos befektetésére. Ádám és családja 1628 őszén érkezett Pozsonyba, ahol házat vettek és megkezdték az újabb posztólerakat kialakítását.

Ádám 1629 nyarán hazament Margittára meglátogatni a családot. Örömmel látta, hogy százötven-kétszáz rokon lakta már a telepet, és hála Efraimnak, igazán senkinek sem voltak anyagi gondjai.

Ősszel Ádám Budáról Pozsonyba vitte atyját is, hogy bemutassa neki, az ügyek hogyan állnak. Józsue is vele volt, így rég nem látott teljességben teltek a napok. Néhány hét múlva Józsue és Efraim hazamentek, és Ádám a hat kislánnyal és feleségével folytatta életét.

1630 nyarára kiderült, hogy Taria ismét várandós, és az is, hogy újra ikreket vár. Ádám heteken át imádkozott, hogy a gyermekek és az anyjuk túlélje a szülést, és azért, hogy most végre neki is fiai szülessenek.

1630. október 11-én megszületett Ádám két ikerfia, Jozsef és Efraim-Aaron, akit később csak Efraimnak neveztek.

A boldog apa ezekkel a szavakkal ölelte magához fiúgyermekait:

*Amaz Angyal, ki megszabadított engem minden gonosztól,
áldja meg e gyermekeket, és viseljék az én nevemet és az én atyáimnak
Ábrahámnak és Izsáknak nevét, és mint a halak szaporodjanak e földön.**

**1Móz 48,16*

1630-1645

*Az igazért váltságdíj az istentelen,
és az igazak helyett a hitetlen büntettetik meg.**

** Péld 21.18*

1631 tavaszán Pozsonyban boldogan élt Ádám családja: egészségesek voltak, gyermekeik szépen fejlődtek. Ádám, hogy kedvezzen feleségének, a vagyonának egy részét arra fordította, hogy felkutassa Taria jereváni rokonait. Ebből a célból Keletre utazó kereskedőknek adott pénzt és névlistákat, és elmondta, hogy valószínűleg a Szeván-tó nyugati partján élhetnek a rokonok.

1633 júliusában Ádám Morvaországba, Brünnebe ment, hogy posztó-kereskedésének egy újabb lerakatát megszervezze. Utazása szerencsétlenül kezdődött, röviddel az után, hogy a Morván átkelt Szakolcánál, haramiák támadták meg és elhurcolták magukkal. A haramiák –mikor látták, hogy gazdag foglyukat nem csak kifosztani érdemes- eladták Ádámot egy másik bandának, akik Ratiborban, Sziléziában bűjtak meg és rendszeresen azzal foglalkoztak, hogy az általuk őrzött foglyokért váltságdíjat kértek.

Ratiborban Ádámot szigorú őrizet alatt tartották, de megengedték, hogy levelet írjon.

„Ratibor, az Világ teremtésének 5393 évében

*Adam ben Efraim kezeírása
Feleségének és szereteteinek
Poson városába*

Életem!

A Sors kifürkészhetetlen akarattya folytán fogságba estem mikor a Morván átkeltem. Őrzőim látván, hogy jó módon élek magukkal ragadtak és Ratibor mellé hurcoltak el azért, hogy szabadításomat váltságdíj megfizetéséhez köthessék. Mivelhogy jóatyám atyja is üzérkedett foglyokkal, rajtam beteljesedett az Írás:

„... mert én, az Úr, a te Istened, féltőn szerető Isten vagyok, a ki megbüntetem az atyák vétkeit a fiakban, harmad és negyedíziglen...;”

**5Móz 5,9 részlet*

Kérlek ezért izenj atyámnak Budára, hogy Ő vagy Józsué öcsém engem mihamarabb kiválasszon. Elrablóim nem közölték a kiváltás mértékét, ezért reátok bízom, hogy mennyit szántok az életemért.

Ha nem írnék többet és nem találkozhatunk, tudd meg, hogy szerető férjed voltam mindég és remélem nem csalatkoztál meg bennem. Kérlek, hogy ha egy éven belül ki nem szabadulnék, jegyeztessed fel atyámmal családom történetét egy pergamenre, és majd add át fiaimnak, amint azok felnőtté lesznek.

Adam”

Ádám levelét Taria 1633 októberében kapta kézhez, mikor már nagyon aggódott férje miatt, akit szeptemberre várt haza. Azonnal üzent Efraimnak, aki lóhalálában érkezett meg Pozsonyba.

Azon a télen hatalmas havazások voltak, Efraim, aki ekkor már hatvanhárom éves volt, csak 1634 februárjában kelhetett útra Ratiborba. Március elején Oppelnben letétbe helyezte a váltságdíjat, majd az Oderán délre lehajózott az emberrablók városába.

Egy hetes kutatás után az Odera keleti partján találta meg akiket keresett, akik őt is lefoglák azon nyomban. Megátkozta őket, de csak nevették szavait:

*Hogyha rajtakapnak valakit, a ki embert lop az ő atyjafiai közül,
Izráel fiai közül,
és hatalmaskodik rajta, vagy eladja azt: haljon meg az a tolvaj.
Így tisztítsd ki a gonoszt te közüled.**

** 5Móz 24.7*

Mikor azonban kiderült, hogy a váltságdíj valóban Oppelnben van, Efraim és három haramia újra hajóra szálltak, és felmentek a letétért. Oppelnben (Efraim előzetes figyelmeztetése okán) már várta őket a birodalom katonasága, és mindhárom kísérőjét lefoglák. Efraim igen bőkezű volt a katonákkal szemben, ezért néhányan elvállalták, hogy Ratiborba visszakísérik és kiszabadítják a fiát.

Így is lett. Éjszaka, lovaikról le sem szállva támadtak a táborra, a haramiák azt sem tudták, hova kapjanak. Néhány perc alatt mindegyiküket lemészárolták a katonák, és Ádám újra szabad volt, boldogan ölelte keblére atyját. Aztán, ahogy az lenni szokott, a megszabadítók kezdtek megszarolni Efraimékat, aki végül is a váltságdíjra hozott összes drágakövet és aranyat átadta nekik szabadulásuk fejében. Amíg a katonák az osztozkodással voltak elfoglalva, Efraim és Ádám elhajtották lovaikat, és a maradék kettőt valahogy megülve elvágtattak délnek.

Olmützben megálltak és kölcsönt vettek fel Efraim egyik kereskedő társától, majd, hogy útjuk ne maradjon dolgavégezetlen, Brünnbe is elmentek, hogy rendezzék a posztókereskedés ügyét. Végül 1634. április végén érkeztek Pozsonyba, ahol Taria már a végső kétségbeesés határán állt szeretteinek hiánya miatt.

Időközben az elrabolt váltságdíj hiánya jelentősen érezhetővé vált Efraim kereskedésében, ezekben az időkben ismét csendesedni látszott a forgalom. Efraim hosszas alkudozások és megvesztegetések révén hozzájutott egy passzushoz, amely neki és Ádámnak különleges kereskedelmi jogokat biztosított a Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség között.

Következő márciusban Efraimnak (ugyancsak jelentős anyagi áldozat révén) sikerült elérnie, hogy az ozmán hatóságok menlevelet adjanak nekik és beszállítóiknak, azzal a feltétellel, hogy azok az ozmán birodalom területére a királyságból Tatán keresztül Budán lépnek be, és abból kilépni a Berettyó és a Sebes-Körös metszésénél, Várad felé jogosultak. A két pont között kötelesek a legrövidebb járható úton lebonyolítani a szállítást. Az engedélyek birtokában, és egy próbautat követően Efraim Ádámot Pozsonyból Margittára küldte azért, hogy míg ő a beléptetést ellenőrzi, addig Ádám a kiléptetésnél vigyázzon a dolgaikra. Józsuet kihagyták a számításból, mert úgy tartották, hogy izgága sága veszélyeztetné a kereskedést.

Egy év elmúltával nyáron a kereskedés beindult, Efraim Budán, Ádám Váradon felügyelte hogy minden rendben menjen.

1637 őszére már olyan nagy vagyon halmozódott fel Margittán is, amely az egész telep életét veszélyeztette. Ádám a vagyont kisebb részekre osztva ládába helyezte, és Magyar-kéc, Érszöllös, Berettyókohány, Bisztraterebes, Vedresábrány és Érbogyoszló körben elásta, a helyeket megjelölte, és a rejtékhelyekről pedig egy pergamenre feljegyzéseket vezetett fel. Az időt két Tóratekercs is volt Margittán, és csak az egyiket olvasták: a másik tekercsbe rejtette el az írást.

Másnap hatalmas eső áztatta a vidéket, majd mikor elállt, gyönyörű szivárvány magasodott Margitta fölé. Ádám (hirtelen ötlettől vezetve) magához hívta fiait, és elmondta nekik, hogy emlékezzenek mindig és minden körülmény között, hogy a szivárvány az Istennel kötött szövetség jele. Elővette a megelőzően elzárt Tórást, és fiainak, Józsefnek és Efraimnak felolvasta ezt a részt:

*És monda az Isten: Ez a jele a szövetségnek,
melyet én örök időkre szerzek közöttem és ti közöttetek,
és minden élő állat között, mely ti veletek van:
Az én ívemet helyeztetem a felhőbbe,
s ez lesz jele a szövetségnek közöttem és a föld között.
És léssen, hogy mikor felhővel borítom be a földet,
meglátszik az ív a felhőben.
És megemlékezem az én szövetségemről,
mely van én közöttem és ti közöttetek,*

*és minden testből való élő állat között;
és nem lesz többé a víz özönné minden testnek elvesztésére.
Azért legyen tehát az ív a felhőben,
hogy lássam azt és megemlékezzem az örökkévaló szövetségről
Isten között és minden testből való élő állat között,
mely a földön van.*

*1Móz 9, 12-16

A fiúk még igen kicsik voltak, hat évesek, ezért nem is igen figyeltek atyjuk szavára. Azt sem látták, hogy a megelőző nap írt pergament éppen ehhez a részhez teszi be Ádám, aki remélte, hogy ha vele történik valami, és fiai emlékezni fognak szavaira, egyszer csak megnyitják ezen a helyen a Tórát, és akkor megkaphatják örökségüket.

1639 telén Ádám levelet kapott atyjától, amelyben arra figyelmeztette őt, hogy tudomása szerint Váradon Józsué boszorkánynak nevezett személyekhez jár, és egy írást mutogat, amelyet eddig senki nem tudott megfejteni, és amely állítólag valami régi bőrre felvitt rejtjelezett írást tartalmaz. Efraim szerint ez veszélyt jelenthet a családra, és kérte Ádámot, hogy figyelje testvérét, hogy nem bomlott-e meg az elméje. Ádám miután elégette a levelet gondolkodóba esett, majd egy bizalmas emberét hívatta és azzal küldte be Váradra, hogy igérjen jutalmat annak a kuruzslónak és bűbájosnak, aki bizonyítani tudja, hogy nála járt Józsué, és külön jutalmat ígért annak, aki másolatot készít titokban az ismeretlen iratról.

1640 augusztusában Margittára érkezett egy ember, aki azt állította Ádámnak, hogy Józsué szeptember elején egy bizonyos helyen újra meg fog jelenni a papírossal. Ádám üzent atyjának, aki meg is érkezett szeptemberre Margittára, majd a hónap közepén kettesben elmentek Váradra a megjelölt helyre és lesben várták, hogy valóban Józsué lesz-e az, aki betér a bűbájoshoz. A lesben állók azonban nem tudták, hogy aki odahívta őket, kétkulacsos ember volt, és a nagy jutalom reményében elárulta Józsuénak, hogy valaki lesben fogja őt várni. Józsué ezért lemásolta az iratot, úgy ahogyan azt tudta, majd megvette magának egy helybéli szolgálatait, akit az öltözkéhez hasonló öltözékben küldött el maga helyett.

Efraim és Ádám a rejtekhelyről csak azt látták, hogy egy Józsuéra igen-csak hasonlító férfi érkezik éjfélkor a találkozóra, ezért tovább vártak, hogy ha kijön, hátha felismerik. Bent a bűbájos lemásolta az iratot és hosszú várakoztatás után elküldte az embert, aki amint kilépett az ajtón, köpenyét széthúzta, kalapját levette. Ekkor Efraim és Ádám megbizonyosodott arról, hogy nem Józsué az, aki tévutakra ment, így hát boldogan mentek be a házba kifizetni az asszony szolgálatait. A bűbájos odaadta Efraimnak a lemásolt iratot, aki csak egy pillantást vetett rá, és mivel azt olvashatatlanak látta, és úgy vélte, hogy Józsué ártatlan, összetépte és eldobta.

Az irat pediglen pontos mása volt annak, amelyet Józsué oly sok éve hasztalanul próbált megfejteni, és amelyről irigysége miatt nem szólt atyjának és testvérének.

1643 októberében József és a kis Efraim bar micvója után Ádám magához hívatta a két gyermekét, és két pergament adott át nekik. A pergamenre atyáiknak sorát jegyezte fel, amint az Efraimtól korábban megtanulta. A fiúk elámultak a sok név láttán és meghallgatták atyjuk történetét a családról. Sajnos a történetet félbe kellett szakítaniuk, mert Józsué az ünnepség után néhány vendéggel kötekedni kezdett, és Ádámnak kellett szétválasztani a marakodókat. A fiai azonban eltették az írást.

1645. december 28-án délelőtt érkezett Efraim Váradra, ahol Ádám és Józsué várta őt. Az útra azért került sor, mert Józsué arról tájékoztatta atyját, hogy feltétlenül jönnie kell, mert magyarázatot kíván adni arra a sok meg nem válaszolt kérdésre, amelyeket Efraim neki levélben tett fel az elmúlt hosszú évek során.

Dél volt, amikor a Józsué hajtotta szekéren Ádám és Efraim zavartan, és zaklatottan hallgatták Józsué vallomását, miszerint jól tudja ő, hogy megpróbálták kilesni őt, amikor a bűbájoshoz ment az irat tanulmányozása végett. Elmondta, hogy az iratot hogyan lelte meg, és hogy egész életében azért tanult, hogy azt megérthesse. A szekeret húzó lovakat ekkor már ostorral verte, hiába próbálta őt Efraim csitítani. Józsué szinte kiabálta, hogy néhány hete sikerült megfejtenie az írást, majd egy pillanatra elengedte a gyeplőt és diadalmasan előrántotta kabátjából az ősi pergament.

A szekér ekkor ért a Berettyóhoz. A megbokrosodott lovak a jégre rohantak, a szekér felborult. Józsué, kezében a pergamennel a megtört jég alá esett és azonnal megfulladt, Efraimot pedig a ráboruló szekér üttötte agyon. Ádám a jeges parton törött tagokkal és vérezve imádkozott halott atyja lelki üdvéért, aztán néhány óra múlva ő is meghalt segítség híján.

A jeges vízbe esett pergamenből a tinta kiolvadt, a bőrt betakarta az iszap.

*Mily együgyűek vagytok!
Avagy a fazekas olyan, mint az agyag,
hogy így szóljon a csinálmány csinálójának:
Nem csinált engem!
és az alkotmány ezt mondja alkotójának:
Értelmetlen! **

* Ésa 29.16

*És szól s beszél vala Kain Ábellel, az ő atyjafiával.
És lőn, mikor a mezőn valának,
támada Kain Ábelre az ő atyjafiára, és megöle őt.**

* 1Móz 4.8

*Lábainál leroskadt, elesett, feküdt,
Lábai között leroskadt, elesett;
A hol leroskadt, ott esett el megsemmisülve.**

* Bír 5.27

9.

ADAM BEN EFRAIM (1591-1645)

1645. december 28.

*Az emberek fiainak vége hasonló az oktalan állatnak végéhez,
és egyenlő végök van azoknak; a mint meghal egyik, úgy meghal a másik is,
és ugyanazon egy lélek van mindenikben; és az embernek nagyobb
méltósága nincs az oktalan állatoknál, mert minden hiábavalóság.**

** Préd 3.19*

- Atyámat látom kimúlni a világból esztelen öcsém szertelensége miatt. Igaza volt Atyámnak, aki minduntalan azt mondotta, hogy Józsué még veszedelmet hoz a családra.

- Atyám, néhány lépésre tőled fekszem a hóban, Isten talán megbocsátja, hogy így és ilyenkor Kadist mondok éretted, de nemigen lesz erre már alkalmam többé:

*„Magasztaltassék és szenteltessék meg nagy Neve a világban,
amelyet akarata szerint Ő teremtett.*

Alapítsa meg birodalmát életedben és idődben,

Izrael egész házának életében, mihamarabb, nemsokára;

s mondjuk: Ámen!

Legyen áldott nagy Neve örökkön-örökké!

Legyen áldott, dicsért, magasztalt, fennkölt,

dicsőhimnuszba foglalt, becses, rajongott és dicsőített

az Egyetlen Szent Neve,

áldassék, kivel nem ér fel semmi áldás,

himnusz, dicsének és dal a világon;

s mondjuk: Ámen!

Áradjon béke az égből életünkre és egész Izraelra,

s mondjuk: Ámen!

Ki békét teremt az egekben, hozzon békét ránk és egész Izraelre,

s mondjuk: Ámen!”

- Tudom, hogy nekem is végem lesz nemsokára, a hideg kúszik fel a testemen.
Mi lesz árváimmal?

- Tizenegy éves voltam, amikor a Tórára tanítottál Atyám, amelyért mindig is háládatos voltam. Követni próbáltalak, de ez nem volt könnyű: erős és bölcs ember voltál, én pedig kételyekkel teli, ezért is akadékoskodtam egyszer, hogy atyám voltál-e, hiszen a jelet nem találtam meg a testemen.

...

- Taria, édes fekete Tariám, mily nehéz volt tégedet atyám elé vinni. Noha szerettem, nehezen hittem, hogy édes feleségem leszel, mivel hazudtál nekem az esketés előtt a korod felől. Ha Atyám tudta volna, hogy megviselt mindez...

- Gyermektelenek voltunk hosszú évekig. Akkor tudtam meg mit jelent a hűség az asszony felől, amikor éveken át kértelek, hogy hálj valaki mással, és essél teherbe általa, csak gyermekeink lehessenek. Te ezt elhárítottad és azt is elviselted, hogy én hálátlanul hosszú időn át kerültem a közös ágyat. Szégyenemre tettem mindezt. Ha az a cigányasszony nem jön, nem tudom mi történt volna velem.

- ...ikrek, lányok, mindig és újra leányok... aztán egyszer csak Isten megáldotta méhedet, és szültél nekem két fiút, akikre most a családom életét és jövőjét kellene rábíznom, de magam vagyok itt a fővenyen.

...

- Atyám, Atyám fehér fényeket látok... a fogságból szabadulva soha nem meséltem, micsoda dolgok történtek ott meg velem. Hogy eláruljam, honnan jöttem, és hogy van-e családom, és megkereszteltek erőszakkal. Majd mikor erre sem voltam hajlandó kiadni téged és Tariámat, egy frissen lenyúzott állat bőrébe varrtak, alig kaptam levegőt egy kicsiny nyíláson. Mikor ezzel sem értek el semmit, furcsa keveréket szereztek és azzal itattak meg, s ennek hatására önkívületben beszéltem el, hogy kicsoda is vagyok én.

...

- Bárcsak szólni tudnék ivadékaimhoz. Őrizzétek meg emlékezetekben családotok történetét, mivelhogy nem akárkik vagytok ti, akik csak úgy a földre zuhantak. Úgy remélem én vagyok a kivágott fa, s ti vagytok a hajtások, miképp írva vagyok:

Mert a fának van reménysége;
ha levágják, ismét kihajt, és az ő hajtásai el nem fogynak.*

* Jób 14,7

- Uram irgalmazz, hogy nem ismerem fel vétkeimet, mivelhogy ember vagyok, biztosan van énnekem is megbánnom. Segíts, hogy emlékezsek és tisztán menjek feléd.

...

De ha a férfi meghal és elterül; ha az ember kimúlik, hol van ő?
Mint a víz kiapad a tóból, a patak elapad, kiszárad:
Úgy fekszik le az ember és nem kél fel; az egek elmúlásaig sem ébrednek,
nem költetnek föl az ő álmukból.

Vajha engem a holtak országában tartanál; rejtegetnél engemet addig, a míg elmúlik a te haragod; határt vetnél nekem, azután megemlékeznél rólam!
Ha meghal az ember, vajjon feltámad-é? Akkor az én hadakozásom minden idejében reménylenék, míglen elkövetkeznék az én elváltozásom.

* Jób 14, 10-14

- Gyötör a láz, időm kevés megvizsgálni az életem. Nem emlékezem vétkeimre. Talán az az én nagy vétkem, hogy csak a szépre emlékezem?

- Házasodj meg újra Taria, ezt kívánom, vedd majd le gyászruhádat, mert te vagy életet adó erő gyermekeidnek. Ne törődj éveid számával, tündöklőbb vagy Te a Napnál, mit félnél újra boldog lenni másnak az oldalán?

Fiaim, minden áron és minden körülmények között meg kell maradnotok...
őriztétek meg az ő rendeléseit, ítéleteit, törvényét és parancsolatját,
amelyeket megírt néktek, azokat cselekedvén minden időben,
és idegen isteneket ne tiszteljete.*

*2Kir 17,37

...

- ... a második Tórába rejtve... a kincsek

8.

JOSZEF BEN ADAM (1630-1658)

1645-1658

*De minekutána haragra ingerelték volt atyáink a mennynek Istenét,
adá őket a Babilóniabeli Káldeus királynak, Nabukodonozornak kezébe,
a ki e házat lerontotta, és a népet Babilóniába rabságra vitte.**

* Ezsdr 5.12

1645. december 28-án este, az Érábrányból Margittára hazatérő zsidók hozták magukkal Efraim, Ádám és Józsué holttestét. Taria összerogyott, fiai vonszolták be a házba, a telepen pedig nagy jajveszékelés vette kezdetét.

Másnap Efraim az anyjával maradt, míg Jozsef kiment a Berettyóra, megnézni a baleset helyszínét. A felborult szekérről leszakadt darabkák, és néhány tárgy jelezte a szörnyű esemény bekövetkeztét. Jozsef megtalálta azt a helyet is, ahol az atyja feküdt, és véletlenül észrevette, hogy a sárból kiszikadt emberforma mellett egy szó van a sárba karcolva: Tóra.

December 30-án temették el Efraimot, Ádámot és Józsuét. Jozsef és testvére sokáig gyászolta atyját és nagyatyját az Írás szerint:

Így szól az Úr Isten:

*Azon a napon, a melyen sírba aláméne,
gyászba öltöztetém miatta a mélység vizeit,
és megtartóztatám folyóikat, úgy hogy a sok víz elzáráték,
s meggyászoltatám őt a Libánonnal, és a mező minden fája elepede miatta.**

* Ezék 31,15

1646 tavaszán Jozsef néhány rokonával kísérve Budára ment, hogy felszámolja nagyatyja hagyatékát, és megszüntesse az ottani kereskedést. Budán kiderült, hogy Efraim halálhírére, -ami hamarabb a városba ért, mint Jozsefék, - széthordták a kereskedésből a készleteket, alig maradt bent valami. Ami maradt, azt néhány jó szomszéd menekítette ki, majd adta vissza Jozsefnek. A városban eltelt hónap alatt Jozsef rendezte Efraim tartozásait, behajtotta követeléseit és hivatalosan is lemondott a kereskedelmi jogról. Elhagyta a várost.

Július közepén értek haza, ahol Taria izgatottan mutogatott egy levelet Jozsefnek. A levél Jerevából jött, állítólag arra a levélre válaszként, amit Ádám még halála előtt indított útra. Egyik kereskedő megtalálta Taria rokonait, ezek most hívták vérüket, hogy térjen vissza hozzájuk családjával, ha a megélhetés és az élet megnehezül Magyarországon. Taria, aki a gyászt nem tudta levetni magáról egy percre sem, már összecsomagolt, és Jozsefre bízta

a döntést: mennek vagy maradnak? Jozsef nem értette, hogyan lehet ennyire elkeseredett és nemtörődöm az anyja, és szilárdan kitartott amellett, hogy Margittán maradnak és folytatják őseinek művét.

Taria két hónapon át nem szólt fiához ezek után. Jozsef pedig tiszteltben tartotta anyja szenvedését és elfordulását, mert mint mondotta, meg van írva:

*Az ő anyját és atyját minden ember tisztelje,
és az én szombatjaimat megtartsátok.
Én vagyok az Úr, a ti Istenetek.**

* 3Móz 19,3

Atyja halott volt, anyja elfordult tőle, testvére pedig nem értetett a kereskedéshez, ezért Jozsef kénytelen volt egészében kezébe venni a családi üzletet. Nehéz idők jártak felette, sok kiadás után csekélyke bevétel jutott vissza kezeihez.

Egy hatalmas augusztusi esőzés után Jozsef a háza elé állva látta, hogy ível az égbe a szivárvány, és ekkor eszébe jutott két dolog. Az egyik, hogy atyja felhívta a figyelmét arra, hogy az Istennel megkötött szövetség jele a szivárvány, a másik pedig, hogy atyja halála előtt a sárba a Tóra feliratot karcolta. Hirtelen ötlettel elővette a használaton kívüli családi Tórát, megnyitotta a szövetség szövegénél, és csodák csodájára egy pergamen esett a lábai elé, melyen felismerte atyja írását, amely arról szólt, hogy a családi vagyont Margitta környékén hol rejtette el.

Jozsef elhatározta, hogy a titok nyomába ered, és azt senkinek nem mondja el. Bízott abban, hogy ha megtalálja a vagyont, azt annak rendje és módja szerint osztja majd meg fivérével. Azt mondta magában:

*Mert minden cselekedetet az Isten ítéletre előhoz,
minden titkos dologgal, akár jó, akár gonosz legyen az.**

* Préd 12,16

Aztán pedig saját mértékletességéért imádkozott eképp:

*Ne add meg Uram, a mit a gonosz kíván;
rossz szándékát ne segítsd elő, mert felfuvalkodik!
Szela.**

* Zsolt. 140,9

Jozsef egy hónapon át járta a környéket, míg Érszöllös határában rá nem bukkant egy kigyózó földútra, mely egy kis barlangot övezett. Itt előkerült egy láda, amelyben a remélt kincs rejtett. Jozsef hálás szívvel dicsérte az Urat:

*Dicsérem az Istennek nevét énekkal, és magasztalom hálaadással.**

* Zsolt 69,31

Joszeff hazament és a kincsből kifizette a saját és testvére adósságait, új lovakat vett, posztót és egyéb árut halmozott fel, megerősítette a házat, és felruházta családját. Ezt követően békességben és gazdagságban éltek, Joszeff pedig nem kereste meg a többi kincset, hátha a jövőben újra szűkösségbe kerül-nének.

1646 decemberében, Joszeff a Tórába rejtett pergamen hátoldalára fel-írta azt a nemzetségsort, melyre atyja tanította meg néhány éve.

1647 elején Váradon volt dolga Joszeffnek, és megszállt egy fogadóban. Péntek este lévén elment Isten házába, ahol mint jövevényt egy helybeli zsidó meghívta házához. Ez az Immanuel egyébként Diószegre vándorolt be húsz évvel azelőtt Drinápolyból. Ott születtek gyermekei, eddig tizenkettő. Házát kinőtte a családja, ezért Váradra költözött.

Immanuelnek volt egy tizenhat éves lánya, Ráchel. A szombat bekö-szönte után a család nyugovóra tért, Joszeff pedig szállására ment. Másnap, mivel nem hagyta nyugodni Ráchel szépsége és kedvessége, Joszeff visszatért Immanuelhez, és megkérdezte, hogy leánya el van-e jegyezve valakivel. Mi-vel a lány nem volt még elkötelezve, Joszeff engedélyt kért és kapott az atyától, hogy a lánnyal beszéljen. Mikor kettesben maradtak, Joszeff végtelen zavará-ban csak egy versikét tudott elszavalni, majd sarkon fordult és elszaladt a ház-tól. Ráchel elgondolkodott a szavakon, melyeket hallott:

*Megsebesítetted az én szívemet, én húgom, jegyesem,
megsebesítetted az én szívemet a te szemeidnek egy tekintésével,
a te nyakadon való egy aranylánczczal!**

* Én 4,9

Ráchel szemérmes lány volt és tisztelte atyját, ezért nem hozta szóba Joszeff látogatását mindaddig, míg az rá nem kérdezett még asnap. Ráchelnek is tetszett a barna bőrű fiatal fiú, ezért Immanuel úgy határozott, hogy most ő keresi meg Joszeffet, és beleegyezését adja házasságukhoz. Várad határában érte utol Joszeffet, aki a szégyentől piros arccal hajtotta szekerét hazafelé. A két férfi szót értett egymással, és végül megegyeztek abban, hogy Joszeff minden héten a szombatot velük tölti, és három hónapon belül dönthetnek Ráhellal, hogy egybekelnek-e vagy sem.

Igy történt. Joszeff 1647 februárjától április végéig Immanuel házánál vendégeskedett a Sabbat megünneplésekor, majd május elején Ráchel bízta-tására megkérte a lány kezét az atyjától. A nyár az esküvő előkészítésével telt el. Ekkor tudta meg Immanuel, hogy lánya milyen gazdag és kiterjedt rokonságú férfihoz megy majd nőül.

1647. július 7-én Váradon tartották meg az esküvőt, amelyen százhú-szan vettek részt: százan Joszeff, a többiek Ráchel részéről. A rabbi azzal adta össze őket, hogy megjegyezte: Vígasságnak és szabadulásnak szava van az igazak sátoraiban:

*Az Úrnak jobbkeze hatalmasan cselekedett!**

* Zsolt 118,15

A boldogság fénye a szűk és keserves esztendők után bearanyozta Margitta népét: Jozsef és Ráchel öröme mindenkre békességet hozott és bizodalommal tekintettek a jövő felé.

1648. június 11-én megszületett Áron (Aharon), Jozsef és Ráchel fia. A kisiú tarkóján egy vörös folt virított, és ez boldogsággal töltötte el az atyját, tudta, ezzel jelölt meg Isten néhányat atyái közül. Ebben az évben a kereskedés olyannyira jövedelmező volt, hogy Jozsef a ládikát teletöltötte javakkal és visszarejtette oda, ahonnan korábban elvette. Áldást látott cselekedetében, és nem merte elmondani senkinek; esztelennek tartották volna.

1649-ben Taria (aki már régen kibékült fiával) üzent Jerevánba, hogy Hágár országában oly jó soruk van, jöjjenek inkább a jereváni rokonok ide letelepedni. Jozsef és Efraim megígérte, hogy a betelepülőkkel jól fognak bánni és saját vagyonuk terhére segítik megállapodásukat e földön.

Taria testvére és annak családja meglepően hamar, 1649 decemberében érkezett Margittára. Ekkor a jövevényekkel együtt százötvenen lakták a telepet, mely gazdagságát jórészt Jozsef ügyeskedésének köszönhette. A jövevények egy év alatt betértek a zsidó közösségbe.

1650-ben Jozsef felvetette a telepen lakóknak, hogy veszélyt rejt magában az, ha híre megy egy ilyen közösségnek, mert ugyan az ozmán védelme alatt állnak, de nem mindenki fél az ilyen erőhatalomtól és talán fosztogatásra sábitja majd őket az a jólét, ami a telepen látható. A többiek elvetették Jozsef gondolatát, miszerint szét kellene költözniük vagy őrseget kellene állítaniuk, és Isten szándékaira bízták magukat: nem akarták jólétüket veszélyeztetni saját vagyonuk rovására. Jozsefnek időközben megszületett a kislánya, ezért a kérdést ő is feledni hagyta annyival, hogy az imádság majd megsegíti őket minden bajban:

*A mikor veszedelem jövend mi reánk, háború, ítélet, döghalál vagy éhség,
megállunk e házban előtted (mert a te neved e házban van)
és a mikor kiáltunk hozzád a mi nyomorúságainkban:
hallgass meg és szabadíts meg minket.*

2Krón 20.9

1654 októberében hatalmas vihar tört Margittára és a villám beleszápott az egyik ház falába, amely lángra lobbant. Sokan megrémülve, egymást taposva futkostak össze-vissza és a világvégéről kiáltoztak, Jozsef azonban vizet öntött magára és az ajtót betörve berontott a fáklyaként égő házba, ahonnan két gyermekkel és anyjukkal a karjában jött vissza. A ház pillanatokkal később összedőlt és maga alá temette a bent élő család vagyonát. Áron atyja hősiességét néhány lépés távolságból figyelte, majd büszkén a nyakába vetette magát.

Joszefre ezt követően tört rá a félelem. Megértette, hogy mily kevésen múlik egy ember élete, ezért ezen az éjszakán elmondta a hatéves Áronnak atyái történetét. Annak ellenére, hogy kapkodott és zavart volt, Áron bizony sokat megjegyzett belőle. Másnap kérdéseivel próbálta atyját rávenni, hogy újra elmondja a történetet, de az szégyellve gyengeségét, későbbre kérte halasztani a krónikázást. Mint mondta Áronnak: „Majd, amikor már érett férfi leszel”.

1655 februárjában kiderült, az ozmánban nem lehet megbízni. A kereskedelmi jogot megvonták, és nehéz idők kezdtek járni. A telepen élők egy része úgy határozott, hogy Vilnába mennek ki, ezek áprilisban indultak. A megmaradtak összefogtak, közösen intézték ügyeiket, így végül is fenn tudták tartani magukat.

1656-ra Jozsef megfáradt a mindennapi küzdelmekben. Jóleső irigységgel figyelte, ahogyan ikertestvére Efraim tanítgatja saját gyermekeit és az ő Áron fiát a Tórára, de tudta, hogy valakinek tennie kell hamarosan valamit, mert a helyzet nem tartható tovább. Jozsef ebben az évben egész nyáron Margitta határában kóborolt, már híre ment annak, hogy megroppant az elméje, mivel senki nem tudta, hogy az elásott többi kincset keresi. Nem járt sikerrel, atyja nem számított azzal, hogy az utakat benőheti az erdő, elmoshatják a patakok és beomolhatnak a barlangok.

1657-ben valamicskét jobbra fordult a helyzet, hadi mozgások voltak Erdélyben, ezért Jozsefnek sikerült a háborúskodók mindegyikének beszállítania különféle áruit. Fél év múlva kölcsöneit visszafizette és úgy tűnt, újra beköszöntött a jólét Margittára. Ráchel újabb gyermeket szült férjének.

1658 tavaszán és nyarán már minden keservességnak nyoma veszett. Biztonságban éltek a telep lakói. Történt pedig, hogy augusztus végén Jozsefnek dolga akadt Váradon. Mikor azzal végzett, egy fogadóban megállt pihenni és figyelmetlenül helyben számolta meg az napi jövedelmét. Egy ozmán telepedett mellé, akinek felkeltette figyelmét a gazdag zsidó. Mikor Jozsef nem figyelt oda, az ozmán a poharába egy port töltött, amely megtette a dolgát: mielőtt Jozsef az asztal alá esett volna, beszédes lett és elmondott mindent a telepről, a zsidókról és a vagyonukról.

Az ozmán pedig nem volt ozmán, hanem a krími tatároknek volt a besúgója.

*És kiválasztja azt az Úr veszedelemre,
Izráelnek minden törzse közül,
a szövetségnek minden átka szerint,
a melyek meg vannak írva e törvénykönyvben.**

* 5Móz 29,21

1658. szeptember elején Jozsef hiába vigasztalta Ráchelt, aki már hetek óta rágta Jozsef fülét, hogy menjenek el Margittáról Váradra Ráchel családjához. Most, hogy hírül vették, hogy Köprülü Ahmed elfoglalta Jenő vá-

rát Zarándban, a veszedelem még közelebbinek látszott. Jozsef most is azzal nyugtatgatta ifjú feleségét, hogy a török is és a magyar, no meg az osztrák a tenyeréből eszik, a posztó, fűszer és aranykereskedésük oly módon virágzik, hogy a három ellenségnek csak egyazon érdeke lehet: a jelenlegi állapot fenn-tartása. Ráchel, Jozsef érvelését nem tudta elfogadni, de végül helyben marad-tak.

Ugyanezen a napon, amikor Ráchel az állatokkal volt elfoglalva, Jozsef magához hívta Áront, elsőszülött fiát. Jozsef elmondta, hogy akármilyen ezekben a zivataros időkben, ha vele valami történne, vegye magához a Tórát és vigyázzon rá. S ha majd minden jóra fordul, akkor vegye elő ismét és nyissa ki. A fiú nem értette, hogy atyja miért ilyen gondterhelt, hiszen családjuk jó egészségnak örvendett, vagy ötvenen lakták a környező házakat, és a kereskedelem is jól ment. Jozsef nem felelt gyermeke kérdéseire, mert újra megérkezett hozzájuk a már korábban látott vendég: Kristóf úrfi a deák, akitől Áron is sok érdekességet hallott a világ dolgairól.

Szeptember 9-én éjjel tánc és vígasság után feküdtek le, másnap haj-nalban pedig útra kelt Kristóf úrfi, aki Nagyszebenbe kívánt menni.

Szeptember 10-én napfelkelte után egy órával a kolónia éktelen ordí-tozásra ébredt. A házak már lángoltak, mikor a férfiak és asszonyok az udvar-ba kirohantak. Szörnyű látvány fogadta őket. Mocskos szőrökbe öltözött tatá-rok törtek rájuk, és irgalmat nem ismerve kaszabolni kezdték őket aranyat és javakat követelve rajtuk.

Leírhatatlan pusztulás vette kezdetét. Áron látta, amint Jozsef egy villával ledöfte azt a tatárt, aki megbecsteleníteni próbálta a már halott hitvesét, Ráchelt, de már nem volt ideje arra, hogy egy másik tatár elől elugorjon: az a fejét leszelte a testéről. A megrészegült tatárok mindenkit legyilkolták, akit csak elértek.

Jozsef és Ráchel teste egymásra borulva feküdt a sáros és vérrel áztatott földön.

*De az én beszédeim és végzéseim,
a melyeket szolgálaim, a próféták által hirdettem:
nem beteljesedtek-é a ti atyáitokon?
És megtértek és azt mondták:
A mint elhatározta vala a Seregeknek Ura,
hogy a mi útaink és cselekedeteink szerint bánik velünk:
úgy bánt velünk. **

* Zak 1.6

*És mégis azt mondd: Mit tud az Isten;
megítélheti-é, a mi a homály mögött van?**

* Jób 22.13

7.

AHARON BEN JOSZEF (1648-1732)

1658-1659

*Mert elvégezett pusztítást cselekszik az Úr, a seregek Ura,
mind az egész földön.**

**Ésa 10,23*

Áron a félelemtől és iszonyattól mozdulni sem bírt, még akkor sem, amikor testvérhúgát és öccsét lóhoz kötötték a haramiák és így törték össze zsenge testüket. Akkor éledt föl, amikor az égő házban a polcra a lábai elé hullott a Tóra: eszébe jutott, hogy mit mondott neki az apja néhány nappal azelőtt. Fogta a Tórát és egy gazdátlan tatár lóra felpattanva kivágtatott a faluból, Székelyhíd felé, hátha arrafele segítségre talál.

Nem jutott messzire. Léta határában a sebesült ló kimúlt alatta, ő a Tórával együtt a földre zuhant. Felkapta a tekercset, és látta, hogy kihullott belőle valami írás, melynek az egyik oldalán nevet látott a másik oldalán pedig számokat. Mivel olvasni már tudott, lassan kivette, hogy a papíros egyik oldalán apai nagyapjának, Ádámnak a neve látható, majd az alatt annak atyjának, majd annak is atyjának a neve. A sor folytatódott, mígnem egy Sámson név fel nem tűnt. Áron tudta, hogy őseinek nemzedéki tábláját tartja a kezében. A lap túloldalán falvak és városok neveit olvasta, és apró rajzokat látott. Megértette, hogy ezek azok a helyek, ahová atyja a kereskedésből származó jövedelmeit rejtette el. Nem volt ideje a csodálkozásra, látta, hogy két tatár közeleg. Ekkor futni kezdett, futot mígnem elérte Vértes falu határát.

A Tórát, benne a papírossal egy üregben elrejtette, kővel és földdel fedte le, majd az ellenkező irányba szaladva feladta magát az üldözőknek, akik jól elverték a kis szökevényt, de abban egyetértettek, hogy ha ilyen szívós kis legénykét találtak, annak nagy ára lehet a rabszolgapiacra, ezért meghagyták az életét.

Mindeközben a füstölgő Margitta romjait messziről, rejtekhelyről figyelte Kristóf úrfi, aki a kiáltozást és csatazajt hallva visszafordult útjáról. Látta, ahogy a tatárok mindenkit lemészárolnak az összecsapás helyszínén. Könnyező szemmel saját vallása szerint elmondott egy imát a halottakért, majd megfogadta, hogy ő, székelyhídi Paskó Kristóf egyszer megéneklí ezt a szörnyű pusztulást.

Joszeff, Ráchel és az egész rokonság temetetlenül hevert a faluban, miközben Áront rabláncon vezették a tatárok IV. Mehmed Girej krími kán táborába, Várad alá.

Szeptember 20-án a kán kiadta a távozásra a parancsot, és Áron, a mezőkeresztesi csatában és Erdélyben magát véresre harcoló Galga szultán

rabjaként megindult a tatár sereggel az ismeretlenbe. Az út veszélyekkel volt teli, de a legfájdalmasabb az volt Áron számára, hogy annak ellenére, hogy a kivonuló hordát körbevették a magyar csapatok, soha meg nem támadták őket. Így ment ki szépen az országból a tatár, Jenő várát majd Lippát, Lugost és Karánsebest érintve, végül a Havasalföldet is elhagyva.

*Mikor pedig utóléri őt a sok baj és nyomorúság:
akkor szóljon ez az ének előtte bizonyágképen
(mert nem megy feledésbe az ő maradékának szájából),
mert tudom az ő gondolatát, a mely szerint cselekszik már most is,
minekelőtte bevinném őt arra a földre, a mely felől megesküdtem vala.**

*5Móz 31.21

Miután a tatár sereg átkelt a befagyott Moldova és Szeret folyókon, megérkeztek Jászvásárba, amit a helybeliek Iasinak is neveztek. Itt a rabszolgák egy részét Galati felé lehajózták az épp hajózható Pruton, a másik felét tovább hajtották a Krím felé. Mivel Áron nagyon erősnek bizonyult, és a tatárok láthatóan megkedvelték, az utóbbi csoportba hajtották őt tovább, hogy majd Benderen is átgyalogolva, Jediszánt átszelve megérkezzenek vele együtt a Krími Kánságba.

Február közepén érkezett meg a foglyokkal teli sereg Bahcsiszaraj alá, ahol Áront kihallgatásnak vették alá. A fiú ráébredt, hogy most az életéről van szó, így megpróbált válaszolni tolmács segítségével a tatárnak. A tolmács -a korábban fogva tartott Kemény János fejedelem ott raboskodó magyar titkára- értésére adta Áronnak, hogy ha valamikor az életben még haza akar jutni, magát értékesnek, becsesnek és vagyonra válthatónak kell bemutatnia, mivel ezek a hordák emberkeresedelemből élnek. Áronnak nem maradt családja, aki kiválthatta volna, ezért elmondta, hogy tudomása van bizonyos elrejtett javakról, amelyek biztosan elegendőek lennének az ő váltságdíjaként. A kihallgatást itt gyorsan megszakították, és a tatár őrség bekísérte Áront a Bahcsiszaraj városa fölött emelkedő sziklára épített Kaloda elnevezésű, a rabok nyelvén másképpen pedig Sidóvárnak szólított erődtámaszba. Áron nem tudta elképzelni, hogy hogyan válthatná ki magát a rabságból, hiszen családjából mindenki odaveszett.

*És ímé, bár a mi testünk épen olyan, mint a mi atyáinkfiainak testök,
s a mi fiaink olyanok, mint az ő fiaik,
mi nekünk mégis rabság alá kell adnunk fiainkat és leányainkat,
sőt vannak már rabszolga leányaink is,
és nincs erőnk arra, hogy őket megválthatnók,
hisz mezeink és szőlőink másokéi már!**

* Nehem 5.5

Áron Sidóvárban találkozott még olyan rabokkal, akik 1657-ben kerültek fogságba Kemény János seregéből. Tétlenül teltek a napok. Az új rabokat a tatár addig kínozták, amíg értékeiket át nem adták, enni és inni csak annyit kaptak, hogy még életben maradjanak: így akarták a szökés veszélyt teljesen kiküszöbölni.

Áron lelkében összetörve, életével leszámolva várta sorsának beteljesedését, azzal az Igével élt, melyet Margittán egyik haldokló rokonától hallott:

Utálom!

Nem akarok örökké élni.

*Távozzál el tőlem, mert nyomorúság az én életem.**

** Jób 7.16*

Február végén Girej kán titkára teljesen váratlanul kivetette a tömlöcből a testben és lélekben is leépülni indult Áront, és a tolmács segítségével koldulólevelet adott át neki, amely szerint ő maga volt köteles elmenni a kincsekért Magyarországra, és azokkal visszajönni. A kán meghagyta a levélben, hogy mindenki engedje útjára a levél felmutatóját, azt senki el ne fogja. A levélben azonban arról is szó esett, hogy amennyiben Áron vissza nem tér egy éven belül, öt tömlőctársát kínok kínjai között végeztetik ki, és Áront élete végéig kerestetni fogják.

Áron, lábán egy leverhetetlen, mozgását csak kissé akadályozó, de rab-ságát bizonyító bilincsel Bahcsisarajban hajóra szállt, és megindult Constanta felé, ahonnan majd a tatár segédhadak felügyelete mellett, néhány hasonló rab társaságában kellett visszatérnie Magyarországra. Üres szemmel nézte, ahogyan a hajó elhagyta a tatár fővárost és beleveszett a tenger sötétjébe.

1659. március közepén a hajó iszonyatos viharba került Constantától egynapi hajóútra. Az emberek átestek a hajóhídon, sokan a vízbe veszték, Áron alig tudott megkapaszkodni a hajón. Ekkor történt meg vele az, amire senki nem számított: a viharban szétázott a védelmét adó kolduló-levél, immáron semmivel nem tudta magát igazolni, és csak egy szökött rabszolgának volt tekinthető.

Március 26-án Constantában, amikor elhagyta a hajót, török rabszolga-kereskedők lefoglalták Áront, aki hiába próbálta magyarázni, hogy épp milyen útra készült. A törökök bezsúfolták egy Konstantinápolyba induló rabszolgahajóra, és hogy sorsát jobban megértessék vele, egy hétig csak vizet és kenyeret adtak neki, és minden nap legalább egyszer megkorbácsolták.

A török szállítmány április közepén érkezett meg Konstantinápolyba. Áronnak az utazás hetei alatt sikerült azon rabok közé furakodnia, akik hadifoglyoknak minősültek. Voltak közöttük magyarok, lengyelek és franciák is, és mind egyetértettek abban, hogy helyzetük valamivel jobb lehet, mint az egyszerű rabszolgáké. Áron bilincseit lefeszítették, így ő maga is közéjük tartozónak mondhatta magát.

A szultáni adók értelmében minden ötödik hadifoglyot a szultán szolgálátára vitték el. Áron is ezek közé került. Mivel még csak tíz évet élt, a szultáni elosztótáborban türkmének alá adták, akinek az volt a feladatuk, hogy a hozzájuk került gyermekeket hittanra, fegyverforgatásra okítsák, hogy így legyen belőlük janicsár.

Így került Áron a török hatalma alá, amely hatalom megpróbálta az agyát átmosni a következő években.

Oh mi Istenünk, nem ítéled-e meg őket?

*Mert nincsen mi bennünk erő e nagy sokasággal szemben,
mely ellenünk jön.*

*Nem tudjuk, mit cselekedjünk, hanem csak te reád néznek a mi szemeink.**

**2Krán 20,12*

1660-1683

*Mihelyt valamit elgondolsz, sikerül az néked,
és a te utaidon világosság fénylik.**

**Jób 22,28*

Áron a janicsáriskolát először Konstantinápolyban, majd Drinápolyban és Gallipoliban végezte, vizsgáit hibátlanul letette, és úgy megtanult törökül, hogy senki meg nem mondta volna, hogy nem annak született. Mozzim hitre tért, legalábbis a külsőségek szerint.

1665-ben a Topkapi Szerájban pusztított tűzvész oltása során megmutatta bátorságát. A szerájban tartózkodók közül egy Abdurrahman nevű előkelő férfit mentett ki az égő palotából, aki ezután, hogy háláját kifejezze, apródjává tette Áront.

Áron szorgalmasan tanult és edzette a testét, azonban szelleme minduntalan hazavágyott, és nem tudta feldolgozni a családját ért csapást.

1668 tavaszán, amikor betöltötte az előírt húsz éves kort, amikor is az ifjak bekerültek a janicsár-seregbe hároméves alapszolgálatra, Abdurrahman apródjaként felmentést kapott a katonáskodás alól, helyette írnoki és titkári feladatokat látott el, így lett tagja a hivatalnoki seregnek, amely az Oszmán Birodalom adminisztrációját működtette. Az adminisztrációban érdekes és fontos feladatokat kellett ellátnia, amelyekkel olyan sikeresen birkózott meg, hogy a személyes hatalmában folyamatosan erősödő Abdurrahman véglegesen maga mellé vette a fiút.

Abdurrahman fiaként szerette és nevelte, Áron pedig néhány év múlva már atyja helyett atyjaként gondolt rá, bár ezt sem magának, sem Abdurrahmannak soha be nem vallotta. Ennek oka bizonyosan az volt, hogy Áron megfogadta, hogy családjá lemészárlásáért szörnyű bosszút áll majd vagy a török vagy a tatár vezetők meggyilkolása útján. Abdi (a gazdája enge-

délyével szólította így) azonban ozmán volt, így majdani bosszújának célpontja. Áron gépezetté vált, egy olyan gépezetté, mely gyilkolásra tanította magát.

*Uram, bosszúállásnak Istene!
Bosszúállásnak Istene, jelenj meg!**

**Zsolt 94.1*

*Azután szólíts és én felelek,
avagy én szólok hozzád és te válaszolj.**

**Jób 13.22*

*De ha veszedelem történik:
akkor életért életet adj.**

**2Móz 21.23*

*Szemet szemért, fogat fogért,
kezet kézért, lábat lábért;**

**2Móz 21.24*

Áron 1669. és 1680. között csatáról csatára, országról országra követte hűségesen Abdurrahmant. A bagdadi, majd pedig a boszniai hivatalokban bámulatosan megtanulta utánozni mások kézírását. A hihetetlen hosszúságú utazás olyannak tűnt, mint aminek soha nem lesz vége. 1680-ban azonban Abdurrahman, Kara Musztafa pasa személyes megbízására Egerbe ment, és az ő kíséretében Áron ekkor ismét magyar földre lépett. Egri tartózkodása alatt azon fáradozott, hogy előkészítse szökését Vértesre azért, hogy az elásott Tórát magához vegye. Addig-addig halasztódott a szökés, mígnem 1683-ban Abdurrahmant Lengyelországba vezényelték, ahol Kemeniec várának védelmét irányította. A lengyelországi diadalt követően Áron ismét megpróbált némi szabadságot kikérni Abditól, de erre megint nem kerülhetett sor, mert Abdurrahman, aki ekkor már Kara Musztafa udvarmestere volt, magával vitte őt Bécsbe, hogy az ottani ostromban ismét tevékenyen rész vegyenek.

Ezután szélesebben követték egymást az események: Ibrahim budai pasát még ugyanebben az évben megfojtották, és Abdurrahmant – aki akkor már pasa volt – nevezték ki budai beglerbégnek. Áron Budára érkezett, hazatért. Utazásai során mestere lett a diplomáciának és a kézírásnak. Sorával azonban elégedetlen volt, mert a jövőjét a bosszúvágya kiélésére és a kincs megszerzésére tette fel, ezért minden kinevezést és kitüntetést elutasított, meghúzódott az Oszmán Birodalom árnyékában, mint egy vadállat, aki prédáját lesi, és tudja, közeleg az ő ideje.

*Mondjátok a remegő szívűeknek:
legyetek erősek, ne féljetek!
Ímé, Istenetek bosszúra jó, az Isten, a ki megfizet,
Ő jó, és megszabadít titeket!**

*Ésa 35,4

1686

*Mert veled vagyok én, azt mondja az Úr, hogy megtartsalak téged:
mert véget vetek minden nemzetnek, a kik közé kiűztelek téged,
csak néked nem vetek véget, hanem megfenyítetek téged ítélettel,
mert nem hagylak egészen büntetés nélkül.**

*Jer 30,11

1686 májusában Áron a Vízivárosból Abdurrahman pasa rezidenciája felé tartott. Az örök, mint régi ismerőst szívélyesen üdvözölték és bejelentés nélkül engedték be a pasához.

A pasa gondterhelten, de örömmel ölelte át Áront, és hellyel kínálta. Épp most fejezte be elnöklését a Dívánban, ahol ismét riasztó hírekről értesült. Mivel a hírek gyors szárnyon szállnak, különösen, ha veszélyről szólnak, a pasa már előre tudta, hogy beszélnie kell majd Áronnal, ezért üzent neki.

A hetvenéves Abdurrahman pasa megengedte Áronnak, hogy jelenlétében leüljön, ami kimondhatatlanul nagy kegy volt a részéről. Teával kínálta, elzavarta a körülötte lebzselőket, és amikor kettesben maradtak, szokásától eltérően a dolgok közepébe vágott. Elmondta, hogy tudomása van arról, hogy Lotharingiai Károly császári seregei és Miksa Emánuel bajor választófejedelem csapatai néhány héten belül elérik Budát. Mivel ismerte Buda várának állapotát, és bizonyos volt abban, hogy a szultán által ígért segítség időben nem fog megérkezni, tudta, hogy a vár idegen kézre fog kerülni.

A pasa szünetet tartott, majd elmondta, hogy Áront mindig is saját fiának tekintette, ezért most rábízta szörnyű nagy titkát, de cserébe fogadalmat kér tőle, hogy a ma rábízott küldetést élete árán is keresztülviszi. Miután Áron ígéretet tett, a pasa elmondta, hogy ő tulajdonképpen nem is török, hanem albán származású, őt is hasonlóan ragadták el gyermekkorában, mint Áront. Arnótként született, és felesége sem török nő, hanem magyar. Miután látta, hogy Áron hitetlenkedve néz rá, elmondta, hogy a szultán veje, Szokoli Mehemet horvát születésű, Ali pasa tengernagy pedig az édesanyja révén félig magyar.

Áron döbbenet hallgatott, és megértette, hogy felesküdt szörnyű bosszúfogadalmából semmi nem maradt, hiszen ezek szerint, ha atyja gyilkosain az oszmán vezérkarban kíván bosszút állni, lehet, hogy saját vérént ontaná. Áron könnyes szemmel a pasához fordult, és ismét megesküdt arra, hogy

a még mindig nem ismert küldetését teljesíti, és magában pedig elhatározta hogy a bosszúval felhagy, mert az Úr bölcsessége kiismerhetetlen.

És monda Isten Mózesnek: VAGYOK A KI VAGYOK.

És monda: Így szólj az Izráel fiaihoz:

VAGYOK küldött engem ti hozzátok.

2Móz 3.14

És monda nékik Mózes:

Legyetek veszteg, míglen megértem: mit parancsol az Úr ti felőletek?

4Móz 9.8

*Akkor megérted az Úrnak félelmét,
és az Istennek ismeretére jutsz.*

Péld 2.5

*Akkor megérted az igazságot, és törvényt és becsületességet,
és minden jó utat.*

Péld 2.9

Abdi pasa elővett egy díszes pergament, amelyen császári pecsét függött. Átadta Áronnak, hogy ez legyen az ő születési bizonyítványa, amely szerint 1655-ben Kismartonban született Martinus Waldmannként, és jelenleg a császári erők tisztí szolgája. Megkérte Áront, hogy a feleségét a többi előkelő budai török asszonyokkal menekítse ki a Várból abban az esetben, ha a császáriak valóban Buda és nem Fehérvár ellen vonulnának. Kérte, hogy az igazoló okiratot tartsa magánál, és amennyiben szükség van rá, mutassa be amikor az asszonyokat átmenekíti az ostromra készülők között: hazudja azt, hogy őket Lotharingiai Károly személyes szolgálatára viszi. Áron megértette, hogy a pasa mire készül. Nevelőatyja vagy győz és életben marad, vagy veszít, és meghal a csatamezőn. Láta, hogy a pasa nagyon kimerült, és az ő feje is zúgott a beszélgetéstől, ezért távozni készült, de a pasa ismét leintette.

Kötelezte Áront, hogy egy másik küldetés elintézésére menjen, keresse meg a Budán lakó Izsákot, aki magát hivatalos ügyeinek intézésekor Schulhofnak szokta hívatni. Menjen hozzá, férközzék bizalmába, és örökölték meg az ostromot annak való történései szerint. A két férfi összelellezett, a pasa fiatal feleségéhez, Áron pedig házához sietett.

*Mert nem valami homályos ajkú és nehéz nyelvű néphez küldetel te,
hanem az Izráel házához.**

* Ezék 3,5

Áron 1686. június elején találkozott először Izsákkal, aki kedvelte az ozmánt, de most élt a gyanúperrel, hogy kémet akasztottak a nyakába, mert a feltűnően csinos és bőbeszédű fiatalember minden előzmény nélkül toppant be a házába. Kellően hűvösen fogadta tehát Áront, aki azzal az ürüggyel kereste meg, hogy kilépett a török szolgálatából, és a hitközség ügyeiben vállalna szívesen szolgáltatásokat csekély bér és lakhatás fejében. Izsák gondosan távol tartotta Árontól a családját, de miután meggyőződött, hogy a jövevény valóban zsidó és a Tórát is tudta olvasni, átmenetileg átengedte neki a vendégszoba használatát.

Áron a hitközségnél nem talált magának munkát, ezért Izsáknál próbálkozott, felajánlotta, hogy segítségére lesz a nyelvtudásával az üzleti ügyekben, de próbálkozásai süket fülekre találtak. Mindezek miatt a pasától titokban kapott járadékából élt, és olyan magányos volt, mint még soha.

A hónap közepén, amikor az újabb járadékáért ment át a pasához, egy üzenet várta, ami szerint a hó huszonegyedik napján reggel napfelkeltekor álljon készen a Zsidó kapunál, és teljesítse első küldetését. Áront előntötte a ve-rejtek. Ezek szerint a császáriak igencsak közel lehetnek, ha az asszonyok ki-menekítésére kéri. A következő héten alig aludt és alig evett valamit. Izsáknak feltűnt, hogy az idegen milyen zaklatott és némi részvétellel nézte, hogy milyen hevülettel imádkozik reggel és este.

17-én Lotharingiai Károly herceg ellenállás nélkül elfoglalta Pestet. Áron megpróbált kapcsolatba lépni a pasával, de az elérhetetlen volt számára. Másnap, tizennyolcadikán Miksa Emánuel bajor választófejedelem körülrzárta Budát.

A szöktetés balul sikerült. Napfelkeltekor Áron császári ruhát és az igazolását rejtve egy csuha alá, megjelent a találkozó helyszínén, és elhűlve látta, hogy a tíz várakozó asszony mellé a várbeli asszonyok tucatjai csatlakoztak, azt hívn, hogy valami kedvező vásári alkalom veszi kezdetét. Áron nem tudta az összes asszonyt elkergetni, ezért a tízfős csapat negyven főre duzzadva indult el a Várból. Egy óra gyaloglás után az asszonyok elkezdtek zúgólódni, tüzet gyújtottak. A látótávolságban lévő császári előőrsök észrevették a tüzeket és egy csapatot küldtek ki annak vizsgálatára. Áron, látva, hogy küldetése bukásra van ítélve, magához vette a pasa feleségét, és a többi megriadt asszonnyal a nyomában megpróbált visszamenekülni a várba. Már késő volt. A császáriak lecsaptak rájuk, és foglyul ejtették az összes asszonyt és magát Áront is, aki hasztalan próbálkozott igazolásával valamiféle megértést kiero-zsakolni a fogvatartóktól. Az iratot elvették tőle, nadrágját az asszonyok előtt letépték róla, és egy pálcával mutatták fel körülmetélt hímtagját bizonyítva minden állításának hamisságát ezzel. Ez volt a vég kezdete.

*Ímé az Úrnak napja jó kegyetlen búsulással és felgerjedd haraggal,
hogy a földet pusztasággá tegye,
és annak bűnöseit elveszesse arról.**

* Ésa 13.9

Áront aznap délelőtt a Budára vezető úton meztelenül állították ki a bajorok, akiknek a császáriak az egész lefogott csoportot átadták. Délután a Várba igyekvő, és az ostromra készülőkől kilépési engedéllyel bíró Izsák döbbenten látta meg Áront kikötözve a tűző napon.

Hirtelen ötlettel odarohant hozzá, jajveszékelní kezdett, hogy mi lett az ő egy szem fiával. Mivel a bajoroknál éppen őrsváltás volt, és az új őrök nem értesültek Áron lefogásának körülményeiről, -némi aranypénz fejébenkiadták a siránkozó apának a kikötözött Áront. Izsák Áronnal a szekeren eszeveszett módon hajtott be a résnyire nyitott kapun. Áron ismét megmenekült, és hálát adott az Úrnak:

*És kisegíté őket a gyűlölő kezéből; kimentette őket ellenség kezéből.**

** Zsolt 106,10*

Este Áron összeszedte magát annyira, hogy köszönetet tudjon mondani Izsáknak bátorságáért. Izsák elhárította a hálálkodást, de megkövetelte, hogy Áron elmondja neki az igazi történetét. Áron belekezdett abba a történetbe, amelyet még senki sem hallott tőle, és legjobb emlékezete szerint elmondta atyjainak történetét attól kezdve, amikor ősei 1520-ban bevándoroltak Budára. Izsák egy idő után elfáradt, és intett, elég legyen az emlékezésből, Áron pedig boldog volt, hogy nem kellett elmesélnie a margittai rémtetteket.

Mivel Izsákban mély nyomot hagyott Áron története, megengedte, hogy nála lakjon. Áron eközben a pasához próbált bejutni, hogy elmondja, mi történt a küldetésével, de az nem fogadta őt hivatalos ügyei miatt.

1686. június 24-én a császáriak elfoglalták a Vízivárost. Izsák magához hívatta Áront, és együtt nézték, ahogy a várral szembeni hegyen a bajorok ostromgépeket emeltek. Izsák elmondta Áronnak, hogy meghatotta a története, ezért ő is elmondja az övét. Elmondta, hogy anyai nagyatyja Samson Bachorach prágai rabbi, felesége pedig Efraim haKohen budai rabbi lánya. Elmesélte viszontagságos életét, hitét és kétségeit. Izsák egész nap mesélt Áronnak, aki bölcsen hallgatott, majd a nap végén átölelve Izsák vállát közösen szent fogadalmat tettek, hogy együtt, vagy ha a sors elszakítja őket, akkor külön-külön megírják Buda ostromának igaz történetét.

Július 13-án a császáriak megtámadták a középrondellát, az összecsapásban mindkét fél súlyos veszteségeket szenvedett. Áron minden erejével azon volt, hogy a pasával találkoz hasson, de az újfent el volt foglalva ügyeivel.

Július 22-én Áronnak sikerült bejutnia a pasához, aki férfihöz méltón fogadta felesége fogságba esésének hírért, melyről más forrásból már tudomása volt. Tekintete üveges volt, és alig hallotta, amint Áron a második küldetés sikerességéről tett jelentést. Ekkor hatalmas robbanás rázta meg a várat: felrobant a legnagyobb fegyverraktár és a vár egyik oldala megdőlt, az védhetlenné vált. A pasa magára hagyta Áront és elrohant, hogy személyesen vegye kezébe a védelem irányítását. Áron azt hitte, sohasem látja többé nevelőapját.

Július 23-án két janicsár törte rá a rémült Izsákra és Áronra az ajtót és magukkal vonszolták Áront. Izsák rémületében szólni sem bírt, hiába nyugtatgatta Áron, hogy hivatalos ügyben várja őt a pasa. Abdi pasa szóttanul átnyújtotta Áronnak Lotharingiai Károly megadásra szólító levelét, majd miután Áron elolvasta azt, közölte, hogy írnoka halálos sebesülést szenvedett, úgyhogy Áronon a sor a válasz megfogalmazására. A levél elejét a pasa mondta tollba, majd mikor a végéhez ért, megkérte Áront, hogy fejezze be azt.

A következő napok feszült várakozással teltek el. Izsák boldog volt, hogy Áron visszatért hozzá, de hiába faggatta, hogy milyen kapcsolatban áll a pasával, Áron mindig kitért a válasz elől.

Július 30-án a korábbi eset megismétlődött, és Áron újra a pasa előtt találta magát, aki átadta neki az újabb megadásra szólító üzenetet. Áront maga mellett tartotta éjszakára is, majd vele együtt fogadta Lamberg grófot, akinek átadta a válaszlevelet.

Az 1686. augusztus 3-i sikertelen ostrom idején Izsák megmutatta vázlatait Áronnak, melyet az elolvasott. Izsák csodálkozására kihúzatta a bevezető szövegrészt, amelyben kettőjük titkos megállapodására hivatkozva kezdődött el a krónika. Áron szerint hiteltelenné teheti Izsák írását az, ha olyasvalakire hivatkozik, aki az ozmánoknak fontos szolgálatot tett. Izsák értetlenkedve nézett Áronra, de az nem magyarázta meg jobban a dolgot.

Augusztus 8-án Izsák és Áron a krónika szövegén dolgozott, amikor hír érkezett arról, hogy megérkezett a szultán felmentő serege. Ez boldogsággal töltötte el a várbelieket, de hamar lecsitultak a kedélyek, mert néhány óra múlva jött a hír, hogy a felmentő sereg visszavonult és Bia felé vette az útját.

A következő héten Izsák és Áron együtt dolgozott. Nagy veszteség érte őket, mert az Áron által rajzolt térképek egy tűzvészben megsemmisültek, így csak Izsák szövege maradt meg az ostrommal kapcsolatban.

Augusztus 14-én a két krónikás éppen ebédeltek, amikor hír meghalották, hogy Biánál a császáriak tönkrementek a szultán seregét. A végső felvonás elkezdődött.

*A szemek világa megvidámítja a szívet;
a jó hír megerősíti a csontokat.**

* Péld 15.30

*És ímé nagy szél támadt a pusztából,
megrendíté a ház négy szegeletét,
és rászakada az a gyermekekre és meghalának.
Csak én magam szaladék el, hogy hírt adjak néked.**

* Jób 1.19

Augusztus 20-án Áron egy töltésről figyelte, hogy több ezer janicsár hogyan próbál feljutni a Várba, hogy az ostromlottakat segítse. Örökre bevéső-

dött elméjébe az az öldöklő harc, amit látott, és aminek eredményeként végül néhány száz életben maradt töröknek sikerült bejutnia. Még látta az ősz pasát, amint tiszteletadásra kivonult a bejutottak elé.

A következő napokban Izsákkal nem lehetett szót érteni. Világvége eljövetelét sejtető írásából nem lehetett felébredni, ezért Áron inkább a Budáról való kimenekülés tervein gondolkozott.

Augusztus 29-én Szulejmán pasa háromezer katonája sikertelenül próbálkozott bejutni a Várba. Áron ezt látva, biztos volt abban, hogy napjaik meg vannak számlálva.

1686. szeptember 1-én nagy riadalom támadt Budán, mivel váratlanul riadót fújtak az ostromlók. A védők feszülten várták a rohamot, amely csak nem akart bekövetkezni. Ez így tartott egész nap, mikor kiderült, hogy a riadó csel volt csupán. Áron tudta, hogy ez a ravasz csel teljesen kivette az erőt a védőkből, és másnap várható a végső támadás. Szeptember 2-án Buda elesett.

Abdurrahman pasát a Zsidó utcában ölték meg a császári katonák, amikor egyedül támadt rájuk. A negyedet felgyújtották, a zsinagógában lemészárolták a bemenekülőket. Izsák eltűnt, feleségét az elsők között ölték meg a katonák.

Áron az ostrom után egy töltésen próbált leereszkedni, de a kötél idő előtt elszakadt, és Áron egy egészségügyi osztag kellős közepére zuhant. Ott lefogták, majd az Óbuda melletti sziget déli gyűjtőtáborába vitték, mint a többi foglyot. A táborban szörnyűek voltak az állapotok. A foglyok nagy többsége egy hónap alatt meghalt. Áront, miután kiderült, hogy írni és olvasni tud, kivették a táborból, és mint értékes foglyot Komáromba vitték. Itt érte a szabaddulás, azt mondták neki, hogy egy Oppenheimer Sámuel nevű bécsi hadseregszállító váltotta ki az összes foglyot.

Áron Pozsonyba menekült. Úton útfélen érdeklődött Izsákról, de senki nem hallott felőle. Áron elhatározta, hogy a túlélés érdekében eltitkolja budai történetét, küldetéseit.

Meg nem született gyermekeire gondolt, amikor belépett Pozsony városának kapuján.

Az őr mellett álló, és adatai felől érdeklődő írtnak hirtelen ötlettel csak annyit mondott: Áron Waldmann, aki nem tudja mikor és hol született, szüleit nem ismerte, nevét véletlenül kapta, egyébként pedig házalásból tartja fenn magát, családja, rokona, szakmája és vagyona nincsen. Így fogadta őt az új világ, és így fogadta ő az új világot.

*Te hallgasd meg a mennyekből, a te lakhelyedből,
és add meg az idegennek mindazt, a miért könyörög néked,
hogy mind az egész földön való népek megismerjék a te nevedet,
és féljenek úgy téged, miképen a te néped az Izráel;
és ismerjék meg, hogy a te nevedről neveztetik ez a ház,
a melyet én építettem.**

*1Kir 8,43

1686-1696

*A hitetlennek pedig nem lesz jó dolga, és nem hosszabbítja meg az ő életét, olyan lesz, mint az árnyék, mert nem rettegi az Istennek orcáját.**

**Préd 8,13*

Áron nehezen szokta meg a pozsonyi életet, amelyet egy jelentős hazugsággal kezdett meg: míg a városi letelepedési iratokba Áron Waldmannként jelentette be magát, addig a polgárok közé római katolikus Martinus Eisenstadtként érkezett: minden hidat fel akart égetni maga mögött, és a múltját végképp el akarta felejteni.

A következő tíz évben sikerült posztókereskedést nyitnia, nyelvismeretével és hozzáértésével sikerült azt felvirágoztatnia. A zsidó kereskedők csodálkoztak azon, hogy egy keresztény hogyan érthet ennyire a posztókereskedéshez.

1690 tavaszán kereste meg először egy pozsonyi polgár azzal, hogy hallotta, milyen sok nyelven beszél és milyen szép az írása. A polgár arra kérte, hogy az általa birtoklott nemesi adománylevelét másolja le neki kétszer, hogy azt az egymással viaskodó fiainak át tudja adni. Busás jutalmat helyezett kilátásba arra az esetre, ha Martinus olyan másolatokat tudna készíteni, amelyek eredetinek tűnnek.

Így kezdődött, és ezután nem volt megállás. Adománylevelek, értesítők, személyes levelek, jegyzékek és leltárak kerültek ki Martinus Eisenstadt titkos műhelyéből, akinek mindig szerencséje volt, mert munkáin semmilyen hivatalos szerv nem talált kifogást.

1695-re messze híres volt az ügyeskedők és haramiák között Martinus, akinek csinos vagyonához számtalan bűn tapadt ekkora. Az eltelt tíz évben elérte mindazt, amit csak nagyon kevesen tudtak volna: sok mindenkiről tudott valami terhelőt mondani, és ezért valamennyien, akik szolgálatait igénybe vették, a védelmére voltak.

Martinus 1695 év végén elhatározta, hogy engedélyez magának egy kis pihenőt, belefáradt a hamisításokba, hazugságok, és abba, hogy minden vasárnap végigülte a misét, mint hithű katolikus. Ez utóbbi már azért is nagyon zavarba, mert sok becsületes keresztény hívőt ismert meg, akik befogadták.

Martinus hitehagyott, gyökértelen, erkölcstelen emberré vált. Istenéről elfeledkezett. Élt, de a lelke halott volt. Üres tekintete bélyegezte meg arcát, és a rendes emberek elkerülték.

*Az Isten lelke pedig felindítja Zakariást, a Jójada pap fiát,
a ki feláll a nép között, és monda nékik:*

*Ezt mondja az Isten: Miért szegtétek meg az Úrnak parancsolatait?
- mert az nem használ néktek.*

Ha elhagytátok az Urat, ő is elhagy titeket.

** 2Krón 24.20*

1696-1699

*Minden féltett dolognál jobban őrizd meg szívedet,
mert abból indul ki minden élet.**

**Péld 4,23*

1696 májusában Martinus Eisenstadt Pozsonyban számba vette elmúlt évi jövedelmeit, posztókereskedésének raktáron lévő árumennyiségét és azt, hogy mennyit adakozott az üzlete mellett magasodó Szent Adalbertus kápolna felújítására. Az eredményt látva elhatározta, hogy megérdemelt pihenését utazással fogja tölteni. Természetesen volt egy másik könyvecskéje is a házának pincéjében, azokkal a bejegyzésekkel, amelyeket azon nemtelen uraságok fizettek neki, akiknek nemesi eredetüket igazoló pergameneket készített az elmúlt tíz esztendőben. Mivel a posztókereskedés fárasztó volt, a zugírászat pedig igen veszélyes, Martinus szent elhatározással fogadta, hogy a régóta halogatott utazását nem halogatja tovább.

Házának kulcsaiból (melyből hármat készítettett) egyet a kápolnában szolgálatot teljesítő plébánosra bízott, a másikat pedig közvetlen szomszédjára, akinek frissen szerzett nemessége okán igencsak volt mit megköszönnie az utazónak.

Martinus Esztergomon keresztül dél felé kívánt haladni, de mindjárt az utazása másnapján bajba került: hatalmas vihar támadt, a ló levetette a hátáról Galánta határában, az erdőben, és ő pedig ott maradt ló nélkül, kificamodott bokával az ismeretlen úton. Gyalog indult Galánta felé.

Délután látta, amint három lovas vágtat keresztül az erdőn, éppen feléje. Amikor meglátták, megálltak és kérdőre vonták, hogy mit keres errefelé az elhagyatott pusztaságban. Martinus diáknak adta ki magát, és elmondta sanyarú történetét a lóval, azonban azt elhallgatta, hogy Pozsonyból jött és Esztergomba tart. A három lovas megszánta az utazót, ebben segített az a néhány aranypénz is, amit Martinus a segítségért felajánlott nekik. Egyikük mögé felült a lóra és elindultak.

Tardoskedd düledező fogadóiban éjszakáztak. Mivel Martinus fizette a bort, a legények igencsak beittak és beszédes kedvük kerekedett. Elmondták, hogy Érsekújvárra mennek egy uraság megbízásából, akinek az újvári jegyző a haragosa volt valamiért. Az egyik legény azt is elárulta mielőtt a sok bortól elaludt volna, hogy az a küldetésük, hogy hamis aranyat csempésszenek abba a küldeménybe, amit nekik a jegyző fog átadni: küldendő a megbízó uraságnak. Mivel nem akarták, hogy lelepleződjön a fortély, az inspektor két nap múlva követi őket, és induláskor, a sokaság szeme láttára fogja szörnyülködve felismerni a hamis aranyat a jegyzői pénzek között. Martinus elmerengett az Írás nehéz szavain:

*Mindenki őrizkedjék a barátjától,
és egyetlen atyátokfiának se higgyetek,
mert minden atyafi cselbe csal,
és minden barát rágalmozva jár.**

* Jer 9.4

Martinus, aki rejtett foglalkozásánál fogva értette a szót a haramiákkal és törvényszegőkkel, elhitette a legényekkel, hogy cseppet sem érdeklődik az ügyük iránt, azonban másnap Érsekújvártól egy órára lekéredzkodott a lóról és elbúcsúzott tőlük, mondván másfelé kell neki haladnia. Este, mikor már mindenki nyugovóra tért, Martinus besétált az újvári főtérre, és megszállt a fogadóban. A fogadóst faggatni próbálta arról, miféle ember ez a jegyző, de ő nem nagyon akart kötélnek állni mindaddig, amíg Martinus meg nem szabadította magát ismét néhány aranytól. Megtudta, hogy a jegyző a bíróval együtt másnap fog törvényt ülni és harmadnap fogja az összegyűjtött adományokat megküldeni egy nagy úrnak, akinek a nevét Martinus nem tudta kivenni a halálosan fáradt, és egyébként magyarul igen rosszul beszélő tót kocsmáros szavaiból.

Hajnalba Martinusra törték az ajtót. Két fegyveres csak úgy, gatyában rángatta ki az ágyból, majd pillanatok alatt egy tömlőben találta magát. Volt min gondolkodnia ismét. Reggel belépett hozzá egy ismeretlen megtermett uraság, aki közölte, hogy ő volna a jegyző, és jó lenne, ha Martinus a leggyorsabban előadná az igazságot, mielőtt még deresre húzatja.

Martinus saját magát (mivel ilyennek érezte a jegyzőt is) kálvinista diáknak hazudta, és azt mondta, hogy a jegyzőnek oly nagy híre van Trencsénben, hogy hozzá jönne tanulmányait folytatni. Azért kényszerült arra, hogy a kocsmában érdeklődjön, mert szegény emberként ajánlólevele nem volt, amivel tiszteletét tehetné volna, és az volt a terve, hogy a jogszolgáltatás folyamán teszi magát ismertté a jegyző úr előtt. Mivel a jegyző igen hiú ember volt, és törvénykezésbeli segédkezését valóban elismerték, Martinust kivette a fogásból, és magához vette. Arról nem beszélt, hogy az emberei jelezték előre, hogy provokációra készül az az uraság ellene, akinek birtoklevelének hamiságára a múlt nyáron az illetékes szervek előtt rámutatott. Ezért is fogatta le Martinust.

A törvénykezésen szépen mentek le az ügyek sorban. Martinus a színpalak mögül észrevette a három legényt a tömegben, és szólt a jegyzőnek, hogy ismeri azt a három embert egy fogadóból, ahol azzal dicsekedtek, hogy valami adományt fognak megrontani a rossz pénzekkel. A jegyző intett az embeereknek, akik óvatosan elvezették a tömegből a három férfit, és miután valóban hamis pénzt találtak náluk, lefogták őket. Ezek persze tagadták, hogy tudták volna, hamis pénz van a birtokokban, és végül így el is engedték őket, hiszen nem volt bizonyítható ellenük semmi sem. Az ügynek az lett az eredménye, hogy a jegyző az összegyűjtött adományokat tiszta pénzként tudta továbbítani, Martinus megbecsülést szerzett a jegyzői hivatalban, a három férfi pedig ki-

menekült a veszélyből, és azon tanakodott, hogy honnan jött rá a jegyző, hogy hamis pénz van náluk.

Este a jegyző magához hívatta Martinust. Hálája jeléül asztalához ültette és bemutatta családjának, akiket aznap délelőtt szerencsésen megmen-tett az esetleges meghurcoltatástól. Az asztalnál serényen folyt a beszélge-tés, a rokonok egész álló éjszaka panasztak sorsukat, amin persze nem volt semmi panaszolni való. Néhány keresetlen szóval illeték a másvallásúakat. Martinusnak feltűnt, hogy a jegyző lánya érdeklődéssel figyelte őt a beszélge-tés során, és meglepődve tapasztalta magán, hogy kíváncsú gondolatokat tá-masztott benne a leány látványa. Így kezdődött a kapcsolatuk.

Martinus gyorsan elfeledte, hogy miért is indult el otthonról, nagyon le-kötötte őt a jegyzői hivatalban tapasztalt sok érdekes ügy és a jegyzői gyakorlat fi-gyelemmel kísérése. Már fél éve a jegyző házának vendége volt, mikor egy hideg délutánon a kertben sétálgatott, és véletlenül összetalálkozott a lánnyal. Ekkor vallották meg egymásnak érzelmeiket. Martinus harmadnapra odaállt a jegyző-höz, hogy megkérje leánya kezét. A jegyző, örömmel adta, mivel már nagy gon-dot jelentett számára a huszonnyolc éves vénlány, és úgy látta, hogy Martinus tö-rekvő emberként még sokra viheti... Martinus bemutatta a jegyzőnek (ez előző nap készített, és elsőrangú hamisítványnak minősülő) keresztlevelét, és Trencsén város polgárainak sorába történő felvételét igazoló hasonlóan hamis iratot.

Néhány hónap előkészületet követően frigyre léptek a fiatalok. Min-den tökéletesnek látszott, azonban a nászéjszakán bekövetkezett a baj. Mikor Martinus nagy igyekezetében, hogy a frigyet elhálja, megközelítette asszonyát, az ifjú ara (akinek ezek szerint mégiscsak voltak ebbéli tapasztalatai) sikoltoz-va rohant ki a szobából, amikor meglátta Martinus csonka-csupasz vesszőjét.

Martinus tudta, hogy nagy bajban van, és ekkor döbbsen rá, hogy mi-csoda ostobaságot követett el. Azonmód köntösben kiszökött az ablakon, és pokrócba csavarva elkötött egy lovat az istállóból és menekülni kezdett haza, Pozsony felé...

1696. karácsony másnapján ért vissza betegen a fagytól. Megfogadta, hogy soha többé nem hazudik, jó útra tér, becsületes úton fog járni.

Így is lett. Titokban támogatni kezdte a kiépülő hitközséget, ezüst menórát ajándékozott Liepman Heller Jomtov rabbinak, aki azt 1697 nyarán az ajtajának támasztva találta meg, egy aláírás nélküli adománylevél kíséretében.

Martinus, amikor látta, hogy a rabbi elfogadta az ismeretlen által küldött ajándékot és ezáltal nyitottságról tett bizonyosságot, egy este felkereste a rabbit, és felajánlotta, hogy megvizsgálja a Pozsonyba az utóbbi időben bekerült Talmud-példányokat, mert kalandos élete során sok esetben talált közöttük hamisítványt. A rabbi ezt a felajánlást igencsak gyanakodva fogadta, mert nem tudta elképzel-ni, hogy mit akarhat egy keresztény a zsidótól, ráadásul egy olyan keresztény, aki segítségét ajánlja fel a hittestvérei által elkövetett hamisítások leleplezése ügyé-ben, másrészt elképzelni sem tudta, hogy értelme volna Talmudot hamisítani. Mi-vel azonban Martinus heteken át kérlelte őt, és bebizonyította, hogy ismeri a zsi-

dók nyelvét és írását, a rabbi –gondolva, hogy ebből baj nem lehet- belement a dologba, és Martinus bejáratos lett hozzá. Természetesen nem talált hamisított Talmudot, de az eltelt hetek alatt jó kapcsolatot alakított ki a rabbival és környezetével. Ez a kapcsolat odáig fejlődött ki, hogy 1698 telén Martinus Eisenstadt betért a zsidó közösségbe, a körülmételésének meglétét azzal magyarázta, hogy gyermekkorában bizonyos betegsége miatt elvégezték rajta azt. Amikor megkérdezték Martinust, hogy miért tért be a közösségbe, akkor ezt a rejtélyes választ adta egy Talmud magyarázatból: „*Élj a Törvény által, de ne azáltal halj meg.*”

Hamarosan hitközségi szolga lett belőle, oklevelek kiállításával foglalkozott. 1699 februárjában, amikor Simon Pressburger mint a pozsonyi zsidók elöljárója császári engedéllyel a bész hamidrást, a „tanulás házát” megalapította saját pénzén, az alapítással kapcsolatos ügyek intézésében ő is tevékenyen részt vett.

*Mert közel van az Úrnak napja minden népek ellen.
A mint cselekedtél, úgy cselekesznek veled;
a mit te fizettél, visszaszáll fejedre.**

* Abd 1,15

*De egyedül a ti atyáitokat kedvelte az Úr,
hogy szeresse őket, és az ő magvokat:
titeket választott ki ő utánok minden nép közül,
a mint e mai napon is látszik.**

* 5Móz 10.15

1700-1705

*Ki nyitotta fel orczájának ajtait? Fogainak sorai körül rémület lakik!**

*Jób 41,14

Martinus Eisenstadt (mert nevét megtartotta) lelkes híve volt a hitközségnek. Zsidó névként az Aaron nevet vette fel, ezen a néven ismerték meg a helybeli zsidók, akik egyfajta csodának tekintették őt, mert egyrészt alig volt példa arra, hogy valaki a zsidó közösségbe betérjen, másrészt pedig olyan gyorsan és pontosan sajátította el a hitélet szokásait, szabályait és olyan hibátlanul beszélt a közösség nyelvét, ahogyan az nem volt várható egy betért kereszténytől. Martinus pedig csak hallgatott, amikor a múltjáról kérdezték.

1702 januárjában Martinus a sabbati imából tért haza, amikor látta, hogy az ajtó nyitva van. A szombat tisztességét megszegve fejszét ragadva lépett be az előszobába, ahol egy gyertya mögött két nyakig begombolkozott ismeretlen úr várakozott csendben.

A magasabbik szólította meg Martinust: - Magát keressük Áron Waldmann, akit Komáromból 1686-ban az Oppenheimer váltott ki rabságá-

ból, és aki elfutott ide Pozsonyba, hogy nevet és hitet többször váltva elbújjon a számadás elől. Áron kiejtette kezéből a fejszét. Az elmúlt hosszú tíz év munkája, fogadalmi semmivé lettek.

A magasabbik folytatta: - Csak nem gondolta, hogy Oppenheimer szívjóságból váltotta ki a zsidóit a fogságból? Vagy ha mégis, ez a díszzsidó sem tud túljárni Lipót császár eszén. Eljöttünk magáért, hogy megkérjük egy kis szívességre. Ha megteszi, talán meghagyjuk nyomorúságos életét. Ha nem teszi meg, azonnal szétkürtöljük mindazt, amit magáról és üzelmeiről tudunk. Áron intett, mire az alacsonyabbik németül belekezdett...

1702 tavaszán a császári adminisztráció csodák csodájára rábukkantak olyan terhelő iratokra, amelyek alapján több magyarországi végvárat, köztük Nyitra várát elkezdhették leromboltatni. Senki nem tudta, hogy a pozsonyi katolikus posztókereskedőből lett zsidó hitközségi szolga mivel foglalkozik hajnalanta a pincéjében...

*Jaj a hamis határozatok határozóinak, és a jegyzőknek,
a kik gonoszt jegyeznek*,*

* Ésa 10.1

*Iszonyat az igazaknak a hamis ember;
és iszonyat az istentelennek az igaz úton járó.**

* Péld 29.27

*A hamis bizonyosság nem marad büntetlen,
és a ki hazugságokat beszél, elvész.**

* Péld 19.9

1703 tavaszán ismét eljöttek Áronért. Áron az elmúlt évben lefogyott, meggyengült, a hitközségben arról beszéltek, hogy halálán van. A két jövevény egy cseppet sem törődve Áron állapotával Breznóba küldte ismét újabb néven, hogy a rebellis II. Rákóczi Ferenc háza tájáról küldjön értékelhető értesítést a császáriaknak. Mivel Áron megtagadta a közreműködést, a két császári bérenc csendben ecsetelni kezdte, hogy minden lehetőségük megvan arra, hogy Áron leleplezésével egyidejűleg a pozsonyi zsidók körül pogromot gerjessenek, amelyben nemcsak Áron, hanem az összes zsidó is el fog pusztulni. Áron ismét kényszerpályára került, és felment Breznóba, Iván Pozsega néven, és rettegett.

*És hozok reátok bosszuló fegyvert,
a mely bosszút álljon a szövetség megrontásáért.
Ha városaitokba gyülekeztek össze,
akkor dőghalált bocsátok reátok,
és az ellenség kezébe adattok.**

* 3Móz 26.25

Április elején Iván Pozsega összebarátkozott Pap Mihály benei kisnemessele és Bige Györggyel, amikor azok a városba értek és véletlenül közös asztalhoz kerültek a vendégfogadóban Ivánnal. Iván is meglepődött, amint ezek ketten arról kezdtek neki suttogni, hogy tulajdonképpen követségben járnak itt, és mihamarabb be kell jutniuk a fejedelemez megkérni őt, hogy álljon egy felkelés élére. Iván, mint a felkelés lelkes híve ajánlkozott arra, hogy mint írástudó, maga is elkíséri őket Rákóczi elé.

Másnap a küldöttek bebocsátást kértek és kaptak a fejedelemez, aki figyelmesen hallgatta a felhívást, de kérésük előadását követően várakozásra küldte ki őket. A követek később tudták meg, hogy az óvatos fiatal fejedelem magához kérte Barniczky Gált, és elküldte a Tiszavidékre, megtudakolni, milyen is a helyzet arrafelé. A fejedelem a három követet őrizet alatt elhelyezte szálláshelyén.

Május elejéig nemigen történt semmi, Iván azon gondolkodott, hogy jelentését hogyan juttassa el a megfelelő helyre, amikor is Barniczky Gál viszszeretett egy jobbágy kíséretében, aki magát tarpai Esze Tamásnak nevezte. Amikor Rákóczi bezárkózott velük, hogy megtanácskozza a kérést és annak komolyságát, Ivánt újra szoros őrizetbe vették. Iván épp elkészítette rejtjelezett írását az eseményekről, amikor zárkájának ablakából látta, hogy Rákóczi május 6-án átadja a tiszaháti bujdosók képviselőjének, Esze Tamásnak a „Cum Deo Pro Patria” feliratú zászlókat.

Áron, aki többszörösen elvesztette hazáját, családját, vagyonát, nemzetiségét és vallását ekkor értette meg, hogy nem az a sorsa, hogy sodródjon az események láncolatában. A zászló szövegét a magáénak tekintve írt egy semmitmondó jelentést a kapcsolatának, és eljuttatta azt a megfelelő helyre. Ugyan ezen a napon értesült arról, hogy május 3-án meghalt az az Oppenheimer, akinek Komáromból való szabadulását és ezáltal közvetve kémkedésre okot adó sorsát kapta. Ez a felkelőknek azért volt fontos, mert a császár moratóriumot rendelt el az udvar tartozásaira a bankházzal szemben, Áronnak pedig azért, mert isteni jelnek tekintette a hírt, hogy felhagyjon szégyenletes kémkedésével.

*Akkor jól lesz dolgod, ha a rendeléseket és a végzéseket megtartod és teljesíted azokat, a melyeket az Úr Mózes által parancsolt volt Izráelnek. Légy bátor, légy erős, ne félj, és ne rettegj!**

* 1Krón 22.13

Áron az őrizetből kiszökött, egy mészárszékekben összevázerte ruháját és iratait, majd azokat széthagyta azon a helyen, ahol a futár az üzenetét néhány órával később felveszi majd. Messziről figyelte, ahogy a futár észrevette a véres ruhát és rémülten nézelődik körbe, hogy micsoda vadállat ölhette meg és hurcolhatta el Iván Pozsegát. Áron ezután ismét visszeretett a fejedelem őrizetében. Jelentkezett Rákóczi titkáránál, elmondta, hogy az Iván nevet azért vette fel, mivel a felkelést támogatta és menekülnie kellett. Magát ismét diáknak

adva ki, katolikus néven bemutatkozott, és hogy bizonyítsa diák voltát előbb latinul, németül majd pedig olaszul szólalt fel. A fejedelem titkára hitte is meg nem is Martinus Eisenstadt meséjét, mindenesetre a titkárságon tartotta és ki-sebb fordítási feladatokat bízott rá, amit Martinus teljesített is.

Július 14-én Rákóczi Tiszabecsnél elűzte a tiszai átkelőt őrző megyei ha-dat, ekkor Martinust már befogadni látszottak a fejedelmi titkárságon, ezért ha-marosan (július 19-én) Martinus jegyezhetette fel egy jegyzőkönyvben, amint a diószegi kurucok Bóné András vezetésével fegyverrel csatlakoznak Rákóczihoz.

Ezt követően nagyon érdekessé vált Martinus számára a fejedelmi hadi útvonal, ugyanis június 26-án a fejedelem Hajdúsámsonban táborozott, néhány órai lovaglásra Vértestől, ahol Martinus sok évvel ezelőtt a Tórát és a pergament elrejtette. Martinus megpróbált volna kiszökni a táborból, de mie-lőtt elindult volna, sürgős fordítási feladatot róttak rá.

Mivel Rákóczi hamarosan tovább haladt a seregével a Tóra felhozata-la lehetetlenné vált. Búskomorságát a környezete nem tudta mire vélni, hiszen a fejedelem egyre halmozta ez idő tájt a győzelmeket...

Mivel Rákóczi 1704. február elején Ráday Pált és egy Okolicsányi Pál nevű férfit diplomáciai küldetésbe küldte a lengyel, svéd és porosz uralkodók-hoz, Martinus feladatai megszorodtak. Többek között ő fogalmazta meg a február 15-én kihirdetett irat egyes részeit, amelyben Rákóczi a katonák hoz-zátartozóit kötelezte arra, hogy vegyenek részt a hadi élelmezésben.

Martinus ebben az időben már nagyon rosszul érezte magát, mivel egy olyan ügyet szolgált, amelyet jónak tartott, de amelyet az utóbbi időben szükségyszerűen bukásra ítéltnek látott.

*A vidám elme jó orvosságul szolgál;
a szomorú lélek pedig megszáraztja a csontokat.**

** Péld 17.22*

Martinus március közepétől a hónap végéig Gyöngyösön részt vett a fejedelem és a császár megbízottai között folytatott béketárgyaláson, a másod-jegyzőkönyvet vezette. Itt is meggyőződhetett arról, hogy a felkelés kimenete-le nem kétséges.

Amikor Rákóczi április közepén Eger alól visszafordult a Dunántúl elfoglalására, Martinus nem tudott feladataira figyelni, állandóan az elásott Tóra járt a fejében, amelytől egyre távolodott a sereg. Ez a kedélyállapota né-mileg megváltozott, amikor Rákóczi június végén a Dunántúl felszabadítása helyett a bácskai szerbek ellen kezdett vonulni, hogy Szeged elfoglalása esetén közvetlen kapcsolatot tudjon létesíteni a temesvári pasával. Martinust az úton egy magas lázzal járó betegség döntötte le a lábáról, ezért szolgálatai alól fel-mentették, és kérdéses volt, hogy lekíséri-e Szegedre a sereget.

Amikor Rákóczi július 20-án elfoglalta Szegedet, Martinus félig fel-gyógyulva a haditérképet megnézte. Láta, hogy egy jó lóval, ha kapna néhány

nap szabadságot fel tudna lovagolni Vértesig, azonban kérelmét nem tudta előterjeszteni, mert másnap Rákóczi ostromolni kezdte a várat. Az ostrom idején Martinus az isztambuli francia követ személyes szolgálatára volt beosztva (aki ekkor Rákóczi követeként is működött), és elég sokat megtudott arról, hogy mi vár a felkelőkre, ha a felkelés elbukik. A követet elkísérte a temesvári pasához Rákóczi személyes kérésével, amelyben a fejedelem löport kért a töröktől. A pasa rendes válasz helyett csak azt üzentte vissza, hogy ha Rákóczi megszerzi a szegedi várat, akkor azt adja át a szultánnak. A pasa nem tudta, hogy Martinus tud töröktől, ezért elővigyázatlanul mondott még néhány keresetlen szót a Rákóczi kérésével kapcsolatban, amit Martinus rögtön elmondott a franciának, aki erről is tájékoztatta a fejedelmet. Mivel a kísérlet kudarcba fulladt, a fejedelem augusztus 13-án abbahagyta a vár ostromát és visszaindult Gyöngyös felé. A menetelés fáradalmait kipihenő fejedelem aláírt egy békeszerződést Lőrincen. Ekkorra Martinus már elkészítette a szökéséhez szükséges okmányokat, és a fejedelmi kincstárból titokban vett magához némi pénzt is.

November 21-én Rákóczi bevonult Érsekújvárra, ahol Martinus megpróbált elszökni, azonban egy szerencsétlen véletlen folytán éppen a francia követ karjaiba futott, akivel kénytelen volt visszatérni a sereghez.

1704. december 26-án a nagyszombati csatában írnokoskodott, majd miután a felkelők vereséget szenvedtek, a sereggel ismét levonult Egerbe. A csatában Martinus megsebesült (egy gránát szilánkja felhasította jobb tenyerét), újfent felmentették az aktív írnoki szolgálat alól.

1705 februárjában, amikor a sereg megérkezett Egerbe, Martinus erejének végén volt, tudta, hogy nem sokáig fogja már bírni ezt a küldetését. Gyökértelen életét szétzilálta a sok utazás, hazudozás és alakoskodás még akkor is, ha most végre nemes célért küzdhetett. Minden éjjel a múltjával álmodott, az álmokat semmi nem tudta elűzni. Reggelente azért imádkozott, hogy az élete végre nyugalomra jusson, és megértse, mi dolga van neki az életben.

*Megjelenék Gibeonban az Úr Salamonnak azon éjjel álmában,
és monda az Isten:*

*Kérj, a mit akarsz, hogy adjak néked.**

** 1Kir 3.5*

Felelének pedig az Izráel fiai az Úrnak:

Vétkeztünk, cselekedjél úgy velünk,

a mint jónak látszik a te szemeid előtt,

*csak most az egyszer szabadíts még meg, kérünk!**

** Bír 10.15*

1705 májusában meghalt I. Lipót császár. Fia, I. József követte őt a trónon, és míg a kurucok között ez újabb tervezésre adott alapot, addig Martinus már nem tudott lelkesedni. Láttá, hogy Bihar ugyan a kurucok kezén van, de

Erdély határában szörnyű állapotok uralkodnak, s a rég látni vágyott vidék megközelíthetetlen.

A sok gyötrődés elvégezte a munkát: nemsokára hosszú heteken át nem tudott aludni éjszakánként, mert azon rágódott, hogy vajon mindabban, ami vele történik, van-e isteni jel, és ha van is, azt hogyan fogja beteljesíteni. Egyik éjjel eszébe jutottak az Írás szavai, és végre megértette, hogy bátran kell követnie sorsát:

*A versengéseket megszünteti a sorsvetés,
és az erőseket elvásárlja.**

* Péld 18.18

*Te pedig menj el a vég felé;
és majd nyugoszol, és felkelsz a te sorsodra a napoknak végén.**

* Dán 12.13

Mikor november 11.-én az osztrákok ismét elfoglalták Erdélyt, Martinus a magánál tartott füvekből főzetet csinált magának és olyan tüneteket produkált, mint akin szörnyű járvány tört ki. Miközben a katonai kórházba szállították a többi beteggel együtt, kereket oldott és gyalog megindult Pozsony felé.

December 31-én lépett be Pozsony kapuján. Haját levágatta, összeaszott arccal állt meg a rabbi előtt és elmondta, hogy az utóbbi években sirzarándoklatokon volt, tanulmányozta a Zohár írását és megértette belőle, hogy nem volt elég neki betérnie a közösségbe, de új nevet is kellene választania ahhoz, hogy megújhódjék.

A rabbi, aki korábban igen kedvelte Martinus Eisenstadtot, megígérte, hogy elfogadhatja a döntést a közösséggel, de azt is mondta, hogy ehhez meg kellene tudnia a választott új nevet is.

Martinus Eisenstadt alig hallhatóan felelt: „A nevem legyen Áron Waldmann, aki Jozsef fia”.

*Megnyitja néked az Úr az ő drága kincsesházát,
az eget, hogy esőt adjon a te földednek alkalmas időben,
és megáldja kezednek minden munkáját,
és kölcsönt adsz sok népnek,
te pedig nem veszesz kölcsönt.**

*5Móz 28,12

1706-1710

*Oh én hegyem a síkon! Vagyonodat, minden kincsedet prédává teszem
a te magaslataidért, minden határodban való vétkeidért.**

*Jer 17,3

1706 nyarán Áronhoz posztvásárlás miatt és egyéb kisebb ügyekben többször is betért Slomo ben Cvi, váradi kereskedő. Miután 1707 tavaszára a két férfi összehátrákozott, Slomo meghívta magához Áront, hogy térjen vissza vele augusztusban Váradra. Mivel a Váradra menő út közel esett Vérteshez, Áron nem állt ellen a kérésnek.

A hosszú úton Slomo sokat panaszkodott. Öt éve élt házasságban, és még mindig gyermektelen volt. A közösség a gyermektelensége miatt ferde szemmel nézett rá, és a családja hangulatát is nagyon lerontotta ez a tény. Áron, hogy bátorságot öntsön a társába, megmutatta a tenyereit, melyeken a vonalak egymástól teljesen eltérőek volt. Elmondta, hogy amikor a tenyereit egy bolond hittestvére meglátta, azzal vádolta, hogy a fogantatása tisztátalan volt, és ezt jelzik a merőben más tenyérvonalak. Slomo látta, hogy Áron jobb tenyerén csak két fő vonal volt, az egyik az ujjak alatt szaladt végig, és csatlakozott az életvonalhoz, amely a csuklóhoz közelítve megkettőződött. Ő is furcsállotta a dolgot, de nem szólt erről semmit Áronnak.

Áronnak sikerült rávennie Slomot, hogy Vértes felé haladjanak. Elmondhatatlan izgalom lett rajta úrrá. Vértestől egyórányi járásra parasztokba botlottak, akik az út mellett láthatóan feszengve, tiszta ruhában kalapozták meg a két utazót, akik nem zsidó ruhában, hanem városi gúnyában keltek útra. Áron megkérdezte őket, hogy mitől ez a nagy tisztességadás az ismeretleneknek, mire felelték, hogy épp mostanra várják az új uraságot ezen az úton, akit nemrégiben maga Rákóczi vezérő fejedelem ajándékozott meg Vértes falu tulajdonával, szolgálataiért. Áron elmosolyodott, mert ismerte, hogy milyen állapotok uralkodtak a kuruc seregben nemrégiben. Megkérdezte, hogy ki az a szerencsés, aki ezt a kegyet elnyerte. A legöregebb paraszt felelt a kérdésre: a diószegi Bóné András uraság.

Áronnak meg kellett kapaszkodnia a nyeregben, nehogy leessék a lóról. Ismét nagy veszedelemben került: ez az András volt az, akivel 1703-ban a fejedelem udvarában még mint Martinus Eisenstadt írnok találkozott többször. Mivel András valóban jó embere lett Rákóczinak, és feladata volt a fejedelem körének szemmel tartása, biztosan tudnia kell Martinus szökéséről a seregből, és ha meglátja itt a határban... Gondolkodott, erősen gondolkodott, hogy mit tegyen, de egy belső hang azt súgta:

*Ne légy felettébb igaz, és felettébb ne bölcselkedjél;
miért keresnél magadnak veszedelmet?**

* Préd 7.16

*És te kívánsz-e magadnak nagyokat?
Ne kíváncsi; mert ímé én veszedelmet bocsátok minden testre,
ezt mondja az Úr, és a te lelkedet zsákmányul adom néked,
minden helyen, a hová elmégy.**

* Jer 45.5

Áron ellentmondást nem tűrően sürgette Slomot, hogy mielőbb hagyják el Vértest, az okát természetesen nem közölte a meglepett társával. Fájdalma szinte elviselhetetlen volt: a Tórától néhány lépésre a Sors ismét más útra vezette lépteit.

Nemsokára Váradra értek, ahol Slomo bemutatta feleségét Áronnak, akit azonnal elbűvölt Hanna szépsége és természetessége. Néhány hét után, amikor Slomo hivatalos ügyben a városban járt, Áron és Hanna szerelmet vallottak egymásnak. Tiltott kapcsolatukat el is hálták, ezért Áron (menteni a menthetőt) egy kitalált főzettel kedveskedett Slomonak, amelyet (mondta neki) gyermeknemzési bajokra írnak elő a törökök. Slomo nagy kedvvel fogyasztotta a borból készített főzetet minden reggel, és csodák csodájára Hanna néhány hónapon belül láthatóan várandós lett. Hatalmas ünneplés vette kezdetét Slomo családjában, amely ünnepléshez Áron is csatlakozott, bár ő tudta a nagy titkot, amit csak Hanna tudott rajta kívül...

És monda az Úr nékem:

Menj el újra, szeress egy asszonyt,

a kit szeret az ő társa és mégis házasságtörő;

a mint az Úr is szereti Izráel fiait, bár ők idegen istenekhez fordulnak,

*és szeretik a szőlőskalácsokat.**

* Hós 3,1

1707 júniusában megszületett Avi ben Slomo, kicsit vöröses hajjal, gyönyörű szemekkel. Vörös haj ugyan nem volt Slomo családjában, de ezzel akkor senki nem foglalkozott, mivel Hanna azt állította, hogy a mások által soha nem látott anyai nagyatyjának éppen ilyen színű volt a haja.

Áron és Hanna nem szűnt meg folytatni titkos kapcsolatát. Hanna ismét teherbe esett 1707 őszén, és ekkor történt meg a baj: Slomo egy reggelen lefordult az ágyról és meghalt olyan halállal, ami a családjában sújtani szokta volt a férfiakat.

Hanna gyászolta az urát, majd 1708. augusztus 17-én megszülte Joszef ben Slomot, aki úgy, mint az első, Áron természetes gyermeke volt.

A gyászév leteltekor, 1708. szeptember 15-én Áron Slomo családja hozzájárulásával feleségül vette az özvegyet, és a közösség lelkes támogatása mellett örökbefogadta Slomo árváit... Ettől kezdve a gyermekeket sajátjaiként nevelte.

1709 tavaszán Hanna újra teherbe esett, ekkor Áronnal közösen úgy határoztak, hogy Váradról visszatérnek Pozsonyba, nehogy feltűnjön Slomo rokonságának, ha az újabb gyermek is hasonló lenne, mint az első kettő.

Novemberben keltek útra, mélyen az Alföldön keresztül vették az útjukat messze elkerülve Vértes határát is, mivel Áron, már mint családós ember rettegett a leleplezéstől.

1710 januárjában érkeztek Pozsonyba. Időben, mert egy hét múlva megszületett Áron és Hanna kislánya. Reckendorf Jakab rabbi Avit, Joszefet

és a kicsi Mirjamot Áron neve alatt anyakönyvezte be, Waldmann családi névvel. Áron ősz ember volt már, hatvankét éves.

A három gyermek és a feleség bearanyozat napjait. Nyáron sikeres kereskedés folytán új házat és állatokat vettek.

Hanna odalépett urához és megsimogatta fehérbe csavarodott fejét. Finom ujjai között Áron tarkójáról egy vörös folt virított ki a hajszála alól. Kérdésére Áron elmondta, hogy nem tudja, hogy honnan ez a jel a bőrén, csak azt tudja, hogy atyja ezt Sámson-jelnek mondta valamikor. Áron rámutatott a két éves Jozsef fejcskéjére, oda, ahol a folt úgyszintén ott virított, és többet nem esett erről szó közöttük.

*Az Úr ad erőt népének,
az Úr megáldja népét békességgel.**

** Zsolt 29,11*

1711-1732

*A magas helyeknek tetein az úton, sok ösvény összetalálkozásánál áll meg.
Boldog ember, a ki hallgat engem,
az én ajtóim előtt virrasztván minden nap, az én ajtóim félfáit őrizvén.
Mert a ki megnyer engem, nyert életet, és szerzett az Úrtól jóakaratot.**

**Péld 8,2 és 34-35*

Áron és Hanna nagy békességben éltek a pozsonyi Várhegyen, továbbra is születtek gyermekeik, Slomoról nem beszéltek, ezért az első három gyermeknek soha nem jutott tudomására mindaz, ami Váradon történt. Slomo családjá már régen elmaradt tőlük a nagy távolságok miatt, így semmi nem zavarhatta meg az összhangot.

1713 késő őszen a hitközségnél megjelent egy ősz öregember, aki magát nyolcvanhárom évesnek mondta és Efraim ben Adam néven mutatkozott be. Azt állított magáról, hogy túlélője több pogromnak és életét ifjúkora óta annak szentelte, hogy memoárkönyveket írjon az általa megélt és hallomásból ismert zsidó-üldözések áldozatairól: ezért keresi fel sorra a hitközségeket. Bizonyosságul hosszú mártír-listákat mutatott be az előjáróknak. Egy nyomtatott Memorkönyv kiadásához kérte természetben és pénzben a hitközség segítségét.

A hitközség nehéz döntés előtt állt. Anyagi javaknak ugyan nem voltak híján, nyomdájuk is üzemelt, de a nemrégiben elbukott Rákóczi-felkelés után egy ilyen könyvkiadás nyílt támogatása az egész közösséget veszélyeztette volna. Hetekig tanácskozták a dolgot, aztán felemás megoldás született: Efraim ügyét Áronra, mint írástudó és művelt emberre bízta, anyagiakban titkon támogatták a törekvést, de a kinyomtatáshoz segítséget nem adtak. Az

előjárók megeskették Áront és Efraimot, hogy ténykedésükről senkinek nem számolnak be, és Áron külön esküt tett arra, hogy feleségének sem meséli el a veszélyes vállalkozást. A munkát a jesivában végezhették, amikor senki nem tartózkodott bent. Végezetül azzal zárták le a tanácskozást, hogy sem Áron, sem pedig Efraim nem tartozik senkinek beszámolni a munkáról, sem pedig elszámolni a költségekkel.

Áronnak sok gondjába került elaltatni felesége gyanakvását a kimaradásaival kapcsolatban. Néhány hét után Hanna elfogadta azt, hogy a férje egy aggastyánnal tölt el néha-néha egy estét, távol a családjától.

Efraim választotta az emlékezés sorrendjét. Úgy döntött, hogy időben visszafele haladnak, mert a későbbi eseményeknek még lehetnek túlélői, és mivel nagyon öreg volt már, nem tudta, hogy meddig dolgozhat az ügyön. Efraim mesélt, Áron pedig jegyzetelt hosszú-hosszú órákon át. Efraim emlékezete bámulatba ejtette Áront, mert addig a magátét tartotta a legkiválóbbnak, Efraim szomorkásan így szólt minderről:

*A ti emlékezéseitek hamuba írott példabeszédek,
a ti menedékváraitok sároarak.**

**Jób 13,12*

*Ímé tenyérynnyivé tetted napjaimat, és az én életem te előtted, mint a semmi.
Bizony merő hiábavalóság minden ember, akárhogy áll is! Szela*.*

** Zsolt 39.6*

*Mert a sok álomban a hiábavalóság is és a beszéd is sok;
hanem az Istent féljed.**

**Préd 5.7*

Efraim elbeszéléséből megelevenedett a történelem. Kisebb és nagyobb, ismert és ismeretlen pusztítások áldozatai kerültek a Memorkönyv készülő lapjaira: 1710. Eger, 1706. Buda, 1705. Kézsmárk, 1703. Várad, 1697. Nagyszombat, 1690. ismét Buda, 1688. Fehérvár, 1680. Vágújhely, 1675. Bártfa, 1674. Szapolca, 1669. Trencsén, 1666. Kassa és 1660. ismét Nagyszombat.

Mire ezeket a szörnyűségeket mind feljegyezték, Áron nagyon kimerült lett. Elméjét rombolta a sok szenvedés feljegyzése, ami saját sanyarúságainak sebeit tépte fel minden alkalommal. Egyre rosszabbul aludt esténként, ezért kérte Efraimot, hagyják abba ezt az iszonyatos munkát, inkább meséljen magáról, hogy miért nincsen családja, és ha voltak is valamikor, hová lettek.

Efraim szomorú szemével Áronra nézett és belekezdett az utolsó mé szárlás történetébe, ami az ő története volt, és ami egész életét arra az útra terelte, amelynek túlélrett gyümölcseit éppen Áronnal szüretelték az elmúlt hónapokban. A történet szerint ötvenöt évvel azelőtt Erdélyben a családjára tört egy tatár horda és mindenkit elpusztított. Ekkor ölték meg Efraim feleségét,

testvéreit, gyermekeit. Elmondta, hogy ekkor fogadta meg, hogy soha többé nem alapít családot, és csak azért fog élni, hogy a szeretteinek emléket állítson. Áron kérdésére, hogy hogyan menekült meg, csak annyit mondott, hogy egy Kristóf nevű diák ásta ki a romok alól a dülást követő napon.

Áron egyre rosszabbul lett, alig merte megkérdezni a pusztítás helyét, félve a választól. Efraim csak legyintett és könnyesen mondta ki Margitta nevét. Súlyos csend állt be közöttük.

A lúdtoll sem róttá már a sorokat a pergamenre, Áron majdnem belehalt, amikor meghallotta Margitta nevét. Reszkető hangon megkérdezte Efraimot, hogy volt-e a rokonságában Jozsef ben Adam nevű illető. Most Efraim tekintete üvegesedett meg Áron arcára nézve, és alig tudta kinyögni: így hívták az ikertestvéreimet.

Áron elharapta ajkait, a vér csendesen csordogált szakállába. Meredten nézte egymást a két öregember, Efraim felköhögte a következő szavakat:

- Ugye nem te vagy a kicsi Aharon ben Jozsef, ikertestvérem elsőszülötte, akit magam tanítottam a Tóra olvasására azon a nyáron és véletlenül megkarcoltam a bal combját a mutatóval, ugye nem te vagy az?

Áron nem felelt, csak feltúrte a lábán a nadrágot, és megmutatott egy régi heget, majd kezébe vette Efraim jobb tenyerét és a magáét abba helyezte. A vonalak fedték egymást. „Sámson” mondták ki egyszerre. A kör bezárult...

*Vígan énekelj az Úrnak te egész föld;
harsanjatok fel, örvendezzetek és zengedeztetek!**

* Zsolt 98,4

*Mert megvígasztalja az Úr Siont, megvígasztalja minden romjait,
és pusztáját olyanná teszi, mint az Éden,
és kietlenjét olyanná, mint az Úrnak kertje,
öröm és vígasság találhatik abban,
hálaadás és dicséret szava!**

* Ésa 51.3

Áron és Efraim a következő napokat Áron házában lelkes emlékezés-sel töltötte. Hanna megnyugodott, amint a csodás egymásra találásról értesült és minden jóval elhalmozta Efraimot is. Áron nagybácsinak szólította az agastyánt, aki egészen megfiatalodva hancúrozott Áron gyermekeivel. A memoárkönyv terveit Áron elzárta egy ládába és elásta a ház mellett, fölé diófát ültetett.

Egy hét múlva, amikor ismét egymásra maradtak, Áron elmondta Efraimnak, mi lett a Tórával és hogy milyen feljegyzést talált abban a kincsek-ről. Efraim felnevetett és elmondta, hogy ez nagyon is jellemző volt Jozsef test-vérére, akire ezek szerint nem véletlenül bízták a családi pénzügyeket. Szerinte az elásott kincsnek valóban nagy értéke lehet, mivel abban arany, drága-

kő és nemes posztó is volt bőven. Megegyeztek, hogy mivel mindketten öregek ahhoz, hogy útra keljenek, minden erejükkel azon lesznek, hogy Áron fia Jozsef (mivel Avi sajnos meghalt a tavasszal) egyszer elmeihessen megtalálni a Tórát.

Áron ekkor elmondta Efraimnak, hogy a papíros túloldalán egy névsort talált, atyáinak nemzetség sorával, és kérdezte, hogy Efraim tud-e erről bármit is.

Efraim arca felderült, mint aki már várta ezt a kérdést. Elmondta, hogy atyja, amikor Joszeffel tizenhárom évesek lettek, mindkettőjüknek leírta a nemzetségsort, amelyet ő már csak fejből tud elmondani, mivel az írás a vészterhes időkben elenyészett. Áron határtalan várakozását látva belekezdett és felírta a következőket egy papírosra, Áron atyjával kezdve a sort:

„Jozsef ben Adam	született 1630	meghalt 1658
Adam ben Efraim	született 1591	meghalt 1645
Efraim ben Avram	született 1570	meghalt 1645
Avram ben Salom	született 1525	meghalt 1600
Salom ben Jakob	született 1499	meghalt 1526
Jakob ben Malakias	született 1470	meghalt 1554
Malakias ben Saul	született 1418	meghalt 1488
Saul ben Simon	született 1372	meghalt 1421
Simon ben Reuven	született 1300	meghalt 1375
Reuven ben Manasse	született 1240	meghalt 1306
Manasse ben Arpaksad	született 1199	meghalt 1242
Arpaksad ben Sámson	született 1165	meghalt 1242
Sámson	született 1122	meghalt 1198”

Áron lenyűgözve hallgatta tovább a szóbeli folytatást: Sámson, a nevét hatalmas hajzatáról kapta, és a kígyó jelét a családi legenda Sámson jobb tenyerében kígyózó tenyérvonal miatt őrizte meg. Palesztinában rabbi volt, és az egyik angol király visszatérő keresztes hadjáratának foglyaként érkezett meg angolföldre. Röviddel megérkezése után egy helyi előkelő teljes családját kiirtotta egy másik helybeli uraság, csupán egy lány maradt életben, akit Sámson úgy mentett ki a biztos halálból, hogy hátára vette és egy készséges pap segítségével elbújt vele a templomban. A veszedelem végeztével a két nincstelen földönfutó magát helybeli parasztnak kiadva telepedett le.

Fiuk, Arpaksad keresztény és zsidó nevelést is kapott egyszerre, ami elől amint azt tehette, átmenekült a tengeren, s Efraim szép sorban elmesélte a család történetét.

Áron a kimerült Efraim helyett maga fejezte be a történetet Jozsef ben Adamig. Efraim bólogatott és meghatottan ölelte át fogadott fiát. Ettől kezdve közös erővel dolgoztak azon, hogy Joszefet felkészítsék az életre és feladatára.

1726-ban életének kilencvenhatodik évében meghalt Efraim. Áron atyjaként temette el őt.

Joszeft tehetséges ifjúvá serdült. Egy napon, 1730 telén, Áron maga mellé ültette fiát, és elmondta neki a Történetet úgy, ahogyan a legjobbnak látta. Joszeft ezt követően megpróbált az őseihez méltó módon tanulni és vezetni az életét.

*A jó szerencsének idején élj a jóval;
a gonosz szerencsének idején pedig jusson eszedbe,
hogy ezt is, épen úgy, mint azt, Isten szerzette,
a végre, hogy az ember semmit abból eszébe ne vegyen,
a mi reá következik.**

* Préd 7.14

1732. július 20-án Áron elaludt ebéd után és soha nem kelt fel többé. A Kadis, amit a fia mondott el felette, az élet szépségét, a reményt és egy nagyszerű ember küzdelmeit dicsérte a gyászban.

Nem maradt senki és nem maradt semmi Áron után a régi világból. Elrejtett feljegyzéseit a kegyes halál észrevétlen jövetele folytán nem volt ideje átadni fiának.

*Még ha a sírba vitetik is ki,
a sírdomb felett is él.**

* Jób 21,32

6.

WALDMANN JÓZSEF (1708-1790)

1732 – 1750

*Az Úr öl és elevenít, Sírba visz és visszahoz.**

**1Sám 2,6*

*Erőtlen és összetört vagyok nagyon,
s szívem keserűsége miatt jajgatok.**

**Zsolt 38,9*

1732. július 23-án József a pozsonyi zsidó temetőben elmondta atyja sírja felett a Kadist. Jajongó vigasztalhatatlan anyját támogatnia kellett, aki a rá nehezedő súlytól alig tudta hazavonszolni magát.

József fejében kavargtak a gondolatok. Múltjában kutatva kereste a választ sok kérdésre, melyet nem tudott időben megkérdezni atyjától. Emlékezett arra, hogy miket hallott tőle két évvel azelőtt, és most sajnálta igazán, hogy az elmondottakat akkor csak egy öregecske elme képzelményeinek gondolta. Szégyellte magát, amiért atyja kedvéért időről időre visszamondott néhány részletet az öreg által ismételtetett történetekből, de azokat soha el nem hitte, és mindig azt mondogatta, hogy „Még hogy keresztények, mozlímok legyenek az őseim, nahát... Meg mi ez sok zagyvaság a törökről, tatárról, angol királyról meg a szigetekről. Ugyan, ugyan... képzelődik az én jó atyám.” Egyedül a Vértesnél elásott Tóra tűnt valamelyest hihetőnek, ezért elhatározta, hogy ha egyszer gazdag lesz, és megengedheti magának, elmegy, és megnézi a rejtékhelyet. Anyja állapotában nem állott be változás, ezért József megelégedve a gyászt, atyjától örökölt szűkös jövedelmeit felmérte, és látván az eredményt, a maradék posztó-készletet szekérre rakta, és elindult a Dunántúlra házalni.

Győrben az a szerencsétlenség érte, hogy szekérével beleütközött egy másik kereskedő fényesre pucolt és a piactérre túlságosan gyorsan behajtó szekérébe. Mindkét szekér felborult, az áruk szerteszóródtak. A nagy riadalom közepette a több sebből vérző József megpróbálta magyarázni, hogy nem ő volt a hibás, de senki nem hallgatott rá. Lefogták, és mivel a kárt megfizetni nem tudta, bezárták a tömlöcbe. Néhány nap múlva megjelent egy magát Márton Ferencnek mondó uraság, aki ügyvédnek adta ki magát. Megtudta tőle, hogy a felborított szekér mögött hintón utazó egyik hölgy küldte őt, mivel szemtanúja volt annak, hogy József véten volt az ütközésben. Az ügyvéd kiváltotta Józsefet, és elvitte a jötevőjéhez, aki egyébként a felborult szekér tulajdonosának rokonságához tartozott.

Eszter kegyesen fogadta Józsefet. József úgy látta, hogy a hölgy valamivel idősebb lehetett nála. József értette a német szót, társalogni kezdtek,

majd a kölcsönös udvariaskodás végeztével József észrevette, hogy Eszter az illendőség határain túlmenve figyelte őt érdeklődéssel. Azt is látta, hogy Mógen Dóvidot (Dávid-csillagot) hordott a nyakában, így feltette magában, hogy egy gazdag zsidóval hozta össze a szerencséje. Eszter estére visszarendelte magához, adott neki pénzt, hogy illendően felöltözzék.

Este József az új gúnyjában, zavarban érkezett meg a fogadóba, ahol az Oppenheimer lányok szálltak meg. Eszter, felhívta magához, borral kínálta, majd azon mód vetkőztetni kezdte a rémült és tapasztalatlan fiút, aki a bortól lerészegedve nem igazán tudott védekezni a támadás ellen. A megtapasztalt érzések Józsefben felkeltették a vágyat és az éjszaka további részében átvette a kezdeményező szerepet. Hajnalban, az önkívületben lévő Józsefet Eszter kihajtotta az utcára, homlokon csókolta, megköszönte neki a szolgálatait és megkérte, hogy többé soha ne látogassa meg. Józsefen úrrá lett a kétségbeesés. A következő napokban Győr terein kóborolt pazar ruhájában miközben átkozta magát paráznasága miatt. A legrosszabb pedig az volt, hogy szüntelenül vágyott arra, hogy a lányt ismét megláthassa.

*A ki elvonja magát az erkölcsi tanítástól, megújtálja az ő lelkét;
a ki pedig hallgatja a feddést, értelmet szerez.**

* Péld 15.32

*Mert színmézet csepeg az idegen asszony ajka,
és sí mább az olajnál az ő ínye.**

* Péld 5.3

*Énekeljete az Úrnak, dicsérjéte az Urat,
mert a szegénynek lelkét megszabadítja a gonoszok kezéből.**

* Jer 20.13

Egy hónap múlva, amikor József már egy kissé magához tért, árult úgy-ahogy megtisztította, szekerét maga kijavította, a szállásán két inas jelent meg, megragadták, majd egy hintóba tuszkolták és visszavitték az éjszakázása helyére. József meg volt győződve arról, hogy menten agyonverik, mivel kitudódott az ügy, és a lány bizonyosan erőszakról számolt be.

A fogadóteremben a szigorú ábrázatú férfi és a megszegyenült lány várta Józsefet. A férfi elmondta, hogy eddig eltűrte a lánya hasonló erkölcstelenségeit, de most, hogy teherbe esett, kitagadja a családból. József menteni próbálta a lányt, de a férfi félbeszakította, átadott neki egy nagy zacskó aranypénzt, és a lányt a kezébe lökte. A két inas kivitte őket a házból, és József szállítására vitték a fiatalokat.

A két fiatal döbbsen ült egymással szemben. A lány egy idő után felengedett, és szinte boldogan mesélte el, hogy ezzel vége a rabságának, mivel a férfi, akivel József is találkozott a nagybátyja volt, aki szüleinek halála óta

gyámkodott felette, de ezt nem önzetlenül tette, hanem azért, hogy vele erőszakoskodhasson. Eszter elmondta, hogy immáron öt éve menekül a bácsi vágyai elől, odaadva magát minden jóképű férfinak, csak hogy bosszanthassa az öreget.

Józsefben megszakadt valami. Ott ült előtte a világ legszebb teremtese, aki állítólag a gyermekét hordozta a méhében, és aki számtalan férfinak volt a kedvese azelőtt. Kétségbe volt esve, hogy gyermek (már ha az övé), milyen sorsra kerül ilyen anya mellett. Eszter állította, hogy a gyermek Józseftől van, de szavai kétséget ébresztettek a férfinak. Egész éjszaka gondolkozott, és arra jutott, hogy Istennek bizonyosan tervei vannak vele, hogy így rendezte már az első lépéseit is, atyja, Áron halálát követően. Hajnalra megszületett benne a döntés, reggel Eszterrel együtt felkeresték a rabbit, aki gyorsan összeadta őket 1733. augusztus 13-án, hogy a születendő gyermek törvényes legyen. József nagyon félt a házasságtól mert tudta:

*Mert mély verem a tisztátalan asszony,
és szoros kút az idegen asszony.**

** Péld 23.27*

József írt anyjának, hogy megnősült, de mivel azt is megírta, hogy milyen körülmények között, Hanna nem kívánt találkozni menyével.

József és Eszter útnak indult az Oppenheimer család egyik beszállítójához Karánsebesre. Decemberben érkeztek meg és mivel az elkényeztetett Eszteren erőt vett a teljes fáradtság, ott is maradtak a gyermekük, Dávid megszületéséig.

Dávid 1734. március 29-én látta meg a napvilágot. A szülők a gyermek fél éves korában visszaindultak Pozsonyba, de végül ismét Győrben telepedtek le, ahol a következő két évben két gyermekük született. Eszter nem hagyott fel az idegen fiatal férfiak iránti szeretetével, de mivel a három gyermek mind nagyon hasonlított egymásra, József valahogy elviselte ezt az állapotot, mert remélhette, hogy a gyermekek legalább tőle származnak. József ezekben az években tanult emberré vált, minden idejében a Tórát tanulmányozta azért, hogy választ kapjon belőle a feleségével kapcsolatos súlyos kérdéseire. A többi zsidó azt látta, hogy József végtelenül szorgalmas zsidó ember, aki elhanyagolja feleségét. Nem tudták, hogy Eszter kicsapongásai közben olyan betegséget szedett össze, amely halálos veszedelmet jelentett, és ezt József időben felismerte.

Józsefnek a feleségével kapcsolatos megpróbáltatásai végül nem tartottak sokáig. 1738. januárjában szörványosan megbetegedtek az emberek pestisben, és ez a kór vitte el februárban Esztert is.

József és a kicsi Dávid a temetés után a két leánnyal elmenekültek a kór elől Pozsonyba, Hannához, aki szinte esztét veszítette az örömtől, hogy gyermekét és unokáit élve kapta vissza, ezután sem foglalkozott azzal, hogy ki is volt az ő menyé, Oppenheimer Eszter.

1739 nyarán egy pogrom során felgyújtották József házát, az teljesen leégett. A család felkerekedett és elindult kelet felé, mivel nyugatról érkeztek akkoriban az üldözések. Hanna mindenáron Kijevbe szeretne volna vinni a családját, oda, ahol ő született, de József nem volt hajlandó Kassánál meszebb menni, mert nem akart elszakadni atyái földjétől. Végül letelepedtek Kassán, ahol József 1745-ben újraházasodott. Második házassága gyermektelen maradt, és négy év múlva a második felesége elszökött tőle. A szegénnyel nem tudott megbirkózni, ezért újra útra keltek, és Szepsire mentek, csatlakozva az ottani apró hitközség tagjaihoz. A hitközség tulajdonképpen Görgön és Almáson működött, Szepsiben csak két család lakott, így József elbújhatott a világ és bánatai elől, és nevelhette gyönyörű gyermekeit.

Szepsiben röviddel az érkezésük után meghalt Hanna. József most az ő sírja felett mondta el a Kadist. 1750 szeptemberét mutatta a kalendárium.

*Örvény örvényt hív elő zuhatagjaid hangjára;
minden vízáradásod és hullámod összecsap fölöttem!
Nappal kiküldte kegyelmét az Úr, éjjel éneke volt velem,
imádság az én életem Istenéhez.
Hadd mondjam Istennek, az én köszáلامnak:
Miért felejtkeztél el rólam?
Miért kell gyászban járnom ellenség háborgatása miatt?
Mintha zúzóadás volna csontjaimban,
mikor gyaláznak engem az én szorongatóim,
naponként ezt mondván nékem:
Hol van a te Istened?
Miért csüggedsz el lelkem, és miért nyughatatlankodol bennem?
Bízzál Istenben, mert még hálát adok én néki,
az én szabadítómnak és Istenemnek.**

* Zsolt 42, 8-12

1750-1760

*Mikor megsokasodtak bennem az én aggodásaim:
a te vizsgálásaid megvidámították az én lelkemet.**

*Zsolt 94,19

József gyermekei növekedtek, ő pedig különös szeretettel csüngött Dávid fián, aki sokat segített, hogy sanyarú sorsát feledni tudja. A környékbeliek nem bántották, inkább elnézőek voltak vele, aki amikor ideje engedte állandóan olvasott és imádkozott. Nem merte felvállalni mások előtt, hogy önmagában sokkal több tehetséget érez, mint amit mutat valójában.

1752 nyarán a tizennyolc éves Dávid világot akart látni, Kassára ment és bejelentkezett katonának. Mikor hazament és elmondta, mi történt, József hamut szórt a fejére, megtépte a szakállát, de végül útjára bocsátotta a fiát, aki nagy kedvvel és büszkén vonult be Kassára. Útközben terveket szövögetett, hogy ha elegendő pénzhez jut, taníttatja magát, és perbe száll az Oppenheimer vagyonból őt megillető résért.

Az orvosi vizsgálaton Dávid könnyedén ment át, és mivel szép szál erős és értelmes legénnyé serdült, kiemelték a többi újonc közül, s a kassai városháza védelmére rendelték ki. Haját, szakállát és pajeszát természetesen lenyírták, ezek nélkül Dávid meztelennek, de ugyanakkor szabadabbnak érezte magát.

Dávidot sokszor meglátogatta az atyja, messziről nézte, ahogy felnőtt fia hogyan igazítja útba az ügyeiket intézni vágyók sorát. Az azonban aggasztotta, hogy egy előkelő hölgy napi rendszerességgel környékezte meg az őrségben álló fiát különféle okokkal. Hiába figyelmeztette Dávidot, hogy nem lesz ennek jó vége, a fiú hiúságának jól esett, hogy futnak utána a nők. József keserűen állapította meg, hogy Dávid az anyja vérét örökölte, ami a szenvedélyeket illeti. Dávid pedig megróttá az atyját azért, mert az őrségben állandóan zaklatta intelmeivel.

*Fiam, ne járj egy úton ezekkel,
tartóztasd meg lábaidat ösvényüktől,**

** Péld 1.15*

*Hallgasd, fiam, a te atyádnak erkölcsi tanítását,
és a te anyádnak oktatását el ne hagyád.**

** Péld 1.8*

*Hogy megszabadítson téged a nem hozzád tartozó asszonytól,
az idegentől, a ki az ő beszédével hizelkedik,**

** Péld 2.16*

1753 keresztény húsvétjakor Dávid volt őrségben. A város kihalt volt, csodálkozott is, amikor lépteket hallott közeledni. Egy vele azonos korúnak látszó és természetben vele egyező ifjú lépett hozzá olyan uniformisban, amelyet Dávid maga is hordott. Közölte Dáviddal, hogy most helyettesíteni fogja, mivel Julianna kisasszony látni óhajtja őt. Dávid nagy örömmel ment a találkozóra, mert tudta, hogy ez a cserfes Pottornyay leány, közel sem olyan kis ártatlan virágszál, mint aminek a családja láthatóan hiszi. Igaza is lett. Julianna és Dávid titkos viszonyra lépett egymással, amelyet (mindazon túl, hogy kapcsolatuk törvénytelen és erkölcstelen volt) azért is titkolniuk kellett, mert akkoriban halál várt arra a zsidóra, aki keresztény lányt „rontott meg”. Különösen azért volt kényes a helyzet, mert ezekben az időkben (ahogyan már vagy harminc éve) jelentős számban érkeztek Csehországból és Morvaországból zsi-

dó férfiak családjaikkal, akik III. Károly rendelete értelmében, mint másod- vagy sokadszülött férfiak nem házasodhattak és nem telepedhettek le. Ezeken a nincstelen, vagyontalan és családi névvel még mindig nem rendelkező kóbor zsidókon sokan élcelődtek és sok bántásban volt részük. Dávid is ebbe a hibába esett: láthatóan különbözött tőlük, és ezt a különbséget ő maga is hangoztatta. Ebben sem hitt atyjának:

*A kik hiú bálványokra ügyelnek,
elhagyják boldogságukat;**

* Jón 2.9

Dávid törvénytelen kapcsolata zavartalan volt addig, amíg József véletlenül tönkre nem tett mindent. Történt ugyanis, hogy 1754 egyik meleg nyári estéjén József váratlanul meglátogatta fiát, és a posztón a másik fiatalembert találta. Fellármázta a környéket, mert attól tartott, hogy Dávidot megölték, és a város ellen támadás készül. Az őrt álló fiatalember szerencsétlen módon elszólta magát, és így Dávidot néhány percen belül a Pottornyay lány ágyából húzták ki a keresésére indulók.

Bírósági ügy lett a dologból. Amíg a katonai törvényszék és a büntető törvényszék azon vitázott, hogy melyik jogosultabb elítélni Dávidot, Julianna kitartott Dávid mellett. Végül Dávidot börtönre ítélték, és helyben tartották fogva. Julianna, aki addigra már nagyon megszerette Dávidot, ezután minden áldott nap azzal nyaggatta apját, hogy szabadítsa ki a fiút a börtönből. Az apja elzárkózott ettől, és levegőnek nézte a zsidóval összefekvő lányát. József is kitagadta fiát, és szégyenében ki sem tette a lábát Szepsiből.

Julianna három év sikertelen próbálkozást követően rájött arra, hogy ha Dávidot ki nem engedik, akkor vagy neki kell bevonulnia hozzá vagy más- képp kell kiszóktetnie szerelmét. Szinte ujjongott, amikor rájött a megoldásra: be kell térnie zsidónak, perújrafelvételt kell kezdeményeznie, és feleségül kell mennie Dávidhoz.

Így is lett. Egy egész város beszélte Julianna bátorságát és állhatatosságát. Hosszú tanulás és küzdelem végén betért a görögöi közösségbe, perújrafelvételt kért, és 1760 februárjában közvetítő útján nőül ment az egyébként fogságban lévő Dávidhoz, akit az öt év börtön után szabadon engedtek. Juliannát (aki ekkor már Janka volt) az sem érdekelt, hogy a családja kitagadta, vagyonától megfosztotta, nevét kiírták a családi levéltárból: véghezvitte elhatározását.

A kiszabadulást a szerelmesek magukban ünnepelték meg, azon sem a lány, sem a férfi családja nem vett részt. Boldvára költöztek és háztáji gazdálkodással foglalkoztak. Ők voltak az első zsidók a településen.

Nyáron váratlan vendég érkezett: József, Dávid apja, aki elmondta, hogy látomása volt néhány napja, és abból megértette, hogy meg kell bocsáta-

nia fiának és menyének. Az apa, a fiú és a már várandós feleség összeölelekeztek, és békességben tértek vissza Szepsibe.

*Ezek az emberek békességesek velünk, hadd lakjanak e földön,
és kereskedjenek benne, mert ímé e föld elég tágas nekik;
az ő leányaikat vegyük magunknak feleségül,
és a mi leányainkat adjuk nekik.**

* 1Móz 34,21

1760-1762

*Ideje van a keresésnek és ideje a vesztésnek;
ideje a megőrzésnek és ideje az eldobásnak.**

*Préd 3,6

József egyedül lakott egy olyan házban, amely mellett Dávidéké állt. Lánya-
it már kiházasította. Mivel már ötvenéves elmúlt, és sok évtizeden keresztül
csak a létfenntartásért küzdött, nagyon fáradtnak érezte magát. Eszébe jutott,
hogy a Vértesnél elásott Tórával kapcsolatban milyen fogadalmat tett, most
azonban mégis úgy gondolta, hogy szegénységében elkelne a segítség, most
kellene próbára tennie atyja szóbeli hagyatékát.

Elhitette Dáviddal, hogy őseinek sírját fogja meglátogatni, ezért né-
hány hónapos útra indul. Dávid nem firtatta az utazás okát, és csak remélte,
hogy nem történik semmi baj az út során.

*És mondának neki:
Kérdezd meg Istentől, hogy hadd tudjuk meg,
ha szerencsés lesz-e a mi útunk, a melyen járunk?**

* Bír 18.5

*El ne távozzék e törvénynek könyve a te szádtól,
hanem gondolkodjál arról éjjel és nappal,
hogy vigyázz és mindent úgy cselekedjél, a mint írva van abban,
mert akkor leszel jó szerencsés a te utaidon és akkor boldogulsz.**

* Józs 1.8

1760 júliusában József már Debrecen környékén járt, amikor a me-
gyei őrseg igazoltatta. Nem volt nála hiteles bizonyítvány személyéről, és
harmincadhivatali cédulát sem tudott felmutatni, ezért lefoglák és erőltetett
menetben néhány hónap alatt kitoloncolták a többi hontalan zsidóval együtt
Havasalföld határába.

József 1761 januárjában, pénz, irat nélkül, ott fagyoskodott Havasalföldön, míg fiáiék semmit nem tudtak róla Szepsiben. Nem volt más lehetősége, felkereste hát a vajdát és félig oroszul, félig magyarul megértette vele, hogy ha segít visszajutni Magyarországra, egy kincsnek vezeti nyomára a kísérőül adott zsoldosokat. A vajda felmérte a csekély kockázatot és adott két székely kísérőt, akiknek egyébként is Budára vezetett volna a dolguk. Májusban értek Diószegre, s megpihentek a falu határában. Itt a kísérők kivallatták végül Józsefet a kincssel kapcsolatban, és arra kényszerítették, hogy a rejtékhelyet megmutassa. Józsefnek szerencséje volt, mert egyszerre csak feltűntek a határőrök, akik kiszabadították a fogságából. Jószívű emberek voltak, és a hivatalnál íratottak egy új passzust Józsefnek, amivel hazatérhetett.

József háta mögött hagyva Vértest, serényen megindult Szepsibe, ahová meg is érkezett 1762 szeptemberében. Soha többé nem akart útra kelni, csak feledni akarta, amit az atyjától hallott.

*Sőt elfelejtkeztek az ő tetteiről,
csodáiról, a melyeket mutatott nékik.**

*Zsolt 78,11

*Nincs emlékezet az előbbiekről;
azonképen az utolsó dolgokról is, melyek jövendők,
nem lesz emlékezet azoknál,
a kik azután lesznek.*

*Préd 1.11

*Mert ezer esztendő annyi előttem,
mint a tegnapi nap, a mely elmúlt,
és mint egy őrzjárási idő éjjel.**

*Zsolt 90.4

*Azért azt mondom:
Nem emlékezem róla,
sem az ő nevében többé nem szólok;
de mintha égő tűz volna szívemben,
az én csontjaimba rekesztetve,
és erőlködöm, hogy elviseljem azt,
de nem tehetem.**

*Jer 20.9

*És monda néki az Úr:
Békesség néked!
ne félj, nem halsz meg!**

*Bír 6.23

1762-1790

*Ímé tenyérynívé tetted napjaimat, és az én életem te előtted, mint a semmi.
Bizony merő hiábavalóság minden ember, akárhogy áll is! Szela.**

* Zsolt 39,6

Dávid és családja felszabadult örömmel fogadta Józsefet, akit már halottnak hittek. Boldogságukat csak az zavarta meg, hogy József a visszatérte után teljesen magába zárkózott, nem foglalkozott a családjával, és csak a Tóra olvasásának szentelte minden idejét. Háza vallásos zárándokhelyé vált, tanított a jesivában, magyarázatait más jesivákban is tanítani kezdték. Dávid hallotta, hogy haszidnak szólítják atyját, de nem fogta fel, hogy ez mit jelent.

Dávidnak és Jankának lányaik születtek. Kereskedelemről tartották el magukat, illetve 1767-től kezdve egy titkos jótevő által támogatást nyertek. Fél-évente megjelent egy néma és analfabéta ember, aki mindig hozott magával egy zacskó dénárt, annyit, amennyit egy fél évre egy családfőnek adóban fizetni kellett. Egyik alkalommal Dávidnak sikerült követnie a küldöncöt és látta, hogy Kassán a Pottornyay ház előtt veszi át fizetségét Janka egyik testvérétől. Dávid legközelebb meghatottan köszöntö meg a segítséget, és azt kérte Jankától, hogy ha fiuk születik, azt nevezzék el Mártonnak, Janka apja után.

1769. november 5-én megszületett Waldmann Márton, aki Dávid nagyapja után az Áron nevet is megkapta. Egy hét múlva megállt egy kocsi a házuk előtt, és egy öregember botorkált le arról. Janka apja volt, aki eljött meglátogatni az ő zsidó unokáját. Kezébe vette a kisdedet és zokogva csókolgatta. Mint kiderült, a kicsi Márton volt az egyetlen fiúunokája az öreg Pottornyay Mártonnak. Az öreg megeskette Dávidot és Jankát, hogy jól viselik gondját az unokának, és biztosítják a láthatását. Ezért cserébe védelmet nyújt a családnak, ameddig erővel bírja.

Az öreg Márton és az öreg József a kapuban találkozott. Megmérték egymást, majd emberesen összeölelkeztek.

*Minden időben szeret, a ki igaz barát,
és testvérül születik a nyomorúság idejére.**

* Péld 17.17

A látogatás után Dávid kereskedése apósa segítsége révén valóban könnyebben ment.

József továbbra is csak a hitnek élt, és nem vette észre, hogy Dávid kezdett egyre kevésbé zsidóként élni. Apósához amint csak tehetette, elvitte a kisfiát. Egyik ilyen út alkalmával Dávid azt találta mondani apósa kocsisának, hogy bizony elvette József eszét a sok tudomány, és reméli, hogy a fia inkább rá hallgat majd, kereskedelemmel foglalkozik, mert pénzt csak pénz szülhet. A kocsis nagyszájú ember volt, és felelgette ezt Józsefnek visszatérésük alkalmával.

József megfogadta, hogy amint az lehetséges, teletölti unokája fejét az ősi tudománnyal, őseinek történetével, mert a Dávid választotta út sehova nem vezet.

József szomorúan látta, hogy fia az egyik legszentebb parancsolatot szegi meg folyamatosan.

*Tiszteld atyádat és anyádat,
a mint megparancsolta néked az Úr, a te Istened;
hogy hosszú ideig élj, és hogy jól legyen dolgod azon a földön,
a melyet az Úr, a te Istened ad te néked.**

* 5Móz 5.16

Mártont mindkét nagyapja kényeztette szeretetével. Szinte versengés támadt közöttük, amely akkor kezdett véresen komollyá válni, amikor a fiúcska kezdte megérteni a különbségeket zsidó és nem zsidó, úr és szolga között. Bizony olyan kérdéseket tett fel, amelyeket egyik nagyapa sem tudott megválaszolni.

1780-ban meghalt Janka apja. Mártont Janka nővére becsempészte a temetésre, ahol egy rosszindulatú rokonnak feltűnt az idegen kisfiú. Hatalmas veszekedés és riadalom támadt, az öreg Mártont vivő koporsó is felborult a dulakodásban. A kicsi Márton rémülten vette észre, hogy mennyire más világban él az apja házában és elborzadva hallgatta a gyűlölködő megjegyzéseket, amellyel őt, az anyját és az apját illették. Otthon József elmagyarázta neki, hogy választania kell, mert a világ nem engedi meg ezt a kettősséget. Vagy kikeresztelkedik és beköltözik Kassára Janka nővéréhez, vagy elfelejti, hogy anyja honnan származik és éli a megszokott életét. Márton az utóbbit választotta, ebben bizonyára sokat segített az, hogy az összes pajtása Szepsiben lakott és mindegyikük zsidó volt.

Miután az öreg Márton halálával megszűnt a kassai támogatás, egyre rosszabbul éltek. Dávid italozni kezdett, József pedig továbbra is csak a könyveket bújta, és a galíciai zsidókat segítette a letelepedésben. 1783-ra világossá vált, hogy Márton az egyetlen valamire használható férfi a családban. El is küldték tizennégy évesen Brünnbe posztót vásárolni. Mindenkit meglepett, hogy visszatértekor magával hozta feleségét, akit néhány napos ismeretség után vett el Brünnben 1784 márciusában. Az ifjú arának nem volt könnyű dolga Szepsiben, Franciaországból származott, és a jiddist is nehezen beszélte. Márton soha nem adott számot a felől, hogy miért házasodott meg ilyen gyorsan, de nem tellett bele sok idő, az ifjú és árva Katalin teherbe esett, majd megszülte Wolf nevű fiát 1785-ben. A család ekkor került igazán nehéz helyzetbe.

*Ments ki engem az iszaptól, hogy el ne süllyedjek;
hadd szabaduljak meg gyűlölköimtől és a feneketlen vizekből;**

* Zsolt 69.15

*Segíts meg bennünket, szabadító Istenünk, a te nevednek dicsőségéért;
ments meg minket és bocsásd meg vétkeinket a te nevedért.**

* Zsolt 79.9

*Segíts ki minket a nyomorúságból,
mert emberi segítség hiábavaló.**

* Zsolt 60.13

A bölcs József néha megpróbált a fiába lelket verni, de annak életét kizárólag a siráncokozás töltötte ki: bebeszélte magának, hogy mint családfő kudarcot vallott. Nem értette meg, hogy az adott történelmi körülmények vetették őt kényszerpályára, és hogy nem szabad összemérnie magát sógoraival, akik mind nemesek. Dávid az ünnepeket sem tartotta meg, és el-eltűnedezett hosszabb-rövidebb időre.

1788 telén József magas lázzal ágyba feküdt. Magához hívatta Mártont, és elmondta neki mindazt, amire abból emlékezett, amit atyja, Áron mondott el halála előtt. Megeskette Mártont, hogy mindennap felmondja, amit most tőle hallott, és nem mondja el Dávidnak, mert az csak kárt tenne a családi vagyoni, ha az ugyan létezik. Mesélt neki Margittáról, a Tóráról, Buda ostromáról, a pozsonyi megpróbáltatásokról, de a korábbi időkre már nem tudott pontosan visszaemlékezni, ezért azokra nem is tért ki. Átkozta magát, hogy annak idején nem kérdezte többet atyját a család történetéről és hogy amit halott nem jegyezte fel. Márton megígérte, hogy méltó lesz a küldetéshez.

1790 júliusában József elcsúszott az udvaron és eltörte a lábát. Néhány nap múlva tüdőgyulladásban meghalt. Márton mondta el fölötté a Kadist, Dávid valamelyik kocsmában siratta az öreget.

Márton látta, hogy neki kell megmentenie a családot. Házalni kezdett Nyitra és Sáros megyékben, és 1792 karácsonyán épp azon a napon tért vissza, amikor atyját holtan húzták ki a kútból, ahová részegen aznap reggel bezuhan. Már nem tudott tőle elbúcsúzni.

Keserű bánatában összepakolta a családját és megindult Megyaszó felé.

*Mint a madárka, ki elbujdosott fészektől,
olyan az ember, a ki elbujdosott az ő lakóhelyétől.**

* Péld 27,8

5.

WALDMANN DÁVID (1734-1792)

1792. 12. 25.

*Azt kívántad ma kimondatni az Úrral,
hogy Isteneddé lesz neked, hogy járhasz az ő útain,
megtudhassad az ő rendelkezéseit, parancsolatait és végzéseit,
és engedhess az ő szavának;**

* 5Móz 26,17

Reggel 8 óra

Dávid boldogan nógatta lovacskáját, amelyen hazafelé tartott Kassáról. Most ittak áldomást János atyával a legutóbbi munkájára, amelyet tegnap éjjel fejezett be. Dávid boldog volt, hogy végre be tudta fejezni a puttókat, régen nem akadt ilyen nehéz dolga az ecsettel.

Reggel 9 óra

Dávid szölongatni kezdte a feleségét az udvaron, de mivel nem felelt senki, hátrament a tornác mögé. Láta, hogy a kútnál sok lábnyom volt össze vissza a hóban, rémülten szaladt oda, hátha Janka belesett a kútba. Amint a mélység fölé hajolt, János atya misebora megszédítette és a jégen megcsúszva maga zuhant a kútba. A térdig érő víz alján fejét beverte a földbe, és amint feltámasztotta magát, hogy levegőt kapjon, elvesztette eszméletét.

Reggel 10 óra

Lázás képek gyötörték. Kiáltani nem tudott, arca összetört az eséstől. Láta magát gyermekként, amint anyjával játszik kint az udvaron, majd képet látott anyja temetéséről: a sok gyászruha és a hosszú szakállak mögül látta a rabbit, aki végbeszédet mondott a megboldogult fölött.

Hirtelen látni vélte Ráchelt és Rebekkát, a testvéreit, akikkel az erdőben befogott kis farkaskölyköt kergették naphosszat.

Nagyanya, Hanna arcát látta, ahogyan apjával vitatkozik, és ismeretlen nyelven magyaráz valamit távoli rokonairól azon a hajlalon, amikor Pozsonyban leégett a házuk.

Délelőtt 11 óra

Kassát látta, ahol oly sokat szenvedett mostohája kegyetlenkedéseitől. Érezte a félelmet, mert nem mert szólni az apjának, hogy a mostoha kiket fogad azalatt, amíg József vért izzadva robotol a családjáért. Érezte azt a hatalmas örömet is, amikor a mostoha egy osztrák huszárral elszökött tőlük.

Látta, amint ugyanabban az évben, hogyan verte meg apját a kassai polgároknak nevezett csöcselék, csak azért, mert nem vetett keresztet a pestis-oszlop előtt elmenve.

Újra elvesztette eszméletét, miközben megélte, ahogy Szepsibe érkezvén sokan ujjongva üdvözlik őket.

Déli 12 óra

Dávid a távoli harangozásra tért magához. Tudta, hogy a kútból élve nem fog kikerülni, hiszen senki meg nem hallja nyögéseit. Elgondolkodott az életén.

- Vajon helyes volt megvesztegetni a sorozókat, akkor ötvenkettőben, hogy engem válasszanak ki őrnék? Miért akartam oly nagyon útra kelni, és világot látni? Vajon anyám valóban olyan feslett volt, amilyennek apám mondta el? Talán tőle örököltem heves természetemet?

- Atyám, az Úrnak megvallottam, de Te soha nem tudtad: megsirattam amikor Kassára vonulva otthagytam a családi fészket, és megszűntem igazán zsidónak lenni.

*Nem volt elrejtve előtted az én csontom,
mikor titokban formáltattam és idomítottam,
mintegy a föld mélyében.**

* Zsolt 139.15

Délután 1 óra

Lázba borult arca elé emelte kezét, látta Jankát, ahogyan illegeti magát előtte a városházánál. Micsoda szépség volt ez a lány! És milyen bátor volt, hiszen Dávid az első lehetséges alkalommal közölte vele, hogy ő maga zsidó gyerek, úgyhogy jobban teszi, ha eltakarodik mellőle.

Csak nem ment el. Újra átélte az első találkozások szépségét, az ütlegetést, amikor Janka ágyából húzták ki a katonák és a rokonok. Emlékezni vélt a tárgyalások sorozatára, ahol szólni nem engedték sem őt, sem Jankát, ügyvédet nem kapott és a jegyzőkönyveket is hamisan vették fel az előljárók.

Látta, ahogyan az egyik ór egy rongyokba csavart feszítővasat rejtett el Dávid kabátja alá és hamisan bólintott, amikor a tömlőcbe lökte. Szinte azonnal új látomása támadt, érezte, ahogyan újra elverik fogva tartói, mondván, hogy szökni készült. Mögöttük a fogatlan ór vigyorgott.

- Nem akartam elhinni, hogy egyetlen életemben ez lenne a sorsom!

*Ha pedig ezt mondják néked:
Hová menjünk?
ezt mondjad nekik: Így szól az Úr:
A ki halálra való, halálra; a ki fegyverre való, fegyverre;
a ki éhségre való, éhségre,
és a ki fogságra való, fogságra.**

*Jer 15.2

A percek a tömlöcben kíméletlen lassúsággal peregetek, peregetek. A kútban az olvadó jég csöpögött, csöpögött Dávid arcára.

Délután 2 óra

- *Janka, Janka... Micsoda küzdelmet folytattál a kiszabadításomért.*

Emlékezett, hogy szinte nem kapott levegőt, amikor közölték vele néhány év fogság után, hogy a lány közvetítő útján feleségül ment hozzá, miután betért a közösségbe.

Érezte a fájdalmat, ahogy a perújrafelvétel végén a napfénytől elsókott szemét elvakította a nap.

És az első éjszaka...

Bárcsak ne ébredt volna fel...

Délután 3 óra

Dávid már derékig nem érzett semmit, alteste teljesen elfagyott. Láza egyre magasabbra szökött.

- *Atyám, anyám segítetek! Segítetek! Bocsássátok meg fiatoknak, hogy mindkettőtökre hasonlítva harmadikká lettem! Sosem akartam rosszat, de csak ritkán tudtam jól tenni...*

Segélj, hogy megmaradjak,

*és gyönyörködjem a te rendeléseidben szüntelen **

* Zsolt 119.117

Délután 4 óra

- *Micsoda jó világ volt, amikor Kassáról megsegített minket az öreg Márton és Janka nővére! Volt mit enni és enni adni, ruházkodni is tudtunk és a kereskedésbe sem szóltak annyit bele a helybeliek. Áldassék az Úr neve ezért, mindörökké Ámen!*

- *Megszületett Mártonkám! Egyetlen szerelmes fiam, akinek oly sok jót jósolt mindenki! Még apám is kivirult tőle.*

- *Miért nem tudtam soha mondani a fiamnak, hogy szeretem?*

- *Az öreg Mártont látom, ahogyan ölelkezik atyámmal a kapuban. Isten megbocsátott mindannyiunkak. Csak apám ne lett volna olyan szent ember, hogy meg tudtam volna vele beszélni dolgaimat.*

- *Az a sok haszid okoskodás, házrajárás, titkolózás, csak az ne lett volna! Hányszor könyörögtem neked apám, hogy figyelj egy kicsit rám, mert elveszett vagyok a szereteted nélkül, de te soha nem hallgattál meg, bizalmad elvesztettem!*

Nap napnak mond beszédet;

*éj éjnek ad jelentést.**

* Zsolt 19.3

*Az ember pedig álmélkodva néz vala reá,
és veszteg hallgat vala, tudni akarván:
vajjon szerencsésé teszi-é az Úr az ő útját, vagy nem.**

* 1Móz 24.21

Délután öt óra

- Sötét van. Alig élek.

Dávid elvesztette eszméletét, és mély álomba zuhant. Álmában látta, ahogyan az öreg Andrást egyszer hazakísérvén megállt Kassa főterén egy festő vászna előtt. A festő a templomot festette, és néhány dénár ellenében adott vásznat, ecsetet és festéket Dávidnak, aki önkívületbe esve fedezte fel az alkotás szépségét. Estig festett, aztán rémülten jött rá, hogy bálványimádás amit tett, legalábbis annak mondható ha a Tórát komolyan vesszük.

*Ne csinálj magadnak faragott képet,
és semmi hasonlót azokhoz,
a melyek fenn az égben, vagy a melyek alant a földön,
vagy a melyek a vizekben a föld alatt vannak.**

* 2Móz 20.4

*A ki őszinte az igazságban, az életére -,
a ki pedig a gonoszt követi, az vesztére míveli azt.**

* Péld 11.19

A festő segítségével János atyánál a templomban elrejtette az eszközöket és hazamenekült önmaga elöl.

- Még mindig élek, lenne vége már.

Néhány év múlva, mielőtt meghalt volna az öreg Márton, megkérte János atyát, hogy a templom egy üres felületén hadd fessen ő néhány képet. János atya, akivel jó barátságban volt, megengedte ezt neki, de megeskette, hogy csak katolikus eseményt festhet és csak a megszokott helyi stílusban. Órákon át és napokon keresztül festett. Eljárt otthonról, számadást nem tett, mert nem tehetett különös küldetéséről. Amikor hazatért a festék szagától folyamatos rosszulletben, mindenki azt hitte, hogy állandóan részeg. Még ezt is elviselte, mert János atya segítségével a környező falvak és kisebb városok templomai-ban kapott lehetőséget arra, hogy fessen. Mivel pénzt nem keresett, fiát, Mártont elküldte Brünnebe, hogy próbáljon ott kereskedni, de leginkább találjon magának feleséget, hozománnyal. Már semmi nem érdekelt, csak a festés.

- Lenne vége már.

- Atyám, nemsokára nyomdokaiddba lépek, kérlek várj tárt karokkal... .. mert félek a haláltól.

János atyával megegyeztek, hogy mindenhol azt veszik be a krónikába, hogy a képek, freskók ismeretlen mester művei, nehogy családjának va-

lami baja támadjon ebből. János atya nem tudta, hogy Dávid minden képbe, amelyen dolgozott, egy aprócska kígyó-alakot vett fel, mivel emlékezett valami Sámson-eredetmondára, amit még atyjától hallott, amikor még szóba álltak egymással. Ha a képeket valaki egy bizonyos szögből nézte, a kicsi kígyó vidáman nézett vissza rá.

Este hat óra

- *Miért is kellett mindig a pénzről beszélnem, miért hagytam, hogy mindenki lenézzen és megvessen életteremtésemért? Képeim még akkor is a falakon lesznek, amikor már senki nem emlékezik egyetlen Waldmannra sem!*

- *Unokáim unokájának az álkapcsából is fű fog kinőni, amikor még mindig az én kezem nyomát fogják bámulni imádkozás közben a keresztények!*

- *Bocsáss meg Janka, és bocsáss meg fiam atyámmal együtt, hogy így hagylak itt titeket. Isten segítségével, a Messiás eljövetelekor elmondom mindannyiotoknak, mennyire szerettem közöttetek élni, és kérem majd bocsánatokat a sok szenvedésért, amit okoztam nektek.*

- *Fényt látok, a kapu tárul...*

- *Arcom felszáll az égbe...*

- *Látom leszármazóim végtelen sorát, és nyugalom tölt el, mert tudom, része voltam egy nagyszerű történetnek, amelynek a végén...*

...

A kút szája felől kiáltás hangzott: - **ATYÁM, ATYÁM HALLASSZ ENGEM? ÁRON VAGYOK, HADD SEGÍTSEK, LEGALÁBB MOST AZ EGYSZER...**

*Hozzád kiáltok, Uram, én szirtem;
ne fordulj el szótlanul tőlem, hogy ne legyek,
ha néma maradnál, a sírba szállókhoz hasonló.**

* Zsolt 28,1

4.

WALDMANN MÁRTON ÁRON (1769-1842)

1792-1799

*De irgalmasságot cselekeszem ezerízigen azokkal,
a kik engem szeretnek, és az én parancsolataimat megtartják.**

*5Móz 5,10

1792. december 26-án Márton összepakolta családját és átkeltek a befagyott Bódván Nagydánál. Senki nem mert hozzászólni, kivéve az anyját, aki megpróbálta vigasztalni elkeseredett fiát. Márton egyre csak azt hajtogatta, hogy még meleg volt atyja teteme, amikor kihúzta a kútból. Nem tudta magának megbocsátani, hogy ha néhány percet is, de elkésett és végső búcsút nem tudott venni szerencsétlen apjától. Felesége, Katalin a gyerekekkel volt elfoglalva, és ha nehezen is, de jiddisül csitította őket. Óránként szoptatta Jakabot, aki két hónapos volt, és a dermesztő hidegben állandóan enni akart.

Janka Kassa felé ment volna, Márton azonban meggyűlölte Kassát és környékét, annyi rossz történt vele az elmúlt években arrafelé, ezért Gönc felé vezette a szekeret. Anyját azzal nyugtatta, hogy nagybátyjára bízta a házat és a javakat, aki azokon majd a tavasszal túlad és utánuk jön, akármerre is mennek.

Mártonban felbuzgott az indulat. Atyja taliszat (imaleplét) kezében gyűrögetve, elmondta anyjának, hogy azért kell új életet kezdeniük, mert a zsidók között kereszténynek, a keresztények között pedig zsidónak tartották. Sehol sem volt nyugalma, ráadásul hol a korhely atyjával, hol pedig a szenteskedő nagyatyjával példálództak neki, mintha nem lenne neki is saját élete. Anyja döbbenten hallgatta fiát, aki többek között ezzel magyarázta gyors házasságkötését is Katalinnal, akinek a családját több száz év helybéli lakás után 1780-ban üldözték el Avignonból. Anyjának nem tűnt őszintének, amit mondott.

1793 februárjában érkeztek meg Megyasóra. A parasztok nem fogadták őket örömmel, de hagyták megtelepedni a családot a falun kívül álló, romos tanyaépületben, mivel ettől remélték, hogy a jiddisül beszélő mádiakkal majd a Waldmannokon keresztül könnyebben értenek szót, ugyanis az alföldi görög kereskedők az utóbbi időben eltűntek a környékről, és így a helybeliek kénytelenek voltak velük kereskedni. Áprilisra megérkezett a rokonság is, és lázas építkezésbe kezdtek.

*A veréb is talál házat, és a fecske is fészket magának,
a hová fiait helyezhesse,
- a te oltáraidnál, oh Seregeknek Ura, én Királyom és én Istenem!**

* Zsolt 84.4

1793 nyarán már állt egy kis kolónia, és bejáratosak voltak Szikszóra, ahol a Weisz család szívesen fogadta őket. Érthetetlen módon az öt Weisz fiúnak csak négy fia, ellenben tizenhét lánya született, és az asszonyaik még további gyermekek szüléséhez is eléggé fiatalok voltak, így fennállt annak a veszélye, hogy további hozomány nélküli leánygyermek nehezíti meg a családok életét.

1794-ben Megyaszóra érkezett Avram, Chevaux Katalin bátyja, aki húgán kívül egyedül megmaradva a családból már évek óta kereste Katalint, és egy véletlen folytán egy katolikus paptól tudta meg Kassán, hogy hol keresse. A pap magát Jánosnak nevezte. Valamit magyarázott még neki, az égre kézzel festegetve, de Avram nem volt hajlandó belépni a főtemplomba, mivel félt a megtorlástól.

Avram, aki néhány évvel volt idősebb Mártonnál arra próbálta rávenni a családot, hogy térjenek vele vissza Avignonba, ahol a viszonyok annyira javulni látszottak, hogy posztókereskedésben járatos polisi zsidókat telepítettek be maguk közé. Márton nem mondta el, hogy ő nem polisi, és nagy gond van az ő anyja eredetét illetően, egyszerűen kitért a válaszadás elől. Ősszel pedig Katalin gömbölyödő hasára mutogatott, miszerint újabb gyermekük fog születni, ezért biztosan nem kelnek útra Avrammal.

1795. február 2-án megszületett József, akit Márton a nagyapja után nevezett el. A kisfiú héber neve Jichak lett, mert Márton magát egy új családalapítónak tekintette, úgy, ahogyan az ősi bibliai Izsák atyáról mondták. Ettől kezdve még jobban az Úrba vetette a bizodalma.

*Séthnek is született fia, és nevezé annak nevét Énósnak.
Akkor kezdték segítségül hívni az Úrnak nevét.**

* 1Móz 4.26

Az 1795-ös év rosszul sikeredett, a család szinte éhezett. Márton úgy határozott, hogy nagyobb gyermekeit Jankára és a rokonságra bízva, a kis Józseffel, Katalinnal és Avrammal elmegy szerencsáját kipróbálni Avignonba. Hiába jajveszékelt Janka, Márton hajthatatlan volt, és kölcsönből előteremtette az utazási költséget.

Szeptember végén indultak. Az út során Avram és Márton nagyon közel kerültek egymáshoz. Márton elmondta neki az életét, és Avram pedig megpróbálta megérteni azt. Márton még mindig csak huszonhat éves volt, de már több mint tíz éve családfenntartóként élt. Elmondta, hogy Brünmben úgy találkozott Katalinnal, hogy egy posztóleraktnál éppen alkudozott egy morva kereskedővel, amikor meglátta, amint Katalint (akiről ruházata alapján látnivaló volt, hogy zsidó leány) egy csendőr egy pincelejárónál molesztálta és pofozta, mivel az nem volt hajlandó vele háltni. Márton nekiugrott a csendőrnek, eltörte a karját, ezért a többi csendőr lefogta és a bírák elé vitette. Márton azzal védekezett, hogy a lány az ő törvényes zsidó felesége, és ezért szívességet tett a

csendőrnek azzal, hogy leválasztotta hitveséről, és megóvta a házasságtöréstől. Mivel Katalin egy szót sem értett az egészből csak azt látta, hogy Márton a védelmére kelt, erősen bólogatott. A törvény embere azonban élt a gyanúperrel és előhozatta a helyi rabbit, akit kötelezett arra, hogy a két fiatalat annak rendje és módja szerint adja össze előttük, ha már úgylis házasok, legfeljebb megerősítik azt. Mivel a rabbi tiltakozott az ismételt házasságkötés ellen, Márton jiddisül szólt hozzá és kérte, segítsen rajtuk, mert ha kiderül, hogy nem házasok, akkor hamis tanúságtétel, gyilkossági kísérlet miatt az ő fejét fogják venni, a lányt pedig szajhaság gyanújával fogják perbe. A rabbi tehát összeadta a párt Brünnben 1784. március 4-én, ezáltal megmentve mindkettőjüket.

Márton elmondta, hogy ha már a sors így hozta, megpróbált jó férje lenni az árva Katalinnak, aki az esküvőt követő néhány hét múlva mutogatva, jiddisül és németül elmesélte kalandos történetét. Idővel megszerették egymást, és a kicsi Wolf már egy teljes családba született bele. Márton nevetve mondta, hogy keresztszülőnek meg kellett volna hívniuk azt a Vaclav Strbiseket, akinek az eltört karja végül is egy családot forrasztott össze.

1796 márciusában már Németországban jártak. Márton érdekesnek tartotta, hogy a jiddis mennyire hasonlít a némethez. Mivel pénzüik fogytán volt, házalni kezdtek, de ezzel nem jártak nagyon jól, mert többször megkergették a helybeliek őket, egyszer pedig még a kevés pénzüket is elvették az útonállóktól. Valahogy mégis összeszedték magukat és tovább mentek. Márton – ki tudja honnan tudott ennyi történetet – folyamatosan mesélt magáról és családjáról Avramnak. Elmondta, hogy a nagyapja olyan szerény volt, hogy az általa kiírt Tóra-magyarázatokat mindig valamely már rég halott nagy tudású haszid szájába adta, így növelve azok hírnevét.

- Csak az volt az egészben a furcsa - mondta nevetve Márton -, hogy nagyapám néha szándékosan összekeverte a forrásait, nehogy a haszidok megpróbálják nyomát lelteni az írásos anyagnak. Néha így is kellemetlen helyzetbe került, mikor például olyan dolgokat adott néhány ember szájába, amiről ők nem is tudhattak, lévén azok megtörténte előtt már évszázadokkal halottak voltak. Kedvelt forrása volt Maimonides. Eleinte humorosan fogta fel a dolgot, mert sajnos nem akart magának hírnevet szerezni, aztán végül annyira áthatotta elméjét a sok magyarázat, hogy már maga sem tudta, mi az igazság belőle és mi nem. Magyarázatai kiállták az idő próbáját, de már senki sem tud arról, hogy nagyatyámnak akár egy eredeti gondolata is lett volna. Munkáját jól végezte, bevégezte.

Márton felhozta nagyapjának kedvelt mondásait, mellyel az ő meghúzódsát magyarázta:

*Mind ezeket megpróbáltam az én bölcseségem által.
Mikor azt gondolám, hogy bölcs vagyok,
én tőlem a bölcsesség távol vala.**

* Préd 7.23

*A ki megtartóztatja beszédét, az tudós ember,
és a ki higgadt lelki, az értelmes férfiú.**

* Péld 17.27

*Adj a bölcsnek, és még bölcsőbb lesz;
tanítsd az igazat, és öregbíti a tanulságot.**

* Péld 9.9

Franciaországba 1797 elején értek sok viszontagság és nélkülözés után. Márton ezerszer elátkozta magát, hogy a kicsi Józsefet elcipelte magával az útra.

Július 27-én érkeztek Avignonba. Az üldöztetésben megmaradt helybeliek nagy örömmel fogadták őket, különösen a Chevaux fivért és nővért, és egy egész lakrészt ajánlottak fel nekik. Márton a posztókereskedés minden fortélyával azon volt, hogy a családját anyagi javakkal töltsse fel. Vagyonuk szép gyarapodásnak indult, de Katalin beteg lett, tüdeje nem bírta az avignoni tartózkodást, köhögött és rohamok gyötörték. A rohamok rövid időn belül tűrhetetlenné váltak, az orvos is azt mondta, hogy északabbra kellene vonulniuk. Márton szomorúan hagyta ott megkezdett vállalkozását Avramnál, majd családjával útra kelt, vissza Magyarországra.

Az út visszafele nagyon hosszúnak tűnt. Beteges felesége, állandóan éhes és játszani vágyó gyermeke mellett Márton igencsak kifáradt, mire 1798 novemberében visszaérkeztek Megyaszóra. A többi gyermek és Janka a rokonsággal azonnal szerető gondozásba vették Katalint. Szerencsére a beteg szervezetnek jót tett a folyamatos pihenés, és Katalin 1799 nyarára meggyógyult. Mártont csak a felesége egészsége és gyermekeinek megélhetése foglalkoztatta, amíg ezek el nem rendeződtek, a kereskedésre nem is gondolt, csak órákon át imádkozott.

Katalin gyógyulását követően Márton tavasszal írt Avignonba, érdeklődött a kereskedésük felől. Ősszel kaptak választ Franciaországból, hogy nyáron ismét feldúlták a közösséget, Avram is odaveszett, minden posztót és pénzt széthordtak a környező falvakban lakók.

*A ki munkálja az ő földét,
megelégedik étellel;
a ki pedig hiábavalóságok után futkos,
megelégedik szegénységgel.**

*Péld 28,19

1800-1805

*Annakokáért elfordulék én, megfogván reménységtől az én szívemet
minden munkám felől, melylyel munkálódtam a nap alatt.**

*Préd 2,21

Márton hónapokat töltött azzal, hogy járta a megyéket, házalt, hogy annyi pénzt tudjon megteremteni, amivel újra tudná kezdeni a saját kereskedését.

1800 nyarán Szikszón, 1801 februárjában Mádon és Szerencsen, augusztusban Tokajban és decemberben Patakon sikerült apró lerakatokat létrehoznia. Híre is ment annak, hogy a Waldmannok milyen ügyesen forgatják meg a pénzt, így hát egyszerre sok barátja lett és sok ellensége is. Néha maga sem tudta, hogy ki a barátja és ki az ellensége. Katalin, aki már hibátlanul beszélt magyarul és jiddisül, sokat segített Mártonnak abban, hogy az új ismeretségeket megválogassa. Márton hiába adott a rászorulóknak, bizalmára csak kevesen voltak méltók.

*Nem egy atyánk van-é mindnyájunknak?
Nem egy Isten teremtett-é minket?
Miért csalja hát kiki az ő felebarátját,
megrontván a mi atyáink szövetségét?**

** Malak 2.10*

1802. március közepén a hét éves József megkérdezte atyjától, hogy hogyan van az, hogy minden barátjának van nagyatyja, neki pedig nincsen. Márton elmagyarázta a fiának, hogy Katalin atya nagyon messze élt tőlük és már régen meghalt, az atyjáról, Dávidról pedig csak azt mondta fiának, hogy nagybeteg ember volt és sajnos idő előtt halt meg. Mivel a kis József továbbra is igen erőszakos volt, megkérdezte tőle, hogy miért érdeklődik ennyire ezekről a dolgokról. József elpityeredett és elmondta, hogy tegnap találkozott a határban egy aggastyán kereszténnyel, akit székéren vittek a rendtársai Miskolcra gyógyítani, és aki amikor megtudta, hogy ő a Waldmann Dávid unokája, azt mondta neki, hogy a nagyatyja hallhatatlan marad, soha nem hal meg. Márton haragra gerjedt. Gondolta, hogy ez az a kassai pap lehetett, akivel az apját korábban sutyorogni látták. Elmondta Józsefnek, hogy a nagyatyja semmirekellőként élte életét, aki keresztények közé járogatott. Janka, aki az utolsó szavakat hallotta, kiparancsolta a kis Józsefet a szobából, majd amikor kettesben maradt a fiával, arcul ütötte és csak annyit mondott, hogy meg ne ítélje a fiú az ő atyjának életét, mert az ítélete bélyegként marad rajta. Márton válasz nélkül hagyta anyját, és kiment az állatokat megetetni. Többé nem váltott szót az anyjával az atya viselt dolgairól. Biztosnak hitte azt a sok rosszat, amit atyjáról gondolt, és megelégedett evvel a tudással.

*Elforgatja-é Isten az ítéletet,
avagy a Mindenható elforgatja-é az igazságot?**

** Jób 8.3*

*Nem a nagyok a bölcsek,
és nem a vénék értik az ítéletet.**

* Jób 32.9

*Az irgalmasság és igazság ne hagyjanak el téged:
kösd azokat a te nyakadra,
írd be azokat a te szívednek táblájára;**

* Péld 3.3

1804 februárjában a gyors tavaszi olvadásban kiöntött a Hernád, és kifordított földből egy ládikát, amelyben Márton aranypénzeket talált. Nyomban eszébe jutottak nagyatyja szavai a Tóráról és a benne rejlő feljegyzésről, és megértette, hogy lehetséges lehet mindaz, amit az öreg neki elmondott. Terveket kezdett szövögetni, az aranypénzt pedig megforgatta, rendezte adósságait, helyreállította a házat, újabb állatokat vett és a posztókészletét is felerősítette. Igen jó kapcsolatot tartott fenn a Weisz családdal Szikszón, akiknél sokszor tartózkodtak gyermekei

Márton 1805 januárjában, mintegy mellékesen megjegyezte feleségének, hogy jó volna egy lerakatot létesíteni valahol Biharban is, közel Váradhoz és Debrecenhez. Elmondta, hogy ebben az ügyben kel útra, de most szokatlan módon egymagában, mivel odahaza elkel az ügyes férfikéz. Márton eléggé öntörvényű ember volt, döntését általában mindenki fenntartás nélkül elfogadta, csak Katalin szomorodott el, mert azt hitte, más asszony van a dologban.

Január végén indult el Bihar felé. Hajdúnánás határában csatlakozott hozzá egy félkegyelmű, de annál erősebb férfi, aki céltalanul bolyongott az Alföld határában. Mivel Márton megetette és megittatta, szolgálatait felajánlotta neki. Márton látva a férfi elméjének elborulását, szelíd természetét és emberfeletti erejét, mintegy testőrként maga mellé vette a magát csak „Kanász”-nak nevező férfit.

Furcsa párosuk Dorog, Újfehértó, Sámson majd Debrecen érintésével lépett át Biharba, útjukat csodálkozó pillantások követték, aminek nem nagyon örült Márton, hiszen a feltűnés legkevésbé sem volt a kedvére való. Néhány napos bolyongás után megérkeztek Vértésre.

A feladat hatalmasnak tűnt. Ahogy a végtelen határban álltak, Márton rádöbrent, hogy mire is vállalkozott. Az elrejtett Tóra megtalálása nagyobb feladatnak tűnt, mint megszámolni a csillagokat az égen. A hideg időben egy hét céltalannak tűnő kóborlás után a falubelieknek feltűnt a pajeszos zsidó meg az ő hatalmas termetű ügyefogyott kísérelője. Márton az egyik reggel azt látta, hogy tizenöt-hús parasztember kaszával, kapával a vállukon és egy izzó tekintetű plébánossal az élen feléjük tart. Tudta, hogy nagy bajban van, ezért elveivel ellenkezve cigánykerekét hányt, ugrálni kezdett és erre bízta Kanászt is. Mire a parasztok odaértek, azt láthatták, hogy a két ember önkívületben hadonászik és érthetetlen módon szaladgál össze-vissza. A pap megragadta Márton ke-

zét, a nála lévő bükkfa keresztet mintegy pajzsként a feje fölé emelte és kérdőre vonta Márton, ugyan mit csinálnak erre felé. Márton bizalmasan félrehívta a gyanakvó papot és elmondta neki, hogy bizony a földesúr farsangot kíván tartani a parasztjainak, hogy szórakoztassa őket, és erre bérelte ki őket, mint zsidót és mint eszementet (mint két testvért) egy vándormutatványos csoportjából. Kérte a papot, hogy hagyja őket gyakorolni, és menjenek haza, úgy mintha nem tudnának a dologról, nehogy megharagudjon az uraság. Ő majd bemegy hozzá a faluba egy fertály óra múlva, és elmondja a részleteket is.

A pap megörülve annak, hogy nem került sor vérontásra, visszavezette a népet a faluba, akik nagyokat vigyorogtak azon, ahogy Kanász Márton pajeszát húzogatja föl és alá.

Márton megértette, hogy micsoda veszélybe keverte magát. Adott egy aranyat Kanásznak, és elküldte, hogy hozzon neki bort Pályiból. Amint a kísérője eltűnt a láthatáron, Márton elrohant a tisztásra, ahol a szekeret hagyták, és a szekérrel lóhalálában indult meg Vámospércs felé. Néhány nap múlva kimerülten érkezett haza, senkinek nem számolt be kudarcáról. Egy hét múlva elment nagyatyja sírjához, és a feledés jelét rakta ki kőből a hant fölé.

Ezzel egy időben, Szikszó és Megyaszó között félúton József és játszótársa, Weisz Juliska megfogadta egymásnak, hogy férj és feleség lesznek, amint azt a sors megengedi nekik.

Ugyancsak ekkor tudta meg Katalin Jankától, hogy Janka nem született zsidónak.

Miskolcon, a rendházban meghalt János atya. Ágya mellett egy Jézust ábrázoló ikon nézte a mosolygó halott atya arcát, aki halála előtti pillanatban látta meg az apró kicsi kigyót előbújni Jézus köpenyéből.

*Inkább szeretem azért a te parancsolataidat,
mint az aranyat, mint a legtisztább aranyat.**

*Zsolt 119,127

1806-1815

*És bővölködővé tesz téged az Úr, a te Istened kezeidnek minden munkájában, a te méhednek gyümölcsében,
a te barmodnak gyümölcsében és a te földednek gyümölcsében, a te jódra.
Mert hozzád fordul az Úr és öröme lesz benned a te jódra,
a miképen öröme volt a te atyáidban.**

*5Móz 30,9

Márton, akit egyre többet neveztek Áronnak is (sok nehézséget okozva azoknak, akik nem ismerték pontosan ki-kicsoda a közösségben) 1806 májusában Tiszaabádra ment egy találkozási helyre, ahol Heves, Jász,

Borsod és Hajdú megyék értek össze. Titkos okból gyülekeztek ide a zsidó családfejek, összefogásra készültek, hogy sorsukat enyhíteni tudják. Pártfogójuk is akadt, Debrecen városából, aki soha nem mutatkozott be nekik, azonban bemutatott és felolvasott olyan iratokat, amelyekből a családfejek jobban kiszámíthatták, milyen sors vár rájuk. Az összegyűltek pontosan tudták, hogy mekkora veszélyt vállalnak. Megvásárolni akarták egy nem zsidó ember szolgálatait, aki a törvényhez közeli ügyekben járatos, és titkos ügyekhez is utat tud mutatni. A találkozó legfőbb célja az volt, hogy a görög kereskedőkkel szemben biztosítsák a zsidók behatolását az Alföldre.

A pártfogó nem volt hajlandó pénzt elfogadni. Az öregebbek azt rebesgették, hogy a férfi csak az a férfi lehet, akit mint zsidó árvát az erdőben találtak Böszörménynél úgy harminc éve, és aki miatt a zsidók ellen hadjárat indult azzal a váddal, hogy vadállatoknak teszik ki gyermekeiket. Ezt a gyermeket egy gyermektelen nagymama fogadott örökbe - mondták.

A férfi elmondta, hogy ügyvéd, és minden erejével azon lesz, hogy a környező megyék zsidóságának megkönnyítse a helyzetét. Kérte, hogy a zsidók fékezzék magukat a házalás során, ne legyenek erőszakosak, ne kiabáljanak, ne verekedjenek, és legfőképp ne lopjanak senkitől még egy szem krumplit sem, mivel ilyen bejelentések érkeznek oda, ahol ő maga egyébként hivatalosan szolgál.

A tanácskozás végeztével a családfejek megfogadták, hogy amennyire lehet, megnevelik a családjaikat és (legalábbis az ország törvényeit tekintve) törvénytisztelőbb életet próbálnak élni. Márton hasonlóképp fogadkozott, de nem hagyta ki a lehetőséget, és megszólította az ügyvédet. Félrevonta és elmondta neki, hogy milyen kincs után kutat, és kérdezte a véleményét arról, hogy ha előkerülne az elveszett Tórában feljegyzett irat ismeretében a kincs, kit illelne az. Az ügyvéd kioktatta a jogállásról és megígérte, hogy megpróbál segíteni neki és meghagyta: majd ő fog jelentkezni. Márton kérdezte, hogy hogyan fog jelentkezni, mire az ismeretlen azt mondta, hogy majd megtudja, meg fogja ismerni.

A tanácskozást követően 1807. és 1809. között érezhetően javult a helyzet. Tiszaigaron és sok más településen megkezdtek a zsinagóga és rituális fürdő építését, kevesebb támadás érte a zsidókat, persze ők maguk is jobban alkalmazkodtak a helyi viszonyokhoz.

1810. szeptember 4-én egy lovas érkezett Megyaszóra, és egy hivatalos írást kézbesített Mártonnak, miszerint az jelenjen meg Debrecenben két héten belül, elszámolni egy meg nem határozott ügyben.

Márton szeptember 23-án érkezett meg a városba, és a megadott helyen jelentkezett. Az asztal mögött, ott ült a férfi, akivel Tiszaújlakon négy éve találkozott. Az úr elmondta Mártonnak, hogy földkimérések vannak Bihar megyében, magasabb helyeken úgy határoztak, hogy újabb, korszerűbb térképeket kell alkotni, a modern kornak megfelelően. Hallotta, hogy Márton írástudó ember, és jók a kapcsolatai arrafelé a zsidókkal, kérdezte, részt venne-e

Diószeg, Konyár és Vértes falvak közötti háromszög felmérésében, természetesen hivatalos napidíj fizetése mellett. Márton majd' kibújt a bőréből örömében, és igent mondott. Az úr egy passzussal hazaengedte azzal, hogy jelenjen meg 1811. január végén újra itt, és vegye figyelembe, hogy a munka fél évig is eltarthat.

A következő hónapok nagyon lassan teltek el. Márton tudta, hogy ez az egyetlen esélye annak, hogy a kincset valaha megtalálja, hiszen most hivatalos papírral, felhatalmazva járhatja körbe Vértest és végezhet mérésnek tűnő kutatásokat. Idejét azzal töltötte, hogy Tállyán vásárolt egy házat, mert úgy érezte, hogy hasznos lehet az, ha Megyaszó mellett egy másik faluban is van házuk: állandóan aggódott a család biztonságáért.

Míndeközben Szikszón a tizenkét éves Juliska és a tizenhét éves József kapcsolatát látva a Weisz család biztos volt abban, hogy lányuk férjet talált magának, de mivel Juliskának volt még három férjezetlen nővére, és fiatal is volt még a házassághoz. az egybekeléssel várni kellett.

1811. január végén Márton megjelent az előljáráságon, felvette első napidíját és két hétig tanulta, hogyan kell a földmérést végezni. Márton ekkor megfogadta, hogy ivadékait bízgatni fogja arra, hogy ha módjuk lesz, tanuljanak tovább állami iskolában, legyenek ügyvédek, orvosok, így akár szegényen is nagyhatalmú emberek. Márton február közepén indult embereivel Vértesre, mivel rá volt bízva, hogy hol kezdik meg a munkát.

Teltek a napok és a hetek. A munka haladt, de semmi eredménye nem volt a Tóra utáni kutatásnak. Négy hét múlva Vértes közvetlen közelében a munkálatokkal végeztek, amikor az egyik parasztember jelezte, hogy talált valamit a falu határában. Márton nagy izgalommal rohant a helyszínre, és látta, hogy a mérőrúd egy csontvázat fordított ki a földből. A csontvázon láthatóan törökös ruha volt és egy szablya is előkerült. A török feje össze volt törve, lehet, hogy halála előtt küzdelmet vívott valaki mással. Márton ráparancsolt az emberekre, hogy ássanak. Ahogy haladtak az ásással, előkerült még néhány tárgy, de semmi egyéb. Márton borúsán írta meg jelentését a megtalált csontokról és tárgyakról. A török mellett találtak egy táskát is, amelyből iratok kerültek elő. Ahogy nézegette az iratokat Márton, megütötte a szemét egy rajz, amely egy férfi jobb tenyerét ábrázolta, amelyen két fő vonal látszott, és kigyózott a csukló felé. A meglepett Mártonnak is ilyen alakzat volt a tenyerében. A papírost magához vette, a többi elzárta egy ládába, a sírhelyet megjelölte.

1811 szeptemberére végeztek a munkával. Addigra Márton keresett már annyit, hogy családjának is tudjon belőle újabb állatokat vásárolni. Szeptember 16-án Debrecenben átadta a kis papírost a rajzzal az ügyvédnek, és kérte, segítsen neki a török szöveget megérteni. Az ígéretet tett erre, és elbocsátotta Mártont.

Márton Tállyára ment 1812 márciusában, és néhány hét múlva ott írták össze a zempléni küldöttek zsidó családfőként, *Mart. Valdmann* néven.

A hónapok szépen teltek, múltak, Márton megfedekezett az ügyvédnek adott papírosról és családjának élt, Katalin legnagyobb boldogságára.

1815 októberében lovas küldönc érkezett újra Megyaszóra, egyenesen Mártonhoz ment, majd egy írást adott át neki. Az írás a következőképpen szólt:

„Martinus Waldman urnak, saját kezébe.

A 811 szeptemberében nékem átadott papíros török nyelvű leiratának fordítása képp hangozik:

„Keressél pedig egy férfit Ofen várában, Abdurrahman pasa köreiben, aki magát Áronnak nevezi, veres folttal az nyakán, kezében az rajzolt jellel. Vigyázz vele, mert akit keresel, nyelveken beszél. Az lesz az, aki jenicseriként álmában ágyam mellett sokszor megemlegette az bihari Veretes vagy Vertes nevű falu határában elhányt nagy kincseket. Minek utána megtaláltad őt, mint mozlímra parancsoljad rá az nagyságos sultan akaratát, akár erőszakkal jöjjön veled az határba, megmutatni az elrejtett jószágot.”

Márton könnyekre fakadt.

*És hitt az Úrnak és tulajdoníttaték az őnéki igazságul.**

** 1Móz 15,6*

1816-1842

*Jobb egy teljes marok nyugalommal,
mint mind a két maroknak teljessége
nagy munkával és lelki gyötrellemmel.**

**Préd 4,6*

Márton heteken át kóválygott a levéllel a kezében. Ezek szerint a nagyapja igazat beszélt. Miért is nem figyelt rá jobban, amiket mondott! Minden egyezik, a név, a jelek, a kincs, a rejték hely és még Ofen (Buda) is szerepel a szövegben!

- Vajon mi történt ezzel a törökkel? Tudta-e teljesíteni a küldetését?

- Vajon ez az Áron, aki nagyatyjának atyja lehetett elment-e a küldöncel a kincs után? Vajon ő ölte meg a törököt, miután közösen előásták a kincset?

- Vajon létezik-e még a kincs, vagy a török nem jutott Áron nyomába, és maga akarta megelégni azt?

Katalinnak és Jankának nem kis feladatába került Mártont magához téríteni József és Julianna régen várt menyegzőjére. Az esküvőt Szikszón tar-

totta meg a két család 1816. január 5-én: Julianna volt az utolsó lány a Weisz családban, aki elkelt. A két család már azért is nagyon összetartott, mert már több Waldmann házasodott ki a szikszói Weisz lányokkal korábban is.

Az esküvő után József és felesége elköltöztek Miskolcra. Janka egészsége megromlott, ezért ő is beköltözött velük a kényelmesebb városba. Noha letelepedési engedélyt nem tudtak szerezni, Janka, még egyszer utoljára életében, családi kapcsolatai révén elérte, hogy a Waldmannokat megtűrjék Miskolcon. József legidősebb bátyja, Wolf bácsi fogadta be őket az első hetekben, ő már két éve Miskolcon élt, és szabóként tartotta fenn magát. Nagyon sokat dolgoztak mindannyian, egészségük megromlott, de a munkálkodással nem hagytak fel.

*A kovács fejszét készít, és munkálkodik a szénnél,
és alakítja azt pörölylyel, és munkálja azt erős karjával,
és megéhezik és ereje nincsen,
és vizet sem iszik és elfárad.**

* Ésa 44.12

1820 márciusában Márton újra elment Debrecenbe megkeresni az ügyvédet, aki ígéretet tett arra, hogy megkér néhány deákot, hogy a levéltárakban nézzenek utána, hátha találnak feljegyzést valamilyen összezapásról a törökökkel Vértés határában.

1821. augusztus 7-én megszületett Miskolcon József és Julianna fia Áron, akit nagyapja, Márton Ádámnak is szólított. A kis vasgyúró fiúcska sok örömet okozott szüleinek. Sokszor azzal szórakozott, hogy József pajeszát rágta. Nélkülözésükben Áron volt a vigasz.

*Mert megvigasztalja az Úr Siont,
megvigasztalja minden romjait,
és pusztáját olyaná teszi, mint az Éden,
és kietlenjét olyaná, mint az Úrnak kertje,
öröm és vígasság találtatik abban,
hálaadás és dicséret szava!**

* Ésa 51,3

Két év múlva megszületett Hersko is, aki nagybátyja után kapta nevét.

1824. április elején Tállyára lovas érkezett és újabb írást hozott Mártonnak, amelyből kiderült, hogy Debrecenben találtak egy olyan feljegyzést, miszerint 1686. október 19-én Vértés falu lakossága agyonvert egy törököt, aki hosszú hónapok óta ólálkodott a határban, és hol itt, hol ott gödröket ásott. Mivel a nép attól tartott, hogy a török mérgezni akarja a kútjait, Buda visszavételének hírére követően elfogta és megkövezte azt. Semmi értéket nem találtak nála csak fegyvert és iratokat, és azon nyomban el is földelték. Márton megér-

tette ebből, hogy a török nem járt sikerrel, a Tóra, és a kincseket leíró pergamen pedig ott hever valahol a mélyben továbbra is. Tudta azonban azt is, hogy ő már nem fog újra Vértesre menni: ötvenöt éves volt és fáradtnak érezte magát egy hosszú útra. Anyja betegeskedett, és ő ápolta: igen magas kort ért meg, kilencvenedik évében járt.

A következő évek a zavaros politikai viszonyok és az ide-oda vándorló idegen zsidók tömeges megjelenése miatt nehézkessé tették a megélhetést az egész család számára. József szabónak tanult Wolf bácsi műhelyében.

1826. november 4-én Janka meghalt Miskolcon. Zsidóként temették el, ahogyan élt.

Márton nem tudott megmaradni abban a házban, ahol anyjával élt, ezért Katalinnal visszaköltözött Tállyára, József pedig feleségével együtt 1827-ben Miskolcra költözött Tiszaigarra, és ott kezdett szabóskodni. Levelében büszkén írta, hogy ő bizony „sartor”, és így is tartják nyilván. Áront és Herskot egy évre Wolf bácsira bízta, akinek felesége Stern Rézi néni saját gyermekeként tartotta őket.

Mártonra keserű napok vártak Tállyán. Sokszor éheztek, Katalin pedig ismét nagyon beteg lett és 1828. január 16-án meg is halt. Márton ezután az egyetlen vele élő lányával maradt közös fedél alatt, teljesen elmagányosodva. Amikor a lányt elvette Portfaith Áron és elköltöztek, Márton öröme az volt, ha meglátogatta a kicsi Áront és Herskot. Hiába hívta József, hogy költözzön le hozzájuk Tiszaigarra, Márton nem volt hajlandó mozdulni. Talán ez volt a szerencséje, mert Tiszaigaron 1831. április 14-én, egy napon halt meg József négy leánya és felesége kolerában. Márton egész életét romokban látta.

*A ki messze van, döghalál miatt hal meg,
a ki közel van, fegyver miatt esik el,
és a ki megmaradt biztonságban, éhség miatt hal meg;
és teljessé teszem búsulásomat rajtok.**

* Ezék 6.12

A kolera elmúltával Márton elment a fiához és fiú unokáihoz, hogy a bajban összetartsanak valahogy, és Tiszaigaron maradt addig, amíg a következő évben József újra meg nem házasodott: elvette Sárát a Brüll családból. Ekkor Áron (akit Márton továbbra is Ádámnak szólított) hazakísérte a nagyatyját, aki örömmel gyönyörködött egészséges és fürge észjárású unokájában.

Márton, mikor hazaért, elhűlve látta, hogy a rabbi, miután nem értesült eltávozásának okáról, bejegyezte halálesetét a könyvbe. Nem baj, mondta neki a rabbi, - kinek a halálhíret keltik, az sokáig él majd.

1835 nyarán favágás közben véletlenül eret vágott magán Márton, és nagyon belázasodott. Lóhalálában futottak Józsefékhez, aki fiát, Áront küldte fel apjához. Áron két hónapig maradt az öreg mellett, ápolta, etette és átsegí-

tette őt a gyógyulás nehéz időszakain. Márton ezek után közösségi szolgálato-
kat vállalt Tállyán. Pontos szeme miatt leginkább körülmetélésekre kérték fel.

1841 októberében Tállyára érkezett egy lovas, aki átadott egy iratot
Mártonnak, amelyet tíz éve kelteztek és azóta próbáltak neki kézbesíteni. Az
irat szerint (amit ismét a debreceni férfi küldött) 1705. december 11. napján
egy pozsonyi zsidó könyvben feljegyezték, hogy az addig Martinus Eisenstadt
nevű férfi ettől a naptól kezdve Áron Waldmannak nevezte magát. A levél-
ből kiderült az is, hogy az írója nem tudja, köze van-e Mártonnak ehhez az
Áronhoz, de mivel részben névazonosság tűnik fel a korábban fordításra ke-
rült török szöveg és e bejegyzés között, és a feljegyzések később azt mondják,
hogy ez az Áron több nyelven beszélt, lehetséges a kapcsolat.

Márton boldogan ölelte magához a papírost. Íme egy nyom, amelyet
az utódjának átadhat, hátha az közelebb kerül a kincshez! Nyomban hívatta
magához Áront.

Unokája 1842 márciusa végén jelent meg Tállyán. Büszkén mesél-
te nagyatyjának, hogy a család anyagi gondjain segítő, elhatározta, hogy
Herskóval együtt önkéntesként katonai pályára lép, a gyereknemzést pedig
meghagyja testvéreinek. Már sikerült is megegyeznie a Besztercén állomásozó
császári haderő toborzójával Tiszafüreden. Márton rémülten hallgatta unoká-
ját, hiszen épp most akarta rábizni a titkot, és már látta, ahogyan azt az azon-
nal a sírjába viszi egy rosszul sikerült ütközetben. Megpróbálta hát lebeszélni
a tervéről, de az hajthatatlan maradt.

Mivel Márton tudta, hogy Áronnak napnyugta előtt vissza kell indulnia,
meghűlésével nem törődve elmondta a Történetet, ahogyan csak erejéből tellett.

*Ha tehát van eszed, halld meg ezt,
és a te füledet hajtsd az én beszédeimnek szavára!**

** Jób 34.16*

*Fiam! az én bölcseségemre figyelmezz,
az én értelmemre hajtsd a te füledet,**

** Péld 5.1*

Áron hallgatta is meg nem is, annyira el volt foglalva a saját terveivel.
Már nem figyelt oda, amikor nagyapja megemlítette Martinus Eisenstadt nevét.

1842. április 25-én Márton visszaadta lelkét a Teremtőnek. Halálakor
nem volt vele senki.

Ugyanekkor Áron már Naszódon járt, és aláírta az örökös katonásko-
dásra vonatkozó okmányokat. A sorozó tiszt az Áron héber név helyett a pol-
gáribb hangzású Ádám nevet jegyezte fel a sorkönyvbe.

Biharban pedig víz öntötte el az üreget, amely alatt egy jól záró kő
lejjebbnyomta a zsákvászonba burkolt sértetlen Tórárt.

*Mindez utolért minket,
mégsem feledtünk el téged,
és nem szegtük meg a te frigyedet.**

**Zsolt 44,18*

3.

WALDMANN JÓZSEF JICHAK (1795-1856)

1842. április 25.

*Lásd meg szegénységemet és gyötrelmemet;
bocsásd meg minden bűnömet.**

**Zsolt 25,18*

Józsefet kiengedték Egerben az adósok börtönéből.

El is indult azon nyomban Tállyára, hogy hírt adjon magáról idős atyjának, hiszen 1841 júliusától volt fogságban, és azóta nem nagyon tudatott magáról. Csak remélni tudta, hogy Ádám fia nem kotyogta ki nagyapjának, hogy hová jutott az ivadéka. Tállyára menet szüntelenül azon járt az elméje, hogy vajon hol rontotta el. Nagyon megviselte a börtönben töltött idő.

*Uram, haragodban ne fenyíts meg engem;
felgerjedésedben ne ostorozz meg engem!
Mert nyilaid belém akadtak, és kezéd rám nehezült.
Nincs épség testemben a te haragodtól;
nincs békeség csontjaimban vétkeim miatt.
Mert bűneim elborítják fejemet;
súlyos teherként, erőm felett.
Megsenyvedtek, megbűzhödtek sebeim oktalanságom miatt.
Lehorgadtam, meggörbedtem nagyon;
naponta szomorúan járok.
Mert derekam megtelt gyulladással,
és testemben semmi ép sincsen.
Erőtlen és összetört vagyok nagyon,
s szívem keserűsége miatt jajgatok.
Uram, előtted van minden kívánságom,
és nincs előled elrejtve az én nyögésem!
Szívem dobogva ver, elhagy erőm,
s szemem világa - az sincs már velem.
Szeretteim és barátaim félreállanak csapásomban;
rokonaim pedig messze állanak.**

** Zsolt 38.2-12*

Gondolataiba merült, és sorra vette az eseményeket ekképpen:

Wolf és Áron testvérével, valamint Herskó nagybácsival többször megbeszélték még mielőtt Igarra költözött volna, hogy legyen tovább a család

sorsa. 1826-ban Wolf már Miskolcon lakott, igaz engedély nélkül, Áron Szikszón szabóskodott és Hersko bácsi pedig Zsarnón próbálta a családját eltartani. Valamennyien azon a véleményen voltak (és velük azonosan gondolkodott a távolabbi rokon, Jakab bácsi is), hogy legyen egy rendes hivatásuk, de tartanak össze egy kereskedelmi útvonalat is. Így került arra sor, hogy a három szabó-testvér közül a legfiatalabb, József leköltözött Miskolcra Igarra.

1827 elején érkezett, éppen akkor, amikor a helyi előjáróság foglalkozás szerint összeírta az ott élőket. Mivel a 18. számú házhelyen lakott, ezen a sorszámon vezették be róla a könyvbe, hogy „*Joan Walkman Igar possessióban sartorként ténykedik*”. Hiába tiltakozott, miszerint ő legfeljebb Josephus lehetne, és a neve pedig Waldmann, a törvény emberei elkergették, és meghagyták neki, hogy ne okoskodjon, viselkedjék rendesen.

Nehezen illeszkedett be a senki földjén. Az Alföld kereskedelmét kezükben tartó görög kereskedőket végül is sikeresen elűző zsidók Igaron ugyan tárt karokkal fogadták a betelepülőket, azonban Józsefet, mint teljesen nincstelen nem kedvelték, mert a közösségnek kellett helyette lefizetnie a letelepedéséért járó pénzt a földesuraknak, és nem látták biztosítottak azt, hogy ezt bármikor is visszakapják tőle. Azonban akárhogy is volt, ellenszenvüket nem éreztették vele, csupán gyermekeinek mondogattak oda.

Hogy a helyzet még nehezebben kezelhető legyen, Józsefnek be kellett látnia, hogy a legszegényebb házalók, akik a lakhatási engedélyt ki nem adó szomszédos területekre jártak házalni, benne egy olyan valakit láttak, aki megélhetésüket veszélyezteti.

József sokat küszködött. Egy év múlva felajánlotta a kölcsön visszafizetésével egyidejűleg, hogy az igari zsidó családok mindegyikének egy-egy munkát ingyen vállal el. Természetesen éltek vele, úgyhogy az első év szörnyű anyagi eredménnyel zárult, de a közösség végül is befogadta Józsefet a családjával.

*Orczád veritékével egyed a te kenyeredet,
míglen visszatérsz a földbe, mert abból vétettél:
mert por vagy te s ismét porrá leszel.**

* 1Móz 3.19

1828. június 15-én hajtották végre Igaron a possessionis conscriptionnak nevezett országos összeírást, ahol is Józsefről latinul a következőt jegyezték fel: „*Valdman Jos zsidó kézműves, teljesen vagyontalan házatlan zsellér, aki mint foltozó költözött ide.*”

József csak később értesült arról, hogy annak ellenére, hogy elmondta az összeíróknak, honnan érkezett, nem vezették azt fel. Mivel nem volt mit tenni, nem járt utána, hogy ezt a hiányosságot pótolják, gondolván, soha senkit nem fog ez érdekelni. Mivel gyermekei Miskolcon éltek, a gyerekekről szó sem esett az összeírás során.

1829 nyarán költözött be a család Igarra. A két fiú mellett négy lánya is volt, így a nehéz időkben is nyolc száját kellett etetni. Kényszerből még hajtónak is beállt rókavadászatokon, csak mikor az egyik uraság lövése megsebesítette, akkor hagyta el végleg ezt a veszélyes kenyérkeresetet.

1831 tavaszától őszig a zsidók között újra pusztított a kolera. Lányai mind elhaltak, felesége az elsők között halt meg. Micsoda gyász ült akkor a fején! Még apja sem tudta felvidítani, aki lóhalálában érkezett meg Tállyáról.

Aztán, amikor újraházasodott, és elvette a szomszéd Brüll lányt, egy kicsit vidámabban élt. Boldogságát az koronázta meg, hogy nemsokára megszületett Dávid nevű fia. 1833 tavaszán, amikor megszületett egy ikerpár-leány, Rachel és Mina, Hersko fiát felküldte Wolfhoz Miskolcra, mert már nem bírta eltartani a családot.

Hajjaj, az ő szép Brüll Sárájával néha igazán meggyűlt a baja, mivel a mostoha jól bánt ugyan Ádámmal, de a fia nem nagyon kedvelte az új feleséget. 1834. augusztusi bar micvóján szinte tüntetőleg hagyta szó nélkül a mostohát, aki ezt soha nem tudta neki megbocsátani. Mondta is fiának József, hogy:

*Útálatosságot pedig ne vígy be a te házádba, hogy átokká ne légy,
mint az, hanem megvetvén vedd meg azt,
és utálván utáld meg azt, mert átkozott.**

* 5Móz 7.26

*Ne szeresd az álmod, hogy ne légy szegény;
nyisd fel a te szemeidet,
és meglegszel kenyérrel.**

* Péld 20.13

1835 tavaszán riadalom támadt Igaron, híre ment, hogy a törvény embere közeleg, már Tiszabőn is járt, megint összeírják a zsidókat, hogy aztán elhajthassák őket külföldre. Józsefet a hír nagyon érzékenyen érintette, mivel az utóbbi években kezdte egy kicsit rendbe szedni az életét, valamicske vagyonkára is szert tett, és rendes kézművesként tartották számon. Végül a riadalom elült, a zsidóösszeírók csak néhány adatot kérdeztek és aztán továbbmentek. József háztartásáról annyit jegyeztek fel, hogy hitvesén kívül két fia és két lánya él vele együtt(testvére, rokona, szolgálja nem). Kézművességet folytat és évi jövedelme vagy 30 forint.

Nemsokára megszületett a következő lánya. Mivel már a háztartását egyedül nem tudta ellátni Sára, József felvett magához napszámba egy szolgát. Ezek a dolgok ugyancsak megterhelték a családi vagyont, mert amikor 1836 tavaszán újra jöttek a zsidókat összeírni, az öt gyermek és egy szolga mellett már csak 10 forint jövedelmet tudhatott magáénak. A helybeli viszonyok

megromlottak, József érezte, hogy megindult a lejtőn lefelé, de nem tudott mit tenni, nem volt kapaszkodója.

Mivel 1837. és 1838. között olyan rossz anyagai helyzetbe került, nem tudott mit tenni, atyja tudta nélkül negyedévekre rokonokhoz költözött. Wolf, Áron és a nagybácsik két évig tartották a vállukkal József családját is, de aztán megelégtették és hazazavarták őt Igarra. Csodálkoztak is a helyi zsidók, hogy merre jártak az elmúlt két évben, mivel a zsidóösszeíróknak mindkét alkalommal feltűnt a hiányuk, még nyomoztattak is utánuk, tekintettel a környező falvakban elszaporodott bűnesetekre.

1840 telén érkezett hát vissza József Igarra. Háza leomlott, pénze, javai nem voltak, ellenben már három fiát, négy lányát, hitvesét és magát kellett eltartania. Nem volt mit tenni, koldulásra adta a fejét. A közösség szájalommal tekintett a kilenctagú családra, de senki nem tudott segíteni. Az azévi zsidóösszeírás alkalmával a foglalkozáshoz koldust jegyeztek be, mivel József rendszeresen leginkább ebből tartotta el a családját. Vele szemben volt olyan gazdag zsidó is, mint Ernst Gáspár, aki 200 forint jövedelemmel bírt.

*A mi esztendeinknek napjai hetven esztendő,
vagy ha feljebb, nyolczvan esztendő,
és nagyobb részök nyomorúság és fáradtság,
a mely gyorsan tovatűnik, mintha repülnénk.**

* Zsolt 90.10

*Hát nincsen-é segítség számomra;
avagy a szabadulás elfutott-é tőlem?!**

* Jób 6.13

*Miért csüggedsz el lelkem, és miért nyughatatlankodol bennem?
Bízzál Istenben, mert még hálát adok én néki,
az én szabadítómnak és Istenemnek.**

* Zsolt 42.12

Az iszonyatos időszak folytatódott. Ennivalójuk nem volt, tüzelőt úgy loptak a gyerekek a környező erdőkből. Ügyetlenül vadászni kezdtek az uraság vadjai között. Mikor Ádám megkérdezte, hogy ez nem tilos-e, József így felelt:

*Nem utálják meg a lopót,
ha lop az ő kívánságának betöltésére,
mikor éhezik;**

* Péld 6.30

1841 tavaszán az újabb összeírás során semmi változást nem tapasztaltak az összeírók. Feltűnt nekik, hogy egy koldulásból élő személy hogyan

tarthatja el a családját, ezért Egerben erről jegyzéket tettek és hivatalból ki-
küldtek egy embert, aki figyelni kezdte a Waldmannokat.

1841. július 16-án József és Ádám csapdával elfogott egy gyönyörű
szarvast Poroszló határában. Mikor lenyúzták az állat bőrét és húsát talics-
kába tették, lecsaptak rájuk a csendőrök és Józsefet lefogták. Ádám után kiál-
tott: „Eredj fiam nagyapádhoz, ne hagyd őt magára, istápold ahogyan tudod!”
Ádám a közeli csalitosba vetette magát, és amint apját elhurcolták a bűnjelek-
kel együtt, hazamenekült.

Legalábbis így vélte József, aki 1842. április 25-én szabadult fogságá-
ból. Letöltötte a szarvas leölése miatt kiszabott büntetést, ezzel fizetve meg
adósságát az uraságnak.

Az összeírók ezen a napon ismét Igaron jártak, és ismét eredményte-
lenül távoztak József házatól, mert Sára asszony a még ott lévő gyermekekkel
együtt elbujdosott a határban.

*Orcád verítékével egyed a te kenyeredet,
míglen visszatérsz a földbe, mert abból vétettél:
mert por vagy te s ismét porrá leszel.**

* 1Móz 3,19

1842 – 1856

*Ha a te atyádfia elszegényedik, és keze erőtlenné lesz melletted,
egítsd meg őt, akár jövevény, akár zsellér,
hogy megélhessen melletted.**

* 3Móz 25,35

József a sors kifürkészhetetlen akaratából épp atyjának holtteste előtt állva
tudta meg, hogy Ádám és Hersko fia katonának ment, miközben őt elzárva
tartották Egerben. Miután elsiratta és eltemette atyját, magának mormogta:

*És miután eltemette őt, szóla az ő fiainak, mondván:
Ha meghalok, ebbe a sírba temessetek engem is,
a melybe az Isten embere temettetett,
tetemimet tegyétek az ő tetemei mellé;**

* 1Kir 13.31

A temetés után József hazament. Hiányzott neki Sára, de nem tudta,
hogy hogyan fogja őt fogadni.

Oththon három hónapig nem szólt hozzá felesége. Akkor esett meg a
szíve az urán, amikor az három napon keresztül, alvás nélkül varrt-foltozott,
hogy legyen betevőjük.

Mivel Ádámot és Herskot nem kellett etetni, legnagyobbik és igen szép lánya pedig férjhez ment egy jobb módú emberhez, az 1843-as év viszonylagos jólétben telt el. Mindig volt mit enni, József újra házalni kezdett, és fiaitól kapott zsoldpénzt is a családjára tudta fordítani.

A politikában is kedvezően alakultak a viszonyok a zsidókra nézve, így József bizakodva nézett a jövő elé, és szívélyesen ültette le új házában az 1844 tavaszán megérkező összeírókat. Mivel egy fia és három lánya eltartása mellett 8 forint bevételt és 10 forint kiadást vallott be, már mint házalót jegyezték fel, csupán szóban utaltak arra, hogy korábban bizony koldus volt „ez a József zsidó”. Azt az egy forintot, amit József azért tett a zsebükbe, hogy többé ne emlegessék fel senkinek a rossz időket (rontva ezzel az ő hírnevét), természetesen készségesen elfogadták.

Mivel a fiaitól kapott zsold és a veje által biztosított javak lehetővé tették az időközben tüdőbeteggé lett Józsefnek, hogy felhagyjon a házalással, napjait Sára mellett otthon töltötte, és minden idejét arra fordította, hogy a még vele lakó fiát és három lányát felkészítse az életre.

*És tanítsd őket a rendeletekre és törvényekre
és add tudtokra az utat, a melyen járniok kell
és a tenni valót, a melyet tenniök kell.**

* 2Móz 18.20

*Tanítsd a gyermeket az ő útjának módja szerint;
még mikor megvénhedik is,
el nem távozik attól.**

* Péld 22.6

1845 tavaszán a már ismert összeírók jelentek meg, és (egy forint áldozat mellett) nem firtatták, hogy Józsefnek honnan van 10 forint bevétele 11 forint kiadása mellett, ha nem dolgozik semmit, mint családfő. Ugyanebben az évben József újabb lánya házasodott meg, és ezáltal újabb terhek gördültek le válláról. Igaz, hogy lányát Tarnopolba vitte a veje, de mivel ígéretet kapott arra, hogy néha levelet küldenek neki, már ezt sem bánta. A többi zsidó megörökönyödésére harangozást vállalt a helybeli református templomban.

1846 tavaszán, mint mindig, újra eljöttek az összeírók. Egy fiú, két lány mellett 12 forint bevételt és 13 forint kiadást számoltak fel neki, aki ismét szegényebb lett egy forinttal, miközben kikísérte a törvény embereit. Mikor ezek megkapták a pénzüket, még feljegyezték a lapra azt is, hogy József lett a harangozó a faluban, hogy legyen min gondolkodnia majd annak, aki az adatokat értékeli. József nem tudta, hogy többé zsidót összeírni nem jön már senki.

1847-ban a környékben rovásadót vetettek ki, Józsefet sem kerülte el a kivetés, egy fejőstehenet és egy nagyobbacska legelőt mondott magáénak. Ezek után kölcsönt felvéve befizette a 2 forint 18 krajcár megyei adóját.

1848 áprilisában József, aki ekkor már ötvenhárom éves volt, rémülten hallgatta a híreket az állítólagos szórványos országos zsidóüldözésekről. Mivel az a hír járta, hogy Gyöngyösön nagy a rokonszenv a zsidók iránt, elment meghallgatni rabbi Wolf Lippe szavait a hálaadó istentiszteleten, hogy erőt merítsen abból.

1848. május 29-én József hivatalos ügyben épp Füreden tartózkodott, amikor is látta, hogy a tizenhat és hatvan év közöttiek közül nemzetőröket toboroznak. Beállt hát a sorba, hagyta, hogy a tömeg lelkesedése magával sodorja őt is. Közvetlenül előtte Blau Jakabot sorozták. Mivel József köhögőrohamot kapott az izgalomtól a sorozótisztek előtt, azok félve, hogy járvány üti fel a fejét, Józsefnek nem tették lehetővé, hogy nemzetőrként szolgáljon. Megszégyenülten átkozta őket.

*Most pedig nevetnek rajtam,
a kik fiatalabbak nálam a kiknek atyjokat
az én juhaimnak komondorai közé sem számláltam volna.**

**Jób 30,1*

József, akit nagyon megviselt alkalmatlansága, egész júniusban szomorodott, alig lehetett vele szót érteni. Mikor júliusban felütötte a fejét újra a kole-ra, József, aki ebben a halálos kórban vesztette el egyszer a fél családját, kimene-kült a pusztaságba Tiszabó felé, és meghúzta magát egy elhagyatott tanyán.

1848. július 26-án érkeztek meg az orosz csapatok Füredre. A portyázó négyes-ötös katonák mindent feldúltak és kiraboltak, amit csak értek. Józseftől elvették kalapját és megtaposták a földön, feleségét és gyermekeit megbotoz-ták és elvitték egyetlen fejőstehenüket. Mikor a rablást követően két óra múlva az egyik orosz újra visszatért, és erőszakoskodni kezdett József lányával, József a kardot kiragadta a kezéből és ledöfte a katonát. Csak ennyit mondott:

*A ki vermet ás, abba beesik;
és a ki a gyepűt elhányja,
megmarja azt a kígyó.**

** Préd 10.5*

A gyilkosság miatti riadalomban azt találták ki, hogy bemenekülnek Füredre és elrejtőznek József egyik rokonánál, Waldmann Jakabnál, akinek volt akkora háza, hogy elrejtse őket. Így is lett, ott maradtak augusztus 10-ig, amikor is az oroszok elvonultak. Az orosz katona esetéről pedig semmit nem beszéltek ezután.

A Szabadságharc viszonylag békésen telt el, csupán azt hiányolta József, hogy nem kaphatott leveleket katona fiaitól.

1850 februárjában váratlanul hazalátogatott Ádám a feleségével. Ádám elmondta, hogy feleségét, Klein (akit néha Schwarznak hívtak) Hannát Naszódon vette feleségül 1849 januárjában, és akit utolsó hetes várandósként

hozott haza magával. Az após és a menyé összeölelkeztek, József megértette, hogy ismét nagypapa lesz.

*Te tanítasz engem az élet ösvényére,
teljes öröm van tenálád;
a te jobboldon gyönyörűségek vannak örökké.**

* Zsolt 16.11

*Mert csak pillanatig tart haragja,
de élethossziglan jóakarata;
este bánat száll be hozzánk, reggelre öröm.**

* Zsolt 30.6

Ádám elmesélte Józsefnek, hogy az elmúlt két évben merrefele vett részt csatákban. József elhűlve hallgatta megemberesedett fiát, aki elmondta, hogy a Szabadságharc leverése után decemberben vált tartalékos szolgálatú határőrré, a végleges leszereléséről nem tud közelebbit.

Mivel Hanna másnap megszülte Dávidot, Ádám is jelen lehetett Józseffel együtt a szülésnél. Dávid kis testét a magasba emelve, Ádám hálát adott az Úrnak, hogy megadta neki azt a napot, hogy apává válhatott. József boldogan nézte el családját.

Mivel Ádám néhány nap múlva visszaindult Besztercére, az apjára bízta feleségét és fiát. Nem is volt semmi baj közöttük, szűkösen, de megvoltak valahogy.

1851 novemberében ismét hazaérkezett Ádám, azzal a hírrel, hogy lehetséges, hogy jövőre véglegesen elbocsátják a hadseregből, ahol egyébként szabóként is dolgozott. A következő év júliusában megszületett második fia, Bernát, de a kislány mindenki szomorúságára egy hónap múlva meghalt.

Szeptemberben érkezett haza ismét Ádám. Miután meggyászolta kisfiát, és keblére ölelte elsőszülött fiát, elmondta az apjának, hogy jövőre biztosan nem szerelhet le, valami probléma támadt ekörül a seregben. József eközben egyre többet szenvedett gyenge tüdejével. Néha hetekre ágyba került, senki nem tudta, meddig bírja még legyengült szervezete a megpróbáltatásokat.

1853 augusztusában megszületett Ádám következő fia. Ádám éppen a szülésre érkezett, ezért ragaszkodott, hogy a gyermek a nagypapa után Márton és Áron nevet kapja. A baj csak ezután tudódott ki: Ádám feleségéről időközben kiderült, hogy viszonyt kezdett egy másik zsidóval. Ádám sértett és vigasztalhatatlan volt, fiait apjára bízta, és visszament Naszódra, de egy szóval sem illette és bántotta hűtlen asszonyát.

*Megpróbáltad az én szívemet, meglátogattál éjjel;
próbáltál engem, nem találtál semmi rosszat;
ha tán gondoltam is, nem jött ki a számon.**

* Zsolt 17.3

József nagyon nehezen birkózott meg a családi feladatokkal, majd mikor 1853 októberében meghalt Sára, a második felesége, már élni sem volt nagyon kedve.

József már halálán volt, amikor 1854. február 7-én végleg hazaérkezett Ádám, akit három nappal azelőtt elbocsátottak a seregből. Elmondta apjának, hogy hivatalosan kezdeményezte a válást feleségétől, mivel azonban látta atyja betegségét, nem részletezte, hogy pontosan mi is vezette erre a döntésre őt.

Ezután ápolta atyját, aki a gondos ápolás következtében újra erőre kapott. Április közepén elválasztották feleségétől, azonban, hogy a gyerekeknek ne kelljen anyja nélkül felnőniük, a volt feleség is közvetlenül a család mellett lakott. A helyzet azonban tarthatatlanná vált, Ádám nem bírta az egyedüllétet, és októberben feleségül vette Braun Júliát. Ismét teljesnek látszott a család. Valamennyiük meglepetésére az új és a régi feleség jól megfértek egymással.

1855 decemberében József állapota rosszabbra fordult, és elköltözött Mezőszemerére, lányának családjához, akik jobb körülményeiknél fogva többet tudták ápolni. Fél év múlva, március elején József tüdőgyulladást kapott, mert a jeges kútból merített magának vizet.

Ádám március 24-én érkezett meg nővére házához. Másnap azzal a kendővel takarta le halott atyja arcát, amelyet még nagyapjától, Mártontól kapott 1842-ben, mielőtt útnak indult volna Bukovina határára, a II. Oláh Határőr Gyalogezredbeli szolgálatra.

A rosszul halló rabbi Wildmann néven anyakönyvezte be a haláletetet, és mivel nem tudott semmit Józsefről, csak a halál okát jegyezte fel az anyakönyvbe. Ádám pedig, az apja sírjánál megszaggatta ruháit, és gyászolta azt a tizenkét évet, amelyet elmulasztott apja életéből vele megélni.

Aznap este találta meg József naplóját, amelyből csak az első oldal maradt meg, a többi lap elenyészett az idők során.

"28. Septembris 841.

Drága Atyám! Mindég is tudtam a kincsről, mivelhogy azt álmodban kifecsegted előttem. Azonban azt is tudtam, hogy szándékaid szerint nem vagyok alkalmas a feladat betöltésére, egész életemben arra törekedtem, hogy Ádám fiamat minden veszélytől megóvjam és megőrizsem benne azt a hitet, hogy ő a Kiválasztott."

2.

WALDMANN ÁRON ÁDÁM (1821-1908)

1856. március 28. – 29.

*Megemlékezem éjjel az én énekeimről;
szívemben elgondolkodom és azt kutatja lelkem:**

** Zsolt 77,7*

Ádám kiejtette kezéből az egyoldalas naplót és gondolatait hallgatva magába roskadt:

- Micsoda nagyképi ember is voltam én, hogy lenéztem az én atyámat, amiért csak annyira vitte az életben, amennyire! Pedig tudott a kincsről, ha akarta volna, egész életét arra tehette volna fel, hogy előkotorja azt a földből, és aztán palotát építsen magának és családjának. De mindezt miattam, az én valamilyen titkos küldetésem miatt nem tette. Atyám a nagyatyám ki nem mondott akaratát is teljesítette, úgy szerette őt és engem! Ezért volt hát, hogy nagyatyámhoz küldött, amikor a vadorzásnál lefogták, és engem menekülni hagyott. Azt akarta, hogy találkozzak nagyatyámmal, és hogy ő bízza rám a titkot! Érték mindent! Ezért írta utánam Naszódra nagyatyám halálhírét adó levelében, hogy legyek szófogadó unkája az elhaltak... Én pedig magára hagytam örökös katonai szolgálattal tizenkét hosszú évre....

Ádám elálmosodott, lefeküdt atyja ágyára és kavargó álomba zuhant:

- 821-ben, amikor megszülettem, állítólag azt mondta Wolf bácsinak, hogy íme, itt van az új kis megjelölt zsidó. Később értettem meg, hogy a vörös foltra utalt a nyakamon, és öröme azért volt teljes, mert testvérei és testvéreim egyike sem örökölte ezt az állítólagos családi jelet.

Nagyon szegények voltunk. Atyám éjjel nappal dolgozott, jóanyám, akire nagyon halványan emlékszem, amikor otthon végzett, másoknál vállalt mosást és házimunkát. Kettejük csekély keresete épp arra volt elegendő, hogy éhen ne haljunk, és mezítelenségünket elrejtjük valami ruha alá.

Mi gyerekek ezt soha nem vettük észre. Naphosszat hancúroztunk, kergettük egymást és mindig sértve éreztük magunkat, amikor atyám fáradt tekintetét láttunk a sötét szobából kitekinteni, csitítgatva minket.

Ahogy emlékszem, állandóan vándoroltunk. Atyámtól tudom, hogy mire hatéves koromban letelepedtünk Igaron, vagy tíz helyen laktunk, és valamikor ekkor halhatott meg francia nagyanyám Tállyán. Soha nem tudtam meg, miért hívták őt franciának, nagyatyám nem szívesen beszélt nekem erről a dolgokról. Valamilyen okból került az is, hogy az ő anyjáról megtudjak bármit is. Mindig arra gondoltam gyermekként, hogy nagyapa anyja egy gazdagabb családból származott, ezért volt ez a titkolódzás. Állítólag (mintha Jankának hívták volna) még apró koromban játszadozott velem, és magas kort élt meg.

Az igari első időszakból arra emlékszem, hogy az a sok szegény ember naphosszat üldögélt a házunk előtt, mert atyám érkezésünkkor elvállalta, hogy egy-egy rend ruhát megjavít saját költségén valamennyi helybeli zsidónak. Anyám, szegény sokat sírt emiatt, mert csak néhányan voltak olyan jóérzésűek, hogy mégis adtak valamicske pénzt vagy terményt.

Tízéves koromban kolerában meghalt Édesanyám és nővéreim. Csak én és Hersko maradtunk atyámnak. Nagyatyám ekkor átköltözött hozzánk egy rövid időre, és mi ennek igencsak örültünk, mert esténként sokat mesélt nekünk az Ígért Földjéről, és arról, hogy egyszer a világ összes zsidója, a legszegényebbek is, összegyűlnek majd Jeruzsálemben és újra felépítik a Templomot.

Atyám, mint sok másik özvegyember a következő évben elvette mostohaanyám, aki már benne volt a korban. Annak ellenére ment hozzá atyámhoz, hogy mi voltunk a legszegényebbek Igaron.

Bár ne tette volna. Mostohám mellett, hogy gyermekeket szült neki, állandóan üldözte őt elégedetlenségével, nagyravágyásával, türelmetlenségével. Atyám sokszor hozzánk menekült egy kis csendességért. Mostohám minket Herskóval ridegen tartott. Otthon hetente egyszer fürödhettünk, és csak egyszer kaptunk naponta enni, ez az oka, hogy bar micvóm után nem csókoltam meg mostohám kezét, amiért atyám megdorgált.

Következő évben, mikor nagyatyámhoz kellett elmennem (mivel az véletlenségből eret vágott magán és ápolásra szorult), az úton elhatároztam, hogy amint erre lehetőség támad, elmenekülök a szegénység és mostohám elől, beállok katonának, de jó messzire megyek, hogy véletlenül se tudjak gyengeségből hazamenni hozzájuk. Herskot már úgyis felküldték Wolf bácsihoz egy évvel azelőtt.

Csodálatos két hónapot töltöttem nagyatyám mellett, őt ápolva 835-ben. Egyszer, amikor elaludt az öreg, a párnáját igazgatva találtam egy tizenegy évvel azelőtt írott levelet, amelyben deákul írtak valamit egy törökről és annak haláláról, egy Vértes nevű falu mellett. Másnap reggel láttam, hogy nagyatyám zavartan dugdosta vissza a párnája alá az alóla kikandikáló írást, így nem mertem megkérdezni, mi dolga van neki ezekkel az ügyekkel. Bárcsak megkérdeztem volna.

Mikor aztán nagyatyám körülmétéléseket vállalt, tudtam, mehetek haza, a nagybeteg felépült. Mikor hazaértem, nagy riadalom fogadott. Híre ment, hogy összeírják a zsidókat azért, hogy aztán külföldre hajtsák őket, mint a barmokat, ahogyan oly sokszor történt már korábban is. Végül nem történt semmi, csak az, hogy szegény reszkető atyám kétszer annyi jövedelmet vallott be, mint amennyink volt. Volt is otthon érte veszekedés egy álló hónapig.

Megszületett a húgom, és mivel mostohám nem tudta elviseelni, hogy csak a szomszédok tarthatnak cselédet, addig nyúzta atyám, míg az napszámba felvett egy férfi szolgát. Mivel a szolga inkább csak vitte a pénzt, mint hozta volna, és szemem láttára dézsmálta meg a kamrát nap mint nap, szóltam atyámnak, hogy ennek nem lesz jó vége. Mostohám, aki szemmel láthatóan illegette magát a férfi előtt, nyilvánosan szégyenített meg azzal, hogy rám fogta, hogy a kamrát én fosztottam ki. Engem ez már nem érdekelt,

de annyit sikerült elérni, hogy a kamraajtó ettől kezdve zárva maradt, kulcsát atyám őrizte zsinegen, a nyakán. Hiába kerestem igazamat, mint Jób, senki nem hallgatott meg.

Mikor a következő évben, 836-ban újra jöttek az összeírók, atyám már valóságos számokat diktált be, ezek szerint kétharmadával csökkent a bevétele. Hiába könyörögtem neki, hogy bocsássák el a szolgálót, majd én ellátom az ő feladatait is, a szolgáló még mindig maradt egy fél évig. Ekkor beköltözött Igarra egy másik szabó, aki jobb minőségű posztóval és cérnával, valamint két segéddel, gyorsabban és szebben foltozott és varrt, mint atyám.

Atyám szabászata összeomlott. Bevétele nem volt és olyan nagy ínség tört rá, hogy kénytelenek voltunk időnként egy másik nagybácsinál vagy testvőrnél kegyelemkenyéren élni. A megaláztatást fokozta az is, hogy mostohám szegény atyámat okolta szerencsétlen állapotunkért. Egyszer, amikor kettesben maradtunk 838 tavaszán, és hasonlóképp bántotta atyámat, szégyen ide vagy oda, de úgy vágtam arcon, hogy percekben belül hatalmas kék folt növekedett rá. Megmondtam neki, hogy ha még egyszer bántja az atyámat, kitekerem a nyakát akkor is, ha ezzel a törvény kezére játszom magamat.

Ennek az évnek az őszén Wolf bácsi közölte atyámmal, hogy nem tudnak többet segíteni, és kért, hogy menjünk vissza Igarra. Így is lett. Otthon szomorú állapotok fogadtak, házunk leomlott, üzletünk nem volt. Jóatyám a zsinagógába ment imádkozni, majd ezután következett, amitől mindenki tartott: koldulni kezdett. Faluról falura járt, jajgatással kereste a kenyerét.

Nem is szeretek ezekre az időkre visszagondolni. Az én legfontosabb feladatomban az volt, hogy tüzelőt kellett lopnom a környező erdőkből. Örömet és izgalmat csak az okozott, amikor atyámmal vadászásra indultunk, és kezdetleges fegyvereinkkel húshoz juttattuk a családot.

Ez így ment vagy egy évig, aztán egy nyári napon éppen egy szarvast ejtettünk el Poroszló mellett, amikor ráuk törték a törvény emberei. Atyámat lefogták, és ismeretlen helyre hurcolták, én pedig atyám kérésére előbb haza, majd egy fél év múlva pedig nagyatyámhoz menekültem, mivel attól tartottam, hogy a mostohám a pofon miatt valahogy a törvény kezére ad, mivel ezzel fenyegetett atyám távollétében.

Mikor nagyatyámhoz indulni készültem, épp azzal jött egy gyerek, hogy az öreg halálán van, és siessek, egyben átadott egy levelet, amelyet Hersko írt Miskolcra, miszerint ő beállt katonának önként, megelégedve sanyarú sorsunkat.

842 márciusa végén érkeztem gyalog Tállyára. Útközben, Füreden, találkoztam egy oláh katonatoborzó egységgel, akik elmondták, hogy határőrzésre keresnek önkénteseket, és azért jöttek el ilyen messzire a toborzó kerülettől, mert ott nem találtak elegendő hadra fogható férfit. Kértem tőlük egy útipasszust és leiratot, és megígértem, hogy amint dolgommal végzek itt, beállok határőrnek. Nagyatyámat ezzel a hírrel fogadtam, azt hittem örülni fog neki.

Nagyatyám rémült arcát látva elgondolkodtam, vajon tényleg akarok-e katonának menni, de amikor mostohámról kezdett kérdezőgetni az öreg, nyomban elmúltak kétségeim. Hiába volt minden lebeszélés, hajthatatlan maradtam. Ekkor kezdett bele nagyatyám egy hihetetlen történetbe, amely oly mesészerű volt, hogy főbb

vonalaít kivéve nem is próbáltam követni, és egyre csak azon gondolkodtam, hogy hogyan juthatok el már végre Naszódra, hogy ott rendes ruhába öltözve, megbecsülve szolgálhassam a hazámat, hátha az visszaad majd valamit szolgálataimért.

Megnyugtattam nagyapámat, hogy elmegyek majd egyszer Vértésre és gyorsan lefektettem, mert lázában össze vissza beszélt valami Eisenstadt nevű férfiről.

Április elején indultam hát neki a nagy útnak.

Néhány napot vesztettem azzal, hogy Egerben megpróbáltam atyámról valamit megtudni, de többször is elzavartak. Mivel haza nem akartam menni, útra keltem, hogy próbára tegyem a szerencsémemet.

Hajnalodott. Ádám felriadt, mert kiolthatatlanul beleivódott az elméjébe a katonaságnál a hajnali ébresztő. Mivel látta, hogy körülötte mindenki alszik, visszahajtotta a fejét és tovább álmodott.

842. április 25-én Naszódon a sorozótiszt igencsak furcsán méregette a passzust, amit bemutatott neki. Akkor még nem tudtam, hogy a passzust kiadó illetőt egy hete fogták le annak a gyanújával, hogy toborzások alkalmával a sorozottaktól pénzt kért a besorozás fejében és a tiltott toborzás legkegyetlenebb módját űzte: a katonafogást.

A hivatalban büszkén hirdette magát a sereg: a Zweites Walachen-Grenz-Infanterie-Regiment Nr. 17 toborzása folyik éppen. Alacsony termetemet megvizsgálták, majd a sorozóasztal mellett álló dobogóra állítottak fel, és azon mérték le. A kegyes család eredményeként lettem olyan magas, amivel be lehet sorozni, egyébként el kellett volna küldeniük. Az orvos azt is mormogta, hogy ágyúútötléknek így is jó lesz ez a zsidó... Fogaimat is megvizsgálták, ezek épek voltak. Átadtak nekem két papírba szerelt töltényt, és mondták, hogy a metszőfogaimmal harapjam szét őket. Mivel sikerült elharapnom, a jelenlévő tiszt azonnal felavatott, és beöltöztetett az ezred ruhájába. Micsoda nagy embernek éreztem magamat! Bárcsak atyám és nagyatyám láthatna!

A Radnai Havasokhoz vezényeltek. Szóra sem érdemes az a sok apró kínzás, amit az idősebb katonák találtak ki az újoncok bosszantására. Úgy próbáltam javítani sorsomon, hogy szívességből javítottam katonatársaim ruháit. Végül is népszerű lettem, és egy év elteltével már szavam is volt közöttük. Ekkor kaptam meg atyám elkallódott levelét arról, hogy kiszabadult és, hogy elhalt nagyatyám. Megsirrattam az öreget, és az addig összegyűjtött zsoldomat elküldtem atyámnak, hogy egy kicsit enyhítsek nehézségein.

Félévente leveleztünk egymással, éreztem, hogy atyám már felnőtt férfinak tekint, ezért sok olyan dolgot is megtárgyalt velem, amelyet korábban maga döntött el.

A határjárás sok furcsaságot hozott az életembe. Megvadult medvék és farkasok kiirtását, szökevények felkutatását, embercsempészek lefogását és a környékbeli településen a rend fenntartását. Különösen fárasztóak voltak a Kronstadtban töltött hónapok, ahol a lázongó tömegeket kellett pusztá megjelenésünkkel féken tartani.

Félévente leveleznyeltek bennünket Marosvásárhelyre, itt ismerkedtem meg Lilivel, aki a számunkra fenntartott bordélyban fogadta a vendégeket. Ő volt az első nő, akivel együtt töltöttem az éjszakát, ő pedig azt mondta nekem, hogy ő is akkor halt először férfival. Kapcsolatunk a kivezénylésekre korlátozódva, de rendszeressé vált.

1846-ban azonban Lili eltűnt a bordélyból. A tulajdonos átadott nekem egy levelet, amelyet addig őrizgettem magamnál, mígnem meg nem házasodtam Hannámmal.

A levél így szólt:

„27 Februarius, 845

Nevedet nem írtam le, nehogy híre menjen annak, amit közlök veled. Két hete mentél el tőlem újra. Méhemben apró gyermekeddel kiváltott a bordélyból egy főhadnagy. Valami látomása folytán nőül vett tegnap, és én elhitettem, hogy szerelembe estem övele. Mivel meggyőződtem arról, hogy nemzőképes, ezért aztán lehetséges, hogy elhiszi majd, hogy a születendő gyermeked az övé. Csak arra kell vigyáznom, hogy tőle soha ne essek teherbe többé. Ne keress többé, soha nem találkoztunk, ezt jól jegyezd meg. Amúgy meg le is tagadnám, leveletem nem tudnád felhasználni ellenem, mert nem saját kezemmel írtam.

Lili (mától: Löventhalné)“

Elmondhatatlan szomorúság vett rajtam erőt. Gyermekemet sohasem láthatom, soha nem ölelhetem magamhoz. A nő, akit feslettsége ellenére szerettem, pénzhez és ranghoz házasodott. Búslakodásomnak az vetett véget, hogy megértettem, fiam vagy lányom olyan életet élhet, mint amiről én még mesélni sem tudnék neki. Számára a világ a születés jogán kitérül, lehetőségeinek se szeri, sem száma nem lesz. Imádkoztam az Úrhoz, hogy azért annyit tegyen meg, hogy a családunk jelét rajta hagyja gyermekemen még akkor is, ha őt soha nem láthatom.

Ami a katonáskodás lényegét érinti, igazi csatában nem vettünk részt. Porosan teltek a hetek és hónapok, izgalmat a szüntelen gyakorlatozás okozott csupán.

847 tavaszától időről időre kiküldtek minket, a zsidókat ellenőrizni Óradnára. Feltűnt nekem egy csendes és tartózkodó leány, akit Hannának hívtak. Úgy intéztem, hogy minél többet tudjak járőrözni a havasokban, és egyre csak a vele való találkozásra gondoltam. Lilire már csak emlékként gondoltam, egyedül az ismeretlen gyermekem elvesztését nem tudtam feldolgozni. Miután sokszori látogatásom után némileg összelekedtem a Klein család valamennyi tagjával, elárultam nekik, hogy én is zsidó volnék, és szeretném a lányuk kezét megkérni.

Az atya ugyan szeretett engem, de azt mondta, hogy leányának jobb sorsot szánt, mintsem azt, hogy katonafeleség legyen, aki az urát alig láthatja, ellenben állandóan rémüldözhet, hogy mi történik a férjével. Mivel igaza volt, nem erőltettem a dolgot, de azért csak odajárogattam hozzájuk.

848 nyarán kezdett feszültté válni a helyzet a Forradalom miatt. Mivel látható volt, hogy az időközben Román Határőr Gyalogezredre átkeresztelt seregünk vezetése hűséges marad a császári házhoz, tudtam, hogy előbb utóbb össze kell majd csapnunk a magyarokkal, és ez nagy félelemmel töltött el, már csak Hanna miatt is.

848. október közepén elszabadult a pokol. Urban alezredes kivezényelt minket a környékbe, és velünk uszítottatta a vidéket. Fel kellett dúlnunk nemesi lakokat, el kellett űzniünk a falvak lakosságát. Október 29-én szóban azt a parancsot kaptuk, hogy az Óradnán élő zsidókat kergessük el és ha ellenállnak, öljük meg őket. Rémműlten

indultam meg gyalogostársaimmal, akik között bizony bőven akadt vérszomjas ember, és tudtam, hogy ettől kezdve nem játék az, hogy mit teszek és mit hagyok tenni magammal. Szükséget színélve félreálltam, majd egy teherhordó lovat a terheitől megszabadítottam és előrelovagoltam csapatom előtt. Lobogó fehér köpenyemben, és fekete sisakomban jól látható voltam, a radnaiak tudták valami baj közeleg. Nyomban Hannáékhoz vágattam, és kiáltozva zavartam őket ki az erdőbe a többi zsidóval, hogy valahogy bújjanak el a veszély elől. Ezután kerülő úton visszalovagoltam a csapathoz, megvágtam kezemet és lábaimat, mintha sérülést szenvedtem volna és jelentkeztem a parancsnoknál. Azt hazudtam, hogy szükségem végezve egy vadkan támadt meg, és az erdőbe űzött. Végül is aznap sok környékbeli zsidót megöltek a társaim, de Hannáéknak nem esett bántódásuk.

Soha nem látott harcok vették kezdetüket. 848 októberében Sárpatokon és Vajdaszentivánon, majd novemberben Szászregen, Dés, Szamosújvár és Szamosfalva mellett, decemberben pedig Csucsán, Szurdukon, Kazolnán, újra Désen majd Bácscon vettem részt harcokban, a császár oldalán. Hasonlóan telt el a 849-es év. Beszterce, Szeben, Sívár, Szászváros, Marozsény, Borgó, Tömös mellett harcoltam. Gyűlöltem a háborúskodást, különösen azért, mert egy igaz ügy ellen kellett harcolnom, azok ellen, akik így vagy úgy, de befogadták a családomat az országukba.

Azt terveztem, hogy amint lehet, valahogy megszököm, és átállok a magyar hazafiak oldalára, mint ahogyan azt sokan tették hittestvéreim közül. Erre azonban már nem maradt idő, a Forradalom elbukott, a hadseregünk pedig győzött...

849 augusztusában sebesülten kimenőt és leszerelésre ígéretet kaptam. Óradnán újra megkértem Hanna kezét, és most szerencsével is jártam, mert augusztus 20-án megtartottuk az esküvőt.

Mivel Hanna várandós lett, 849 decemberében engedélyt kaptam, hogy magammal vigyem Igarra, azzal, hogy legkésőbb 850. március elsején újra hadrendbe állok. Február közepén érkeztünk haza. Ma is könnyeket csal a szemembe, ahogy újra látom atyámat tárt karokkal, lobogó ősz hajával rohanni felénk a havas mezőn. Február 21-én megszületett Dávid fiam, akit elsőszülöttemként mutattam be mindenkinek. Soha senkinek nem tettem említést az ismeretlen elsőszülöttemről.

Siettem, ahogy tudtam Naszódra ezután, és március 1-én meg is érkeztem. Az ezt követő év nagyon lassan telt el. Mivel a katonai helyzet stabilizálódott 851. október elején ismét haza tudtam menni, és keblemre öleltem a már totyogó fiacskámat, feleségemet és atyámat.

December elején értem vissza a hadtesthez, ami Besztercén állomásozott. Itt értesültem levélben arról, hogy otthonlétem alatt Hanna ismét teherbe esett. Mivel a 848. októberi radnai zsidómentésemmel kapcsolatban vizsgálat indult ellenem, minden erőfeszitésem ellenére sem kaptam engedélyt az új eltávozásra, ezért Besztercén imádkozva töltöttem azokat a napokat, amikor gyermekem megszületik Igaron. Sajnos mire megkaptam a távozási papírjaimat, és szeptemberben Igarra értem, megtudtam, hogy Bernát fiam egy hónapos korában meghalt. Atyám elmondta, hogy feleségem a zsidó nevemet diktálta be a születéskor, így lettem én Áron, a kis Bernát apja. Azt is tudtam persze, hogy máshol pedig Ádámként írtak be, de mivel nem volt módomban utánajárni, minden maradt úgy, ahogyan volt. Végül is tudtam, hogy Hanna az Áron nevet kedveli jobban, meg sem lepődtem ezen.

Mivel láttam, hogy atyám egyre többet szenved a tüdejével, megkértem a rokonokat, hogy nagyobb figyelemmel legyenek vele, mert nagyon tartottam attól, hogy nem éri meg a következő hazatértemet.

853 tavaszán tárgyalás tárgyalást követett, és végül is úgymond vitészségem figyelembevételével és a bizonyítékok fogyatékossága okán a parancsmegtagadás, szolgálati hely elhagyása, önkényes beavatkozás és hazaárulás vádját elejtették velem szemben. Csak ekkor tudatosult bennem, hogy micsoda veszélyben forgott az életem. Egyetlen hátránya volt az ügynek, nem kaptam meg a magas kitüntetést, amelyre felterjesztettek korábban.

853. július végére értem újra haza, mivel atyám leveléből értesültem arról, hogy Hanna újra várandós lett. Augusztus 28-án megszületett Márton fiam.

Az otthon maradtaktól tudtam meg, hogy Hanna a katonaéveim alatt egy másik férfival is összefeküdt. Mikor kérdőre vontam, elmondta, hogy halálhíreimet hirdették, és nem bírta magát megtartóztatni, a nagy nyomorúságban ezt az egy apró boldogságot engedte meg magának. Közöltem vele, hogy el fogok válni tőle, de azt megengedem, hogy a házamban éljen, ameddig csak akar, hiszen fiamat kell nevelnie. Hannát és fiaimat atyámra bízva visszamentem a seregbe.

854 januárjában leszereléseim okán elvezényeltek Miskolcra, ahol február 4-én véglegesen szabadságoltak. Február elején értem Igarra, elmondtam atyámnak, hogy kezdeményeztem a válást Hannától, és így én leszek az első a családból, akit elválasztanak a nejétől. Atyámat nem avattam be a válás okaiba...

1854. április 16-án választottak el Hannától, és ettől kezdve fiaimmal és atyámmal négyen élünk egy fedél alatt. Hanna egy melléképületben lakott.

Mivel a férfinembernek nem jó asszony nélkül, úgy határoztam, hogy újra házasodok. Hanna közben hozzámert az egyik Schwarcz fiúhoz, úgyhogy ezután tévedésből Schwarcz Hannaként jelent meg a papírokon. 854. október 15-én elvettem feleségül Braun Júliát, akit gyermekkorom óta ismertem, és akit mindig is szemrevaló teremtnak tartottam.

855. június 25-én megszületett kislányom, Fanni. Decemberében atyámat elküldtem nővéremékhez Szemerére, mivel én ekkor házalásból éltem, és nem tudtam segíteni az ápolásban.

...

Atyám egy hónapja tüdőgyulladást kapott, mert lázrohamában jeges vizet ivott Szemerén a kútból. Négy napja érkeztem fiaimmal, atyámat még életben találtam, de már nem ismert meg minket. Aztán meghalt.

A napló. Csak azt ne találtam volna meg!

A hat éves Dávid megrángatta Ádám szakállát. Harmincöt éves apja felébredt, és magához ölelte fiát, majd megmosakodott, és amikor senki nem látta, a naplót a tűzbe vetette, mert nem akart Kiválasztott lenni.

De a roskadóban levő ne nyujtsa-é ki kezét?

Avagy ha veszendőben van,
ne kiáltson-é segítségért?*

*Jób 30,24

*Feléd terjesztgetem kezeimet;
lelkem, mint szomjú föld, úgy eped utánad.
Szela.**

**Zsolt 143,6*

1856-1876

*S látja, hogy jó a nyugalom és hogy a föld mily kies:
teher alá hajtja hátát, s robotoló szolgává lesz.**

**1Móz 49,15*

1856. és 1859. között Ádámnak nem született gyermeke, küszködve élték.

1859. december 17-én megszületett Ádám fia, Jakab. Mivel ebben az időben két helyen is anyakönyvezték a helybeli zsidóságot, két külön könyvben jegyezték fel ezt a születést is. Abba a könyvbe, ahová Dávidot, Bernátot és Mártont jegyezték be, az apa nevét Áronnak jegyezték be, abba a könyvbe, ahová viszont Ádám mondta be a születést, Ádámnak jegyezték fel az apát.

Ádám már négy gyermeket tartott el ezekben az években. Mivel lehetősége volt rá, szabóként dolgozott Tiszaigaron, de Tiszaszalókon, Tiszaabádon, Tiszaburán, Jászkiséren, Poroszlón, Egerszalókon, Egerlővön és Mezőkövesden is fel-feltűnt rövidebb-hosszabb időre.

A sok munka mellett nem feledkezett meg hitéről, de szemléletében mindig nyitott maradt.

1861 nyarán Ádám Füreden a vásárban próbált néhány posztókabátot eladni, amikor látta, hogy néhány kereskedő a soron hogyan próbálja megtevesztetni az igencsak szegényesen öltözött, ámde láthatóan pénzzel bíró zsidókat. Odament hozzájuk és erélyesen elzavarta a kufárokat, akik ugyan kerekét oldottak, de jól megfenyegették Ádámot, hogy tönkreteszik. Ádám elmondta Efremnek (akit kimenekített a többiek markából), hogy nagyon vigyázzon a pénzére, mert bizony előfordulnak csalások erre felé. Efrem nagyon megköszönte a segítséget, és bemutatta családjának Ádámot, mint jötevőjét. Vele volt felesége Bajle, és Fanni lányuk, aki akkoriban töltötte be tizenötödik évét, és menyegzőjére kerestek megfelelő ruhát. Efrem bizalmasan elmondta Ádámnak, hogy a vőlegény nagyon jómódú, ezért amikor a lánya nem látta, elfogadta tőle azt a pénzt, amit a lány felruházására szánt. Sötétedett, Ádámnak haza kellett mennie, és mivel megbeszélték, hogy Efrem segít neki Palkonyán és a környékben eladni az árut, gondolta, hogy lesz még foganatja a találkozásuknak.

Ádám hamarosan elfelejtette a találkozást.

1862. február 9-én Ádámnak megszületett Móric nevű fia, akinek egy távoli nagybácsi iránti tiszteletéből adta a nevet.

Ebben az évben a vásáron Ádámot megkereste Efrem és elmondta, hogy micsoda szomorú véget ért a lánya tervezett házassága. Az ifjú férj az es-

külvő előtt néhány héttel lemondta az eljegyzést, és szégyenben hagyta a lányát. Ádám átadott neki egy köteg posztót, elszámoltak, majd megígérte Efremnek, hogy amint ideje engedi, elmegy feléjük kereskedni. Ebben az időszakban sokat taníttatta unokaöccsét, a tizennyolc éves Bernátot, kinek Ignác nevű atyja sokat volt távol Pesten, és fiát Ádám bácsira bízta. Később (Ignác korai halála miatt) Ádám lesz az, aki Bernát házasságát megszervezi majd Goldmann Rozi-val, majd ennek halála után pedig a gazdag Rubinstein Katalinnal.

1864. február 18-án megszületett Ádám Lázár nevű fia, akit még Lajosnak és Lászlónak is anyakönyveztek a különböző rabbik. Ez azért fordulhatott elő, mert azon a vidéken, ahol Ádám élt a családjával, nem voltak pontosan szabályozva az anyakönyvi kerületek, így a rabbik a működési területükhöz közeli területről érkező bejelentéseket mind anyakönyvezték: ki így, ki úgy.

Ádámnak be kellett látnia, a kereskedéshez nem ért, ezért végleg abahagyta, és folytatta korábbi munkáját: megbecsült szabóvá vált a környéken. Efrem hiába hívta, hogy kereskedjenek együtt, nem hagyta ott feleségét a sok gyermekkel és csak a legkritikább esetben járt el házalni. Mivel Efrem így elvesztette egyetlen igazi beszállítóját, kénytelen volt visszatérni a csekélyebb jövedelmet hozó, de kevésbé igényes edénykereskedéshez. Nem is jelentkezett többé, és elfelejtette rendezni utolsó tartozásait.

1865-ben tavasszal a Tisza kiöntött, elmosta a földeket. A parasztok nem tudtak fizetni, ezért a család még inkább elszegényedett. Mivel a helyzet 1866-ra sem változott, meghozta nehéz döntését: kiviszi családját Amerikába, mert látható, hogy ez az ország nem az az ország, ahol ők boldogulni fognak. Hosszas tanakodás és vita után úgy határoztak, hogy Ádám előre megy, és majd, amikor megteremtette a feltételeket, kiviszi családját. Nagy sírás közepette indult útnak. 1866 tavaszán Buda, Fehérvár, Veszprém, Tapolca és Kanizsa vonalat járta be. A nyáron átment Varasdon, elkerülte Zágrábot, majd Krajna határán átverekedte magát az apró falvakon és szeptember 19-re Fiumébe érkezett.

1867 októbere és 1868 novembere között az ottani kikötőben rakodómunkásként dolgozott, hogy megkereshesse azt a pénzt, amelynek lefizetése mellett őt elhajózzák Amerikába.

A Hamburg nevű hajóval 1868. december 1-én indult útnak, majd 1869. január 1-én Ellis Island-en ért partot. Tengeribetegségtől gyötörve, nyelvtudás és pénz nélkül, de mégis csak megérkezett! Néhány másik emberrel az úton megbeszélték, hogy összetartanak. A szigetet elhagyva a közeli településeken kóboroltak munkát keresve, de senki nem látta őket szívesen, és a zsidók is elkergették az új bevándorlókat, hiszen veszélyeztették az ő megélhetésüket is. Nagyon elkeseredett, a szeméből evett, és gyümölcsöt lopott, hogy életben maradhasson.

*Kezeid formáltak engem és készítének engem egészen köröskörül,
és mégis megrontasz engem?!**

* Jób 10.8

*Emlékezzél, kérlek, hogy mint valami agyagedényt, úgy készítettél engem,
és ismét porrá tennél engem?**

** Jób 10.9*

*Miért is hoztál ki engem anyámnak méhéből?
Vajha meghaltam volna, és szem nem látott volna engem!**

** Jób 10.18*

Philadelphiában tehetetlenségében egy bálnavadász-hajóra szerződött, ahol mindenesként és persze szabóként dolgozott. A hajót New Scotland-nek hívták. Ettől a nyártól kezdve 1870 őszéig szinte megállás nélkül a tengeren élt. Északon Charlottetown, délen Jacksonville volt a két végállomás. Baltimore-t szerette legjobban, mert ott a kikötőben talált egy kóser étkezdét, és így ritkán Istennek tetsző ételeket is fogyaszthatott.

1870 decemberében egyik alkalommal a hajó irányt tévesztett és egészen a Bermuda szigetekig sodródott. Ezekben a hetekben Ádám látott néhány elhagyatott hajót, amelyeken semmiféle sérülés nem látszódott, de gazdátlanul hanykolódtak a vízen.

Mivel semmi pénzt nem tudott félretenni, és állampolgárságot sem kaphatott (a hajón törvénytelenül foglalkoztatták), elhatározta, hogy hazamegy a rég nem látott családjához. Keserűen állapította meg, hogy ennyi erővel akár Vértésre is elmehetett volna kincset keresni, mert a semmi Amerikában sem több a semminél.

Négyéves amerikai útjának annyi értelme volt, hogy megértette, hogy gyermekeit tanulásra kell ösztönözni. Lemondta hároméves szerződését, amit egy Mary Celeste nevű hajóra kötött a bermudai utat követően, és 1871 júniusában a Bordeaux nevű hajóval visszaindult Magyarországra. Decemberben ért Fiuméba, innen gyalog érkezett meg 1872. január 5-én Tiszaigarra. A család boldogan ölelte keblére a visszatért atyát, aki nem szűnt meg történeteit mesélni. Ádám most sajnálta először, hogy az elmúlt hat évben nem volt felesége mellett, aki így nem tudott neki újabb és újabb gyermekeket szülni. Különösen elsőszülött fia, Dávid volt boldog, hiszen atyja így részt vehetett január 10-én Mezőkövesden tartott esküvőjén. Ádám az utazása tapasztalatait a maga és a családja életére nézve (a többiek csodálkozására és értetlenségére) így foglalta össze:

*Mert az Úrnak, te Istenednek szent népe vagy te;
téged választott az Úr, a te Istened, hogy saját népe légy néki,
minden nép közül e föld színén.
Nem azért szeretett titeket az Úr,
sem nem azért választott titeket,
hogy minden népnél többen volnátok;
mert ti minden népnél kevesebben vagytok;*

*Hanem mivel szeretett titeket az Úr,
és hogy megtartsa az esküt, a melylyel megesküdt volt a ti atyáitoknak;
azért hozott ki titeket az Úr hatalmas kézzel,
és szabadított meg téged a szolgaságnak házából,
az égyiptombeli Faraó királynak kezéből.**

* 5Móz 7.6-8

1872 nyarán Ádám látta, hogy valami gond gyötri Júliát. Júlia elmondta, hogy az utóbbi időben furcsa rosszulletek környékezik. Következő tavaszon a tünetek súlyosbodtak, és Ádám Miskolcra vitette feleségét, hogy az ottani orvosok vizsgálják meg tüzetesen. A vizsgálat után a gondterhelt orvos közölte Ádámmal, hogy feleségének egy-két éve lehet hátra, mert olyan súlyos betegségben szenved, amelyet nem tudnak gyógyítani.

Ádám ezt követően mindent megadott Júliának. Dolgozott, házimunkát végzett, vigyázott a gyermekekre és ápolta feleségét, aki a gondos ápolás ellenére 1875. január 18-án meghalt. Ádám Fegyverneken temette el a hitvesét...

*És meghala Sára Kirját-Arbában
azaz Hebronban a Kanaán földén,
és beméne Ábrahám,
hogy gyászolja Sárát és sirassa őt.**

* 1Móz 23.2

Öt gyermekével magára maradva, Dávid fia segítségével próbálta a családot egyben tartani. Mivel ez nem sikerült, próbálta behajtani minden kintlévőségét, hogy valahogy rendbe tegye az életét. Ekkor jutott eszébe Efrem, aki még sok évvel ezelőtt tartozásban maradt egy bizonyos összeggel. Úgy gondolta, hogy elmegy Palkonyára.

1875 októberében érkezett Ádám Kohn Efraimhoz Tiszapalkonyára. Efraim boldogan ölelte magához a rég nem látott ismerőst. Beszélgetni kezdtek, és Efraim maga hozakodott elő a tartozás dolgával. Mivel akkoriban volt egy kevés pénze, ebből kifizette Ádámot, még kamatot is adott rá. Ádám ott maradt éjszakára és tovább beszélgettek. Kiderült, egyazon évben születettek mindketten, és találtak is néhány ismerőst, akik félúton laktak Palkonya és Igar között. Efraim elmesélte, hogy a hivatalos iratokban Kun néven kerül be mindig, hiába tiltakozik. Ádám erre elmesélte, hogy az ő gyermekeit pedig milyen változatos neveken jegyezték be a rabbik az anyakönyvekbe. Végül megállapodtak abban, hogy ennek semmi jelentősége nincsen, úgysem érdekel ez senkit, és a későbbiekben sem fog senkit érdekelni.

Este érkezett haza Fanni, abban az időben sokat cselédkedett, mivel árva kisfiát el kellett valamiből tartania. Fanni elmesélte Ádámnak, hogy miután a gazdag vőlegénye lemondta a jegyességet, udvarolni kezdett neki egy Fried Pál

nevű zsidó fiú Vilmányból, aki harmad-unokatestvére volt neki. A fiú oly sokáig kedveskedett, hogy Fanni végül elfogadta az ajánlatot, és Palkonyán, 1864. november 15-én megházasodtak. A házasságuk nem tartott sokáig, mert Pál egy fél év múlva, 1865. április 8-án tüdőbetegségben meghalt, Mezőcsáton temették el. A tragédiát súlyosbította az, hogy Páltól azon a héten, amikor az hirtelen meghalt, gyermeket fogant, és a kisfiú (akinek halott férje után a Pál nevet adta) 1866. január 1-én meg is született. Ezt a kilenc éves kisfiút tartja el özvegyen cselédkedésből, mert atyjának már nincs olyan jövedelme, amivel segíteni tudná.

Ádám szíve hevesebben kezdett dobogni, mivel látta, hogy e gyönyörű nő vigasztalásra vár. Kérdezte is Efremet, hogy lehet az, hogy Fanni itthon van velük, de az csak annyit mondott, hogy özvegy lánya nem fogadta el egyik kérőnek sem az ajánlatát. Ádám aznap éjjel kigondolt valamit. Elhatározta, hogy lemond a Vértésre való zarándoklatáról azért, hogy szerencsét próbáljon Fannival, hátha hozzá menne nőül.

1875. december 26-án, mindössze egy hónap alatt sikerült Ádámnak meghódítania Fanni szívét. Mivel a rabbinak sürgős teendői támadtak, így 1876. január 2-án tartották meg az esküvőt Tiszapalkonyán.

Az elfoglalt rabbi elfelejtette beírni ezt a házasságot az anyakönyvbe.

*És a miképen gondom volt arra, hogy kigyomláljam és elrontsam,
letörjem és pusztítsam és veszedelembe sodorjam őket,
azonképen vigyázok arra,
hogy megépítsem és beplántáljam őket,
azt mondja az Úr!**

*Jer 31,28

1876-1891

*Vénségemig és megőszülésemig se hagyj el engem, oh Isten,
hogy hirdessem a te karodat e nemzetségnek,
és minden következőnek a te nagy tetteidet.**

*Zsolt 71,18

Waldmann Ádám és Kohn Fanni Mezőkövesden telepedett le. A kicsi Fried Pál a sok Waldmann gyerek között nevelkedett tovább.

1876. júniusában Ádám Márton nevű fia nőül vette Jászakiséren Klein Júliát. Ebben az időben Ádám már nagyapa volt, Dávid révén két unokája is látogatta. Ugyanebben az évben december 22-én Mezőkövesden megszületett József, Ádám és Fanni első közös gyermeke.

Ádám és Fanni a közöttük lévő több mint huszonkét év ellenére megértették egymást, ebben talán szerepet játszott az is, hogy Ádám erős szerve-

zettel bírt, és tartotta a lépést a nála jóval fiatalabbakkal. Továbbra is szabóként kereste kenyerét, és ha megszorult, házalni kezdett.

Mezőkövesden, két év múlva november 12-én megszületett Farkas nevű fiúk, aki nevét a szeptemberben Miskolcon nyolcvankilenc éves korában meghalt Wolf bácsi után kapta. Két év elteltével január 7-én látta meg a napvilágot Gábor. Ez a fiú Fanni nagypjáról, Klein Gáborról kapta a nevét, aki Hidasnémetiben volt kocsmáros vagy ötven évvel azelőtt. Ádám boldogsága teljes volt, soha nem gondolta volna, hogy hatvanévesen még gyermeket fog nemzeni. Fanni ekkor már harmincöt éves volt, de a szülés egyáltalán nem viselte meg. A gyermekáldás nem szűnt meg, mert a következő év július 6-án megszületett Károly nevű fiuk, aki azonban Szihalmón két hetes korában meghalt.

Ádám nagyobb fia, Jakab ez év november 24-én Karcagon nőül vette Spitzer Fánit, és ott telepedett le.

Ádám és Fanni továbbra sem szüntek meg gyarapítani a népes családot: 1883. augusztus 10-én született nekik Simon Pál nevű kisfiuk. Mivel Ádám a népes családját nem tudta eltartani Mezőkövesden, és Wolf bácsi miskolci rokonsága már régóta biztatta, hogy jöjjön és vegye át a szabóságot, két év múlva a családjával együtt megindult Miskolcra. Ónod határában Fanninak elfolyt a magzatvize, s 1885. augusztus 4-én megszületett Mária a Goldmann család házában, ahová befogadták a szülő nőt az ott lakók. Mivel a szülést bejelenteni a Goldmann családból mentek, a rabbi tévedésből és félrehallásból Goldmann Ábrahám és Kohn Fanni lányaként anyakönyvezte Máriát, akinek ebből később még sok problémája adódott.

A szülés után Ádám családjával (és az időközben hozzájuk csatlakozó idősebb fia, Dávid családjával) Miskolcon a Szentpéteri kapunál telepedett le.

Néhány hónapos nyugalom után újabb családi események következtek: 1886. november 17-én Ádám fia, a cipész Móric nőül vette Jászkiséren Klein Klárát. Ez a Móric egy év múlva szeptember 8-án Tisasülyön meghalt hagymázban, egy lázzal járó betegségben. Fia, Gyula, a halála után született meg félig árván. Mintha ez nem lett volna elég a sorstól, két hónap múlva november 15-én Miskolcon heveny agygerinclobban váratlanul meghalt Fanni elsőszülötte, mindenki Palikája, aki péksegédként dolgozott Palkonyán. A Waldmannok megsiratták a nőtlenül és gyermektelenül elhalt Fried Palikát.

Ádám és Fanni szíve újra egy év múlva melegeedett fel, amikor Miskolcon, 1888. július 22-én megszületett Ignác nevű gyermekük. Az öröm nem sokáig tartott, mert a kisfiú október elején súlyosan belázasodott és már nem lehetett rajta segíteni, két hét múlva meghalt.

1888. augusztus 21-én Ádám Lázár nevű fia nőül vette Tiszaburán Braun Cecíliát. Az esküvőn Ádámot a fiai megeskették, hogy több gyereket nem hoz a családba, hiszen majdnem hetven éves, s nem lesz, aki felnevelje őket. Ádám legyintve tett ígéretet erre.

A sors váratlanul megtörte Ádám fogadalmát, mert Miskolcon, 1891. szeptember 16-án megszületett Ádám és Fanni utolsó gyermeke, a kicsi Móric, aki a Mojse héber nevet is megkapta, ugyanúgy, mint a korábban elhalt bátyja.

Ádám hetven, Fanni negyvenöt éves volt ekkor. Ádám első fia Dávid fejcsóválva vette kezébe a nála negyvenegy évvel fiatalabb öccsét, de szelíd csókkal illette homlokát.

Ádám nem bánta, hogy ahogyan apja és nagyapja sem, ő sem jutott el Vértesre. Csak azt nem tudta, hogy kit fog kiválasztani maga helyett a feladatra. A jelet egyik fián sem látta.

*Születésem óta a te gondod voltam;
anyám méhétől fogva te voltál Istenem.**

*Zsolt 22,11

*Adj jelt nékem javamra,
hogy lássák az én gyűlölőim és szégyenüljenek meg,
a mikor te Uram megsegítesz és megvigasztalsz engem.**

*Zsolt 86,17

1892. április 17.

*A gazdag és szegény összetalálkoznak, mindkettőt pedig az Úr szerzi.**

*Péld 22,2

1892. április 17-én Ádámnak Kassára kellett mennie egy gyermektelenül elhunyt unokatestvére, Izidor hagyatékával kapcsolatban.

Az ügyet képviselő ügyvédi iroda választása azért esett Ádámra, mert az elhunyt levelezéséből kiderült, hogy Ádámmal együtt ment ki Amerikába, és Ádámmal tartotta levélben a kapcsolatot. Izidor Amerikában halt meg, és az elmúlt húszegynéhány évben hazai viszonyokhoz képest szép vagyont gyűjtött össze, amelyet itt most az unokatestvérek között kellett felosztani.

Az ügyvédi iroda pazar berendezését látva, Ádám nem mert helyet foglalni a városban, pedig a legszebb ruháját vette fel az alkalomra. Készségesen fogadták és vagy egy órán keresztül rajzolgattak fel egy ágas-bogas családfát, amely adatait Ádám adta meg. Negyvenhárom, felnőtt kort megélt unokatestvért sorolt fel, akik közül tizenöten már korábban elhaltak, és vagy harminc gyermekük élt a környező megyékben.

Az eljáró ügyvéd öt perces szünetet tartott, és Ádám kivonult az előtérbe várakozni és felfrissíteni magát. A falakon szigorú tekintetű ügyvéd és bíró urak képei néztek le rá. Egyszer csak merő véletlenségből összeütközött egy középkorú ügyvéddel, aki az aktákat kiejtette a kezéből. Miközben segí-

tett összeszedni az iratokat, döbbsen vette észre a vörös foltot az ismeretlen ügyvéd inggallérja mögöl kikandikálni. Micsoda véletlen, gondolta magában, aztán elnézést kért és felsegítette az urat, aki köszönés nélkül egy másik irodába távozott, az ajtót behúzza maga mögött.

Ádámot visszahívták az Izidor hagyatékával kapcsolatos tárgyalásra, vallomását aláíratatták vele, költségeit kifizették, majd elengedték. Kifele ment Ádám szórakozottan olvasgatta az ügyvédek neveit az ajtókon: Molnár, Stern, Kogutowitz, Löwenthal, Endreffy és Kalmár.

A portánál Ádamba nyilallt egy gondolat. Megkérdezte a portást, hogy mely ügyvédek dolgoznak itt ebben a közösségben. A portás hibátlanul elmondta az emeleten olvasott névsort. Ádám óvatosan megkérdezte, hogy melyikük az az ügyvéd úr, akinek piros folt van a nyakán. A portás az efféle bizalmaskodást láthatóan nem szerette, ezért finoman kitessekelte Ádámot az utcára, majd utána szolt: „Löwenthal Ádám ügyvéd úr az. Jobb lesz, ha a magafajta békén hagyja őt, mivel igencsak haragszik a fajtájára, a gyermekeit is ebben a szellemben neveli. Épp ott jön a nagyobbik fia, úgyhogy takarodjék el az útból!”

Ádám megszédült és leesett a lépcső mellé. Kalapja lábai közé esett, szakállába rejtette arcát, alig mert felnézni a lépcsőn felfelé szaladó ifjúra és a karjaiba kapaszkodó, dúsan ékszerezett ifjú hölgyre, aki egy kis csecsemőt tartott másik kezében. A fiatalember hanyagul megállt Ádám előtt, lassú mozdulattal a zsebébe nyúlt, majd egy érmét dobott a földre billent kalapba.

...És az egek kijelentik az ő igazságát, mert az Isten bíró.
Szela.*

*Zsolt 50.6

1893-1896

Gyógyíts meg engem Uram, hogy meggyógyuljak,
szabadíts meg engem, hogy megszabaduljak,
mert te vagy az én dicsekedésem!*

* Jer 17,14

1893 tavaszán Móric sokat betegeskedett. Ádám igyekezett minél többet foglalkozni kicsiny gyermekével, de ebben sokat akadályozta őt a többi gyermeke és sok unokája. Nagyon szívéhez nőtt a kis Móric, mivel olyan nagyon akart élni, pedig az orvosok többször lemondtak róla. Gondjait növelte, hogy decemberben suhancok felgyújtották a kis szabóműhelyt. Mivel mindene odaveszett, és a szeme is el-elfáradt már néha, elhatározta, hogy többé nem dolgozik tüvel és cernával, helyette újra házalni kezd, mert kell a pénz a gyermekei iskoláztatására.

1894-1896 között nehéz idők jártak a családra. Míg az ország az Ezeréves ünnepre készült, addig Ádám a létfenntartásért küzdött. Minden reggel

hajnali öt órakor kelt, hatkor a zsinagógát takarította, nyolckor ült le reggelizni családjával, majd kilenctől délután öt óráig a vasúton segédkezett rakodómunkásként. Csodájára is jártak a munkások, és minduntalan emlegették, hogy 821-ben született. Ő volt mindenki Ádi bácsija, aki erővel úgy bírta magát, mintha ötvenéves lett volna, pedig hetven fölött járt már. Egy idő múlva segíteni kezdtek Ádámnak, kisebb súlyokat adtak neki és figyeltek arra, hogy ő legyen az első aki leül pihenni és az utolsó, aki föláll dolgozni. Ezt a fajta szeretet és összetartást nap mint nap emlegette Ádám a családja körében. A baj akkor következett be, amikor rakodás közben Ádám elbotlott és eltörte a lábát. A vasút azonnal az utcára rakta, miután az állomás kórházában hevenyészve ellátták sebesülését.

Ádám tudta, hogy abba kell hagynia a munkát vagy belehal. Tudta azt is, hogy tartozik még fiainak a család történetével, de mivel egyik fiában sem érezte az elhivatottságot és erőt, illetve egyikükön sem volt rajta a jel, nem tudott dönteni, hogy kit és mikor avasson be a titokba. A titok ugyanis nem titok már, ha azt többen tudják. Félt attól, hogy a testvérek összemarakodnak, és különösen félt attól, hogy kis kedvence, Móric mindenképp kimarad. Mostanában vette azt észre, hogy a kis Mórictól a többi testvér nem úgy szereti, ahogyan a egymást. Fanni szerint a nagyobb gyerekek nem tudják megbocsátani apjuknak, hogy megszegte ígéretét. Ádám szerint legfeljebb az lehetett a baj, hogy a többieknek mindig Móricket emlegette, akit -mivel kisebb náluk és beteges-, állandóan segíteniük kellett.

1896 év közepén hallotta, ahogy József és idősebb testvérei suttogni kezdtek, hogy kimennének Cionba, hogy telepesként próbáljanak szerencsét. A kicsi Móric ebből semmit nem vett észre, pedig már lassan behozta lemaradását a fejlődésben. Csupán apró termete miatt különbözött társaitól.

Ádám nem szólt bele a szervezkedésbe, de nagyon figyelt mindenre, ami körülötte történt. Vele élő gyermekei nem tudták, hogy katona volt, hogy ő is elment szerencsét próbálni Amerikába és hogy onnan üres kézzel jött haza. Azt sem tudták, hogy Ádám titokban eljárógatott olyan gyűlésekre, ahol Cion újjárahódításának szükségességét hirdették a szónokok, és ahol Ádám oly népszerűtlen volt, mivel mindig a beilleszkedés és megbékélés szükségességét hangsúlyozta az elhangzottakkal szemben.

1896 végén elhatározta, hogy a kivándorolni vágyó gyermekeit fondorlattal veszi rá, hogy maradjanak.

Csak az időt várta ki, amikor is egyszerre beszélhetett valamennyiükkel.

*Te azért ne félj, oh én szolgám Jákób, azt mondja az Úr, se ne rettegj Izráel;
mert ímhol vagyok én, a ki megszabadítalak téged a messze földről,
és a te magodat az ő fogságának földéből;
és visszatér Jákób és megnyugoszik,
és bátorságban lesz,
és nem lesz, a ki megháborítsa.**

*Jer 30,10

1897

*Hogy megtudja azokat a jövő nemzedék, a fiak, a kik születnek;
és felkeljenek és hirdessék azokat fiaiknak;**

*Zsolt 78,6

1897 nyarán Waldmann Ádám ügyeit intézte a városházán, és a kezébe került egy az asztalon felejtett friss kiadású könyv, amely a századbeli engedélyezett névmagyarosítások gyűjteményét tartalmazta. Ádám elgondolkodott és megjegyezte magának, hogy míg lassacskán az ő generációja kihal, a fiatalabbak közül szinte senkit nem úgy hívnak, ahogyan az atyjuk született. Fiai egyre Cionba vágytak, Ádám terve kibontakozóban volt.

1897 év novemberében a makacs tüdőgyulladástól szenvedő Ádám üzent a gyermekeinek, hogy szeretné, ha ezt a Hanukkát vele ünnepelnék meg, mert úgy érzi, lassan megszakad élete fonala. Kérte tehát, hogy jöjjenek el hozzá Miskolcra.

Hannától megmaradt fiai közül Dávidnak és családjának nem kellett utaznia, hiszen vele szemben laktak valamennyien, a két éve elhunyt fia, Miksa családját azonban nem tudta értesíteni, mert valamennyien szétszéledtek, ezért azok nem is jöttek el.

Julianától megmaradt fiai közül Karcagra üzent Jakabnak, aki felke-rekedett és családjával együtt meg is érkezett időben. Ádám első, és még mindig gyászolt Móric fia özvegyét nem értesítette, mert tudta, hogy új házassága miatt úgysem jönne el Miskolcra, Lajos fia pedig örvendetes módon úgyszin-tén Miskolcon lakott népes családjával, ezért Ádám csak annyit tett, hogy átsétált hozzájuk és szóban invitálta meg őket.

Fannitól származó gyermekei: József, Farkas, Gábor, Pál és Móric (és persze Mária) vele laktak együtt Miskolcon, ezért tudtak az atyai szándékról. A hatalmas rokonságból csupán Jakabot, feleségét és két gyermekét kellett el-helyezni, ebben Dávid segítségét kérte és kapta meg.

Hanukka beköszöntekor Ádám és harmadik felesége, Fanni szám-ba vette a sokaságot: Dávid és kis Fanni gyermekei közül jelen voltak: Júlia, Jakab, Izidor és a kicsi Ilona. Miksa részéről senki sem jelent meg. Jakab és Fáni részéről megjelent Izidor és az apró Júlia. Lajos és Cecil részéről ott volt minden kicsi: József, Júlia, Móric és Andorka. Ádám és Fanni gyermekeivel együtt összesen huszonnégyen ültek az asztalnál. A vacsora közben Ádám láthatóan és tőle szokatlanul zavart volt, érezhető volt, hogy nem csupán egy egyszerű Hanukka megülésére készül.

A vacsora után a belső szobába szólította a fiait. Miközben a férfiak át-mentek a oda, a lányok, unokák és feleségek az asztal leszedésén fáradoztak.

A belső szobában Ádám megölelte nyolc fiát: a 47 éves Dávidot, a 36 éves Jakabot, a 33 éves Lajost, a 21 éves Józsefet, a 19 éves Farkast, a 16 éves Gábort, a 14 éves Pált (avagy Simont), és a 6 éves kicsi Móricot. A fiúk meg-

éreztek, hogy valami jelentős eseménynek lesznek tanúi, ezért nem húzódoztak az ölelések előtt.

Ádám furcsa révületbe esett, tudta, eljött az idő. Most dől el az, hogy a családja szétszéled-e a nagyvilágban, vagy együtt maradnak. Félelme nem volt alaptalan, Dávidtól származó lányunokája és férje, Grósz Móric már kivándorolt Amerikába.

Elmondta, hogy amit tud, azt nagyapjától hallotta Tállyán. Ádám tudta, hogy rosszul emlékezik az ott elhangzottakra, de úgy gondolta, hogy majdnem mindegy, hogy mit mesél, ha azzal összetartja a családot:

- Nagyapa nagyon gyenge volt a találkozáskor, hetvenkét évet meghaladta már a kora. Megragadta a kezemet, magához vont, hogy mielőtt meghalna, egy titkot adjon át nekem és az engem követőknek. Amit elmondott, azt Nagyapjától, Dávidtól hallotta, röviddel annak halála előtt még 790-ben. Történt pedig 686-ban, amikor a török Budavárát visszavette... Három év múlva 795-ben pedig megszületett József nevű fia, majd ennek fiaként születtem meg én, 1821-ben Miskolcon.

A gyerekek nem tudtak megszólalni. Ádám sem mondott már semmit, csupán azt kérte -és itt különösen József fiára gondolt, mert ő volt ebben a kérdésben nyughatatlan-, hogy ha magyarosítani kívánják a nevüket, akkor gondoljanak arra, hogy ez a családi név micsoda történetet rejt magában.

Ádám kiküldte fiait, csak a legidősebb és legfiatalabb fiát tartotta bent magánál. Első és utolsó szülöttének meghagyta, hogy azok mindig őrizzék meg az eredeti nevet, nehogy a feledés homályába vesszen az. A 47 éves Dávid és a 6 éves Móricka is megértően bólintott.

*Miképen hogy nem tudod, melyik a szélnek útja,
és miképen vannak a csontok a terhes asszony méhében;
azonképen nem tudod az Istennek dolgát,
a ki mindeneket cselekszik.**

*Préd 11,5

1897-1908

*Avagy nem kedves fiam-é nekem Efraim?
Avagy nem kényeztetett gyermek-é?
Hiszen valahányszor ellene szóltam, újra megemlékeztem ő róla,
azért az én belső részeim megindultak ő rajta,
bizony könnyörülök rajta, azt mondja az Úr!**

*Jer 31,20

1897 őszén Móric boldogan ment iskolába apja kíséretében. Apró termetével megállt a hatalmas kapu előtt, felnézett és büszke apjának lassan kibetűzte, amit látott: „Miskolczi Erzsébet Izraelita Népiskola”.

Eljött ez a nap is, Ádám legutolsó gyermeke is iskolába járt. Az év gyorsan telt el, és 1898 nyarán Móricka bemutatta atyjának az első bizonyítványát, aki azt nagy boldogan szemlélte meg. Ádám megdicsérte kicsi fiát, és hálát adott a Teremtőnek, hogy még mindig ad neki annyi erőt, hogy fiát támogassa.

*Napjaim olyanok, mint a megnyúlt árnyék;
magam pedig, mint a fű, megszáradtam.
De te Uram örökké megmaradsz,
és a te emlékezeted nemzetségről nemzetségre áll.**

* Zsolt 102.12-13

1898 őszétől 1899 nyaráig Móricka képességei legjavát adva tanult. Mivel apja hetvennyolc, anyja ötvenhárom éves volt már, testvéreire próbált támaszkodni, de azok egyrészt olyan nagyok voltak, hogy nem értek rá vele foglalkozni, vagy ugyan még iskolába jártak, de továbbra sem tudtak felmelegedni Móricka iránt. A nehezen tanuló Móric végül is befejezte ezt az évet is. Második bizonyítványában a következőket olvashatta Ádám:

Magaviselet	1
Szorgalom	3
Előmenetel	4

A testvérek közül elsőként, József Vértesre magyarosította a nevét 1898. november 14-én. Ádám szomorúságát csak a választott név nagyszerű választása enyhítette.

Móric 1899 szeptemberében megkezdte a harmadik polgári iskolát. Féléves zárást követően Ádám ismét beteg lett, Mórícnak nem volt anyagi segítsége, és mire összegyűjtötte a következő fél évre járó tandíjat, már késő volt, kimaradt az iskolából. Egy év múlva szeptemberben újra próbálkozott. Ádám naphosszat tanult fiával és ismét minden rendeződni látszott, 1901 nyarán a következő bizonyítványt hozta haza Móric:

Magaviselet	3
Szorgalom	3
Előmenetel	3

1901. május 28-án Vértesre magyarosította nevét Farkas, Gábor és Pál is. Ádám tudta, hogy nem tudja megállítani gyermekeit.

A nyolcvanéves Ádám a rokonoktól születésnapjára kapott pénzből beíratta Mórícot 1901 őszén a következő osztályba. A testvérek megint nem nézték jó szemmel azt, hogy atyjuk csak a „kicsi Benjáminnal” (így csúfolták Mórícot) törődik.

1902-ben Jakab is Vértesre magyarosított, és az év nyarára Móric befejezte a polgári iskolát, boldogan dobta a konyhaasztalra a végzős bizonyítványt:

Magaviselet	2
Szorgalom	3
Előmenetel	3

Mivel Ádám azt szerette volna, hogy Móricból ügyvéd vagy más hasonló nagy tudású ember váljék, nem szakmát akart a kezébe adni, hanem érettségit, ezért ősszel beíratta a Miskolci Királyi Katolikus Gimnáziumba. Egy év múlva Móric a következő bizonyítványt hozta atyjának:

Vallástan	3
Magyar nyelv	3
Latin nyelv	3
Földrajz	3
Természetrész	3
Mennyiségtan	3
Rajzoló mértan	3
Szépírás	4
Tornázás	3
Ének	3
Szabadkézi rajz	3
Magaviselet	2

Minden rendben valónak látszott. Móric a második gimnáziumba is beiratkozott, de 1904 tavaszán sajnos elfogyott a család pénze, és hasonlóan sok szegény osztálytársához, kimaradt az évből. Tudta, hogy atyja sem örökéletű, előbb vagy utóbb neki is pénzt kell keresnie.

Szomorú bar micvót ültek szeptember 16-án a családban. Móric olyannyira le volt törve, hogy testvéreinek megesett rajta a szívük és ígéretet tettek arra, ha Móric besegít az otthoni teendőknél és ezzel egy kicsit mentesíti öreg atyjukat, befizetik neki a következő év tandíját abba az iskolába, amelyet kiválaszt magának.

Ádám, aki ekkor már nyolcvannégy éves volt, azt tanácsolta Móricnak, hogy hagyjon fel most a gimnáziummal, tanuljon inkább szakmát, mert nemsokára már semmilyen segítsége nem lesz, és fenn kell tartania magát. Így történt, hogy Móricot a testvérei 1905 őszén a Miskolci Kereskedő-Tanonc Iskolába írták be. Az első év végén, a záróvizsgák előtt Ádám és Fanni egyszerre lett beteg, és Móricnak nem maradt kellő ideje arra, hogy a vizsgákra felkészüljön. Mivel igencsak büszke és makacs természetű volt, azt mondta atyjának, hogy nem akar szegényben maradni, nem akar egyik tárgyból sem bukni, ezért majd a következő évben befejezi az iskoláit, addig pedig elhelyezkedik valahol segédnek: így nem ment el a vizsgákra.

1906 nyarán Móric pénzt kért a testvéreitől, hogy újra beiratkozhasson az iskolába. A testvérek, akik maguk is küzdöttek a fennmaradásukért úgy döntöttek, hogy mivel Móric már három évet elmulasztott az iskolákból, olyan sokáig tartana az ő oktatása, hogy azt nem tudják megfizetni. Mivel Ádám sem tudott fiaira hatni, ezért Móriccal és Fannival Tiszaabádra költözött októberben. Itt éltek hármasan, míg a többi testvér Miskolcon és más városokban próbálta építeni saját életét.

1908-ban meghalt Ádám fia, Lajos, súlyos betegségben. Gyermekei februárban Vértesre magyarosították nevüket. Ádám már nem lepődött meg.

Ádám (mivel élete végét érezte), ősszel meghagyta Móricnak, hogy testvéreitől, ha lehet, soha ne kérjen semmit, mert azok atyjuk vétke miatt haragszanak rá, és ezt nem tudta kinevelni belőlük. Kérte, hogy amint lehet, házasodjék meg és tartsa meg a család nevét úgy, ahogyan azt Dávid is megtette. Kérte, hogy tartson ki, soha ne adja fel és ha tud, legyen egy kicsit boldogabb ember, mert az utóbbi időben nagyon átengedte magát a csüggedésnek. Kérte, hogy vegye maga mellé öreg édesanyját, soha ne engedje el annak a kezét. Tűt és cérnát kért, és kiküldött mindenkit a szobából.

Haldokló bízta az itt maradót, mint az oly sokszor megtörtént már a történelemben.

1908. november 29-én meghalt Waldmann Ádám. Móric jelentette be a halálesetet az előjáróságon.

Tiszaabádon temették el, ma is ott nyugszik. Kabátjába varrva vele temették el élete utolsó hetében írt visszaemlékezéseit. Sok kérdés maradt így megválaszolatlanul megválaszolva. Senki nem tudta, hogy Ádám volt az egyik Kiválasztott. Ő sem tudta, mert elfeledte.

*Életet kért tőled:
adtál neki hosszú időt,
örökkévalót és végtelent.**

**Zsolt 21,5*

1.

WALDMANN MÓRIC MÓZES (1891-1944)

1908. november 30.

*Egyedül ül és hallgat, mert felvette magára.**

**Siral 3,28*

Móric a Chevra Kadisa ajtajában várta, hogy szólítsák. Tegnap elhunyt atyja temetését jött intézni. A váróban egymaga üldögélt, nem kísérte el senki, testvérei még nem érkeztek meg Tiszaabádra.

Nem mert szembenézni a valósággal: atyja, akit istenített, nincs többé, csak a nyomor, nehézség és az éhezés veszi körül. Révetegen, öntudatlanul motyogni kezdte maga elé a Példabeszédek általa is ismert, és megtapasztalt sorait:

*A hiábavalóságot és a hazugságot messze távoztasd tőlem;
szegénységet vagy gazdagságot ne adj nekem;
táplálj engem hozzám illendő eledellel.
Hogy megelégedvén, meg ne tagadjalak, és azt ne mondjam:
kicsoda az Úr?
Se pedig megszegényedvén, ne lopjak,
és gonoszul ne éljek az én Istenem nevével!**

** Péld 30, 8-9*

A Chevrában tisztelték Móric gyászát, és gyorsan végeztek a formaságokkal. Móric tudta, hogy Tiszaabádon nem lesz maradásuk, ezért még aznap beszélt a rabbival, hogy atyja sírját ápolja valaki, ha a család nem tudná mindig tiszteletét tenni.

Özvegy édesanyját egész nap kísérgette az egyik szobából a másikba, szegény asszony nem találta a helyét. Estefelé az özvegy elővett egy írást, amely Ádám végrendeletét tartalmazta és felolvasta Móricnak a reá vonatkozó részt:

„...Mindezek szerint meghagyom fiaimnak és leányaimnak, hogy ha úgy szólítana magához a Teremtő, hogy Móric fiam még nem lenne eléggé nagykorú, azaz huszonnégy éves (bárha akkor én már kilencvennégy évemet taposnám), a testvérek azon munkálkodjanak, hogy e fiam családalapítását elősegítsék. Ennek okán pedig úgy rendelkezem, hogy hagyatékomból mindenik gyermekem egytized részt letétben tartson a Megye Árvaszékénél, hogy az Móricnak (ilyen halálom esetén és az ő kérelmére) kiadassék. Az a gyermekem pedig aki ezt be nem tartaná, ne legyen jogosult a maradék kilencetizedre. Amennyiben Móric fiam e jogát huszonöt éves koráig nem érvényesítené, a letétbe tett vagyon szálljon vissza a letevőre.”

Mikor ezt meghallotta Móric, szorongani kezdett, hogy a nálánál sikeresebb, idősebb testvérei vajon mit fognak mindehhez szólni. Kérte anyját, hogy semmisítsék meg a végrendeletet, de az hajthatatlan maradt és még aznap a hivatalhoz beadta iktatásra. A temetés után a testvérek is megtudták, miként rendelkezett az apjuk. Mielőtt szó szót követett volna, Móric ünnepelesen megígérte, hogy nem fog élni a jogával mindaddig, amíg ennivalója meglesz, és halálos betegség sem fenyegetné. Mivel a vagyon csekélyke volt, és a testvérek úgyis valami hasonlóra számítottak, nem történt baj a dologból, és a végtisztesség megadása után valamennyien szétszéledtek.

Móric aznap éjjel nagyon nehezen aludt el. Végül anyja szipogását hallgatva szenderedett el, mert belenyugodott abba, hogy itt hagyja a múltat és Miskolc helyett Pestre megy szerencsét próbálni.

1909-1918

*Mely igen szép vagy és mely kedves,
oh szerelem, a gyönyörűségek közt!**

*Én 7,6

Móric és özvegy édesanyja Móric egyik unokaöccsénél, Dr. Vértés József ügyvédnél kapott szálláshelyet átmenetileg Pesten az Eötvös utcában, majd önálló bérleményt kerestek maguknak.

Móric 1909 tavaszától 1912 nyaráig egymás után vállalta el azokat a munkákat, amiket csak kapott. Volt lőügynök, cipépszegéd, rikkancs, szabóinas is, és 1911 telén utcát seperni volt kénytelen elmenni. Ahogyan azt ígérte, nem nyúlt a testvérei által számára biztosított letéthez, de ezért nem kapott semmilyen elismerést a testvéreitől, akiktől egyre távolabb került.

A testvérek és gyerekeik a maguk szakmájában sikeres emberekké váltak, és nem volt ínyükre a szegény rokon, aki csak nyűgöt jelentett számukra. Így történt, hogy orvos- és ügyvéd- rokonsága ellenére Móricnak bizony napszámra kellett mennie a Keleti Pályaudvar mögötti földekre, amiért nyomorúságos bért kapott. Ebből a pénzből tartotta el magát és idős édesanyját, aki megözvegyülése óta egyre inkább a vallás felé fordult, szinte semmi másról nem lehetett vele beszélgetni. A helyzet akkor súlyosbodott, amikor Móric anyai nagyanyja, Klein Borbála 1912. június 18-án, életének kilencvennyedik évében meghalt. Fanni ekkor már árnyéka volt önmagának, és úgy látszott, semmi nem tudja őt visszahozni a való világba. Móric atyjától tanult szakkal vigasztalta:

*Ha elesik, nem terül el,
mert az Úr támogatja kezével.**

* Zsolt 37.24

*Gyermek voltam, meg is vénhedtem,
de nem láttam, hogy elhagyottá lett volna az igaz,
a magzatja pedig kenyérkéregetővé.**

* Zsolt 37.25

1912 augusztusában Móric behívót kapott sorozásra, ezért szeptember 18-án megjelent Miskolcon a bizottság előtt. A bizottság megvizsgálta, és feljegyezte róla, hogy Móric egyetlen gimnáziumi osztályt végzett cipőfelsőrész-készítő, 157 centiméter magas, gyenge testalkatú, ezért visszahelyezendő tartalékos állományba az újabb sorozásáig. Móric megalázónak érezte a sorozási véleményt, másrésről viszont örült, hogy anyját nem kell magára hagynia.

Nemsokára kifutófiú lett belőle, és 1913 januárjában csomagot kézbesített Kelemen úrnak az Alagút utca 4. szám alá. Egy cselédlány nyitott neki ajtót, akit Friedmann Rozáliának hívtak. Beszédbe elegyedtek, és Móric megtudta, hogy Rozália most töltötte be a tizennyolcadik életévét, és atyja 1909-ben bekövetkezett halála óta cselédeskedik Budán. Móricnak megtetszett a szerény cselédlány, és a következő hónapokban a leány szabadnapját mindig együtt töltötték. Ahogy az lenni szokott, egymásba szerettek, de mivel egyikőjüknek sem volt semmi vagyona, házasságról szó sem eshetett közöttük.

*Mely igen szép vagy és mely kedves,
oh szerelem, a gyönyörűségek közt!**

* Én 7.6

1913. március 4-én újra meg kellett jelennie Miskolcon az ismételt sorozásra, amely sorozás a korábbi sorozással azonos eredménnyel zárult, csupán annyit javítottak az adatokon, hogy a foglalkozását napszámosnak jelölték meg. Az év folyamán Móric kitartóan gyűjtögette a pénzt az esküvőre, és már remény mutatkozott arra, hogy családot alapíthasson.

Móricot 1914. május 6-án Miskolcon végleg kiírták a sorozottak közül, mivel fejletlennek, fegyveres és polgári szolgálatra alkalmatlannak találták. Június 28-án este értesült arról, hogy Gavriló Princip szerb diák meggyilkolta Ferenc Ferdinánd osztrák-magyar trónörökösét. Mindenki tudta, hogy ez háborúhoz vezet, ezért Móric már nem bánta a megalázó katonai vizsgálatokat, inkább újra munkába vetette magát, hogy végre annyi pénzhez juthasson, hogy elvehesse az ő Rozáliáját. 1917 elején be is jelentkeztek Újpesten az anyakönyvvezetőhöz, azért, mert ekkor Friedmann Rozália Újpesten lakott.

Móric, 1917. május 20-án, mint népfölkelő, a „Véderőről szóló törvény” alapján behívót kapott a Császári és Királyi Magyar 34-es Gyalogezredbe, Kassára. Ekkor már felfogta, hogy a háborúra tekintettel a fejletlensége nem mentesíti a szolgálat alól. Szerencsésnek érezte magát, hogy a segédszol-

gálatot ellátó pótzászlóaljba sorozták be. Május 25-én Kassán végre szolgálatba lépett, azonban előljárójától szabadságot kért a tervezett házasságkötése miatt, aki el is bocsátotta őt ezen alkalomból.

Móric Újpestre érve a Városházán az előírtak szerint jelentkezett, majd 1917. június 5-én feleségül vette Rozáliát. Az újpesti jegyző útján kérte a szabadsága meghosszabbítását, és így néhány hétig ifjú felesége mellett tudott maradni. Ez alatt az idő alatt fogant meg a később megszületendő első gyermeke, Lajos.

*Örömmek szava és vígasság szava,
vőlegény szava és menyasszony szava,
és azoknak szava, kik ezt mondják:
Dícsérjétek a Seregek Urát, mert jó az Úr,
mert örökkévaló az ő kegyelme;
a kik hálaáldozatot hoznak az Úr házába,
mert visszahozom e föld népét a fogságból,
mint annakelőtte, azt mondja az Úr.*

* Jer 33,11

Július közepén tért vissza Kassára, ahol a barakktáborban helyezték el a többi segédszolgálatos között. A következő év április elején szabadságot kért, hogy első gyermeke születésénél jelen lehessen, de a hadi helyzetre hivatkozva ezt megtagadták tőle. Móric nem volt hajlandó elfogadni ezt, és több társával együtt megszökött a segédszolgálatból, s így 1918. április 8-án ott lehetett Lajos fia születésénél, akinek héber névként az Jichak nevet adta.

A szülést követően arra próbálta rábírni Rozáliát, hogy meneküljenek ki Párizsba a bátyjához, Pálhoz, aki már néhány éve ott élt, oda szökött a behívója elől. Rozália nem volt hajlandó az útra, ezért Móric, mint katonaszökevény Karcagon és környékén bujkált, ahol nagy segítséget kapott ott élő bátyjától, Jakabtól. Rozália nem tudott semmit Móricról, azt hitte, hogy az Párizsba ment, így 1918 júniusában a Pestvidéki Királyi Törvényszéken házassági életközösség visszaállítása iránt nyújtott be keresetet, de azt nem írta bele, hogy Móric ismeretlen helyen tartózkodik. Így történt, hogy a bíróság Móric újpesti címére küldte ki az ilyenkor szokásos bírói visszatérő parancsot, melyet természetesen nem vett át senki sem. Ezután, mivel ennek feltételei immár megvoltak, július végén Rozália benyújtotta a házassági bontókeresetet.

A történelem folyása azonban beleavatkozott a dolgok menetébe.

1918. október 31-én az Őszirózsás Forradalom győzelme után két héttel Móric hazatért feleségéhez, miután a Világháború véget ért. Rozália örömben visszavonta a bontókeresetét, a béke helyreállt a fiatalok között, és Móric végre élvezhette kisfia társaságát.

A mikor veszedelem jövend mi reánk,

*háború, ítélet, döghalál vagy éhség,
megállunk e házban előtted
(mert a te neved e házban van)
és a mikor kiáltunk hozzád a mi nyomorúságainkban:
hallgass meg és szabadíts meg minket.**

*2Krón 20,9

1919-1944

*Viszont látám én mind a nyomorgatásokat,
a melyek a nap alatt történnek,
és ímé, nyilván van azoknak,
a kik nyomorgattatnak, könnyhullatások,
és vígasztalójok nincs nekik;
és az őket nyomorgatóknak kezeiből erőszakvételt szenvednek,
és vígasztalójuk nincs nekik.
És dicsérem én a megholtakat,
a kik már meghaltak vala,
az élők felett, a kik még élnek;
De mind a kettőnél boldogabbnak azt, a ki még nem lett,
a ki nem látta azt a gonosz dolgot, a mely a nap alatt történik.**

* Préd 4., 1-3

Móric 1918. december elején Újpesten iparendélyért folyamodott a városhoz, melyet a következő év január 3-án meg is kapott. Az engedélye „tojás, tej, tejtermék, baromfi, zöldség, gyümölcs és élelmiszerek vándorszerű bevásárlására és eladására” terjedt ki. Ezután az újpesti Csengeri utca 6. szám alatt kereskedett ezekkel az árukkal, ez volt a lakásuk is. Ebben az időben ismerte meg Tóth Istvánt is, aki miatt a későbbiekben majdnem jövátehetetlen baj érte.

A kereskedés nem tartott sokáig: az elcsigázott, megalázott és nyomorgó Móric 1919. március 22-én, egy nappal a Tanácsköztársaság kikiáltása után beállt vöröskatonának, hiába óvta őt ettől a családjá.

Mivel Móricról újra semmit nem lehetett hallani, Rozália az özvegy édesanyja, kérésére júniusban újra benyújtotta a házassági bontókeresetet.

1919 augusztusában, mikor a Tanácsköztársaság elbukott, Móric újra Újpestre ment és újra megpróbálta a feleségét rábírní arra, hogy Párizsba menjen vele. Amikor Rozália közölte vele, hogy benyújtotta a válópert, Móric idegösszeroppanást kapott, hiszen katonaszökevény és vöröskatona múltja mellett munkanélküli nincstelen proletár volt, és csak a családjában bízhatott. Rozália végül látva Móric állapotát, a bontókeresetét újra visszavonta, de megeskette férjét, hogy többé nem beszél semmilyen bujdoklásról és menekülésről.

Móricot azonban utolérte a végzete: decemberben az utcán igazoltat-

ták, majd lefoglalták és Hajmáskérre vitték az internálótáborba, ahonnan csak 1920 februárjában szabadult.

Ekkor történt az igazi baj. Nem volt munkája, a családja éhezett, ezért megkereste Tóth Istvánt, aki felajánlotta neki, hogy segíthet különféle áruk értékesítésében, és részesedést kaphat a haszonból. Március 11-én éjjel Tóth és még néhány társa kifosztották Vidor Samu üzletét, és az innen ellopott italok értékesítésével bízták meg Móricot. Mivel Móricnak nagyon kellett a pénz, csak óvatosan kérdezett rá a hozzá szállított szesz eredetére, és megelégedett a kitérő válasszal. Móric 200 koronát keresett a közvetítéssel, de nem sokáig örülhetett ennek, mert április elején Tóthékat elfoglalták, és ők Móricot is bevádolták a hatóság előtt.

Rozália, amikor megtudta, hogy Móricot orgazdasággal vádolják, nem volt hajlandó együtt lakni férjével, és csak 1921 januárjára esett meg rajta a szíve, amikor Móríc már véglegesen menthetetlennek látszott. Ekkor fogant második gyermekük.

1921. június 22. volt Móric életének egyik legsötétebb napja: a Budapesti Büntető Királyi Törvényszék Móricot nyolc hónapi börtönre, négy év hivatalvesztésre és politikai jogainak ilyen tartamú felfüggesztésére ítélte orgazdaság miatt. Kirendelt védője, Dr. Füzéressy Árpád ügyvéd és a másodfokú bírói tanács érdeme, hogy Móric az október 4-én a Budapesti Királyi Ítéltábla előtt tartott fellebbviteli tárgyaláson (az ügyész súlyosbító indítvány ellenére) csak tulajdon elleni kihágásban lett bűnösnek kimondva, és ezért mindösszesen 15 napi elzárást, valamint 200 korona pénzbüntetést kapott. Móricnak az ítélet szerint november 24-én kellett volna megkezdenie a büntetésének letöltését, de mivel fia, Olivér november 3-án megszületett, halasztást kapott. Végül 1922. február 1. és 15. között töltötte szabadságvesztését a Markó utcai fogházban. Mire a Magyar Királyi Kúria 1922. április 26-án kimondta a végső szót az ügyben, addigra Móric már le is töltötte a büntetését.

*Miért kiáltozol a te sebed miatt?
veszedelmes a te sérülésed?
a te bűnöd sokaságáért és vétkeidnek eláradásáért
cselekedtem ezeket veled.**

* Jer 30.15

*Könyörületességgel és igazsággal töröltetik el a bűn;
és az Úrnak félelme által távozzatok el a gonosztól.**

* Péld 16.6

Móric és családja 1921. és 1925. között Budapesten az Eötvös utca 51. számú házban, az 1. emelet 8. alatt lakott.

1923. december 10-én született meg Edit nevű lánya. Olyan szegény-

ségben éltek, hogy Rozália az egyike volt azon háromszázötven szoptatós mamának, akiket népkonyhára fogadott be a város.

1925 májusában végleg Újpestre költöztek az Ősz utca 48. számú ház 2. lakásába. Móric egy hét múlva újra iparendélyért folyamodott Újpest Városához „norinbergi díszmű, rövid kötött szövött rőfös és papíráruk kereskedelme” tárgyában, melyet meg is kapott május 13-án. Ekkor már együtt laktak testvérének, Máriának a családjával: Weisz Menyus bácsival és gyermekeikkel.

Mivel a rőfös-kereskedelemből alig tudtak megélni, cipészsegédként is elhelyezkedett, Rozália pedig más háztartásokban vállalt munkát. Móric időnként gyárakban dolgozott, de a sorozatos sztrájkok miatt újra és újra az utcára került. Ez vezetett oda, hogy Olivért és Editet 1926. 04. 12-től kezdve az anyjánál helyezte el Újpest Város Árvaszéke előterjesztése alapján az Országos Gyermekvédő Liga, tekintettel arra, hogy Móric keresőképtelenné lett nyilvánítva. Móric naphosszat ült a kertben és kesergett. Nemsokára a Weisz gyerekek is állami védelem alá kerültek. Végül csoda történt, Móricnak sikerült segédként elhelyezkedni egy szabászatban, és így június 20-án visszakapta gondoskodási jogát a gyermekei fölött. A Liga a következő években kisebb segélyekkel támogatta Rozáliát, de többé nem került sor Móric gondozói jogainak szüneteltetésére.

Mikor 1927. július 20-án megszületett Tibor nevű fia, egy újabb éhes szájjal kellett többet etetnie.

1928 őszén Waldmann Lajos, Móric legidősebb fia az Újpesti Magyar Királyi Állami Könyves Kálmán Gimnáziumban kezdte meg tanulmányait a Viola utcai általános iskolai tanulmányai végeztével.

Talán az éhezés is közrejátszott az öregség mellett abban, hogy 1928. május 17-én meghalt Móric édesanyja, Fanni. Ezután mégannyira sem látta testvéreit, mint azelőtt, akiktől az özvegy édesanyja sokszor menekült hozzájuk. Halála előtt ezzel vigasztalta Móricot:

*„Mert a szegény nem lesz végképen elfelejtve,
a nyomorultak reménye sem vész el örökre”**

* Zsolt 9,19

Lajos tandíjmentes lett a jó tanulmányai miatt, illetve a tanári kartól pénz-, ruha-, és könyvsegélyt kapott valamint évi három tanítványt, akiket 30-36 pengő/hó díjazás ellenében taníthatott, és ebből támogatta a családját is.

A gyerekek otthon ebédeltek, Móric pedig heti 2 pengőért kapott ebédet a segélykonyhán.

Lajos 1930 tavaszán az 1929/30. évi tanévben az Újpesti Közművelődési Kör tízkoronás aranyát kapta tanulmányi díjként néhány társával a gimnáziumban. Nagy öröm volt ez a család számára, különösen Móric volt büszke a fiára.

Ennek az évnek a nyara a nyomort tovább növelte. A szenvedés arra vezette Móricot, hogy 1930. szeptember 1-én maga is meginduljon Újpestről egy összeverődő tüntető tömeggel együtt. A Váci úton haladtak befelé a városba a Ferdinánd hídig, ahol a rendőrkordont elsöpörték. Móric ott volt azok között, akik a Podmaniczky utcából kivezényelt rendőri tartalékosokkal az általuk emelt barikád fölött összecsaptak. Mivel az utcai harcokban alulmaradtak, a Szabolcs és Lehel úton keresztül szökött vissza Újpestre.

Mivel a havi 27 pengő lakbért nem tudta kifizetni, ínségmunkára jelentkezett, amely heti 56 óra munkaidő mellett 45 filléres órabért jelentett. Ez az éhenhaláshoz is kevés volt. Miután megszüntették ezt a munkalehetőséget, segélyért fordult a városhoz, és két napot dolgozott élelmiszercsomagért, három napot tüzelőért, négy napot lakbérsegélyért és egy napot pénzsegélyért. Küzdelme kilátástalan volt, 1932. januárjában elvesztették bérlakásukat is. Sorsuk a barakktelepre vezetett, ami tizennégy hatalmas barakképületből állt, amelyet a világháborúban vonatszertár-telepnek építettek, de 1920-21-ben a kormány átalakította szükséglakásokká. Voltak olyan hónapok, amikor a telepen álló üres vagonokban kényszerültek lakni.

Ennél mélyebbre nem lehetett süllyedni. Mégis, Lajos fia újabb örömet hozott a szülői házba: Az 1932. február 13-14. között megrendezett budapesti tornaversenyen a II. korosztályban első díjat szerzett a tornacsapatával.

1932. március 24-én újabb fia született Móricnak: Andor. Immáron nyolcadmagukkal laktak egy barakkban, egy légtérben, mindösszesen két összetolt ágyon. Lajos sportsikerei tovább folytatódtak, edzés nélkül és éhezve is vasjelvényt szerzett 1933. 11. 26-án a MOTESZ tornaversenyén.

A család élete nem lett könnyebb, noha Móricnak újra lett állása egy újpesti gyárban. Hiába dolgozott keményen, Lajosnak 1934. szeptember 5-én Újpest város jegyzőjéhez kellett fordulnia tanszersegélyért. Lajos szívóosságát mi sem jelzi jobban, hogy december 15-én a MOTESZ tornaversenyén bronzjelvényt szerzett.

1935-ben, mivel a család megélhetése továbbra sem oldódott meg, Lajos (megszegve atyja kíváncsiságait), elment Józsefhez, a MÁV főintézőként dolgozó nagybátyjához, hogy kérjen néhány pengőt a taníttatására. Mivel Józsi bácsi nem volt otthon, Hermin néni azt mondta Lajosnak, hogy ők egy fillért nem adnak neki, és hogy „körmetlen macska ne másszon a fára!”.

A rokoni támogatás hiányának ellenére Lajos 1936-ban sikeresen leérettségizett. Nagy volt az öröm a családban, mivel Lajos a család erején felül teljesítve, végül is elérte mindazt, ami egy sikeresebb élet kezdetéhez szükséges volt. Lajos szeptemberben jelentkezett Pesten a Szentkirályi Utcai Tanonciskolába, és továbbra is támogatta tanításból származó jövedelmével a családját.

1938. november 14-én Móric kifutóként felvételt nyert az Izsák József R.T. Vegyészeti gyárába, amely a Pozsonyi út 63. alatt székelt. Mivel hamar-

san kiderült, hogy Móric zsidó, még ebben a hónapban, 29-én el is bocsátották. Újra az utcára került.

Az 1939. május 28-29-i országgyűlési választások után Móric a szóbeszédből tudta meg, hogy Újpesten a nyilaskeresztesek háromszor annyi szavazatot kaptak, mint a szociáldemokraták, és kétszer annyit, amennyit a kormányzó párt, a Magyar Élet Pártja. Érezte, hogy valami nagy baj van készülöben, de semmit nem tudott ellene tenni, nem volt módja arra, hogy az országot a családjával együtt elhagyja, és emlékezett még arra, hogy felesége mennyire nem volt hajlandó tárgyalni a Párizsba történő menekülésről 1918-ban. Amikor kitört az újabb világháború, Móric kétségbeesetten próbált érdemi kapcsolatot teremteni testvéreivel, de azok is saját gondjaikkal voltak elfoglalva, így lényeges segítséget nem tudtak adni neki.

1940-ben az újpesti előjáróságon aláíratatták vele és Rozáliával azt a papírt, amivel tudomásul veszi, hogy választójogát elvesztette az 1939. évi IV. törvénycikk 1.§-e értelmében.

1940. augusztus 20-án Lajost munkaszolgálatra hívták be a IX/3. számú kisegítő munkásszázadhoz. Móric is eltöltött néhány hónapot egy munkásszázadban, de azután hazaengedték a kora és egészségi állapota miatt.

Hosszú munkanélküliség után 1941. szeptember 29-én elhelyezkedett a Goldfischer L. és Fia cégénél, mint napszámos. Újpesten, a Kassai utca 13. szám alatt dolgozott. Itt sem tartották meg sokáig, 1942. január 10-én mondtak fel neki. Időközben másik fiát, Olivér Györgyöt is elvitték munkaszolgálatra, a 105/32. kisegítő munkásszázad tagjaként.

Móricnak 1942. február 11-én sikerült újra elhelyezkednie a Goldfischer cégénél, és ott is maradt 1943. március 15-ig.

Móric 1943. március 17-én elhelyezkedett gyári munkásként az Isolator Szigetelő Vállalat XIII. kerület Váci út 175. szám alatti üzemében, de mivel délutánra kiderült, hogy zsidó, így még aznap felmondtak neki. Móric végső elkeseredésében március 22-én munkát vállalt a Liebermann Textilnyersanyag Értékesítő Vállalat XIII. kerület Teve utca 2. szám alatti üzemében, mint gyári munkás.

Lajos (ahogyan azt júliusban a deportálások hírét megtudva is tette) 1943. szeptember 1-én másodszor is megszökött a munkaszolgálatból, és anyai nagynénjénél bujdokolva, a Garay utca 34. szám alatt megismerkedett az ott ágyat bérelő Rosenthal Szidóniával, akivel szerelembe esett. Veszedelmes időket éltek, gyorsan szerették egymást. Így 1943. november 23-án Pesten polgárilag, majd néhány hetes bujdosás után december 19-én a zsidó rítus szerint Nagyszöllösön is megesküdött Szidóniával, aki ekkor már várandós volt első gyermekükkel. A nagyszöllösi esküvőn Móricék részéről senki nem vett részt, nem volt pénzük a vonat költség megfizetésére sem. Lajost a zsidó esküvőt követő nászéjszaka után újra munkaszolgálatra vitték.

1944. március 19-én a németek megszállták Magyarországot. Május 27-én, azon a napon, amikor a családot csillagos házba költöztették, Újpesten

Edit férjhez ment Weinstein Zoltánhoz. Ekkor Móric levelet írt Lajos várandós feleségének, hogy költözzön ki hozzájuk Újpestre, legyen együtt a család. Szidónia ennek ellenére a Garay utcában maradt. Június 24-én Móricot elbocsátották a Liebermann vállalatától. Június 30-án Móric, Rozália, Tibor, Andor, Edit Budakalásztól kerültek a gettóba. Július 3-án a család az óbudai téglagyárba került, majd július 7-én bevonatolták és deportálták őket Auschwitzba, ahová július 10-én érkeztek meg. Az utazás alatt Móric mélyen hallgatott a kincsről, így arról senki nem szerzett tudomást.

Valamennyiüket 1944. augusztus 15-én ölték meg a gázkamrákban. Rozália Edit, Móric pedig Andor kezét fogva ment a halálba.

Olivér Györgyöt két hét múlva, 1944. július 27-én Kraszná nevű településnél munkaszolgálatosként agyonlőtték, a hivatalos iratok szerint eltűnt.

Tibor 83118 Auschwitzi sorszámmal július 27-én Dachaubába került, ahol minden borzalmat túlélve, végül 1945. február 1-én a Dachau melletti Mühldorf Am Inn nevű település kórházában szívelégtelenségben meghalt.

A Vértes határában elásott Tóráról ekkor már senki nem tudott.

*Ne emlékezzetek a régiekről,
és az előbbiekről ne gondolkodjatok!**

* Ésa 43.18

*Emlékezzetek meg örökké az ő szövetségéről,
és az ő beszédéről, a melyet parancsolt, ezer nemzetségig; **

* 1Krn 16.15

*Emlékezzetek meg az ő csodáiról, a melyeket cselekedett;
jeleiről és az ő szájának ítéleteiről. **

* Zsolt 105.5

1944. augusztus 6-án megszületett Waldmann Lajos fia, Sándor a Pesti zsidókórházban, majd anyjával együtt visszavitték a Pesti gettóba, a Nyár utca 16. szám alá. Rosenthal Ábrahám, Sándor anyai nagyatyja a körülmetéléskor ezekkel a szavakkal vette kezébe unokáját:

*Én pedig ímé szövetséget szerzek ti veletek és a ti magvatokkal ti utánnatok.**

* 1Móz 9,9

*Mert egy gyermek születik nekünk, fiú adatik nekünk.**

* Ésa 9,6

Waldmann Lajosné december 16-án a következő levelet kapta:

„Drága Életem!

Most megint próbálok írni, hátha jön válasz Tőled, Mindig írok, de sose kapok, egy sorért odaadnám az üdvösségemet. Édesem, ha teheted adj fel egy lapot, a címem: W. L. Komárom, II. gk. von. Oszt. Műhely szer.

Édesem nincs mit írjak, a jó Isten kezében vagyunk. Mindig Rátok gondolk minden csepp véremmel értetek aggódom. De bízom a Gondviselő mérhetetlen jóságában, hogy megsegít minket és megtart egymásnak minket. Szívem ne veszítsd el a hitedet és vigyázz magadra meg a mi kis Sanyikánkra. A viszontlátásig milliónyi csókokkal,
Lajos

F.a. : Waldmann Lajos

Komárom

Nagys.

Waldmann Lajosné

úrnő

Budapest

Nyár u. 16.

Bélyegző. BUDAPEST 4.sz postahivatal , 1944 dec. 15.”

A harminchat kilóra lefogyott Lajos, Komáromból a századát illegálisan elhagyva 1944. december 24-én szökött be a Pesti Gettóba a kórházi különítmény sorába beállva, hogy végre láthassa újszülött fiát.

De ez már egy másik történet.

Egy újabb vörös folt története...

... és a reményé.

...

Bosszúálló ne légy, és haragot ne tarts a te néped fiai ellen,
hanem szeressed felebarátodat, mint magadat

ÉN VAGYOK AZ ÚR.

3Móz 19,18

Jézus pedig monda: Atyám!

bocsásd meg nekik; mert nem tudják mit cselekesznek.

Luk 23.34 részlet

Valamely rossztett fizetsége egy hozzá hasonló rossztett.

Aki azonban megbocsát és kész a békülésre,

Annak Allahnál van a fizetsége.

Ő nem szereti a vétkeket.

Korán 42. Szúra, 40

„A tanácskozás”

“Fiam!

Tisztítsd meg az elmédben a múltat, hogy az ne mérgezze meg a jövődet, és ne szégyeld, ha úgy hiszel Istenben, hogy kételkedsz, és nem mered magadat rábízni.

*Isten nem haragszik ezért, mert neki így van szüksége rád:
te így teljesíted be az Ő üzenetét.”*

JUDA BEN ESBAAL APOKRIF *

JERUZSÁLEM (1179. március 17.)

A Könyv 1971 szeptemberének első hetében került elő Jeruzsálemben egy építkezés során. Az irat első része egy addig teljesen ismeretlen, és az ismertektől minden szempontból eltérő apokrif Ádám Testamentumot ad közre, amelyet állítólag a szerző családja őrzött évszázadokon keresztül. Az irat második része Juda ben Esbaal családjának rövid történetét rögzíti, összefüggésben a Testamentummal.

A két könyv különválasztására nem történt kísérlet.

A tudományos körök hamisítványnak tartják mindkét könyvet. A Testamentumot annak szövegezése és tartalma miatt, az önéletírást pedig azért, mert egy történelmi személyiséget (Móse bar Kéfa) tesz minden egyéb bizonyíték nélkül ősévé a szerző, aki magát Juda ben Esbaalnak nevezi.

Juda ben Esbaal nevű személyt nem ismer a történetírás, bár az önéletrajzból kitűnik, hogy ő maga nem is volt jelentékeny személyiség, noha életének egy rövid szakaszában az edessai gróf szolgálatában állott.

A szöveg héber, görög és latin nyelven, egymás után ilyen sorrendben követi egymást. A neveknél a hébert vettük alapul, a többi tulajdonnévnél az abban a korban elfogadottat használtuk.

Az irat fotókópiájának csak leiratát adjuk közre, mivel az eredeti irat rejtélyes módon eltűnt, miután az első publikációra sor került 1975-ben.

Bevezetés

Én, Juda ben Esbaal közzéadom Ádám Testamentumát, bárha azt senki be nem fogadta ez idáig sohasem, mivel nem ismeretes másik példánya annak. A Testamentumot, amelyet most közreadok, családom őrizte meg. Feltalálásának körülményeit e könyv második részében adom közre, és a Testamentumot meg nem magyarázom, mivel nem tudom, hogy a szöveg szent szöveg-e, avagy hamisítvány. Ahol pontokat tettem, ott az irat tűztől nyert sérülései miatt a szöveg olvashatatlanná lett.

Első Könyv: Ádám Testamentuma

...

18. Nem kellett ehhez Kígyó.

19. Ott sem volt.

...

* Juda ben Esbaal apokrif könyve és önéletírása

34. Az Alma után megváltozott a sorsom. Ezt súgják fura hangok, és ezt látom, amint Évámra tekintek, aki cseppet sem gondolkodik kevesebbet az eseményeken mint én magam.

35. Még nem érzem ugyan a változást magamban, de képek peregnék le előttem nap mint nap, csak azt nem tudom, hogy megtörtént vagy elkövetkezendő eseményeket látok, hiszen a gondolat mindig a kezdet és a vég között jár, és én bizony, csak úgy időtlenül észleltem fel a létezésemet minden előzmény nélkül.

...

41. A keruboktól azt is hallom, hogy mindez azért nehézkedik rám, hogy megtaníthassam gyermekeimet a látomásokban tapasztalt emberi tudásra, hiszen Atyám és Anyám no meg történelmem nem lévén, minden tudásnak a magam képzelete és valahonnan nyert élményei lesznek az alapjai.

42. Arra nem válaszolnak azonban, hogy mire ez a nagy hevület, hová ez a mérhetetlen sietség: kinek jó az, hogy minden nap újabb és újabb kihívásokkal kell megküzdeni?

43. Nap mint nap kérdezem a Kertben: honnan vegyem a bátorságot a felelősségre, hogy kineveljek egy hozzám hasonló új fajt minden tapasztalat nélkül?

44. A Fák nem felelnek, csak susogják: nincs más választásod, mert nem volt választásod arra sem, hogy létezni kezdjél.

...

59. Hosszú történelmet látok, amely annál is hosszabb, mint amit felfogni képes vagyok: maga a végtelen tudat és idő együttese, olyan mélységes távolságban, mint amilyenbe a látásom elkopik, mikor a Kertben heverészve az éjszakai égboltot bámulom.

60. Mivel ez az első Testamentum, most valami útmutatást kell adnom annak, akinek a kezébe kerül: Fiaim, Lányaim (hiszen mind tőlem származtok majd) ne csodálkozzatok, ez az irat nem az elmúlásra, hanem az életre készülő Ember írása, így hát nem hagyok rátok semmi mást csak azt a ki nem forrott tudást, hogy az emberi természet (szemben minden mással) nem múlandó, hanem örökké örök és változatlan.

61. Fogadjátok meg, amit Ádám az Első Ember hagy rátok Reménységül (noha ti ezt majd Örökségnek fogjátok mondani), s ez legyen létezéseiteknek Oszlopai:

62. Ádám és Éva úgy egy és ugyanaz, ahogyan kettő és különböző. Te is Egy vagy önmagaddal, mégis kettőből lettél;

63. Törekedj egészségesnek lenni, hogy ne kelljen felgyógyulnod akkor, amikor betegséggel állsz majd egyedül szemben;

64. Az ok nélküli félelem álljon távol tőled, hogy ne kelljen magányosan félned az ismeretlentől, hiszen az lehet jó is; és mert csak az lehet bátor aki fél;

65. A szeretet álljon közel hozzád, és legyél bölcs, hogy ne tévedszed össze azt a gyűlölettel, mert ezek édestestvérei egymásnak;

66. Nem tudom érted-e még: Apa, Anya, Gyermekek; ha még érted, szerencsés vagy, ha nem, vessed tűzre ezt az írást;

67. Ne akarjad mindig a legjobbat, mert sosem tudhatod, hogy számodra mi a legjobb, és az is lehet, hogy éppen a legjobb a legrosszabb;

68. Emlékezz, hogy ne kelljen majd későn emlékezned arra, amire senki nem emlékezik, amikor emlékezni kell az elfeledettre;

69. Megbocsátva remélj, mert az visz téged közelebb valóságodhoz, és az feledteti el mindazt, amihez reményeid szerint nem jutottál még hozzá;

70. Dolgozz úgy, hogy ne kelljen majd dolgoznod, amikor már nem tudsz, de ne legyél a munka rabja, mert nem lesz, aki felszabadítson e szolgaságból;

71. Felejts, mert könnyebb megtanulni újra a szükséges tudást, mint az önmagával állandóan harcban álló vegyes természetű ismeret terhére hordozni;

72. Kérdezz úgy, hogy ne kelljen már kérdezned, amikor már nem lehet, és válaszolni tudj, amikor válaszolni kell annak aki még nem tudott időben kérdezni;

...

88. Végezetül pedig, próbáld megtalálni ezt a poraimból írott Testamentumot. És ha megtaláltad, ne tekintsd egy öreg bolond félrebeszélésének, mert én, az Első Ember, a végtelen időből felébredve egyidejűleg vagyok annyi idős mint te, aki olvasod bármikor. És egyidejűleg tudom az összes tudást, amit ember tudhat, hiszen én még a kezemben tartom a Kiválasztott Alma magjait, és nem árulom el neked, (ha egyáltalán elültetem azokat), hogy hová ültetem.

...

Második Könyv: Juda ben Esbaal önéletírása

Én, Juda ben Esbaal, aki születtem Edesszában, közreadom atyáimnak rövid történetét, mivel megvénülve és elfeledve már csak az emlékezés maradt nekem.

Amire támaszkodom, az ősatyám, Móse Bar Kéfa szellemi hagyatéka és a saját emlékezetem.

Lehet, mindkettő megcsal majd engem, de legjobb tudomásom szerint valók azok, amiket leírtam.

Történt pedig, hogy 717-ben, Ramlában megszületett Móse Bar Kéfa nagyatyjának apja, akit Jedidjonak neveztek. Az ő atyjának neve nem maradt fenn, ennek pedig meglehet a maga oka a következők szerint:

Tudnivaló, hogy Ramlát Jedidjo születése előtti évben alapította Suleiman kalifa, és ez az egyetlen olyan (zsidó) város azóta is, amelyet Erebben az arabok alapítottak meg. Ramlába Babylonból és Syriából sok zsidó telepedett be, feltehető, hogy Jedidjo atya is ezek közül való volt, mivel Suleiman kalifa halála után 719-ben a zsidókkal szembeni gyűlölet fellángolásakor Jedidjo családjával együtt Babylonba tért (vissza), ahol Jedidjo atya halálát lelte egy Serene nevű szír zsidó pere alatt, aki magát Messiasnak hirdette ki, és akit Jedidjo atya is támogatott. Ez pedig úgy történt, hogy miközben a Pumpadita (azaz a zsidók szellemi közössége) élén Natronai ben Nehemia gaon tárgyalta meg a Messias ügyét, Jedidjo atyját, aki szökni próbált az őrizetből, megkövezte a tömeg.

Jedidjo egyedül maradt anyjával Babylonban, ahol harminc éves koráig élt. 745-ben Jedidjo Sirázba ment, ahol a következő évben megnősült és feleségével együtt visszatelepedett Babylonba.

750-ben született meg Efrem ben Jedidjo, aki 767-ben egy rövid időre csatlakozott Anan ben Davidhoz, aki egy magukat karaitáknak nevező csoportosulást alapított. Mivel Efrem nem akarta Anan ben Davidot követni Jerusalaimba, hogy ott házat építsenek az Úrnak, elhagyta a karaitákat, de később sem tudott teljesen elszakadni tőlük, ezért mintegy prófétája a rendnek járt Teheran, Hamadan, Isfahan és Kermanshah között, ez utóbbi helyen végül 799-ben meg is halt. Utazásainak vélhetően az volt az egyetlen eredménye hogy, 775-ben Hamadanban feleséget vett magának, akitől 780-ban Isfahanban megszületett a fia Kefa.

Kefa ben Efrem Isfahanban volt, amikor 800-ban értesült az atyja haláláról. Kefa ezután Babylonba ment megélhetésre, majd onnan Bagdadba, és végül Bagdad mellett Baladban telepedett le, ahol 812-ben nőül vett egy keleti szír zsidó nőt, aki szülte neki a következő évben (813-ban) Mosest.

Mivel Kefa ben Efrem 814-ben Bagdadban váratlanul meghalt, a magára maradt özvegy keresztséget vállalt, és Mosest is megkeresztelte a jakobitáknál, Baladban. Mosesből így lett Moses Bar Kefa egyéves korában.

Moses Bar Kefa a Balad mellett található Mar Sergios kolostor mellett nőtt fel, jakobita hitben nevelkedve, amelyről tudni kell, hogy elnevezését egy Bardeus Jakab nevű szír férfiről kapta, aki pedig Justinianus császár alatt egyesítette Eutyches követőit. Eutyches pedig több száz évvel azelőtt egy Bizánc melletti kolostor archimandrája volt és azt tanította, hogy a Krisztusnak egy lényje van. Mégpedig úgy, hogy az emberi lényje az isteni lényében felolvadva azzal egy természetté lett. Az a hit pedig akkor és azóta üldözés alatt állt, mivelhogy a krisztushívők körében istenkáromlásnak tartották.

Egyszóval Moses Bar Kefa a kolostor árnyékában nevelkedett és szerzetes is lett idővel, majd 838-tól kezdve gyűjteni kezdte a forrásokat egy Éden-kommentárhoz.

Történt pedig 839-ben, hogy egy arameus irat került a kezébe, amely az előző könyvben leírt Ádám Testamentumot tartalmazta, és ami tartalma miatt mélyen megrendítette Mosest, aki a kolostorból kiment az irattal a pusztába elmélkedni. Úgy tartjuk, hogy itt talált rá egy Rachel nevű zsidó nő, aki az étlen és szomjan fekvő Mosest magához vette, ápolta, amíg az lábra nem tudott állni.

Moses a zsidó nőnek elmondta, hogy mi az, ami ennyire leverte a lábáról, és néhány hétig azon elmélkedett, hogy felhagy a szerzetesi léttel. Ezekben az időkben történt meg, hogy Moses és a zsidó nő egymáséi lettek. Moses azonban a testi érintkezéstől éppúgy megrémült, mint a Testamentumtól, így az asszonyt magára hagyta, a tekercset a tűzbe vetette, és visszatért a kolostorba. Azt azonban nem tudta, hogy a zsidó nő a tűzből kimentette a tekercset, amely néhány helyen megégett és olvashatatlanná vált, és azt is csak később tudta meg, hogy egyetlen együttlétükből gyermek fogant, aki 840-ben megszületett.

A tekercset azóta nemzedékről nemzedékre adták át atyáim, és én is az atyámtól kaptam meg a halála előtt.

Rachel a gyermeknek Joannes nevet adta, de mivel a gyermek zsidónak számított és törvényes atyja nem volt, a Johanan ben Abraham nevet kapta később. Moses a gyermeket magának fogadta el, mivel (és ezeket senkinek sem sorolta el) testi jelei ezt kétségtelenné tették.

Moses 863-tól felvette a Severos nevet, és ekkortól a 903-ban bekövetkezett haláláig Moszul, Beth-Ramman és Beth-Kionaya jakobita püspöke lett.

Johanan ben Abraham tudta, hogy ki volt az atyja, ezért attól kezdve, hogy Moses Bar Kefa püspök lett, többször meglátogatta, és ezen alkalmakkor mondotta el neki Moses atyjainak történetét, amit pedig én most vetettem papírra.

Johanan Moses biztatására 866-ban Aleppóba ment (ahol vagy harminc éve hatalmas synagoga épült), majd hamarosan meg is nősült.

Johanan Aleppóban telepedett le, és itt született meg fia, akit atyja után Moses ben Johananak neveztek.

Moses ben Johanan Aleppóból 900-ban visszament Baladba a Mar Sergios kolostorba, hogy még találkozzon nagyatyjával, aki fogadta is őt. Moses, nagyatyja kérésére Fuszátba (Cairoba) ment, tanulni és kereskedni. Itt nősült meg két év múlva, és vette nőül Abijjat.

Moses ben Johanan elsőszülött fia Jefte 903-ban született, és 940-ig Fuszátban élt, amikor is (ismeretlen okból) Kairouanba, Tunisiába ment, ahol négy év múlva megnősült, és a hagyomány szerint Nissim ben Jacob és Hananel ben Husiel talmudistákkal azon munkálkodott, hogy a babyloni és jerusalaimi Talmudot összevessék, és együtt használják.

948-ban Kairouanban született meg Betzaleh ben Jefte, aki nem követte atyját, hanem 971-ben visszatért Bagdadba. Az Úr kegyes volt hozzá, mert az egy évvel későbbi tűzvész, amelyben Bagdad leégett, és amely az ottani zsidók tömegeit pusztította el, őt megkímélte. Betzaleh a tűzvészben elárvult, de tehetős fiatal feleséget vett magához, és visszatért Fuszátba.

977-ben Fuszátban született meg Eleazar ben Betzaleh, aki harminc évesen Rómába ment, hogy ott Jakob gaon, Moses HaNaszi, Abraham és Sabbatai (kik a római közösség vezetői voltak) közelében részese legyen a talmudista iskola megalapításának.

Eleazar fia Acháb 1008-ban Rómában született, de ő nem állta Rómát és 1030. körül Erebe vándorolt és a Saron völgyben telepedett meg, ahol 1032-ben nőül vette Jerusát. Az Úr kegyelméből (akárcsak nagyatyja) Eleazar és hitvese túlélte az 1033. évi pusztító földrengést, de kényszerűségből vissza kellett térniük Rómába Betzaleh házához.

1049-ben született meg az én atyám atyja, Jesaja ben Acháb Rómában, aki itt is házasodott meg 1065-ben, majd pedig felesége kérésére, annak családjához költöztek be Jerusalaimba.

1071-ben a szeldjukok elfoglalták Jerusalaimit, ezért Jesajának a családjával együtt menekülnie kellett keletre. Először Damaszkuszba mentek, majd onnan Palmyrába, ahol megszületett atyám, Esbaal ben Jesaja 1072-ben. Palmyrából 1075-ben továbbmentek, és végül Edessában állapodtak meg.

Esbaal ben Jesaja Edessában nőtt fel és itt vette 1097-ben nőül anyámat Szárait, és Edessában születtem én magam is 1099-ben.

Gyermekekről nincs mit írnom, éltem, mint minden más gyermek.

1121-ben az akkor két éve edessai gróf, Joscelin de Courtenay tolmácsa lettem, és eközben ismertem meg feleségemet, Rachelt, akivel 1121 decemberében keltünk egybe Edessában. Mivel engem a gróf szolgálata bizonytalan időre elszólított, elküldtem feleségemet a forrongó grófságból Jerusalaimba, hogy ott éljen testvérei és unokatestvérei társaságában.

A grófnak volt rajtam kívül még egy tolmácsa, akit Smuelnek hívtak, és aki 1122 áprilisában egy ütközetben a halálát lelte. Utóbb tudtam meg, hogy feleségemet tévedésből értesítették távollétemben a halálesetről, ezért azt hihette, hogy én veszttem oda a harcokban.

1122. szeptember 15-én Courtenay gróf minden tanács ellenére megtámadta Szarudzsnál a korábbi szarudzsi fejedelem csapatait. Balad (a bukott fejedelem) fényes győzelmet aratott az esőben és sárban elmerülő és tehetetlenné váló páncélos lovagok fölött, és maga a gróf is fogságba került, őt a jeruzsálemi király szabadította ki később.

A szarudzsi csatavesztés során megszöktem a grófszolgálatából és decemberben értem Jerusalaimba, ahol végre találkozhattam feleségemmel, aki rémülten mondta el, hogy egy halott fiunk született, akit el is temetett. A temetőben mutatott egy kis földhányást, ahová egész életemben kijártam gyászolni fiamat.

1122 után négy lányom született, valamennyi megélte a felnőttkort, kiházasodott és huszonöt unokámról tudok, akik szerte a világban élnek.

Én, Juda ben Esbaal, aki ezt a könyvet írtam, 1179 februárjában feleségem halálos ágyán tudtam meg, hogy ötvenhét évvel ezelőtt született fiam mégsem halt meg.

Fiamat az anyja (mivel joggal hihetett halálomban) 1122 augusztusában Tyrusban szülte meg és barbár módon otthagya a városkapu mellett.

A könyvet azért írtam, meg, hogy az Úr segítségével üzenjek ivadékaimnak, hogy nem lettek elfeledve, bár tudom, hogy Jerusálemben, Tyrusban és Szafedben elásott iratom feltalálására, és annak azonosítására nincsen esély.

Ismeretlen fiam vörös foltot hordozott a tarkóján, és dús hajjal született.

Áldott legyen az Úr neve mindörökkön örökké.

Írtam pedig Jerusalaimbán 1179. martiusának 17. napján

Juda ben Esbaal

FOTÓK, DOKUMENTUMOK

100 Az 1812-iki lajstrom szerint Tállyán (19) ezek vannak: Mendel Silberkrausz, Hersco Klein, Isak Klein, Jacob Klein, Majer Stern, Lebel Stern, Laur. Stern, Jos. Herschneu, Jos. Lebel, Sal. Rosz, Mos. Goldsman, Hersko Stein, Isak Stein, Herko Edensburger, Moses Roth, Elias Veisz, Majer Svartz, David Löbl Rabinus, Majer Hamburg, Abr. Jung, Sam. Deutsch, Abr. Pipás, Sam. Veinstein, Moses Polyák, Isak Straxman, Sam. Schacter, Jacob Bernat, Mart. Valdmann, Aron Klein Instr. Prolium, Mandel Breuer, Moses Altman, Is. Buchbinder, Moses Gutman, Jeitel Schöffner, Farkas Salamon, Sam. Klein, Mendel Heiszler, Lebel Koon, Isak Mandel, Sam. Saltzman, Mart Fersich, Vid. Herse. Grosz.

„Martinus” Waldmann Zemplén vármegye zsidó családfői között (1812)

Haltotti Lajstrom

29

A. Tállyai Israhel által az Ekleziában 1842-es éjelen

Sor szám	Napja a halálának	a meghaltak neve	életrideje	
			kezdeti	vég -
1.	Januarius 16 ^{iki}	Deitzberg Samucl	koron kor	1842
2.	Februarius 6 ^{iki}	Guttmann Jetti	1842	
2.	Marscius 14 ^{iki}	Buchbinder Hani	1842	1842
4.	Aprilis 25 ^{iki}	Waldmann Martin	koron 1842	1842

Waldmann Márton halotti anyakönyvi bejegyzése (1842. április 25.)

B i z o n y i t v á n y

498/1938.szám.

Schüek Mór alulirott kerületi főrabbi ezennel hivatalosan bizonyítom, hogy a hivatalom által 491/1938. ikt. sz. alatt kiállított, a tiszabagi izr. hitközség születési anyakönyvének I. kötet 5. lapján 1254, 64, 64, 0003 szám alatt bejegyzett tételéről kiállított születési anyakönyvi kivonatban szereplő Waldmann Áhron és Braun Julianna házasságából 1864 évi február hó 18. napján Abádszalók községben született Waldmann László azonos a tiszabagi orth. izr. anyakönyvi kerület anyakönyvvezetője által 54/1938. ikt. szám alatt kiállított, B. kötet 4. lapszám alatti házassági anyakönyvi kivonatban vőlegényként feltüntetett Waldmann Lajossal. A keresztnévben szereplő eltérés onnan ered, hogy a házasságkötés bejelentésekor nevezett nem a születési anyakönyvi kivonatban szereplő "László" héber nevet mondta be, hanem az ennek megfelelő "Lajos" magyar nevet. Ugyanígy Waldmann Lajos édesatyja a születési anyakönyvi kivonatban szereplő "Áhron" héber hangzású név helyett az ennek megfelelő "Ádám" magyar nevet jelentette be neve gyanánt. Ezen tények valódisága megállapítást nyert az 54/ikt. 1938. sz. alatt kiadott házassági anyakönyvi kivonat adataiból, egybevetve azt a születési anyakönyvbe bejegyzésnél bejelentett és alapul szolgáló adatokkal.

Egyben bizonyítom azt is a bemutatott, a Tiszabagi község előljárósága által 588/1938. sz. alatt kiállított községi bizonyítvány és az anyakönyvi hivatalban elfekvő adatok alapján, hogy a házassági anyakönyvben tévesen van Waldmann Lajos anyjának neve "Schwarz Hanna" néven feltüntetve, nevezetnek anyja Braun Julianna volt. A téves bejegyzés oka az, hogy Waldmann Lajos atyjának Waldmann Ádámnak három felesége volt: először Braun Julianna, majd Köhn Fanni, végül Schwarz Hanna, s a házasságkötés idejében Waldmann Ádám Schwarz Hannával/volt nős, ezért tévedés folytán került az akkor életben lévő feleség születési neve a vőlegény anyjának neve helyett.

Fenti tények megerősítésére jelen azonossági bizonyítványt aláírással és hivatali pecsétemmel ellátva kiadtam. -

Karczag, 1938. évi október hó 18.

Schüek Mór s. k.

P. H.

ker. főrabbi anyakönyvvezető.

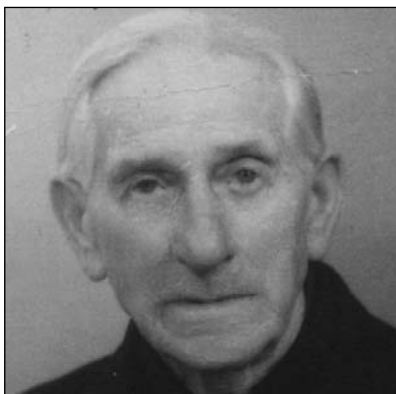
Igazolás (hibás!) Waldmann Ádám három feleségéről.
A helyes sorrend: Schwarz Hanna, Braun Julianna és végül Köhn Fanni

Waldmann Dávid (1850-19?) feleségével

Waldmann Mária (1885-1944)

Vértess (Waldmann) Pál (1883-1974)

Vértess (Waldmann) Jakab (1859-1934) és felesége

Vértés (Waldmann) József (1876-1944) és családja

Vértés (Waldmann) Farkas (1878-1959) és felesége

Waldmann Lajos (1864-19?) egy kiránduláson, pipával a szájában

Waldmann Mór (1891-1944)

Felesége, Friedmann Rózsa (1895-1944)

A házasságkötés	
helye:	Újpest
ideje:	1917 év _____ június _____ hó 5. nap (Ezerkilencszáztizenhét június öt _____)
A férj	
családi és utóneve:	Waldmann Mór
születési helye:	-----
születési ideje:	1891 szeptember 16.
A feleség	
leánykori családi és utóneve:	Friedmann Rózsa
családi és utóneve házasságkötés után:	Waldmann Mór
születési helye:	-----
születési ideje:	1895 június 24.

Waldmann Mór és Friedmann Rózsa házassági anyakönyvi kivonata

Waldmann Lajos (1918-2003) és Rosenthal Szidónia (1922-2000) esküvői képe

Waldmann Lajos és Sándor, 1945. 08.12.

Sándor édesanyjával ugyanakkor

A kis Waldmann Sándor

Waldmann Sándor (1945)

Waldmann Sándor (1945)

A kitartó kutatás egyik eredménye: Waldmann Dávid sírja a tiszai zsidó temetőben. Dávid Ádámnak a féltestvére, Józsefnek a fia volt. (2004)

...

*Bízzál Izráel az Úrban mostantól fogva mindörökké!**

** Zsolt 131.3.*

*Emlékezzetek meg a messze régi dolgokról,
hogy én vagyok Isten és nincsen több;
Isten vagyok,
és nincs hozzám hasonlatos.**

** Ésa. 46.9*

SZEMÉLYES ADATOK

Fejezet: 20

Az atya neve: Sámson (Tyrusi Simon)

Született: Tyros, 1122. 08. 02. / 4882. Áv 20.

Meghalt: Norwich, 1198. 01. 16. / 4958. Tévét 29.

Megházasodott: Norwich, 1164. 11. 05. / 4925. Hesván 11.

Felesége neve: Helena Butler (Huttington)

Született: Norwich, 1149. 07. 17. / 4909. Áv 3.

Meghalt: Colchester, 1236. 04. 08. / 4996. Ijár 2.

Fejezet: 19

Az atya neve: Arpaksad ben Sámson (Arthur, Árpád)

Született: Norwich, 1165. 08. 30. / 4925. Elul 13.

Meghalt: Esztergom, 1242. 01. 20. / 5002. Svát 10.

Megházasodott: Kordova, 1198. 10. 05. / 4959. Tisri 26.

Felesége neve: Santhia Lebanza

Született: Toledo, 1181. 03. 18. / 4941. Ádár 22.

Meghalt: Kordova, 1199. 08. 28. / 4959. Áv 27.

Fejezet: 18

Az atya neve: Manasse ben Arpaksad

Született: Kordova, 1199. 08. 28. / 4959. Áv 27.

Meghalt: Esztergom, 1242. 01. 20. / 5002. Svát 10.

Megházasodott: Názáret, 1217. 12. 04. / 4978. Kiszlév 26.

Felesége neve: Aviv Ptolemais

Született: Ptolemais, 1200. 05. 06. / 4960. Ijár 13.

Meghalt: Esztergom, 1242. 01. 21. / 5002. Svát 11.

Fejezet: 17

Az atya neve: Reuven ben Manasse (Paulus)

Született: Esztergom, 1240. 01. 15. / 5000. Svát 13

Meghalt: Nagyszombat, 1306. 03. 18. / 5066. Ádár 23.

Megházasodott: Nagyszombat, 1298. 04. 05. / 5058. Niszán 15.

Felesége neve: Bajle Slomkowitz

Született: Plock, 1270. 12. 26. / 5031. Tévét 4.

Meghalt: Nagyszombat, 1318. 01. 04. / 5078. Tévét 22.

Fejezet: 16

Az atya neve: Simeon ben Reuven

Született: nagyszombat, 1300. 01. 01. / 5060. Svát 2.

Meghalt: Esztergom, 1375. 11. 11. / 5136. Kiszlév 9.

Megházasodott: Köln, 1371. 03. 03. / 5131. Ádár 7.

Felesége neve: Vejgele

Született: Köln, 1353. 06. 09. / 5113. Sziván 28.

Meghalt: Esztergom, 1414. 04.24. / 5147. Niszán 25.

Fejezet: 15

Az atya neve: Saul ben Simeon

Született: Köln, 1372. 07. 18. / 5132. Áv 9.

Meghalt: Jeruzsálem, 1421. 08. 10. / 5181. Elul 3.

Megházasodott: Jeruzsálem, 1417. 06. 06. / 5177. Sziván 13.

Felesége neve: Amina Fad'lallah

Született: Bagdad, 1399. 07. 10. / 5159. Tamuz 28.

Meghalt: Rhodos, 1468. 09. 30. / 5229. Tisri 5.

Fejezet: 14

Az atya neve: Malachi ben Saul (Mohamed)

Született: Jeruzsálem, 1418. 09. 01. / 5178. Elul 2.

Meghalt: Thessaloniki, 1488. 07. 07. / 5248. Tamuz 19.

Megházasodott: Konstantinápoly, 1460. 05. 07. / 5220. Ijár 7.

Felesége neve: Zora

Született: Szmirna, 1442. 02. 28. / 5202. Ádár 8.

Meghalt: Szófia, 1514. 09. 03. / 5274. Elul 4.

Fejezet: 13

Az atya neve: Jákob ben Malachi

Született: Thessaloniki, 1470. 12. 05. / 5231. Tévét 2.

Meghalt: Konstantinápoly, 1554. 07. 10. / 5314. Tamuz 28.

Megházasodott: Szófia, 1497. 10. 20. / 5258. Hesván 15.

Felesége neve: Szímia

Született: Szófia, 1480. 01. 05. / 5240. Tévét 13.

Meghalt: Szófia, 1519. 11. 26. / 5280. Kiszlév 23.

Fejezet: 12

Az atya neve: Salom ben Jákob

Született: Szófia, 1499. 04. 10. / 5259. Nissan 21.

Meghalt: Buda, 1526. 09. 05. / 5286. Elul 17.

Megházasodott: Buda, 1524. 03. 01. / 5284. Ádár 16.

Felesége neve: Malke

Született: Aachen, 1503. 04. 05. / 5263. Ádár II. 28.

Meghalt: Buda, 1526. 09. 05. / 5286. Elul 17.

Fejezet: 11

Az atya neve: Abraham ben Salom

Született: Buda, 1525. 01. 01. / 5285. Tévét 26.

Meghalt: Buda, 1600. 07. 18. / 5360. Áv 7.

Megházasodott: Székesfehérvár, 1569. 12. 26. / 5330. Tévét 8.

Felesége neve: Sára (Zulejka)

Született: Drinápoly, 1552. 11. 09. / 5313. Hesván 12.

Meghalt: Buda, 1598. 10. 04. / 5359. Tisri 4.

Fejezet: 10

Az atya neve: Efraim ben Abraham

Született: Buda, 1570. 10. 18. / 5331. Hesván 9.

Meghalt: Margitta, 1645. 12. 28. / 5406. Tévét 10

Megházasodott: Sopron, 1590. 02. 07. / 5350. Ádár 3.

Felesége neve: Mirjam Mendel

Született: Sopron, 1572. 10. 10. / 5333. Tisri 23.

Meghalt: Buda, 1598. 10. 04. / 5359. Tisri 4.

Fejezet: 9

Az atya neve: Adam ben Efraim

Született: Buda, 1591. 10. 11. / 5352. Tisri 23.

Meghalt: Margitta, 1645. 12. 28. / 5406. Tévét 10

Megházasodott: Buda, 1607. 11. 05. / 5368. Hesván 15.

Felesége neve: Taria

Született: Jereván, 1594. 08. 08. / 5354. Áv 22.

Meghalt: Margitta, 1658. 09. 10. / 5418. Elul 12.

Fejezet: 8

Az atya neve: Jozsef ben Adam

Született: Pozsony, 1630. 10. 11. / 5391. Hesván 5.

Meghalt: Margitta, 1658. 09. 10. / 5418. Elul 12.

Megházasodott: Nagyvárad, 1647. 07. 07. / 5407. Tamuz 4.

Felesége neve: Rachel

Született: Diószeg, 1630. 11. 20. / 5391. Kiszlév 15.

Meghalt: Margitta, 1658. 09. 10. / 5418. Elul 12.

Fejezet: 7

Az atya neve: Waldmann Áron (Aharon ben Jozsef) (álnevei: Martinus Eisenstadt, Iván Pozsega)

Született: Margitta, 1648. 06. 11. / 5408. Sziván 21.

Meghalt: Pozsony, 1732. 07. 20. / 5492. Tamuz 27.

Megházasodott: Nagyvárad, 1708. 09. 15. / 5469. Tisri 1.

Felesége neve: Rosenfeld Hanna

Született: Kijev, 1680. 12. 12. / 5441. Kiszlév 21.

Meghalt: Szepesi, 1750. 09. 09. / 5510. Elul 8.

Fejezet: 6

Az atya neve: Waldmann József

Született: Pozsony, 1708. 08. 17. / 5468. Elul 1.

Meghalt: Szepesi, 1790. 07. 17. / 5550. Áv 6.

Megházasodott: Győr, 1733. 08. 13. / 5493. Elul 2.

Felesége neve: Oppenheimer Eszter

Született: Győr, 1703. 10. 20. / 5464. Ádár II. 31.

Meghalt: Karánsebes, 1738. 02. 07. / 5498. Svát 17.

Fejezet: 5

Az atya neve: Waldmann Dávid

Született: Karánsebes, 1734. 03. 29. / 5494. Ádár II. 24.

Meghalt: Szepesi, 1792. 12. 25. / 5553. Tévé 10.

Megházasodott: Kassa, 1760. 02. 17. / 5520. Svát 30.

Felesége neve: Pottornyay Janka

Született: Nyitra, 1734. 01. 05. / 5494. Svát 1.

Meghalt: Miskolc, 1826. 11. 04. / 5587. Hesván 4.

Fejezet: 4

Az atya neve: Waldmann Márton

Született: Szepsi, 1769. 11. 05. / 5530. Hesván 5.

Meghalt: Tállya, 1842. 04. 25. / 5602. Ijár 15.

Megházasodott: Brünn, 1784. 03. 04. / 5544. Ádár 11.

Felesége neve: Chevreaux Katalin

Született: Avignon, 1770. 12. 20. / 5531. Tévét 3.

Meghalt: Tállya, 1828. 01. 16. / 5588. Tévét 27.

Fejezet: 3

Az atya neve: Waldmann József

Született: Megyaszó, 1795. 02. 02. / 5555. Svát 13.

Meghalt: Mezőszemere, 1856. 03. 25. / 5616. Ádár II. 18.

Megházasodott: Szikszó, 1816. 01. 05. / 5576. Tévét 4.

Felesége neve: Weisz Julianna

Született: Szikszó, 1799. 05. 17. / 5559. Ijár 12.

Meghalt: Tiszaigar, 1831. 04. 14. / 5591. Ijár 1.

Fejezet: 2

Az atya neve: Waldmann Áron Ádám

Született: Miskolc, 1821. 08. 07. / 5581. Áv 9.

Meghalt: Abádszalók, 1908. 11. 29. / 5669. Kiszlév 5.

Megházasodott: Tiszapalkonya, 1876. 01. 02. / 5636. Tévét 5.

Felesége neve: Kohn Fanni

Született: Tiszapalkonya, 1846. 04. 08. / 5606. Niszán 12.

Meghalt: Újpest, 1928. 05. 17. / 5688. Ijár 27.

Fejezet: 1

Az atya neve: Waldmann Móric Mózes

Született: Miskolc, 1891. 09. 16. / 5651. Elul 13.

Meghalt: Auschwitz, 1944. 08. 15. / 5704. Áv 26.

Megházasodott: Újpest, 1917. 06. 05. / 5677. Sziván 15.

Felesége neve: Friedmann Rozália

Született: Dunaföldvár, 1895. 06. 24. / 5655. Tamuz 2.

Meghalt: Auschwitz, 1944. 08. 15. / 5704. Áv 26.

A szerző nagyszülei

Az atya neve: Waldmann (Várkonyi) Lajos István Izsák

Született: Budapest, 1918.04.08. / 5678. Nissan 26.

Meghalt: Budapest, 2003.04.26. / 5763. Nissan 24.

Megházasodott: Budapest, 1943.11.23. / 5704. Hesván 25.

Felesége neve: Rosenthal Szidónia Cluvi

Született: Nagyszöllös, 1922.03.04. / 5682. Ádár 4.

Meghalt: Budapest, 2000.07.13. / 5760. Tamuz 10.

A szerző szülei

Az atya neve: Dr. Várkonyi (Waldmann) Sándor Salom

Született: 1944.08.06. / 5704. Áv 17.

Megházasodott: 1969

Felesége neve: Bártai Rozália

Született: 1944

Gyermekeik: Tibor (1971), György Sándor (1975)

A szerző

Az atya neve: Dr. Várkonyi Tibor

Született: 1971

Megházasodott: 2001

Felesége neve: Könings Nikolett Dóra

Született: 1970

Gyermekeik: Fanni (2001), Dániel Ádám (2003)

VALLÁSOS IDÉZETEK FORRÁSJEGYZÉKE

1. Ószövetség (תנ"ך)

Mózes I. könyve

1Móz 2,18; 2,24; 3,19 (2x); 4,8; 4,14 (2x); 4,26; 9,9; 9,12; 9,13; 9,14; 9,15; 9,16; 15,6; 15,15; 17,5; 17,6; 17,7; 17,8; 17,12; 17,19; 19,7; 19,19; 21,23 (2x); 23,2; 24,7; 24,21 (2x); 24,38; 34,21; 37,4; 37,34; 41,51; 44,22; 48,16 (3x); 49,15;

Mózes II. könyve

2Móz 3,14; 18,20; 20,4; 20,9; 20,10; 20,11; 21,15; 21,17; 21,23; 21,24; 23,1; 23,9; 23,24; 31,17;

Mózes III. könyve

3Móz 19,3; 19,18; 19,34; 25,35; 26,25;

Mózes IV. könyve

4Móz 9,8; 14,18; 23,19; 24,2; 30,2; 35,15; 35,33;

Mózes V. könyve

5Móz 5,9; 5,10; 5,16 (2x); 6,2; 7,6; 7,7; 7,8; 8,2; 8,18; 10,15; 14,26; 17,19; 7,26; 22,6; 23,2; 24,7; 26,17; 27,16; 28,12; 28,20; 28,61; 28,63; 29,21; 30,9; 30,11; 30,12; 30,13; 30,14; 30,19; 30,20; 31,6; 31,21; 32,7;

Józsué könyve

Józs 1,7 (2x); 1,8; 1,9; 20,3;

Bírák könyve

Bír 5,16; 5,27; 6,23; 10,15; 18,5;

Ruth könyve

Ruth 1,21;

Sámuel I. könyve

1Sám 1,27; 2,6; 24,13; 25,29; 25,33

Sámuel II. könyve

2Sám 7,29; 12,3; 14,14; 22,3;

A királyokról írt I. könyv

1Kir 3,5; 8,43; 13,31; 21,20;

A királyokról írt II. könyv

2Kir 14,6; 17,37;

Krónika I. könyve

1Krón 16,15; 22,13;

Krónika II. könyve

2Krón 6,23; 14,11; 15,5; 19,7; 20,9 (2x); 20,12; 24,20;

Ezsdrás könyve

Ezsdr 5,12; 9,13; 10,11;

Nehémiás könyve

Nehem 1,9; 5,5;

Jób könyve

Jób 1,19; 5,17; 5,18; 5,19; 5,20; 5,21; 5,22; 5,23; 5,24 (2x); 5,25 (2x); 5,26 (2x); 6,13; 6,18; 7,16; 8,3; 10,8; 10,9; 10,18; 11,2; 11,3; 11,4; 11,5; 11,6; 12,3; 13,12; 13,22; 14,7; 14,10; 14,11; 14,12; 14,13; 14,14; 17,12; 19,25; 19,26; 20,2; 21,23; 21,32; 22,2; 22,13; 22,28; 30,1; 30,24; 31,27; 32,9; 34,16; 36,23; 37,15; 41,14;

Zsoltárok könyve

Zsolt 2,7; 8,4; 8,5; 8,6; 8,7; 8,8; 8,9; 8,10; 9,19; 11,7; 16,11; 17,3; 19,3; 19,13; 21,5; 22,11; 22,20; 23,2; 23,3; 25,18 (2x); 28,1; 28,3; 29,11; 30,6; 30,10; 33,5; 34,22; 37,5; 37,7; 37,24; 37,25; 38,2; 38,3; 38,4 (2x); 38,5; 38,6; 38,7; 38,8; 38,9 (2x); 38,10; 38,11.; 38,12; 39,6 (2x); 40,6; 42,8; 42,9; 42,10; 42,11; 42,12 (2x); 44,18; 44,23; 44,24; 44,25; 44,26; 44,27; 50,6; 51,10; 57,2; 60,13; 62,9; 64,11; 64,2; 64,3; 64,4; 64,5; 68,6; 69,15; 69,31; 71,18; 77,3; 77,7; 78,6; 78,11; 79,3; 79,9; 84,4; 86,17; 87,4; 87,5; 87,6 (2x); 87,7; 90,4; 90,10; 94,1; 94,19 (2x); 98,4; 102,12; 102,13; 105,2; 105,5; 106,10; 115,17; 118,15; 119,117; 119,127; 128,2; 131,3; 139,15; 140,9; 143,6; 144,11 (2x);

Bölcs Salamonnak Példabeszédei

Péld 1,8; 1,15; 2,5; 2,9; 2,16; 3,3; 3,5; 4,23; 5,1; 5,3; 6,24; 6,25; 6,26; 6,27; 6,30; 8,2; 8,23; 8,34; 8,35; 9,9; 9,17; 10,18; 11,19; 12,3; 14,12; 15,30; 15,32; 16,6; 16,33; 17,6; 17,17; 17,22; 17,27; 18,18 (2x); 19,9; 20,13; 21,18; 22,2 (2x); 22,6; 22,7; 23,27; 24,10; 25,27; 26,28; 27,8; 28,19; 29,15; 29,27; 30,8; 30,9; 49,9;

A Prédikátor Salamon könyve

Préd 1,4; 1,5; 1,5; 1,6; 1,7; 1,9; 1,11 (2x); 2,15; 2,16; 2,17; 2,21; 3,1; 3,2; 3,3; 3,4; 3,5; 3,6 (2x); 3,7; 3,8; 3,15; 3,19; 4,1; 4,2; 4,3; 4,6; 4,7; 4,8; 4,10; 5,4; 5,7; 5,10; 6,2; 7,14; 7,16; 7,23; 8,1; 8,6; 8,8; 8,13; 8,14; 9,1; 9,2; 9,3; 9,4; 9,5; 9,7; 9,8; 9,9; 9,10; 9,11; 9,12; 9,13; 10,5; 11,5; 11,6; 12,1; 12,2; 12,3; 12,9; 12,16;

Salamon Énekek Éneke

Én 2,5; 3,4; 3,11; 4,9; 6,6; 7,6 (2x); 8,6;

Ésaiás próféta könyve

Ésa 9,6; 10,1; 10,23; 13,9; 22,13 (2x); 24,16; 24,7; 25,4; 27,6; 29,16; 32,17; 32,18; 35,4; 40,2; 40,20; 43,18; 44,12; 44,23; 45,7; 49,26; 51,3 (2x); 51,11; 54,14; 57,11; 58,14; 60,19; 60,20; 61,10;

Jeremiás próféta könyve

Jer 4,8; 4,31; 5,3; 6,25; 9,4; 10,20; 10,25; 13,25; 15,2; 15,6; 17,3; 17,14; 20,9; 20,10; 20,11; 20,13; 20,15; 30,10; 30,11 (2x); 30,15; 31,20; 31,28; 32,37; 33,11 (2x); 45,5;

Jeremiás siralmai

Siral 1,13; 1,16; 3,28; 3,39; 5,3;

Ezékiel próféta könyve

Ezék 3,5; 6,12; 7,2; 7,3; 7,4; 7,5; 7,6; 7,7 (2x); 7,8; 7,9; 14,22; 16,37; 16,38; 18,21; 18,24; 18,31 (2x); 18,32; 24,15; 24,16; 24,17; 31,15 (2x);

Dániel próféta könyve

Dán 5,16; 12,13;

Hóseás próféta könyve

Hós 2,21; 2,22; 3,1;

Abdiás próféta könyve

Abd 1,15;

Jónás próféta könyve

Jón 2,9;

Mikeás próféta könyve

Mik 2,2; 2,7; 7,3; 7,18;

Habakuk próféta könyve

Hab 2,5; 3,17;

Zakariás próféta könyve

Zak 1,6;

Malakiás próféta könyve

Malak 2,10; 2,14;

2. Újszövetség

Máté írása szerint való szent Evangyélium

Mát 7,14; 10,16; 12,25; 16,24; 16,25; 18,4;

Márk írása szerint való szent Evangyélium

Márk 4,22; 9,37; 10,38;

Lukács írása szerint való szent Evangyélium

Luk 1,68; 7,7; 8,13; 14,11; 23,34 (2x);

János írása szerint való szent Evangyélium

Ján 3,20; 11,4; 13,12;

Az Apostolok Cselekedetei

Csel 20,35;

Pál Apostolnak a Rómabeliekhez írt levele

Róm 15,7;

Pál Apostolnak a Korinthusbeliekhez írt I. levele

1Kor 10,13;

Pál Apostolnak a Korinthusbeliekhez írt II. levele

2Kor 12,10;

Pál Apostolnak az Efézusbeliekhez írt levele

Eféz 2,17;

Pál Apostolnak a Filippibeliekhez írt levele

Fil 1,20; 4,7 (2x); 4,9;

Pál Apostolnak a Kolossébeliekhez írt levele

Kol 1,20;

A Zsidókhoz írt levél

Zsid 6,1; 11,8;

Péter Apostolnak közönséges I. levele

1Pét 1,2; 3,21;

János Apostolnak Mennyei Jelenésekről Való Könyve
Jel 22,13

3. Korán

- 1. Szúra** – A megnyitó 2
- 2. Szúra** – A tehén 21; 22; 177
- 3. Szúra** – Imran nemzetsége 97
- 5. Szúra** – Az asztal 3
- 6. Szúra** – A jószágok 162-163
- 43. Szúra** – Az ékesség 26; 27; 28
- 39. Szúra** – A seregek 30;31
- 42. Szúra** – A tanácskozás 40
- 46. Szúra** – al-Ahqaf 15
- 53. Szúra** – A csillag 31
- 64. Szúra** – A kölcsönös becsapás 7
- 96. Szúra** – Az alvadék 1; 2; 3; 4; 5
- 112. Szúra** – Az őszinte hit 1; 2; 3; 4

FORRÁSOK

(ahonnan tudást és ihletet merítettem)

- Abádszalók* (szerk. Ujváry Zoltán) Abádszalók, 1996, Polgármesteri Hivatal.
- Abádszalók helytörténetéből* (összeáll. Kőszegi János) Budapest, 2003, ?.
- ASZTALOS MIKLÓS, PETHŐ SÁNDOR: *A magyar nemzet története ősidóktól napjainkig*. Budapest, 1934, Dante.
- BARTA GÁBOR, FEKETE NAGY ANTAL: *Parasztháború 1514-ben*. Budapest, 1973, Gondolat.
- BEKE MARGIT: *Esztergomi kanonokok, 1900-1985*. München, 1989, Görres Ges.
- BENKE JÓZSEF: *Az arabok története*. Budapest, 1987, Kossuth.
- BERNSTEIN BÉLA: *A negyvennyolcas magyar szabadságharc és a zsidók a zsidó honvédek névjegyzékével*. Budapest, 1998, Múlt és Jövő K.,
- BRENTJES, BUIRCHARD: *Izmael fiai. Az arabok története és kultúrája*. Budapest, 1986, Kossuth.
- BRENTJES, BURCHARD: *Kánok, szultánok, emírek. Az iszlám a timurida birodalom összeomlásától az európai hódításig*. Budapest, 1985, Kossuth.
- CARMILLY-WEINBERGER, MOSHE: *A zsidóság története Erdélyben, 1623-1944*. Budapest, 1995, MTA Judaisztikai Kutcsop.
- CSÍKI TAMÁS: *Városi zsidóság Északkelet- és Kelet-Magyarországon a miskolci, a kassai, a nagyváradi, a szatmárnémeti és a sátorlajújhelyi zsidóság gazdaság- és társadalomtörténetének összehasonlító vizsgálata, 1848-1944*. Budapest, 1999, Osiris.
- Buda visszafoglalásának emlékezete, 1686* (összeáll. Szakály Ferenc), Budapest, 1986, Európa.
- Budapest munkásmozgalma 1919-1945 bibliográfia* (szerk. Zoltán József), Budapest, 1959, Főv. Szabó Ervin Könyvtár.
- DE LANGE, NICHOLAS: *A zsidó világ atlasza*. Budapest, 1996, Helikon.
- DERSCHWAN, HANS: *Erdély, Besztercebánya, törökországi útinapló*. Budapest, 1984, Európa.
- DUBNOV, SIMON: *A zsidóság története*. Budapest, 1991, Gondolat.
- ENGEL PÁL, KRISTÓ GYULA, KUBINYI ANDRÁS: *Magyarország története, 1301-1526*. Budapest, 2003, Osiris.
- Erdély rövid története* (főszerk. Köpeczi Béla), Budapest, 1989, Akad. K.
- Erdély története a kezdetektől 1606-ig* (szerk. Makkai László, Mócsy András), ?, 1988, ?.
- Erdély története 1606-tól 1830-ig* (szerk. Makkai László, Szász Zoltán), ?, 1988, ?.
- ERDÉLYI LAJOS: *Régi zsidó temetők művészete*. Bukarest, 1980, Kriterion.
- FEHÉR GÉZA: *A magyar történelem oszmán-török ábrázolásokban*. Budapest, 1982, Akad. K.

FLEISCHMANN ISRÁEL: "Örök fények" Abaúj -Torna vármegye hírközléseinek (!) történetéből. Bné-Brák, 1972, Szerző.

FODOR PÁL: *A szultán és az aranyalma tanulmányok az oszmán-török történelemből.* Budapest, 2001, Balassi.

FÜRST ALADÁR: *Buda visszafoglalásának zsidó irodalmi emlékei.* Budapest, 1936, Franklin Ny.

GECSE GUSZTÁV, HORVÁTH HENRIK: *Bibliai kislexikon.* Budapest, 1984, Kossuth.

GENERÁL TIBOR: *Allah serege. Az oszmán-török haderő kialakulása és fénykora.* Budapest, 1987, Zrínyi.

GERELYES EDE: *Budapest munkásmozgalma, 1919-1945.* Budapest, 1982, Kossuth.

GONDA LÁSZLÓ: *A zsidóság Magyarországon 1526-1945.* Budapest, 1992, Századvég.

GÖRÖG ARTUR: *A kassai zsidóság története és gallériája (sic!).* Bné Brák, 1991, "Hitachdut olei Hungaria" irgun Koshice.

GÖRÖG FERENC: *A magyar nemzet története.* Budapest, 2005. Horizont.

HAHN ISTVÁN: *A zsidó nép története a kezdetektől napjainkig.* Budapest, 1998, Makkabi.

HANKÓ ZOLTÁN: *Megyaszó históriája A kezdetektől 1867-ig.* Megyaszó, 1990, Megyaszó Közs. Közös Tcs.

HARASZTI GYÖRGY: *Hazai levéltárak zsidó vonatkozású anyagának áttekintése a kiadott levéltári segédletek alapján.* Budapest, 1993, Argumentum.

HARASZTI GYÖRGY: *Magyar zsidó levéltári repertórium.* Budapest, 1993, MTA Judaisztikai Kutcsop.

HEGYI KLÁRA: *Az oszmán birodalom Európában.* Budapest, 1986, Corvina.

HORVÁTH MIHÁLY: *Magyarország történelme.* Pest, 1871-1873, Heckenast.

HÓMAN BÁLINT, SZEKFÜ GYULA: *Magyar történet.* Budapest, 1935-1937, Kir. M. Egyet. Ny.

KÁLDI-NAGY GYULA: *A budai szandzsák 1546-1590. évi összeírásai Demográfiai és gazdaságtörténeti adatok.* Budapest, 1985, Pest M. Lvt.

KARDOS LÁSZLÓ: *Tiszaigaz egy tiszántúli falu életrajza, 1744-1944.* Budapest, 1997, Mentor - Szanator Kft.

Kemény János erdélyi fejedelem önéletírása (kiadta: Szalay László). Pest, 1856, Heckenast.

Kemény János önéletírása és válogatott levelei (vál., sajtó alá rend., bev. és jegyz. ell. V. Windisch Éva), Budapest, 1959, Szépirod. Kiadó.

Kemény János önéletírása, 1657-1658 (a szövegigondozás és a jegyzetek V. Windisch Éva), Budapest, 1986, Szépirod. Kvk.

KEMPELEN BÉLA: *Magyar nemes családok.* Budapest, 1911-1932, Grill.

KERÉKGYÁRTÓ ÁRPÁD: *Hazánk évlapjai Magyarország történetének kortani átnézete 884-1849.* Budapest, 1875, Franklin.

Kereszttyén bibliai lexikon (szerk. Bartha Tibor) Budapest, 2000-2004, Kálvin.

- DR. KÉRI KATALIN: Ibn Szina (Avicenna) gondolatai az egészségről, In *Egészségnevelés* 1997/6, 296-298 oldal
- DR. KÉRI KATALIN: Muszlim kórházak és népegészségügy a középkorban, In *Egészségnevelés* 2002/3, 120-125 oldal
- DR. KÉRI KATALIN: Muszlim orvosi művek a középkori Európában, In *Egészségnevelés* 2003/1, 33-37 oldal
- KISBÁN EMIL: *A magyar Pálosrend története I-II.* Budapest, 1931, Filos kolostor kiadása.
- KRISTÓ GYULA: *A tizenegyedik század története.* Szekszárd, 1999, Szekszárdi Ny.
- KRISTÓ GYULA: *Csák Máté.* Budapest, 1986, Gondolat.
- KRISTÓ GYULA: *Magyarország története, 895-1301.* Budapest, 2003, Osiris.
- KOSÁRY DOMOKOS: *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába.* Budapest, 2000, Osiris.
- KOSEV, DIMITAR; HRISZTOV, HRISZTO; ANGELOV, DIMITAR: *Bulgária története.* Budapest, 1971, Gondolat.
- Kuruc vitézek folyamodványai 1703-1710* (összeáll. Esze Tamás), Budapest, 1955, Hadtört. Int.,
- LEWIS, BERNARD: *Isztambul és az oszmán civilizáció.* Budapest, 1981, Gondolat.
- Magyar katolikus lexikon* (főszerk. Diós István) Budapest, 1993, Szt. István Társ.
- MAGYAR LÉNÁRD ISTVÁN: *Bibliai kislexikon.* Budapest, 2000, Fiesta: Saxum.
- Magyar nagylexikon* (Élesztős László főszerk.) Budapest, 1993-2004., Akad. K.
- Magyar történelmi kronológia Az őstörténettől 1970-ig* (szerk. Gunst Péter) Budapest, 1984, Tankvk.
- Magyar történeti szöveggyűjtemény, 1000-1526* (szerk. Bertényi Iván), Budapest, 2000, Osiris.
- Magyarok krónikája 2000-2005* (főszerk. Hegedüs István), Budapest, 2005, M. Kvklub.
- Magyarország története* (szerk. Molnár Erik, Pamlényi Ervin, Székely György), Budapest, 1967, Gondolat.
- Magyarország vármegyéi és városai Magyarország monografiája a magyar korona országai történetének, földrajzi, képzőművészeti néprajzi, hadügyi és természeti viszonyainak, közművelődési és közgazdasági állapotának enciklopédiája* (szerk. Borovszky Samu), Salgótarján, 1987, Nógrád m. Múz. Ig.
- MAKK FERENC: *A tizenkettedik század története.* Szekszárd, 2000, Szekszárdi Ny.
- Margitta és vidéke zsidóságának sorsa emlékkönyv* (összeáll. Kleinmann Áháron) Melbourne, 1970, Franck.
- MATUZ JÓZSEF: *Az Oszmán Birodalom története.* Budapest, 1990, Akad. K.
- Miskolc története* (főszerk. Dobrossy István) Miskolc, 1996, BAZ M. Lvt.
- NAGY IVÁN: *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal.* Pest, 1857-1868, Beimel és Kozma.

- NAGY LÁSZLÓ: *A török világ végnapjai Magyarországon* *Históriai mozaikok.* Budapest, 1986, Zrínyi.
- NÉZŐ ISTVÁN: *A kisvárdai zsidóság története.* Nyíregyháza, 1998, Ardlea.
- ORBÁNNÉ SZEGŐ ÁGNES: *Heves megyei zsidóság története a XVIII. századtól a holocaustig.* Tiszafüred, 2001, Tiszafüredi Menóra Alapítvány.
- ORBÁNNÉ SZEGŐ ÁGNES: *A tiszafüredi zsidóság története és demográfiája.* Tiszafüred, 1995, Füredi Kaszinó Egyes.
- A Pallas nagy lexikona.* Budapest, 1893-1900, Pallas
- PAULER GYULA: *A magyar nemzet története az árpád-házi királyok alatt.* Budapest, 1899, Athenaeum.
- PÖRTNER, RUDOLF: *A Szent Sír hadművelet A keresztes hadjáratok a legendákban és a valóságban, 1095-1187.* Budapest, 1985, Európa.
- Rabok, követek, kalmárok az oszmán birodalomról* (válogatta és a bevezetést írta Tardy Lajos) Budapest, 1977, Gondolat.
- Révai nagy lexikona az ismeretek enciklopédiája.* Szekszárd, 1993-2005, Babits.
- Révai új lexikona* (főszerk. Kollega Tarsoly István) Szekszárd, 1999, Babits.
- ROBINSON, FRANCIS: *Az iszlám világ atlasza.* Budapest, 1996, Helikon.
- RUNCIMAN, STEVEN: *A keresztes hadjáratok története.* Budapest, 2002, Osiris.
- RUNCIMAN, STEVEN: *Konstantinápoly eleste, 1453.* Budapest, 2000, Osiris.
- SÁROS LÁSZLÓ, VÁRI DEZSŐ: *Tanú ez a kőhalom (zsidó temetők Közép-Európában).* Budapest, 1993, Új Mandátum.
- SCHEIBERNÉ BERNÁTH LÍVIA: *A magyarországi zsidóság személy- és családnévei II. József névadó rendeletéig.* Budapest, 1981, M. Izraeliták Orsz. Képv.
- SCHULHOF IZSÁK: *Budai krónika 1686.* Budapest, 1981, M. Helikon.
- SPITZER, SLOMO: *Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig.* Budapest, 2003, MTA Judaisztikai Kutcsop. Osiris.
- SUGÁR ISTVÁN: *Lehanyatlik a török félhold.* Budapest, 1983, Zrínyi.
- Szentek élete* (szerk. Diós István) Budapest, 2002, Szt. István Társ.
- Szikszó. Egy abaúji nagyközség története* (szerk. Ádám István) Szikszó, 1981, Nagyközségi Tcs.V.B.
- SZILÁGYI-WINDT LÁSZLÓ: *A kállói cádik a nagykállói zsidóság története.* Tel Aviv, 1975, Szerző.
- SZILÁGYI-WINDT LÁSZLÓ: *Az újpesti zsidóság története.* Tel Aviv, 1975, Lahav Ny.
- TARDY LAJOS: *A tatárországi rabszolgakereskedelem és a magyarok a XIII-XV. században.* Budapest, 1980, Akad. K.
- A tatárjárás emlékezete* (szerk. Katona Tamás) Budapest, 1987, Európa.
- Tállya* (szerk. Frisnyák Sándor) Tállya, 1994, Önkormányzat.
- Tiszaigaz krónikájából* (összeáll. Kőszegi János) Budapest, 2002, ?.
- Tokaj várostörténeti tanulmányok* (szerk. Bencsik János, Orosz István) Tokaj, 1995, Önkormányzat.

TOLNAI GYÖRGY: *A Tanácsköztársaság Budapestje a korabeli lapok tükrében bibliográfia*. Budapest, 1969, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár.

UGRÓ GYULA: *Újpest 1831-1930*. Budapest, 2001, Újpesti Polgármesteri Hiv. *Új magyar lexikon* (szerk. az Akadémiai Kiadó Lexikonszerkesztősége) Budapest, 1984, Akad. K.

Újpest története (szerk. Bokor László) Budapest, 1969, Főv. 4. ker. Tanács VB.

Újpest története (szerkesztette Gerelyes Ede). Budapest, 1977, Közgazd. és Jogi Kvk.

VARGA BÉLA: *A szolnoki zsidóság története 1840-1944*. Szolnok, 1994, Damjanich Múz.

VARGA J. JÁNOS: *A fogyó félhold árnyékában A török kiűzése Magyarországról*. Budapest, 1986, Gondolat.

VASADI PÉTER, RAJ TAMÁS: *Zsidók a törökkori Budán*. Budapest, 2002, Makkabi Könyvkiadó.

VENETIANER LAJOS: *A magyar zsidóság története, különös tekintettel gazdasági és művelődési fejlődésére a XIX. Században*. Budapest, 1986, Könyvért.

WATT, WILLIAM MONTGOMERY: *Az iszlám rövid története*. Budapest, 2000, Akkord.

WIRTH PÉTER: *Itt van elrejtve. Tokaj-hegyaljai zsidó temetők*. Budapest, 1985, Európa.

ZICHY LADOMÉR: *A tatárjárás Magyarországon*. Buenos Aires, 1977, Magyar Kultúra.

ZÁKONYI MIHÁLY: *A Buda melletti Szent-Lőrincz pálos kolostor története*. Budapest, 1911, Athenaeum Ny.

ZÖLLNER, ERICH: *Ausztria története*. Budapest, 2000, Osiris.

Zsidó lexikon (szerk.: Ujvári Péter). Budapest, 1929, A Zsidó Lexikon Kiadása

Zsidó lexikon (szerk.: Ujvári Péter). Wien, 1987, Blackburn.

A zsidó nép világtörténete a patriarchák korától napjainkig (összeáll. Élie Barnavi). Budapest, 1995, Gemini Budapest.

A zsidók egyetemes története 6 kötetben Graetz nagy műve alapján... (szerk. Szabolcsi Miksa) Budapest, 1909, Phönix.

VPP Kiadó
30/546-6950
www.vpp.hu

A kiadásért felel a VPP Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő Vándor Károly
A borítócímoldalon szereplő grafika Várkonyi György munkája
Borítóterv Várkonyi György
Szedés és tördelés Vándor Károly
A nyomdai munkálatokat a dabasi Grafilux Nyomda Kft. végezte

ISBN 963 87198 0 X

Waldmann Tibor művében új stílust teremtett, a történelmi riport műfaját.

A mű egy család országokon, földrészeken keresztül való vándorlásának története az 1100-as évektől 1944-ig. A család útkeresése közben egészen rendkívüli kalandokba keveredik, részesévé válik több történelmi eseménynek. Anglia, Palesztina, Németország, az Oszmán Birodalom, Magyar Királyság tájain megtelepedve a család többször is vallást cserél. A kereszténység és iszlám, valamint az ateizmus felé tett kitérők után mindig visszatér az ősi hithez, a judaizmushoz.

A történet egy valós, dokumentumokkal alátámasztható és egy kitalált családtörténet izgalmas szövedéke. Mesés fordulatok és riportszerű látásmód teszik egészen egyénivé ezt az alkotást.

ISBN 963 87198 0 X

9 789638 719805

Fogyasztói ár: 2990 Ft